

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Кафедра цивільного процесу

**Актуальні проблеми цивільного та
господарського судочинства в аспекті
судово-правової реформи**

*Матеріали науково-практичної конференції
студентів та аспірантів
24 листопада 2017 р.*

Харків
«Оберіг»
2017

Актуальні проблеми цивільного та господарського судочинства в аспекті судово-правової реформи: матеріали наук.-практ. конф. студентів та аспірантів (м. Харків, 24 листопада 2017 р.) / за заг. ред. К. В. Гусарова. – Х.: ТОВ «Оберіг», 2017. – 260 с.

Тези доповідей учасників науково-практичної конференції студентів та аспірантів «Актуальні проблеми цивільного та господарського судочинства в аспекті судово-правової реформи», присвячені аналізу новітніх положень ЦПК та ГПК України в редакції Закону України № 2147-VIII від 03.11.2017 р. «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів».

Проведення конференції та оприлюднення тез доповідей відбулось за сприяння та спонсорської підтримки Адвокатського офісу «Дімітріадіс та партнери» та особисто адвоката Дімітріоса Дімітріадіса, які здійснюють професійну юридичну діяльність на території країн-членів Європейського Союзу та в Україні.

Для науковців, викладачів, студентів ВНЗ і всіх, хто цікавиться питаннями цивільного та господарського процесів.

The abstracts of the participants of the scientific and practical conference of students and post-graduate researchers “Actual problems of civil and economic legal proceedings in the aspect of judicial reform” are devoted to the analysis of the latest provisions of the CPC and the EPC of Ukraine in the edition of the Law of Ukraine No. 2147-VIII of 11.11.17 “On Amendments to the Economic Procedural Code of Ukraine, the Civil Procedural Code of Ukraine, the Code of Administrative Legal Proceedings of Ukraine and Other Legislative Acts”.

The conference and publishing abstracts were arranged with the assistance and sponsorship of the Law Firm “Dimitriadis and Partners” and personally of attorney Dimitrios Dimitriadis, which carry out professional legal activities on the territory of the European Union and Ukraine.

For scientists, lecturers, university students and all those who are interested in civil and economic procedure.

А. П. Гетьман
д-р юрид. наук, проф., акад. Національної
академії правових наук України,
проректор з наукової роботи,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ШАНОВНІ УЧАСНИКИ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ!

Кафедра цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого впродовж останніх декількох років відзначає значущі події. У минулому 2016 році колектив кафедри відзначив п'ятдесятиріччя діяльності. Ця подія була відзначена проведенням науково-практичної конференції, яка була присвячена ювілею кафедри.

2017 рік у житті нашої держави знаменується практичним утіленням ідей судово-правової реформи. Знаковою подією цього є і завершення формування оновленого Верховного Суду. Дуже приємно, що серед новообраних суддів найвищого суду у системі судоустрою України більше третини складають випускники нашого університету. Суттєвим кроком у реформуванні механізмів захисту прав, свобод та охоронюваних законом інтересів суб'єктів правовідносин можна з впевненістю назвати прийняття 3 жовтня 2017 року Верховною Радою України Закону «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів». Приємно, що 23 листопада 2017 року, тобто за день до проведення цієї конференції, прийнятий Закон повернуто до законодавчого органу держави за підписом Президента України.

Положення цивільного процесуального та господарського процесуального законодавства, що активно обговорюватимуться на конференції студентів та аспірантів, були предметом наукових розробок багатьох учених, що працювали та працюють на кафедрі цивільного процесу університету. Ідеться про доступ щодо правосуддя, правову допомогу у цивільному процесі, впровадження елементів електронного судочинства, вдосконалення інстанційного перегляду судових рішень, зокрема Верховним Судом тощо.

У той же час законодавче оновлення цих положень викликає необхідність їх наукового обговорення. Суттєвий внесок у цьому буде зроблено і вами, шановні учасники конференції. Бажаю вам успіхів в роботі, натхнення, нових наукових досягнень!

ЗАСАДНИЧІ ПОЛОЖЕННЯ РЕФОРМУВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Загребельна І. А.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
3 курс*

Актуальні проблеми правосуддя

На сьогодні постійні внесення змін до законодавчих актів, проведення реформ має на меті сприяти покращенню життя населення, сприяти більшому розширенню прав кожного громадянина в тому числі їх права на судовий захист. Конвенція про захист прав і основоположних свобод зобов'язує нашу державу неухильно дотримуватися положень, організувати свою правову систему таким чином, щоб забезпечити реальне гарантування передбаченого Конвенцією права на судовий захист, створити рівні умови доступу до правосуддя.

У юридичній науці вчені розглядають чотири основні проблеми доступу до правосуддя:

- а) відсутність або нестачу правоздатності з боку заявника для подання цивільного або для отримання судового рішення;
- б) процесуальні перешкоди доступу такі, як обмеження строків і судові витрати;
- в) практичні перешкоди доступу такі, як недостатність правової допомоги;
- г) непідсудність відповідачів у цивільних справах [1, с. 39-40].

Відповідно до вимог статті 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод справи про цивільні права та обов'язки осіб, а також справи про кримінальне обвинувачення мають бути розглянуті у суді впродовж певного строку. Ця вимога спрямована на швидкий захист судом порушених прав особи, оскільки будь-яке зволікання може негативно відобразитися на правах, що підлягають захисту. Наближаючись до європейських стандартів, ЦПК почав використовувати критерій «розумності» для встановлення строків розгляду справ у суді. Однак, ніби-то встановивши рамки, ефективність судового розгляду не покращилась. Основними причинами порушення розумних строків розгляду цивільних справ є неявка сторін та їх представників на судові засідання, а також тривалий термін проведення судових експертиз. Це підтверджується великою, як для ЄСПЛ, кількістю негативних для держави рішень саме у зв'язку з недотриманням розумних строків розгляду судових справ.

У справі «Смирнова проти України» розгляд позову про поділ спадщини розпочався у травні 1997 р., та на момент винесення Євросудом рішення (08.11.2005) справа все ще була на розгляді в суді першої інстанції. При цьому двічі рішення суду першої інстанції скасовувалося апеляційним судом, а справа направлялася на новий розгляд. Євросуд звернув увагу на те, що суд, який розглядав справу, не вжив жодних заходів, передбачених законодавством України, для боротьби з тактикою затягування, до якої вдавався відповідач у справі. Зокрема, суд жодного разу не розглянув питання щодо слухання справи за відсутності відповідача чи накладення

на нього адміністративного стягнення у вигляді штрафу за прояв неповаги до суду, а примусовий привід суддя вперше застосував до відповідача лише через 2,5 року після початку провадження у справі [2].

Оскільки Україна перебуває в процесі проведення судових реформ, необхідно запроваджувати механізм захисту прав осіб від надмірної тривалості розгляду справ з метою приведення внутрішнього законодавства у відповідність до вимог Конвенції. Наприклад, на виконання рішення Європейського суду у справі «Кудла проти Польщі» у Польській Республіці прийнято Закон «Про порушення права сторони на розгляд справи без необґрунтованої затримки судового розгляду».

В Україні на сьогодні ще є актуальною проблема, пов'язана із порушенням права на доступ до правосуддя через збільшення розміру судового збору. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сплати судового збору» запроваджено новий підхід у розрахунках ставок та порядку справляння судового збору. Однак ці зміни можуть торкнутись осіб, які найбільше потребують захисту з боку держави. Так, із внесенням змін ряд категорій осіб втратили пільги щодо сплати судового збору, ряд інших осіб (насамперед, малозабезпечені особи, пенсіонери тощо) через незадовільне матеріальне становище не в змозі сплатити для них новий розмір судового збору, через що останні не мають як можливості звернутися до суду, так і оскаржити у апеляційному чи касаційному порядку вже винесені судові рішення. Після внесення нових змін до Закону прив'язка судового збору з мінімальної заробітної плати змінена на прожитковий мінімум для працездатних осіб. Аналізуючи законопроект про Державний бюджет на 2018 рік, прожитковий мінімум буде підвищуватись і тим самим буде зростати судовий збір.

Зазначені законодавчі положення мають певні ризики щодо порушення права на доступ до правосуддя (і, як наслідок, права на судовий захист в цілому), оскільки для низки категорій осіб, зокрема як тих, що втратили пільги щодо сплати судового збору, так й інших малозабезпечених категорій, судовий захист їхніх прав став недоступним [3].

Я вважаю, що вказані проблеми потребують невідкладного розгляду, оскільки стосуються пересічних громадян, які не можуть вплинути на бюрократичний апарат. У зв'язку з цим кожного дня втрата довіри до судової влади українським суспільством збільшується. Слід пам'ятати, що правосуддя покликане захищати права, свободи та інтереси людини і громадянина.

Список використаних джерел:

1. Виткаускас Д. Защита права на справедливое судебное разбирательство в рамках Европейской конвенции о защите прав человека. Серия пособий Совета Европы / Д. Виткаускас, Г. Диков. – Воронеж: «Элист», 2014. – 211 с.

2. Щодо перевищення розумних строків розгляду справ : Лист Верховного Суду України від 25.01.2006 № 1-5/45 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v5_45700-06.

3. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина 2015: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ombudsman.gov.ua

Науковий керівник: *Семенець О. І., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Відмежування цивільної юрисдикції від інших видів судової юрисдикції за проектом змін до Цивільного процесуального кодексу України

Конституцією України 1996 р. в редакції від 30 вересня 2016 року закріплено положення про поширення судової юрисдикції на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення, що виникає у державі (ст. 124). Визначальним постає питання не стільки розподілу компетенції між різними юрисдикційними органами щодо вирішення справ, а скільки між самими судами й ланками судової системи: загальними, господарськими й адміністративними судами. Інакше кажучи, на цей час виникла проблема встановлення належних критеріїв відмежування цивільної юрисдикції від інших видів судової юрисдикції.

Як впливає з рішень Конституційного Суду України від 25 грудня 1997 року №9-зп та від 7 травня 2002 року №8-рп/2002, предметна компетенція суду має своїм завданням розмежування повноважень різних юрисдикційних органів залежно від предмета їх діяльності, що і є його юрисдикцією. Під останньою мається на увазі повноваження судів вирішувати спори про право та інші правові питання. У науковій літературі характер правовідносин як критерій розмежування юрисдикцій зводиться до галузевої належності правовідносин, з яких виник спір про право чи іншу юридичну справу.

У той же час деякі вчені вважають, що законність та обов'язковість судового рішення не залежить від того, який саме суд вирішив справу – прийняв рішення. Тобто, на їх думку, імперативна юрисдикція іноді може суперечити меті та завданням правосуддя, а отже потребує більш гнучкого та м'якого застосування. Юрисдикція справи повинна остаточно визначатися до її вирішення та набрання рішенням суду законної сили. Це зокрема, означало б, якщо суди першої та апеляційної інстанції дійшли висновку, що справа належить до їх юрисдикції, касаційний суд не може скасувати рішення і закрити провадження.

Виявляється, що у вітчизняному законодавстві відсутня єдина методика визначення критеріїв розмежування юрисдикцій судів. Традиційно у науці цивільно процесуального права виділяють такі критерії належності справ до юрисдикцій тих чи інших судів:

- 1) суб'єктний склад сторін спору;
- 2) предмет спірних правовідносин;
- 3) характер спірних правовідносин.

Відповідно до ч. 1 ст. 20 Проекту змін до Цивільно процесуального кодексу України передбачено, що суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають із цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства. Суди розглядають у порядку цивільного судочинства також вимоги щодо реєстрації майна

та майнових прав, інших реєстраційних дій, якщо такі вимоги є похідними від спору щодо такого майна або майнових прав, якщо цей спір підлягає розгляду в місцевому загальному суді і переданий на його розгляд із такими вимогами.

На нашу думку, складова загального критерію, а саме предметний критерій, покладений в основу розмежування юрисдикції судів та суб'єктний склад за даними категоріями справ нівелюється. Зокрема, такої думки у науці додержувався. Вважаємо, що такий підхід є виправданим. Це дозволить визначити «належний суд», де має розглядатися справа, уникаючи суб'єктного критерію розмежування юрисдикцій, а звернення до цього критерію щодо тієї чи іншої справи, визначатиметься галузевою природою спірних правовідносин.

Науковий керівник: *Заботін В. В., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Іванова Ю. Ю.,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,

Міжнародно-правовий факультет,

3 курс

Поняття виду цивільного судочинства

Закріплення доктринальної засади в ч. 3 ст. 124 Конституції України про те, що юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір, пов'язаний зі створенням в Україні умов для реалізації конвенційного положення, встановленого п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо забезпечення кожному права на «справедливий суд».

Актуальність визначення поняття «виду цивільного судочинства» обумовлена тим, що процедура розгляду конкретних цивільних справ визначається з урахуванням характеру вимог зацікавленої особи, отже саме у межах позовного, наказного та окремого провадження реалізується конституційне право на захист. Тому правильне вирішення питання щодо поняття виду цивільного судочинства має велике практичне значення. [1, с. 63].

У науці процесуального права поняття судочинства є одним із найбільш складних і багатоаспектних питань. Саме тому питання як визначення поняття виду, так і безпосередньо видів цивільного судочинства є дискусійним [2, с. 73], оскільки правильне визначення видів цивільного судочинства є ключовим питанням цивільного процесу [3, с. 485]. Згідно з ЦПК України суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи щодо захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин. Ці справи суди розглядають у порядку позовного, наказного й окремого провадження, що закріплено в ЦПК України. Слід зазначити, що Закон про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів від 3 жовтня 2017 року позовне провадження поділяє на два види – загальне та спрощене.

Поняття виду судочинства в літературі з цивільного процесуального права, як правило, пов'язують із наступними ознаками:

- а) матеріально-правовою природою цивільних справ, що розглядаються та вирішуються в суді;
- б) особливостями їх процесуального порядку розгляду та вирішення;
- в) завданнями, що виконуються судом при їх розгляді та вирішенні;
- г) системою взаємопов'язаних цивільних процесуальних прав та обов'язків, цивільних процесуальних дій, що реалізуються їх суб'єктами;
- д) за об'єктами, суб'єктами та змістом цивільних процесуальних відносин;
- е) предметом судової діяльності в кожному виді судочинства і загальними правилами юрисдикції [4, с. 36].

Тому, з урахуванням вищезазначених ознак у сучасній юридичній літературі під видом цивільного судочинства розуміється:

1) визначений характером та специфікою матеріального права, що підлягає захисту, або охоронюваного законом інтересу процесуальний порядок відкриття провадження, розгляду та вирішення груп цивільних справ;

2) обумовлений предметом судового розгляду та передбачений ЦПК особливий процесуальний порядок розгляду визначених категорій цивільних справ, що здійснюється судом першої інстанції, з метою захисту матеріальних прав та інтересів юридично зацікавлених осіб, які звернулися до суду;

3) порядок провадження щодо визначених категорій справ та особливий порядок розгляду окремих категорій юридичних справ;

4) порядок порушення, розгляду і вирішення певної категорії цивільних справ [5, с. 25] тощо.

Таким чином, вид цивільного судочинства – це регламентований цивільним процесуальним законодавством порядок розгляду і вирішення певних категорій цивільних справ, що обумовлюється їх матеріально-правовою природою, характеризується застосуванням самостійних засобів та способів захисту прав та інтересів і відрізняється специфікою процесуальної форми.

Список використаних джерел:

1. Фурса С. Я. Цивільний процес України. Проблеми і перспективи : наук.-практ. посіб. / Фурса С. Я., Щербак С. В., Євтушенко О. І. – К. : Вид. Фурса С. Я. : КНТ, 2006. – 448 с.

2. Васильєв С. В. Проведення в цивільному судочинстві України // Проблеми законності: респ. міжвід. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій ; Нац. юрид. акад. України. – Х., 2007. – Вип. 86. – С. 73-80.

3. Зайвий Т. В. Поняття та ознаки категорії «вид цивільного судочинства» / Т. В. Зайвий // Актуальні проблеми держави і права. – 2009. – Вип. 49. – С. 485-490.

4. Цивільний процес України [Текст] : підручник / [Білоусов Ю. В. та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. М. М. Ясинка. – К. : Правова єдність : Алерта, 2014. – 743 с.

5. Цивільне процесуальне право України: навч. посіб. / [Бичкова С. С., Бобрик В. І. та ін.]; за заг. ред. С. С. Бичкової. – К.: Атіка, 2007. – 404 с.

Науковий керівник: *Сібільов Д. М., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Проблеми цивільного судочинства в Україні

Правосуддя – складне та багатогранне соціальне явище. Його форми, методи, функції та способи вдосконалювалися у процесі зміни соціально-політичного устрою. Варто зазначити, що серед науковців немає одностайної думки щодо визначення поняття «правосуддя». Одні вчені вважають, що правосуддя – це форма діяльності суду; інші – основна функція суду. Складність тлумачення поняття «правосуддя» пов'язано з тим, що не кожен закон можна вважати правовим, а отже рішення, прийняте навіть формально відповідно до закону, не завжди є актом правосуддя. У такому контексті однією з проблем, що виникає на шляху до здійснення правосуддя загалом і в цивільному судочинстві зокрема є неоднакове праворозуміння і тлумачення суддею норм закону [1].

В іншому випадку зазначається, що суддя самостійно визначає те, що є правом у кожному конкретному випадку, відповідно до вповноваженого розсуду [2, с. 121]. Таким чином, проблемою здійснення правосуддя в цивільному судочинстві є вільне, неоднакове та, як наслідок, не завжди правильне тлумачення й застосування правових норм суддями під час винесення рішень у цивільних справах, що безпосередньо підтверджується аналізом судової практики з різних категорій справ.

Інша проблема, на яку також слід звернути увагу – це неповнота процесуальних принципів, визначених у Цивільному процесуальному кодексі України від 18.03.2004 р. (далі – ЦПК України) [2]. Зокрема, аналізуючи деякі рекомендації Ради Європи, можна зробити висновок, що в цивільному процесуальному законодавстві не відображено такі важливі принципи, як спрощення і прискорення судового розгляду, пропорційність судових витрат, доступність правосуддя тощо. Слід зазначити, що досить часто під час судового розгляду та винесення рішення ігноруються конституційні та міжнародні правові принципи, що лежать в основі окремих спірних правовідносин, так як сприймаються як формальність, яка не має механізмів реалізації. Також важливим аспектом є те, що на сьогоднішній день, не створено належних умов для практичного застосування навіть тих принципів, що визначені у національному законодавстві України.

Визначаючи основні засади здійснення цивільного судочинства, слід наголосити на його обов'язковій соціальній спрямованості. Короєд С. О. зазначає, що для забезпечення рівності та доступності правосуддя необхідно виходити з того, що держава, проголосивши право громадян на судовий захист і справедливий судовий розгляд, взяла на себе зобов'язання забезпечити зазначені права громадян незалежно від їх освіти, майнового стану, розумових здібностей тощо. Таким чином, саме на суд має бути покладено обов'язок не тільки здійснення керівництва судового процесу, а й установлення обставин справи з власної ініціативи [4, с.160].

Ханик-Посполітак Р. Ю. указує на проблему доступності правосуддя в контексті часто обтяжливих судових витрат. Учений наголошує, що встановлені Законом України «Про судовий збір» від 08.07.2011 р. розміри сплати судового збору при зверненні до суду, не сприяють доступності правосуддя в цивільному процесі, а навпаки, стають однією з перешкод до реалізації цього принципу [5, с.120].

Наступним кроком вирішення проблем цивільного судочинства має стати спрощення судових процедур і пошук альтернативних способів розгляду справ у суді. Виходячи з ситуації, яка склалася сьогодні в Україні, суди не можуть забезпечити належну процедуру вирішення спорів, поновлення та захисту прав без порушення строків, так як стикаються з проблемою надмірного навантаження, що призводить до погіршення якості розгляду судових справ.

Таким чином, цивільне судочинство потребує встановлення не тільки нових стандартів та норм у відповідній сфері, а також потребує розроблення засобів впливу на поведінку учасників процесу, так як проблеми, які виникають в процесі здійснення правосуддя досить часто зумовлюються неналежною процесуальною поведінкою цих учасників.

Список використаних джерел:

1. Ткачук О. Сучасні проблеми здійснення правосуддя в цивільному судочинстві України / Національний юридичний журнал. Теорія та практика. – 2016. – с. 106–111.
2. Бігун В. С. Здійснення правосуддя в цивільному судочинстві: про право, правосудність і розсуд (філософсько-правові аспекти) / В.С.Бігун//Актуальні проблеми держави і права. – 2010. – с.117–123
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.02.2004р. №1618 – IV [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/1618-15>
4. Короед С. О. Соціальна спрямованість правосуддя в цивільних справах/ С. О. Короед // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право» – 2013. – Вип.22 – ч.1. – Т.1. – С.158–161
5. Ханик-Посполітак Р. Ю. Доступність правосуддя в цивільному процесі в контексті Закону України «Про судовий збір» / Р. Ю. Ханик-Посполітак // Наукові записки НаУКМА. Серія «Юридичні науки». – 2012. – Т.29. – с.117–120

Науковий керівник: *Семенець О. І., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Колісниченко А. С.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
господарсько-правовий факультет, 6 курс*

Застосування практики Європейського суду з прав людини як джерело права в Україні

На сьогоднішній день в юридичному середовищі дуже важливу роль відіграють практика і рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), яка з часом все більше і більше виступає як дієвий механізм захисту прав людини та

втілення в життя принципу верховенства права. Однак, при цьому слід сказати, що незважаючи на вищезазначене виникає чимало проблем при практичному застосуванні практики ЄСПЛ. Зважаючи на це, виникає досить широкий простір для викривлення призначення зазначеної практики ЄСПЛ та використання її на шкоду принципу верховенства права і справедливості. Безумовно, такий стан речей обов'язково заслуговує на увагу з боку правової науки, а виявлені недоліки при використанні практики ЄСПЛ в правозастосовній діяльності мають бути усунені в рамках судово-правової реформи.

Перш за все слід звернути увагу на невизначеність місця практики ЄСПЛ в ієрархії джерел права України. Так, виходячи з того, що практика ЄСПЛ має на меті надати тлумачення Конвенції з захисту прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція), то, відповідно, вона повинна мати таку ж юридичну силу, як і сама Конвенція. При цьому, відповідно до статті 8 Конституції України, Конституція України має найвищу юридичну силу. Частиною першою статті 9 Конституції України встановлено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Крім того, якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, передбачено інші правила, ніж ті, що визначено у відповідному акті законодавства України, то згідно із частиною другою статті 19 Закону України «Про міжнародні договори України» та статті 3 Закону України «Про міжнародне приватне право» застосовуються правила міжнародного договору.

Також необхідно зазначити, що аналізуючи зміст рішення суду, слід пам'ятати, що основою судового прецеденту є висновок, який міститься саме в мотивувальній частині рішення, до того ж слід розрізняти обов'язкові твердження – за принципом *ratio decidendi* (з лат. – підстава для вирішення), від необов'язкових тверджень – за принципом *obiter dictum* (з лат. – сказане між іншим). На жаль, через те, що зазначені положення не знайшли свого закріплення в чинному законодавстві України і залишаються лише на рівні правової науки, а також через не типовість для української правової системи такого джерела права, як судовий прецедент, на практиці також часто виникають випадки ґрунтування судових рішень на твердженнях ЄСПЛ, які відносяться до категорії «*obiter dictum*», або взагалі не є висновком у справі.

Крім того, правовий висновок, який зроблений ЄСПЛ можна застосовувати лише до ідентичних правовідносин до тих, що склалися між сторонами у справі, щодо якої цей правовий висновок зроблений. Так, Верховний Суд України (далі – ВСУ) у своїй постанові від 5 жовтня 2016 року у справі № 916/2129/15 після аналізу обставин справи «Стретч проти Сполученого Королівства» та порівняння їх з правовідносинами, що склалися між сторонами у зазначеній справі дійшов висновку, що обставини справи, розглянутої ЄСПЛ, і справи № 916/2129/15 суттєво відрізняються, а висновок про задоволення заяви Стретч не повинен бути для суду безумовно обов'язковим «керівництвом до дії» без урахування конкретних обставин справи. У результаті ВСУ зазначив, що суд касаційної інстанції обґрунтовано не застосував до правовідносин у справі правовий висновок, який мав місце у рішенні ЄСПЛ «Стретч проти Сполученого Королівства» та постановив законне і обґрунтоване рішення.

Однак, суди не завжди дотримуються зазначеного вище правила. Так, у постанові від 18 вересня 2013 року у справі № 6-92цс13 ВСУ встановив факт неправильного застосування судом касаційної інстанції практики ЄСПЛ, зазначивши, що обставини справ «Федоренко проти України» і «Стретч проти Сполученого Королівства» та справи, що переглядається, істотно відрізняються, а тому висновки щодо справедливої рівноваги між інтересами суспільства і особи в кожній із цих справ не можуть бути тотожними, а висновок ЄСПЛ про порушення прав заявника у справі «Стретч проти Сполученого Королівства» не може бути безумовним прецедентом при розгляді справи, що переглядається. В результаті рішення суду попередньої інстанції було скасоване, а справа направлена на новий розгляд.

Таким чином, в рамках судово-правової реформи необхідно обов'язково внести відповідні зміни та доповнення до законодавства України, яким регулюється застосування практики ЄСПЛ, а саме: чітко визначити юридичну силу зазначеної практики, а також її взаємодію із законодавством України у разі, якщо останнім буде встановлено більший обсяг і зміст, гарантії і захист прав людини, ніж той, що встановлений Конвенцією; закріпити порядок та умови застосування судового прецеденту як джерела права на законодавчому рівні.

Науковий керівник: *Рожнов О. В., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Корольчук О. В.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
5 курс*

Проблеми розмежування адміністративної та господарської юрисдикції

Із набуттям чинності Кодексу адміністративного судочинства України у липні 2005 року постала проблема чіткого розмежування судової юрисдикції адміністративних та господарських судів, тобто обсягу їх повноважень щодо відповідних правових об'єктів судового захисту в Україні. Це стосувалося таких критеріїв розмежування юрисдикції, як суб'єктний склад правовідносин між конфліктуючими сторонами та характер цих правовідносин. На практиці виникали випадки, коли суди відмовляли у відкритті провадження, обґрунтовуючи це тим, що розгляд відповідного спору належить до компетенції іншого суду або ж випадки, коли різні суди розглядають однорідні справи, що свідчило про законодавчу прогалину у даній сфері.

Традиційно це питання вирішувалося на основі усталеної практики, однак такий підхід не є ефективним. Пошук шляхів вирішення конфлікту юрисдикцій господарського та адміністративного судів став об'єктом дослідження багатьох науковців та практиків. Зокрема, як зауважує Снідевич О. С., доцільним було б створення судів з альтернативною юрисдикцією, що розглядали б спори, які згідно з процесуальними кодексами можуть розглядатися як в господарському суді, так

і в адміністративному. Проте, створення судів з альтернативною юрисдикцією є неможливим, оскільки це призведе до порушення конституційного принципу спеціалізації судів загальної юрисдикції в Україні.

Радою з питань судової реформи у березні 2017 року було розроблено проекти змін до Господарського процесуального кодексу, Цивільного процесуального кодексу та Кодексу адміністративного судочинства.

У пояснювальній записці до проекту Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» однією з цілей внесення змін зазначено визначення чітких критеріїв та механізмів розмежування юрисдикції адміністративних, господарських і загальних судів.

Такий критерій розмежування юрисдикції судів, як суб'єктний склад сторін спору, мав різний зміст у господарському та адміністративному судочинстві. Тому вказаний критерій не міг бути визначальним при розмежуванні юрисдикції цих судів, проте в деяких випадках він застосовувався як головний. Здійснюючи розмежування адміністративних і господарських правовідносин перш за все треба визначати яку саме компетенцію здійснює в спірних правовідносинах орган державної влади або орган місцевого самоврядування. Чітке розмежуванні об'єкту та змісту спірних правовідносин та застосування предметного критерію як визначального дозволить запобігти невизначеності.

Як зазначено у ст. 20 ЦПК України, який було прийнято Верховною Радою України 03.10.2017 р., в порядку цивільного судочинства розглядатимуться справи, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, а також вимоги щодо реєстрації майна та майнових прав, інших реєстраційних дій, якщо такі вимоги є похідними від спору щодо такого майна або майнових прав.

Така цивільна юрисдикція просліджується і при аналізі положень проекту Господарського процесуального кодексу, а саме стаття 21 визначає справи, що відносяться до юрисдикції господарських судів та проекту Кодексу адміністративного судочинства, статті 19 – справи, на які поширюється юрисдикція адміністративних судів.

Таким чином, одне з основних нововведень кодексів полягає в зміні принципу розмежування юрисдикції. Замість наявного суб'єктного критерію, що довгий час був визначальним, запроваджується предметний принцип, який, на думку розробників проектів, є більш доцільним. Більше того, передбачається, що будь-які похідні вимоги вивчатимуться в тому ж суді, де розглянуто основну справу. Втім, виникає ризик, що суди розглядатимуть невласливі їм справи, не маючи відповідної практики. Внаслідок цього може формуватися різна практика в схожих справах залежно від юрисдикції. Проте, на думку координатора ради, ризики мінімізовані, бо така можливість існує лише тоді, коли одна вимога виникає з іншої.

Важливим є чітке розмежування судових юрисдикцій та правильне визначення адміністративної і господарської юрисдикції, адже це сприяє посиленню гарантій забезпечення дотримання принципів законності та реалізації принципу доступності судочинства в судах.

Отже, позитивними змінами у напрямку вирішення даної проблематики є прийняття змін до Господарського процесуального кодексу, Цивільного процесуального кодексу та Кодексу адміністративного судочинства, якими встановлюється чітке розмежування юрисдикції судів різних спеціалізацій (адміністративних, господарських і загальних), запровадження ефективних механізмів запобігання зловживанню процесуальними правами. Проте не слід вважати це остаточною крапкою у вирішенні цього питання. Такий механізм лише дозволить мінімізувати виникнення труднощів при розмежуванні різних юрисдикцій. Основним завданням на даному етапі є забезпечення ефективного функціонування імplementованих змін.

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

*Кошляк А. І.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Слідчо-криміналістичний інститут,
8 група, 4 курс*

Судова реформа та проблемні питання застосування процесуальних фікцій у цивільному судочинстві

Поняття фікції широко застосовується в усіх сферах життя, у тому числі і в юридичній науці. Хоча даний термін не має нормативного визначення, його прийнято сприймати у значенні використання з певною метою положення, яке не відповідає дійсності [1, с. 387].

Дослідники схиляються до думки, що сучасне національне право не може обійтися без юридичних фікцій. Посилаються на те, що вони є заходами, які здатні мінімізувати затратність зусиль суддів, зекономити час та використання юридичних засобів [2, с. 15]. Однак у відповідь на таку позицію виникає контраргумент: чи можемо ми допустити відходження від загальноновизнаних принципів права в ім'я примарної ефективності роботи судової системи?!

В умовах проведення судової реформи 3 жовтня 2017 року Верховною Радою України був прийнятий Закон «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» (далі – Закон). Однак, на нашу думку, окремі новели цього Закону є процесуальними фікціями у цивільному процесуальному судочинстві, які не відповідають завданням судової реформи. Зокрема, глава 7 «Судові виклики і повідомлення» (розділу II «Цивільний процесуальний кодекс України») Закону доповнена положенням про те, що суд може викликати або повідомити свідка, експерта, перекладача, спеціаліста, а у випадках термінової необхідності, передбачених Цивільним процесуальним кодексом, – також учасників справи телефонограмою, телеграмою, засобами факсимільного зв'язку, електронною поштою або повідомленням через інші засоби зв'язку (зокрема, мобільного), що забезпечують фіксацію повідомлення або виклику

(ч. 9 ст. 129). Як наслідок, виникають банальні побутові проблеми: «не перевірів пошту», «втратив пароль», «указав невірну адресу» тощо.

Частиною 11 статті 129 Закону також вводиться положення, відповідно з яким, якщо зареєстроване місце проживання (перебування), місцезнаходження чи місце роботи відповідача, третьої особи, свідка невідоме, то вони викликаються до суду через оголошення на офіційному веб-сайті судової влади України, яке повинно бути розміщене не пізніше ніж за десять днів до дати відповідного судового засідання. Резонанс у спільноті науковців та практиків викликало положення про те, що з опублікуванням оголошення про виклик відповідач вважається повідомленим про дату, час і місце розгляду справи.

Звичайно, правова дійсність у найкращі періоди розвитку римського права була на етапі піднесення, але повернення до *Actiofictia* — позовів з фікцією викликає низку питань. Суть згаданого позову заключалася в тому, що претор пропонував судді припустити існування якоїсь обставини і з урахуванням цього вирішити справу. Тобто законодавець пропонує суду допустити варіант того, що відповідач, третя особа, свідок «починає свій ранок» із відвідування офіційного веб-сайту судової влади України.

Статтею 55 Конституції України встановлено, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Як відомо, зміст цього права полягає в тому, що кожен має право звернутися до суду, якщо його права чи свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші порушення прав та свобод. На нашу думку, впроваджені норми є нічим іншим як порушенням принципу права на судовий захист.

Принцип справедливості має особливе значення. Він найбільше виражає загальносоціальну суть права, прагнення до пошуку компромісу між учасниками правових зв'язків, між особою та суспільством, громадянином та державою. Принцип справедливості вимагає, щоб правосуддя здійснювалося на законних і чесних підставах. Де-факто зацікавлену сторону позбавляють права оскарження рішення у справі на підставі неналежного повідомлення, адже згадані фікції прописані нормотворцем у нормативно-правових актах.

Варто сказати про те, що впровадження і використання норм-фікцій є питанням дискусійним і неоднозначним, хоча б з огляду на те, що останні зміни в законодавстві викликали новий шквал обговорень. Наявним залишаються факти присутності процесуальних фікцій у законодавстві та користування ними всіма учасниками правовідносин, що виникають на основі таких правових норм.

Підбиваючи підсумки вищевикладеного, доцільно запропонувати внести наступні зміни до глави 7 («Судові виклики і повідомлення») розділу II «Цивільний процесуальний кодекс України» Закону України від 03.10.2017 р. «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів»:

- 1) ч. 9 ст. 129 доповнити реченням – «Зазначені особи вважаються повідомленими у разі офіційного підтвердження отримання повідомлення або виклику»;
- 2) ч. 11 ст. 129 виключити.

Список використаних джерел:

1. Цивільне судочинство України: основні засади та інститути : монографія / В. В. Комаров, К. В. Гусаров, Н. Ю. Сакара та ін.; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2016. – 848 с.

2. Ульяновська О. В. Фікції у правовій системі України : автореф. дис, канд. юрид. наук: 12.00.01 – Одес. нац. юрид. акад. – О., 2010. – 21 с.

Науковий керівник: *Ахмач Г. М., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Лацько А. В.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
3 курс, 7 група*

Участь народу при здійсненні правосуддя у цивільному процесі

Судова влада з'явилася тоді, коли виникли перші соціальні конфлікти у суспільстві. Це означає, що її функціонування було притаманне суспільству ще на ранніх стадіях його становлення. При цьому можна із впевненістю стверджувати, що існування організованого соціуму без судової влади є неможливим. В аспекті сучасного виміру, для реалізації конституційної ідеї створення в Україні демократичної, соціальної, правової держави необхідно провести ефективну судово-правову реформу. Вона має бути спрямована на реальне забезпечення судовій владі статусу незалежної і рівноправної з іншими гілками державної влади з тим, щоб її функції визнавалися пріоритетними напрямками діяльності держави. У зв'язку з цим, на нашу думку, особливу увагу слід приділяти принципам здійснення правосуддя, які в сучасній їх інтерпретації здолали тривалий еволюційний шлях. Однак в межах даної роботи хотілося б зупинитися лише на одному з них – принципі участі народу у здійсненні судової влади.

Принцип участі народу у здійсненні судової влади реалізується при розгляді справ у судах першої інстанції. Згідно зі ст. 124 Конституції України, ст. 15 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у цих судах справи розглядаються суддею одноособово, колегією суддів, а також судом присяжних.

До певного часу інститут присяжних використовувався лише в кримінальних справах, а народні засідателі – у цивільних справах. Проте в наших реаліях у судах завжди не вистачало бажаючих зайняти відповідальну посаду присяжного чи народного засідателя, в зв'язку з чим судовий розгляд відповідної категорії справ затягувався. Отже, для врегулювання зазначеного питання було прийнято Закон України «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України (щодо розгляду справ за участю присяжних)» від 09.02.2017 р. №1847-VIII, в якому термін «народні засідателі» було замінено на «присяжних», тобто відбулося об'єднання цих двох категорій в «непрофесійних суддів», унаслідок чого фактично всіх народних засідателів визнано присяжними. Це пояснюється тим, що використання деяких термінів у ЦПК 2004 р. не було узгоджено зі змінами до Конституції, внесеними внаслідок прове-

дення судової реформи. Наведене заблокувало розгляд деяких справ, зокрема, стосовно визначення особи недієздатною, оголошення людини безвісно відсутньою чи померлою, усиновлення, надання психіатричної допомоги у примусовому порядку, примусової госпіталізації до протитуберкульозного закладу. Зазначений закон скасував невідповідності та розблокував розгляд справ таких категорій у порядку окремого провадження. Законодавець передбачив участь присяжних у даних категоріях справ, оскільки вони є особливо важливими, зачіпають особисті немайнові права людини.

Однак до приведення підзаконних актів у відповідність з новими положеннями ЦПК щодо присяжних у цивільному судочинстві застосовуються ті самі правила, що діяли для народних засідателів. Крім того, у справах, судовий розгляд яких за участю народних засідателів розпочато до набрання чинності зазначеного Закону і на цю дату не закінчено, особи, які брали участь як народні засідателі, вважаються присяжними.

Раніше участь народних засідателів при здійсненні цивільного судочинства співвідносилася з таким важливим принципом, як рівність сторін перед судом. У свою чергу його реалізація сприяла ухваленню судом законного та обґрунтованого рішення у справі. Їх участь також безпосередньо пов'язана з принципом публічності. Вона свідчить про демократизм цивільного процесу і є гарантією правильного розгляду та вирішення цивільних справ, встановлення судової істини у справі. Натомість діяльність суду присяжних забезпечує більш послідовне дотримання принципів кримінального судочинства, у тому числі змагальності й рівноправності сторін, презумпції невинуватості, законності, всебічності, повноти й об'єктивності, незалежності суддів, забезпечення обвинуваченому права на захист. Слід зазначити, що присяжні більш здатні, ніж судді вникнути у фактичну сторону справи, оскільки суддя в основному має звертати увагу на деталі справи, коли він повинен викласти їх присяжним, ніж коли він робить це для самого себе. Тому, враховуючи ефективність роботи присяжних, думки вчених з цього приводу, слід говорити про те, що даний інститут є необхідним, оскільки виступає гарантією доступу українського народу до здійснення судочинства.

У Законі України «Про судоустрій і статус суддів» у главі 3 розділу III «Судді та присяжні» закріплена процедура формування списків присяжних. Так, списки мають бути сформовані протягом шести місяців з дня набрання цим Законом чинності. При цьому до списків присяжних дозволяється включати громадян, обраних народними засідателями (п. 37 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення»).

Вбачається, що суд присяжних необхідно розглядати як інструмент розвитку в Україні змагальної процесуальної форми судочинства, а також як засіб усунення таких недоліків у процесуальній діяльності як професійна деформація суддів при сприйнятті обставин справи, ігнорування ними процедури розгляду справи, певний ступінь впливу на прийняття рішення професійного судді про винність особи. Усе це дозволить підвищити особисту відповідальність професійних суддів за рішення, що приймаються.

Хоча, багатий і різноманітний життєвий і професійний досвід присяжних, представників підприємств, установ і організацій, свіжість сприйняття, активна участь у судовому розгляді сприяють повному всебічному й об'єктивному дослідженню

обставин справи; прийняттю законних, обґрунтованих і справедливих рішень суду; охороні прав і законних інтересів громадян та організацій; виявленню та вжиттю заходів до усунення причин та умов вчинення злочину; розширенню гласності, підвищенню авторитету суду і виховного впливу судових процесів. Бажано було б, щоб суди, які постановили вирок чи ухвалу, повідомляли присяжним про скасування чи зміну судового рішення, постановленого за їх участю, інформували колективи трудящих про виконання працівниками своїх обов'язків як присяжних у суді.

Науковий керівник: *Сакара Н. Ю., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Левенець А. А.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
3 курс, 4 група*

Взаємодія ЗМІ та суду в контексті реалізації принципу гласності цивільного судочинства

Проектом «Справедливе правосуддя», що реалізується за сприяння Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), у 2016 році було проведено всеукраїнське опитування громадян щодо демократичних змін у політичних та суспільних сферах, судової реформи та процесу очищення влади в Україні. Статистичні дані опитування показали, що сучасне українське суспільство існує на межі недовіри в судовій гілці влади, хоча існує слабка тенденція підвищення довіри до суду. У 2015 році судовій владі довіряли 5% опитаних, у 2016 – 10%.

Суттєва роль у формуванні довіри до суду належить засобам масової інформації (далі – ЗМІ), що є посередником між громадянським суспільством та державою. Каблак П., голова Апеляційного суду Львівської області, зазначає: «Ідея розвитку комунікації судів із громадськістю має на меті передусім висвітлення та розповсюдження інформації щодо діяльності судової системи, суддів та органів суддівського самоврядування; налагодження комунікації із громадськістю» [1, с. 48]. Важливо, щоб діяльність ЗМІ не перетворилась на безпосереднє чи опосередковане втручання в діяльність суду.

Представники ЗМІ мають враховувати під час присутності на засіданні положення Резолюції № 428 Консультативної асамблеї Ради Європи «Відносно Декларації про засоби масової інформації і права людини» від 23.01.1970 р.: засоби масової інформації зобов'язані виконувати свої функції з почуттям відповідальності перед суспільством і окремими громадянами. Журналісти мають вести себе добросовісно у відношенні до суду і перебувати на судовому засіданні для об'єктивного висвітлення процесу, а не з метою провокацій. Позицію ООН щодо взаємодії судів і ЗМІ узагальнено в Мадридських принципах взаємодії засобів масової інформації та суддівської незалежності. Функцією та правом ЗМІ є збирання та поширення інформації в суспільстві та коментування відправлення правосуддя,

у тому числі справи до, під час та після судового процесу, але не порушуючи презумпцію невинуватості. Журналістам варто дотримуватись самоцензури під час коментарів, оприлюднень інформації, обвинувачень на адресу судді, оскільки вони несуть відповідальність за кожен із вищезазначених висловів та порушують п. 5 ч. 2 ст. 41 Закону України «Про друковані засоби масової інформації».

Зазначена проблематика знайшла відображення у практиці ЄСПЛ. Так у справі Де Гаес та Гійзельс проти Бельгії (1997 р.) представники ЗМІ виступили у своїх статтях проти поведінки суддів, які, незважаючи на достовірні факти, все ж вирішили справу на користь високопоставленої особи. Європейський суд з прав людини вирішив, що журналісти мали право критикувати суд навіть у жорсткій формі справи по суті, а також підкреслив, що свобода слова застосовується не тільки до позитивної інформації, але також і до такої, що шокує або може заподіяти занепокоєння державі або будь-якій частині суспільства [2].

Іншою є ситуація, коли йдеться про поширення негативної інформації через ЗМІ про конкретного суддю як посадову особу. У рішенні Європейського суду з прав людини «Прагер і Обершлік проти Австрії» (1995 р.) йдеться про те, що журналістом була надрукована стаття, яка містила різку критику особистих та професійних якостей деяких австрійських суддів. Суд зазначив, що стаття не відповідає правилам журналістської етики, а преса не може виходити за певні межі добросовісності» [3]. На наш погляд, указані рішення мають бути використані при розробці критеріїв оцінки дій ЗМІ.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що сучасне українське законодавство та новели, що пропонуються в рамках судової реформи, орієнтовані на правильний шлях у регулюванні даного питання. Свобода слова ЗМІ не є абсолютною, органи судової влади й журналісти повинні утримуватися від оприлюднення інформації, що може негативно позначитися на справедливості судового розгляду. Питання ефективної співпраці судів та ЗМІ пов'язані із забезпеченням двох конституційних цінностей: вільної преси та справедливого незалежного суду. Тому налагодження конструктивних взаємовідносин між ЗМІ та судами сприятиме взаємодії між державою та громадянським суспільством.

Список використаних джерел:

1. Каблак П., голова Апеляційного суду Львівської області \ Засоби масової інформації у взаємодії судової влади та громадськості. Юридичний вісник, 2014/6 \ Конституція України у дії \ удк 342.56:070.11і \ – с. 47-54

2. Де Хаес (De Haes) и Гийселс (Gijssels) против Бельгии : Судебное решение от 24 февраля 1997 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.echr.ru/documents/doc/2461475/2461475.htm>

3. Прагер и Обершлик против Австрии : Постановление Суда 22 марта 1995 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.mmdc.ru/praktika_evropejskogo_suda/praktika_po_st10_evropejskoj_konvencii/europ_practice73

Науковий керівник: *Каламайко А. Ю., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Реформування цивільного та господарського судочинства

Конституція України визначає, що Україна є правовою державою, в якій права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість її діяльності. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. В Україні визнається і діє принцип верховенства права, реалізація якого є неможливою без ефективного судового захисту прав, свобод та інтересів особи.

На недосконалість судового захисту в Україні неодноразово вказував у своїх рішеннях щодо України Європейський суд з прав людини, вказуючи на такі проблеми української судової системи, як недостатня правова визначеність, недотримання розумних строків розгляду справ, обмеження права доступу до суду, недостатнє дотримання принципів незалежності і безсторонності суду тощо.

Розглядаючи законопроекти, Комітет з питань правової політики та правосуддя виходить з такого. Комітет зазначає, що протягом 2015 – 2016 рр. Верховною Радою України прийняті законодавчі інституційні зміни, спрямовані на забезпечення здійснення правосуддя професійними та незалежними суддями, зокрема оновлення суддівського корпусу, формування нового Верховного Суду тощо (закони України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», «Про забезпечення права на справедливий суд», «Про судоустрій та статус суддів», «Про Вищу раду правосуддя»). Разом з тим, для подальшого реформування судової системи необхідно вдосконалити процесуальне законодавство з метою викорінення раніше сформованих негативних практик неналежного розгляду судових справ. Зокрема, йдеться про формальне ставлення суддів до дотримання конституційних та встановлених законом принципів судочинства, в тому числі змагальності сторін; недостатній рівень єдності та послідовності правозастосовної практики; недосконалість правил та неузгодженість у розмежуванні юрисдикції судів; надмірна тривалість розгляду справ та відсутність правової визначеності через практично необмежені можливості перегляду рішення суду по суті спору; абсолютизація принципу поширення юрисдикції судів на всі правовідносини; нерозвиненість інструментів підтримки системи альтернативних способів вирішення спорів тощо.

Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» визначила мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та стратегічні індикатори оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України. Серед першочергових реформ, які необхідно впровадити, особлива увага приділяється судовій реформі, метою якої є утвердження такого правопорядку, який ґрунтується на високому рівні правової культури в суспільстві, діяльності всіх суб'єктів суспільних відносин на засадах верховенства права та захисту прав і свобод людини, а в разі їх порушення – справедливого їх відновлення в розумні строки. Судова система України та суміжні правові інститути існують для захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав та законних інтересів юри-

дичних осіб, інтересів держави шляхом своєчасного, ефективного і справедливого вирішення правових спорів на засадах верховенства права. Реформування системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів здійснюватиметься за такими напрямками: забезпечення незалежності, безсторонності та неупередженості суддів; оптимізація суддівського врядування та системи кар'єрного просування суддів; підвищення професійного рівня суддів; підвищення прозорості діяльності суддів та рівня їх відповідальності; підвищення ефективності правосуддя та оптимізація повноважень судів різних юрисдикцій; забезпечення прозорості та відкритості правосуддя; реорганізація системи виконання судових рішень та підвищення ефективності виконавчого провадження; удосконалення процесуального забезпечення справедливості і права на захист під час кримінального провадження; підвищення рівня ефективності роботи судових та правоохоронних органів у боротьбі з організованою злочинністю та випадками корупції; підвищення ефективності попередження злочинів і реабілітації засуджених та вдосконалення системи виконання покарань.

Реформування системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів проводитиметься у два етапи:

перший етап – невідкладне оновлення законодавства, спрямоване на відновлення довіри до судової влади та суміжних правових інститутів в Україні;

другий етап – системні зміни в законодавстві, у тому числі прийняття змін до Конституції України та комплексна побудова інституційних спроможностей відповідних правових інститутів.

Наслідком прийняття вказаного законопроекту стане впровадження ефективних механізмів захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Малик О. В.,

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Юрисдикція та підсудність спорів, пов'язаних зі спадкуванням нерухомого майна

Правильне визначення юрисдикції і підсудності будь-якого спору є одним із першочергових завдань як самого позивача (його представника), так і суду, оскільки від цього залежить належний захист прав, свобод і законних інтересів сторін судового спору, а також законність судового рішення, постановленого за результатом такого судового розгляду. Вказане твердження є справедливим і для спорів, пов'язаних із спадкуванням нерухомого майна.

Конституцією України закріплено право кожного на судовий захист та передбачено, що юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір, а у випадках, передбачених законом, також на інші справи (ст.ст. 55, 124). Вирішуючи питання про відкриття провадження у справі, суди повинні перевірити належність справ до їх юрисдикції і підсудності.

Цивільна юрисдикція – це визначена законом сукупність повноважень судів щодо розгляду цивільних справ, віднесених до їх компетенції (ст. 15 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК)). Підсудність визначає коло цивільних справ у спорах, вирішення яких належить до повноважень конкретного суду першої інстанції (ст.ст. 108–114 ЦПК). Тобто ці дві категорії визначають суд, що уповноважений розглядати конкретну справу. У проекті ЦПК України (№ 6232 від 23 березня 2017 року) підсудність визначається різновидом юрисдикції (§ 2 глави 2 розділу 1).

Спадкові правовідносини є частиною цивільних правовідносин, що обумовлює цивільну юрисдикцію спадкових спорів (ч. 1 ст. 15 ЦПК).

Разом із тим, главою 86 Цивільного кодексу України, Законом України «Про нотаріат» та Порядком вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, підзаконними нормативними актами, визначено нотаріальний порядок оформлення права на спадщину, що відповідає встановленій законодавством сукупності функцій, притаманних юрисдикційній діяльності судів і нотаріусів. Це знайшло відображення також у п. 23 Постанови Пленуму ВСУ від 30 травня 2008 року № 7 «Про судову практику в справах про спадкування».

Однак, якщо відсутність умов для одержання в нотаріальній конторі свідоцтва про право на спадщину не підтверджена належними доказами, зокрема відмовою нотаріуса у видачі свідоцтва про право на спадщину, це може бути підставою для відмови у позові, а не відмови у відкритті провадження у справі, закриття провадження у справі або залишення позовної заяви без розгляду. Отже, визнається належність зазначених спорів до цивільної юрисдикції, проте констатується відсутність права на задоволення позову.

Щодо спорів, пов'язаних із спадкуванням нерухомого майна, встановлена виключна підсудність (ч. 1 ст. 114 ЦПК) – за місцезнаходженням такого нерухомого майна або його основної частини. Порухення цього правила позивачем зобов'язує суд повернути позовну заяву (п. 4 ч. 3 ст. 121 ЦПК), а якщо таке порушення виявлено після відкриття провадження у справі та до початку судового розгляду, суд повинен передати справу на розгляд належному суду незалежно від волевиявлення сторін (п. 2 ч. 1 ст. 116 ЦПК).

Потрібно звернути увагу на те, що законодавець не визначає поняття «основна частина нерухомого майна». Таким чином можуть виникати питання визначення того, що є основною частиною нерухомого майна і за яким критерієм це визначення проводити (площа, давність будівництва, місце проживання, вартість об'єкта тощо). З метою забезпечення однакової практики вирішення цього питання у п. 43 Постанови Пленуму ВССУ від 1 березня 2013 року № 3 «Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ» було роз'яснено, що основною часткою нерухомого майна є та, що за своєю вартістю перевищує ті, які знаходяться в інших місцях перебування.

У проекті ЦПК № 6232 від 23 березня 2017 року відповідна норма викладена більш конкретно та передбачає, що якщо пов'язані між собою позовні вимоги пред'явлені одночасно щодо декількох об'єктів нерухомого майна, спір розглядається за місцем знаходження об'єкта, вартість якого є найвищою (ч. 2 ст. 31 ЦПК). Разом із тим, не врегульоване питання визначення підсудності у тому разі, якщо об'єкти мають однакову вартість (наприклад, якщо позивач подає до суду відповідну оцінку).

Для уникнення правової невизначеності у питаннях визначення підсудності спору, який стосується спадкування (і не лише спадкування) декількох об'єктів нерухомого майна (які б поодиноці підпадали б під різну територіальну підсудність), доцільно законодавчо закріпити дефініцію поняття «основна частина нерухомого майна», під яким у цілях ч. 1 ст. 114 ЦПК та ч. 2 ст. 1221 ЦК України слід вважати об'єкт нерухомого майна, що має найбільшу вартість порівняно з іншими об'єктами, а якщо вартість об'єктів є однаковою, то підсудність визначається за вибором позивача.

Новелою проекту ЦПК є непоширення на зустрічний позов і позов третьої особи, що стосується нерухомого майна, підсудності первісного позову. З одного боку це є виправданим, адже до цього часу правило спільного розгляду таких позовів нерідко використовується для «обходу» правила виключної підсудності для розгляду справи щодо права власності на нерухомість у судах не за місцем її розташування. Разом з тим, застосування зазначеної новели на практиці обумовить паралельне вирішення двох справ, вимоги в яких повністю чи частково виключають одні одних. Вбачається за доцільне такі позови розглядати у одному провадженні, врегулювавши обов'язок суду передати справу за обома позовами до суду, якому підсудний зустрічний позов чи позов третьої особи, на який поширюється виключна підсудність.

Науковий керівник: *Антонюк О. І., к.ю.н., доц.кафедри цивільного права і процесу Донецького національного університету імені Василя Стуса.*

*Мананкова І. В.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції України,
3 курс, 4 група*

Способи підвищення ефективності цивільного судочинства

Одним із напрямків судової реформи, що активно набирає оберти, є забезпечення ефективного та неупередженого цивільного судочинства, гарантування його своєчасності, справедливості та відповідності існуючому закону, а також закріплення та забезпечення кожній особі прав, свобод та законних інтересів, зафіксованих в Конституції України та міжнародних договорах, ратифікованих Верховною Радою України у встановленому законом порядку.

Досягнення ефективного цивільного судочинства є можливим за умови закріплення в національному законодавстві спеціальних способів, необхідних для створення належних умов для досягнення цілей та завдань цивільного судочинства, а також встановлення системи нагляду і контролю за ефективністю функціонування таких способів на практиці.

Відповідно до Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи «Щодо принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення функціонування правосуддя», суд повинен відігравати активну роль у цивільному процесі аби забезпечити швидкий судовий розгляд, поважаючи при цьому права сторін,

у тому числі і їх право на неупередженість. Ця активність має полягати у пред'явленні судом вимог до сторін щодо особистої явки, контролювати допит свідків, обмежувати кількість свідків тощо. Однак необхідно пам'ятати, що суд має вжити всіх необхідних та достатніх заходів для того аби запобігти зловживанню процесуальними правами та заходами правового захисту після прийняття рішення. Також у цій рекомендації наголошено на тому, що для ефективного та своєчасного відправлення судочинства, судові органи повинні мати в своєму розпорядженні необхідні сучасні технічні засоби аби полегшити доступ до різних джерел права та прискорити власне процес здійснення правосуддя.

Необхідно зазначити, що для забезпечення законного та якісного цивільного правосуддя, необхідно подолати ті проблеми, які заважають його розвитку та модернізації. Варто наголосити, що при здійсненні правосуддя у цивільному праві часто зустрічається неоднакове розуміння і застосування правових норм та їх тлумачення, що призводить до винесення рішень, які не відповідають так званому духу закону. Це трапляється з різних причин. Насамперед, інколи зустрічаються випадки прийняття законів, положення яких можуть суперечити Конституції України, міжнародним договорам тощо.

Варто згадати, що в ході судової реформи, що є актуальним питанням сьогодні, будуть внесені зміни до Цивільного процесуального Кодексу. По-перше, це утворення Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи або так званого електронного суду, який надасть можливість надсилати та отримувати докази, документи між різними судами або між учасниками судового процесу тощо в електронній формі за наявності цифрового підпису; отримувати виклик до суду, якщо особа повідомила електронну адресу. По-друге, представництво в суді відтепер здійснюється виключно адвокатами (так звана «монополія адвокатури»). Крім того, за зловживання процесуальними правами та невиконання процесуальних обов'язків, що може призвести до порушення принципу розумності строків, буде наставати негативний наслідок матеріального характеру у вигляді штрафу.

Поки зарано робити висновки щодо ефективності зазначених змін у цивільно-процесуальному законодавстві та їх місце у процесі реалізації фундаментальних принципів організації правосуддя в Україні, адже необхідно прослідкувати за тим, як саме дані принципи будуть реалізовуватись на практиці.

Вважаємо за необхідне зазначити, що для реалізації головної мети цивільного судочинства – захисту порушених прав і законних інтересів та розв'язання правового спору у відповідності із законом, необхідна наявність в цивільному процесуальному праві процесуальних норм та дієвих механізмів, які полегшать реалізацію завдань та функцій цивільного судочинства та допоможуть суб'єктам цивільного процесу у реалізації гарантованого державою права на судовий захист. Підвищення рівня довіри громадян до судової системи, посилення авторитету держави у сфері захисту і додержання прав і свобод фізичних та юридичних осіб у свою чергу є важливими передумовами встановлення в Україні ефективного правосуддя.

Науковий керівник: *Семенець О. І., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Мороз І. В.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
господарсько-правовий факультет,
3 курс, 7 група

Принцип змагальності в цивільному процесі

Сутність принципу змагальності полягає у тому, що у судовому засіданні процесуальний спір ведуть між собою дві сторони – позивач та відповідач, а суд має винести остаточне рішення щодо вагомості і об'єктивності поданих доказів та законності їх отримання, віддавши потім перевагу доказам тієї чи іншої сторони у відповідному судовому акті. Задля того, щоб ці докази надати до залу судового засідання сторони мають однакову кількість часу та можливості на їх пошуки.

Законодавство також закріплює принцип змагальності у деяких нормативно-правових таких, як Конституція України ст. 129, де серед переліку основоположних принципів цивільного судочинства зазначений принцип змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості. Також у ст. 10 ЦПК України, де йдеться про те, що цивільне судочинство здійснюється на засадах змагальності. Кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається. Виходячи з цих легальних тверджень, можна сказати, що для доказування власної правоти сторонам надані всі умови, то ж від того, як сторони скористаються можливостями, наданими цим принципом залежить остаточне рішення, яке буде винесено суддею.

За своєю сутністю принцип змагальності забезпечує сторонам та іншим особам, що беруть участь у справі, можливості захистити свої права, свободи та інтереси. Навіть можна сказати, що цей принцип розроблений спеціально з урахуванням того, що у судовому провадженні стикаються абсолютно різні інтереси осіб і, щоб найбільш прозоро оцінити зібрані докази, в процес вступає суддя як арбітр, який аналізує та неупереджено виносить своє рішення. Але під сутність цього принципу підпадає не тільки збір доказів. Також сторонам необхідно їх систематизувати та найбільш вигідно для своєї сторони представити у суді. Для цього потрібен досвід у цій сфері, тому стосовно сторони захисту, я думаю, варто зазначити, що через те, що більшість людей необізнані у сфері юриспруденції – необхідна професійна правнича допомога, яка може бути надана лише адвокатами та може бути на платній або безоплатній основі. Також дуже актуальним є питання саме про правничу допомогу, адже зміни у законодавстві були прийняті не так давно і монополізація адвокатів у сфері захисту прав забезпечить більш грамотну правничу допомогу ніж юрист, який не має права займатися адвокатською діяльністю, а значить і представляти інтереси в суді.

Тертишников В. І. вважає, що принцип змагальності полягає в здійсненні в змагальній формі ініціативи й активності осіб, які беруть участь у справі, і суду при здійсненні прав і виконанні обов'язків щодо визначення кола обставин, що мають значення для вирішення справи, і щодо збирання, дослідження і оцінки доказів, які підтверджують або спростовують ці обставини. Щодо моєї

власної думки з приводу цього принципу у цивільному процесі, могу сказати, що він є одним з основоположних, адже сторонам доводиться власними силами доводити свої права. Або принаймні надати суду відповідні матеріали, що можуть свідчити про те, яка сторона у конкретному спорі є винна. Я вважаю, що це є проявом поваги до прав людини і громадянина.

Принцип змагальності відображає один із об'єктивних законів природи – закон єдності і боротьби протилежних сторін. Це той випадок, коли спір допомагає виявити істину. Змагальність покладає тягар доказування на сторони і зняття, за загальним правилом, обов'язку зі збору доказів. Також варто зазначити, що для держави та суспільства в цілому дуже важливо, щоб усі спори вирішувались мирним шляхом, без самосуду. На підтримку цього сторонам у цивільному процесі надано право захищати власні інтереси за допомогою збирання та представлення доказів, пошуку свідків, а також підтримання позиції своєї сторони в суді.

Важливим є питання стосовно того, чи має суд втручатись до збору та оцінювання доказів кожної сторони. Однозначно – ні, адже це покладесться на сторони цивільного провадження, а суд лише виносить єдине рішення стосовно їх доцільності. Суд повинен сприяти сторонам, дати правову оцінку встановленим обставинам та застосувати норму матеріального права і після цього винести рішення. Тому, я вважаю, що принцип змагальності сторін у цивільному процесі є одним із головних елементів складного механізму, без якого винесене судом рішення може бути необґрунтоване.

Науковий керівник: *Семенець О. І., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Нерода В. В.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
3 курс, 9 група*

Співвідношення принципу диспозитивності і активної участі суду в цивільному процесі

Принципи є вихідними положеннями для норм цивільного процесуального права. Відповідно норми виходять із принципів, а тому мають фундаментальне значення для правової діяльності в цілому. Як приклад можна навести принцип диспозитивності, який є стрижневим принципом цивільного судочинства й отримує своє втілення на всіх його стадіях.

Саме виникнення цивільного процесу можливе лише за заявою особи, яка звернулась до суду за захистом своїх прав, свобод та законних інтересів. Це один із аспектів, які характеризують зміст цього принципу. Поряд із наведеним він характеризується свободою розпорядження сторонами своїми правами в процесі та повнотою використання ними процесуальних засобів захисту. Враховуючи це, реалізація цього принципу є певним «поштовхом» для початку процесу.

Розкриттю змісту окресленого принципу присвячена значна кількість робіт у юридичній літературі, зокрема праці Ю. В. Неклеса, Н. Ю. Сакари, Л. М. Орлової, А. В. Андрушко та ін. Природно, що цей принцип не може існувати окремо від інших, а тільки у взаємодії із ними. Але ця взаємодія повинна бути реалізована так, щоб сутність диспозитивності полягала не тільки в забезпеченні здійснення цивільного судочинства, але більше за все в утвердженні якості, ефективності та повноти судового захисту прав учасників цивільного процесу.

Разом із тим свобода розпорядження сторонами своїми матеріальними правами поєднується з ініціативою та активністю інших учасників судового процесу, зокрема, суду та органів державної влади. Важливо відмітити, що попри участь владних органів, їх публічність не є безмежною, а допустима лише в тій мірі, у якій вона не суперечить приватно-правовій природі спору та інтересам сторін. Тобто, тут слід говорити про певний баланс між публічними інтересами держави, суспільства й інтересами приватних осіб. Заінтересованість держави, на нашу думку, має відбиватися у завданнях та цілях судочинства. Такий «механізм балансу» полягає зокрема в тому, що публічність включає в себе активність суду, яка обмежується принципами диспозитивності та змагальності.

Активна роль суду є об'єктивно необхідною для процесу, адже саме суд виступає гарантом реалізації права на справедливий судовий розгляд. Так, судова тяганина та фактична нерівноправність сторін, неефективність та, як наслідок, несправедливий розгляд цивільних спорів може буде недопущена шляхом активної участі суду, який діє відповідно до процесуальних норм і є незалежним у своїх рішеннях.

Функціями суду в цивільному судочинстві є дотримання публічного порядку та нагляд за виконанням завдань судочинства, тому диспозитивність не можна розглядати самостійно, без урахування засад процесуальної активності суду. Це підтверджується тим, що механізм цивільних процесуальних відносин побудований таким чином, що окремі процесуальні дії не можуть бути підставами для виникнення, зміни або припинення таких правовідносин. Жодна дія не може вплинути на рух справи без вчинення відповідної процесуальної дії суду. Саме це зумовлює особливість правосуб'єктності суду як обов'язкового учасника цивільних процесуальних правовідносин.

Також слід зазначити, що суд не може за своєю ініціативою відкрити цивільну справу, виходити за межі заявлених позовних вимог (окрім, наприклад, застосування наслідків недійсності нікчемного правочину). Але при цьому суд має проявляти активність задля забезпечення ефективного виконання судового рішення.

Вказані межі процесуальної активності прямо не закріплені в цивільному процесуальному законодавстві, але впливають із змісту принципу диспозитивності.

Таким чином, формальна активність суду урівноважує принцип диспозитивності та змагальності. Поєднання засади диспозитивності та процесуальної активності суду – це певна вимога, згідно з якою від вчинення особами, які беруть участь у справі, процесуальних дій та повноважень суду залежить виникнення, зміна та припинення цивільних процесуальних правовідносин, рух справи.

Науковий керівник: *Попов О. І., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Адвокатська монополія на представництво в суді

2 червня 2016 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», який передбачає також кардинальні зміни в діяльності адвокатури. До прийняття цього закону представляти інтереси громадян та юридичних осіб в суді могли будь-які особи за довіреністю: адвокати, які мають спеціальне свідоцтво про зайняття адвокатською діяльністю, юристи, які мають вищу юридичну освіту, а також будь-які особи – родичі, знайомі тощо, а з прийняттям закону, особа, залучена до судового процесу, яка не зможе особисто перебувати на судовому засіданні, буде змушена звернутись до адвоката. Останній матиме виключне право на здійснення представництва іншої особи в суді. Адвокат – це фахівець, який має спеціальний дозвіл (ліцензію) для надання правової допомоги. За порушення адвокатом правил адвокатської етики його може бути притягнуто до відповідальності. Таким чином, полегшується робота суддям, яким зручніше вести процес з юридично обізнаною людиною.

Однак введення такої норми зовсім не гарантує отримання якісних адвокатських послуг. Нові умови змусять осіб, які беруть участь у справі, звертатися до юристів, що не мають статусу адвоката, з консультації та написання процесуальних документів або ж самостійно щось знаходити в Інтернеті, радитись із друзями. Представництво особи в суді залежатиме від її фінансових можливостей або доброї волі безкоштовних адвокатів.

На практиці з'явилися складнощі з тлумаченням «Перехідних положень» Конституції стосовно того, що представництво в суді в провадженнях, розпочатих до набрання чинності відповідними змінами, здійснюється за правилами, які діяли раніше.

Суди касаційної інстанції відмовлялись розглядати справи після 1 січня 2017 року, навіть ті, що розпочалися ще до набрання чинності Законом, невірно розуміючи поняття «провадження». В своїй ухвалі Вищий господарський суд від 13.04.2017 року (справа № 916/2867/16) наголосив, що зміни до Основного Закону набули чинності 30.09.2016 року, а отже всі справи, що розпочалися до цієї дати розглядаються за старими правилами.

«Адвокатська монополія» не може запроваджуватися автоматично. Процесуальні кодекси повинні не лише формально визначати правила представництва, але й регулювати ситуацію, коли сторона процесу не може отримати професійне представництво через відсутність коштів, відсутність вільних адвокатів або таких, які є спеціалістами у певній сфері.

Крім цього, дуже важливо зазначити, що у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. використовується поняття «захисник», а не «адвокат», а в Рішенні КСУ від 16.11.2000 року. № 13-рп/2000 у справі № 1-17/2000 визначено, що поняття «захисник» ширше, ніж поняття «адвокат».

Отже, доведеться докласти значних зусиль для легітимізації у правовому полі України цієї монополії, яка не суперечила б конституційним правам громадян та не призвела б до скаргу у міжнародні інституції.

Науковий керівник: *Шутенко О. В., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Павлусь Р. Ю.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
6 курс*

Деякі новели змін до ЦПК України

Останнім часом в Україні активно розробляються і частково впроваджуються в життя зміни щодо судової гілки влади і правосуддя зокрема. У 2016 році були внесені зміни до Конституції України (в частині правосуддя), тоді ж було ухвалено ще ряд важливих законів. Усі ці нововведення істотно впливають на громадянське суспільство і державу в цілому. Але, на жаль, як зазначають експерти і деякі відомі вчені, такі як професор Комаров В. В., довіра громадян до судової влади складає 5%.

У 2017 році, в рамках змін щодо судової системи, Верховна Рада України прийняла Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів». Даним документом було внесено ряд фундаментальних і радикальних змін, які на цей час є предметом обговорення і суперечок в юридичній спільноті. Тому вважаю за доцільне розглянути декілька дискусійних норм з даного Проекту Закону.

По-перше, в новому Цивільному процесуальному кодексі України (далі – новий ЦПК) з'являються два види позовного провадження: загальне і спрощене. Так, в ч. 4 ст. 20 нового ЦПК зазначено, що спрощене позовне провадження призначене для розгляду малозначних справ, справ, що виникають з трудових відносин, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи, а загальне позовне провадження призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні. Згідно з ч. 6 ст. 20 ЦПК малозначними справами є:

1) справи, у яких ціна позову не перевищує сто розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;

2) справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Однак, досить спірною є норма про визнання судом окремих справ малозначними, тому що, як відомо, «незначне для одного може бути надзвичайним для іншого». Також Європейський суд з прав людини у справі «Волков проти України» зазначає, що «...законом має бути визначений об'єм будь-яких дискреційних повноважень компетентних органів та порядок їх здійснення з достатньою ясністю».

Також суперечливим моментом є закріплення в ЦПК поняття «експерт з питань права». Відповідно до статті 74 ЦПК (в редакції від 03.10.2017 р.) як експерт з питань права може залучатись особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. Наведені положення містять юридичну невизначеність, оскільки проектом не визначено, що слід розуміти під формулюванням «визнаний фахівець у галузі права» – ким і в якому порядку він має бути визнаний. По-друге, до повноважень експерта з питань права віднесено надання висновку з питань застосування аналогії права чи аналогії закону та змісту норм іноземного права (ст. 115 ЦПК в редакції від 03.10.2017 р.). Варто нагадати, що відповідно до статті 8 Закону України «Про міжнародне приватне право» при застосуванні права іноземної держави саме суд чи інший орган встановлює зміст його норм згідно з їх офіційним тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі.

Навіть якщо припустити, що суддя потребуватиме на практиці певних консультацій у галузі права, у ч. 11 ст. 155 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначено, що до штату апаратів судів входять також і наукові консультанти.

Досить важливим є також питання запровадження інституту врегулювання спору за участю судді. Так, у статті 202 ЦПК (в редакції від 03.10.2017 р.) зазначено, що врегулювання спору за участю судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті, а проведення врегулювання спору за участю судді не допускається лише у разі, якщо у справу вступила третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору. Запровадження у ЦПК України такого інституту не враховує конституційних приписів та європейських стандартів у сфері судочинства. Згідно з Конституцією України органи державної влади зобов'язані діяти лише на підставі в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією України та законами України. Відповідно до ст. 124 Конституції України суди здійснюють правосуддя в Україні. В теорії права під поняттям «правосуддя» розуміється особлива функція державної влади, що здійснюється через розгляд і вирішення в судових засіданнях цивільних справ. Проте відповідно до ст. 204 проекту проведення врегулювання спору за участю судді здійснюється у формі спільних та (або) закритих нарад. При цьому спільні наради проводяться за участю всіх сторін, їх представників та судді, а закриті наради проводяться за ініціативою судді з кожною із сторін окремо. Крім цього, до основних засад судочинства віднесено гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами. Натомість ст. 204 проекту передбачено, що під час проведення врегулювання спору за участю судді протокол наради не ведеться та не здійснюється фіксування технічними засобами.

Підбиваючи підсумки, варто сказати, що судова гілка влади поряд з іншими потребує реформування, через низький рівень довіри громадян. Але положення нових законодавчих актів залишаються суперечливими та потребують доопрацювання, оскільки без цього неможливе ефективне функціонування державних органів та інституцій всіх рівнів.

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

**Право особи на ефективний засіб юридичного засобу
в контексті законодавчих змін у сфері цивільного судочинства**

Ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод (далі за текстом – ЄКПЛ), Україна взяла на себе зобов'язання створити належні умови як організаційно-правового, так й інституційного характеру для реалізації особою своїх основних прав. Чільне місце серед гарантій, що передбачені Конвенцією, відведено праву на судовий захист, до якого у широкому розумінні слід відносити і право особи на ефективний засіб юридичного захисту, що передбачене ст. 13 Конвенції. Тому актуальним є з'ясування механізмів його імплементації і реалізації у національному процесуальному законодавстві, передусім, в контексті реформування цивільного судочинства, що наразі триває в Україні.

Так, базові засади щодо гарантій судового захисту цивільного права або інтересу містяться у ст. 16 ЦК України. Водночас аналіз практики правозастосування свідчить про неспроможність суду в окремих випадках захистити право або інтерес з використанням механізмів, наданих цією статтею.

Ще у 2004 році Верховний Суд України (далі за текстом – ВСУ) висловив правову позицію, в якій зазначалося, що якщо заявлений предмет позову не відповідає встановленим законом або договором способам захисту прав, то суд повинен відмовити в позові (постанови ВСУ від 13 липня 2004 року у справі № 10/732 і від 14 грудня 2004 року у справі № 6/11).

Проте відмова суду у задоволенні позову з наведеної підстави є результатом невиправдано обмеженого підходу до тлумачення ст. 16 ЦК України, поза яким залишаються норми ст. 55 Конституції України та ст. 13 ЄКПЛ, що передбачають право на ефективний юридичний засіб захисту прав.

Як зазначає Хоменко М., у найзагальніших рисах відповідний принцип можна звести до таких положень:

- 1) обраний позивачем спосіб захисту порушеного права повинен мати наслідком реальне поновлення порушених прав;
- 2) вибір способу захисту повинен здійснюватися з урахуванням характеру та наслідків відповідного правопорушення [1, с. 48].

Отже, обмеження права особи щодо вибору ефективного способу захисту порушеного права становить непропорційне втручання у саму сутність змісту права на судовий захист. Подібну правову позицію висловлював і ВСУ у постанові від 24 травня 2017 року в справі № 6-951цс16.

Нормативне закріплення такого підходу закладене у Проекті ЦПК України № 6232 від 23 березня 2017 року, ч. 2 ст. 5, яке передбачає, що у випадку, якщо закон або договір не визначають ефективного способу захисту порушеного, невизнаного або оспореного права, свободи чи інтересу особи, яка звернулася до суду, суд відповідно до викладеної в позові вимоги такої особи може визначити у своєму рішенні спосіб захисту, який не суперечить закону.

При цьому йдеться саме про право особи на ефективний засіб захисту, реалізація якого здійснюється особою шляхом заявлення позовних вимог щодо захисту порушеного права. Закріплена у ЦПК України модель принципу диспозитивності позбавляє суд можливості захистити право особи у разі помилкового обрання нею способу захисту такого права.

Разом із тим, доцільним видається закріплення за судом певної дискреції (свободи розсуду) під час вирішення питання про ефективний спосіб захисту суб'єктивного матеріального права або інтересу особи у разі встановлення судом його порушення, невизнання або оспорювання. Непоодинокими на практиці є ситуації, коли суд вбачає порушення права особи, яке ґрунтується на належних і допустимими доказах, однак не може захистити таке право у обраний позивачем спосіб, оскільки такий спосіб захисту не узгоджується зі змістом порушеного права. Вбачається за доцільне надати суду повноваження за власної ініціативи використати такий спосіб захисту права, який є справедливими та ефективним у справі, що розглядається.

Морщагіна Н. вважає, що Проектом нівелюється принцип змагальності сторін введенням норми, що передбачає право суду самостійно визначити у своєму рішенні спосіб захисту особи, яка звернулася до суду, який не суперечить закону (ст. 5 Проекту) [2]. Водночас, принцип змагальності не може бути на заваді для застосування судом ефективного способу захисту порушеного права, оскільки можливість суду застосувати такий спосіб юридичного захисту, який забезпечуватиме дієве поновлення права, прямо впливає із завдань цивільного судочинства, метою якого є ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Висновок. Отже, проектом ЦПК України дещо розширено повноваження суду щодо захисту цивільних прав та інтересів особи за рахунок надання суду можливості обирати такий засіб юридичного захисту права, який хоча і не передбачений законом або договором, але узгоджується зі змістом порушеного права, характером його порушення та заподіяної шкоди. Водночас, поза увагою законодавця залишилася проблема захисту судом порушеного права особи у разі неправильного визначення нею змісту позову, навіть тоді, коли порушення права або інтересу підтверджується належними та допустимими доказами. Пропонується у ЦПК України передбачити норму, відповідно до якої у разі, якщо особою доведено порушення свого права або інтересу, однак обраний позивачем спосіб захисту не відповідає змісту порушеного права або інтересу, характеру його порушення та заподіяній внаслідок такого порушення шкоді, суд може визначити у рішенні ефективний спосіб захисту, який не суперечить закону.

Список використаних джерел:

1. Хоменко М. Ефективність способів захисту цивільних прав та інтересів у практиці Європейського суду / М. Хоменко // Юридична Україна. – 2016. – № 5-6. – С. 45-53.
2. Председатель Ассоциации судей хозсудов Украины Н. Морщагина: «Проект ХПК Украины требует детального обсуждения» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pravo.ua/news.php?id=0060002>.

Науковий керівник: *Антонюк О. І., к.ю.н., доц.кафедри цивільного права і процесу Донецького національного університету імені Василя Стуса.*

Принцип гласності судового процесу в контексті змін до Цивільно-процесуального кодексу України

Забезпечення та захист прав і свобод людини є одним із найголовніших напрямів діяльності держави. Провідну роль у цьому напрямі, безперечно, займають суди, на які відповідно до статті 55 Конституції України покладено завдання захищати права і свободи людини та громадянина. На сьогодні досить актуальним є питання щодо принципу відкритості та гласності судового процесу як гарантії справедливого суду.

Зміст принципу гласності цивільного судочинства є доволі широким, відтак уявляється раціональним наступне його визначення: принцип гласності передбачає відкрите здійснення судочинства і право знати про його хід і результати для учасників судового провадження і широкої громадськості з метою забезпечення транспарентності судової влади [1, с. 69].

Принцип гласності та відкритості судового розгляду, як вже зазначалось, передбачено низкою міжнародних актів, наприклад, у ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод йдеться про те, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом [2].

Відповідно до ст.6 ЦПК розгляд справ проводиться усно і відкрито, закрите судові засідання допускається лише за ухвалою суду і тільки у випадках прямо передбачених у законі. Також, важливою є можливість робити письмові записи та використовувати портативні аудіотехнічні пристрої. Винятком є лише використання стаціонарних пристроїв та транслявання судового засідання по телебаченню, радіо для цього необхідна ухвала суду та згода всіх учасників процесу. Згода всіх учасників процесу є первинною та обов'язковою.

У проекті Закону про внесення змін до ЦПК №6232 від 23.03.2017 (надалі – Проект) передбачено певні зміни змісту статті 6. Зокрема, частиною 2 статті 7 Проекту передбачено, що будь-яка особа має право бути присутньою у відкритому судовому засіданні. Від особи, яка бажає бути присутньою на судовому засіданні, забороняється вимагати будь-які документи, крім документа, що посвідчує особу. Особи, які бажають бути присутніми у судовому засіданні, допускаються до зали судових засідань за наявності вільних місць до початку розгляду справи та під час перерви. Отже, Проектом передбачено процедуру доступу особи до судового засідання, що однозначно позитивно вплине на реалізацію даного принципу у діяльності суду. Водночас зазначеним особам надано не лише право бути присутніми, а й покладається обов'язок не перешкоджати реалізації прав або виконанню обов'язків учасників судового процесу або судді, порушувати порядок в залі суду. Завдяки закріпленню таких положень буде усунена правова невизначеність.

На нашу думку, кроком уперед також є більш детальне роз'яснення щодо фіксування судового засідання, оскільки нормою було передбачено лише можливість без ухвали суду використовувати тільки портативні аудіотехнічні засоби та робити письмові записи (нотатки), без жодних додаткових роз'яснень. На сьогодні передбачено, що присутні особи мають право використовувати портативні аудіотехнічні пристрої з метою здійснення аудіозапису ходу судового засідання. Учасники справи, інші особи, присутні у залі судового засідання, представники засобів масової інформації можуть проводити в залі судового засідання фотозйомку, відеозапис з використанням портативних відеотехнічних засобів, якщо це не заважає розгляду справи. Така деталізація покликана усунути прогалини у даному питанні.

Щодо транслявання засідання, то зміни є досить спірними. Трансляція судового засідання здійснюється з дозволу суду, тобто згода учасників процесу більше не є необхідною. З одного боку, усунуто перешкоду щодо транслявання процесу, з іншого – нівельовано інтереси учасників.

Підстави для закритого судового засідання не змінені, однак передбачено, що у разі, коли інформація, для забезпечення нерозголошення якої розгляд справи або вчинення окремих процесуальних дій відбувалися в закритому судовому засіданні, вже є публічно доступною або обмеження доступу до інформації є безпідставним чи не відповідає закону суд постановляє ухвалу про подальший розгляд справи у відкритому судовому засіданні. З одного боку, ми бачимо певну ліберизацію, яка покликана уникнути безпідставному проведенню закритого судового засідання, з іншого – таке положення може стати джерелом для зловживань учасників суду. Однак, незрозуміло з якого моменту інформація стає публічною, коли вона доступна певній кількості осіб, коли її було опубліковано в ЗМІ, чи кожен може отримати до такої інформації доступ.

Отже, проектом передбачені й інші зміни, але вважаємо необхідним звернути увагу саме на дані. Слід сказати, що зміни є як і позитивні, так і достатньо дискусійні, але основна мета полягає у тому, щоб дані зміни сприяли утвердженню гласності встановленої процесуальним законом правових процедур розгляду справи, підвищенню довіри до суду та зменшували ризики прийняття суб'єктивних та необгрунтованих рішень судом.

Список використаних джерел:

1. Лапкін А. В. Судове право України : навч. посіб у схемах / А. В. Лапкін. – Х.: Право, 2016. –148 с.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004

3. Проект Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів від 23.03.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415

Науковий керівник: *Удальцова І. В., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Окремі питання реформування цивільного процесуального законодавства

Унесення змін до процесуального законодавства є ще одним із найважливіших кроків на шляху до проведення судової реформи. Дана реформа має забезпечити функціонування судової влади, що відповідає суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду, а також європейській системі цінностей і стандартів прав людини. Для ефективної реалізації права на справедливий суд в Україні необхідні як інституційні зміни, так і зміни процесуального законодавства. Для розв'язання цих проблем та з метою нормативного врегулювання процесуальних механізмів, які мають забезпечити ефективний, справедливий, неупереджений та своєчасний захист прав і свобод особи в суді, Робочою групою з реформування процесуального законодавства, створеною Радою з питань судової реформи при Президентові України, були розроблені проекти змін до трьох процесуальних кодексів – Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України. Багато з новацій, які запропоновано законопроектом № 6232 справді вражають, оскільки вони є абсолютно новими для всіх країн пострадянського простору.

З'являються електронні докази («інформація в електронній (цифровій) формі, яка містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних й інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатись, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (зокрема, у мережі Інтернет). Тобто інформація з сайтів Інтернету тепер може бути доказом в суді.

Обов'язково стає не лише аудіо-, а й відеофіксація судового процесу, за клопотанням сторони суд забезпечує відео трансляцію процесу. Таким чином клієнт тепер зможе не виходячи з дому за чашкою кави спостерігати, як захищають його інтереси в суді за тисячі кілометрів від нього. Існують сумніви стосовно технічної можливості виконання такого транслявання найближчим часом.

Електронний суд запроваджує надсилання електронних повісток за допомогою e-mail або СМС-повідомлень. З'являється можливість подавати процесуальні документи до суду та ознайомитися з матеріалами справи через Інтернет. Під час відкриття справи суддя в ухвалі зазначає веб-адресу сторінки на офіційному веб-порталі судової влади України в мережі Інтернет, за якою учасники справи можуть отримати інформацію зі справи, що розглядається.

Упроваджується судова медіація, як окремий закритий процес досягнення згоди між сторонами за участю судді, коли суддя окремо та закрито спілкується з обома сторонами та шукає можливість досягнення між ними згоди.

Визнається правопорушенням «зловживання процесуальними правами». За подання одночасно кількох позовів чи безпідставне оголошення висновку судді санкцією може стати не лише відмова у прийнятті позову чи задоволення клопотання, а й прямий штраф безпосередньо тієї особи, яка вчинила відповідну дію.

У цілому ж проект закону «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» є кардинально новим продуктом, який сприятиме судовому захисту порушеного права, і залучить багато механізмів боротьби із зловживанням прав.

Список використаних джерел:

1. Проект закону «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» станом на 23.03.2017 //режим доступу : <http://rada.gov.ua/>

2. Офіційний веб-портал Судова влада України //режим доступу:<http://court.gov.ua/>

3. Луспенік Д. Д. Уніфікація та гармонізація норм цивільного, господарського та адміністративного судочинства: проблемні питання // Судова реформа: стан та напрямки розвитку (IV Міжнародний Судово-правовий форум). – К., 2016. – С. 101–105.

4. Луспенік Д. Д. Ідеальний Процесуальний кодекс: яким він має бути? / Д. Д. Луспенік // Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 лип. 2017 р.). – Київ, 2017. – С. 36–47.

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Смичкова Н. І.,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,

Слідчо-криміналістичний інститут,

3 курс, 3 група

Транспарентність цивільного процесу

Відповідно з ст. 129 Конституції України основною засадою судочинства є гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами. Відкритий розгляд справ дає можливість особам безпосередньо ознайомитися з роботою суду, а це підвищує його відповідальність за законне і правильне вирішення справ, сприяє зниженню суб'єктивізму суддів і дозволяє всім бажаючим переконатися в дотриманні встановлених процесуальним законом правових процедур розгляду справи.

М. Й. Штефан ототожнював принципи гласності та відкритості, зауважуючи про те, що відкритий розгляд справ дає змогу громадянам безпосередньо стежити за роботою суду, а це підвищує його відповідальність за законне і правильне вирішення цивільних справ, забезпечує правову пропаганду чинних законів, обізнаність населення з діяльністю суду, отже сприяє зміцненню його авторитету; присутні у залі переконуються в гуманності і справедливості законів, і це позитивно впливає на осіб, які беруть участь у справі, процесуальні дії яких перебувають під контролем громадян, що перебувають у залі судового засідання.

У рішенні Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справі «Фредін проти Швеції» суд чітко зазначив, що у разі, якщо суд при розгляді справи є єдиною інстанцією, кожен має право, щоб воно було розглянуте у відкритому судовому засіданні, якщо компетенція суду не обмежується виключно питаннями права, а також розповсюджується на фактичну сторону справи, гарантуючи таким чином принцип змагальності судочинства Рішення Європейського суду у справі.

Таким чином, відкритість судового процесу полягає в тому, що кожен має право на відкритий судовий розгляд своєї справи. А особи, які виявили бажання бути присутніми при розгляді справи, мають право бути забезпечені такою можливістю.

Проте, згідно з ч. 3 ст. 7 Проекту змін до Цивільного процесуального Кодексу (далі – ЦПК), зазначає, що суд може видалити із зали судових засідань осіб, які перешкоджають веденню судового засідання, здійсненню прав або виконанню обов'язків учасників судового процесу або судді, порушують порядок в залі суду. [1]

Обов'язком суду є забезпечення гласності судового розгляду справи, який реалізується шляхом розміщення оголошення про час, день та місце судового засідання, надання можливості сторонам процесу бути повідомленими про зміст вимог або заперечень, бути вислуханими у судовому засіданні, ознайомитися з матеріалами справи тощо. Так, у рішенні в справі «Стрижак проти України» ЄСПЛ визнав малоімовірним, що заявник отримав повідомлення про дату та час слухання, оскільки лише у цей день Жовтневий районний суд м. Дніпра прийняв касаційну скаргу. Заходи повідомлення не були достатньою мірою забезпечені таким чином заявник був позбавлений можливості надати свої аргументи під час публічного слухання справи у Дніпропетровському обласному суді. Було встановлено порушення з огляду на відмову національних органів повідомити заявника про дату та час слухання у цій справі.

Особливий інтерес сьогодні викликає право осіб, які присутні в залі суду вести звуко- теле- і відеозапис, фото- і кінозйомку. Згідно з ч. 5 ст. 7 Проекту ЦПК проведення в залі судового засідання фото-, кіно-, теле- чи відеозйомки, а також транслявання перебігу судового засідання по радіо і телебаченню або в мережі Інтернет, допускаються за наявності згоди на це всіх учасників справи та якщо це не заважає ходу судового процесу. [1] Але дані засоби також можуть використовуватися представниками засобів масової інформації як для підготовки репортажів, так і для транслявання судового засідання. І. С. Петрухін вказував, що всі присутні в залі судового засідання можуть вести записи, стенографування і навіть безшумний звукозапис з тією умовою, щоб це не заважало ходу процесу.

Важливим елементом засади гласності цивільного судочинства виступають підстави та загальний порядок закритого судового розгляду цивільних справ.

Частиною 8 ст. 7 Проекту ЦПК розгляд справи у закритому судовому засіданні проводиться у випадках, коли відкритий судовий розгляд може мати наслідком розголошення таємної чи іншої інформації, що охороняється законом, або за клопотанням учасників метою забезпечення таємниці усиновлення, запобігання розголошенню відомостей про інтимні чи інші особисті сторони життя учасників справи або відомостей, що принижують їх честь і гідність, а також в інших випадках, установлених законом [1].

Закритий розгляд судової справи дозволяє допитати всіх учасників судового процесу без психологічного впливу громадськості, забезпечити належний захист осіб яких взято під варту та уникнути негативних наслідків. Указане також дає можливість захистити особисте життя особи та не допустити розголошення якихось інтимних відомостей про особу, зменшити коло осіб яким будуть відомі ці відомості.

Хочу також зазначити, що у зв'язку з прийняттям нового Кодексу є значні зміни у цивільно-процесуальному законодавстві. Це означає, що розвивається гарантія забезпечення справедливості судочинства. Проаналізувавши ст. 7 Проекту ЦПК, можна зробити висновок, що суд несе обов'язок не тільки фіксування ходу судового засідання, але і зберігання матеріалів справи. Гласність та відкритість захищає учасників судочинства від відправлення правосуддя в умовах таємності, поза громадським контролем за судовою владою, а також є засобом збереження довіри до суду.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» – Режим доступу до ресурсу: http://zib.com.ua/files/Proekt_CPK_100317.pdf.

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Старих К. О.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
5 курс, 8 група*

Судова культура як складова права на справедливий суд

Розуміючи поняття «судова культура», ми бачимо, що її рівень прямо впливає на ефективність відправлення правосуддя, рівень довіри суспільства до органів судової влади. Відтак, постає питання, яким чином рівень судової культури співвідноситься з правом на справедливий суд.

Нині в українській юриспруденції великої актуальності набувають дослідження проблематики права на справедливий суд. Така тенденція викликана кількома причинами: по-перше, право на справедливий суд передбачено статтею 6 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), що є частиною національного законодавства України [1, ст. 6]. По-друге, спори,

пов'язані із реалізацією цього права віднесені до юрисдикції Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), рішення якого визнаються і виконуються в Україні [2]. До того ж, статистика вказує на постійне зростання кількості звернень до ЄСПЛ проти України щодо порушення саме цього права.

Однак, при дослідженні проблематики права на справедливий суд слід звернути увагу на теоретичний аспект такої категорії, як «судова культура». В літературі існує багато підходів до її формулювання. Так, вдалим можна назвати визначення, подане З. В. Макаровою: «... сукупність досягнень у сфері правозастосовної діяльності в суді, які реалізуються через високий рівень розумової, моральної, естетичної освіти суддів, прокурорів, адвокатів, що виражається в їх професійній діяльності через суворе дотримання прав і законних інтересів громадян, політичної лінії суспільства і держави, правових, а також широке запровадження в судову практику елементів наукової організації праці» [3, с. 126]. Король В. В. також справедливо зауважує, що наведене вище визначення є не цілком коректним, адже «дотримання політичної лінії держави і суспільства» не відповідає вимозі справедливого і неупередженого судового розгляду [4, с. 260].

На наш погляд, під судовою культурою доцільно розуміти рівень розвитку і сукупних досягнень органів відправлення правосуддя, а також органів адвокатури, прокуратури, інших органів, що беруть участь у судових провадженнях, що виражається у рівні інтелектуальної, моральної, естетичної освіти та правового виховання, належному рівні професійної діяльності та дотриманні прав і свобод людини і громадянина.

Стаття 6 Конвенції зазначає такий зміст права на справедливий суд: «Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення» [1]. З цього можна виділити критерії права: справедливість, публічність, розумний строк, незалежність, безсторонність суду та інші критерії, більш повно розкриті і проілюстровані практикою ЄСПЛ.

У своїх рішеннях ЄСПЛ вказує на порушення Конвенції з боку України, серед яких часто звертається увага на недосконалість суддівського корпусу. Подібні зауваження містяться й у Стратегії розвитку судової системи на 2015–2020 роки [5]. Планується проведення численних заходів підвищення кваліфікації суддів з питань професійної етики, міжнародних стандартів судочинства. Заплановані заходи щодо налагодження діалогу між органами правосуддя і громадськістю, органами організації адвокатури. Такі заходи є революційними для України в контексті формування судової культури, реорганізації змістовної діяльності органів правосуддя та інституцій, органічно пов'язаних з ними.

На зв'язок судової культури зі здійсненням права на справедливий суд вказує і Кодекс суддівської етики України, зазначаючи у Преамбулі, що здійснення права на судовий захист висуває високі вимоги до моральних якостей кожного судді, а суддівська етика є складовою судової культури [6].

З наведеного можна зробити висновок, що розвиток судової культури є важливим кроком до забезпечення права на справедливий суд. Законодавцю слід звертатися до теоретичних напрацювань у галузі формування і підвищення судової культури, запроваджувати подібні ідеї в процесуальні закони, законодавство про судоустрій і статус суддів. Нині українська судова культура розвивається в контексті судової реформи, виходячи на новий, вищий рівень.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини. Верховна Рада України; Закон від 23.02.2006 № 3477-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.

3. Макарова З. В. Гласність уголовного процесу: монографія / Под ред. З. З. Зинатуллина. – Челябинск: ЧГТУ, 1993. – 178 с.

4. Король В.В. Судова культура та судова етика як важливі передумови забезпечення засади гласності і відкритості судового провадження. / Прикарпатський юридичний вісник, випуск 3 (6), 2014 – с. 258-272.

5. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки. Президент України; Указ, Стратегія від 20.05.2015 № 276/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>.

6. Кодекс суддівської етики, затверджений XI З'їздом суддів України від 22.02.2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://court.gov.ua/userfiles/Kodex>.

Науковий керівник: *Юревич І. В., к.ю.н., ас. кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Сухонар А. А.,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,

Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,

3 курс, 4 група

Принцип змагальності в цивільному процесі

Принцип змагальності найбільш себе проявляє саме в цивільному процесі, це пов'язано із специфікою даної галузі права та відносин, які вона регулює, адже, наприклад, у кримінальному процесі роль держави є набагато більшою, ніж в цивільному.

Незважаючи на його беззаперечну важливість, в цивільному судочинстві, він довгий час у вітчизняному законодавстві замінювався принципом об'єктивної істини, згідно з яким суд був зобов'язаний не обмежуватись наданими сторонами

доказами та вживати всіх передбачених заходів щодо встановлення дійсних обставин справи. Лише в 1996 році було внесено зміни до ЦПК 1963 року та запроваджено в законодавство цей принцип, а після був закріплений у ст. 129 Конституції України. Але в ті часи принцип змагальності мало чим відрізнявся від свого попередника – принципа об'єктивної істини, єдина їх відмінність спостерігалась у розширенні прав сторін, а суд зобов'язаний був вживати передбачених законом заходів для всебічного, повного і об'єктивного з'ясування обставин справи, роз'яснювати особам, які беруть участь у справі, їх права та обов'язки і сприяти у здійсненні їх прав. Обов'язок доказування і подання доказів було покладено на сторони, а суд лише мав сприяти в їх витребуванні, коли у сторін були труднощі в цьому [4]. З появою нового ЦПК у 2004 році справа дещо змінилася і принцип змагальності визначався, як суд сприяє всебічному і повному з'ясуванню обставин справи: роз'яснює особам, які беруть участь у справі, їх права та обов'язки, попереджає про наслідки вчинення або невчинення процесуальних дій і сприяє здійсненню їхніх прав у випадках, встановлених кодексом [1].

Попри внесені зміни в законодавство науковці пишуть про те, що наразі перехід до повністю змагальної моделі судочинства через особливості психології суддів і юристів, традиції нашого суспільства, юридичну неграмотність більшості громадян та фінансову неспроможність останніх користуватися правовою допомогою є неможливим. Крім того, всупереч визнанню принципу змагальності одним з основних принципів цивільного судочинства, деякі норми ЦПК за своїм змістом дають підстави для висновку про наявність судової активності й фактичне втручання в змагальні права сторін щодо питань доказування. Таким чином, змагальна форма цивільного судочинства остаточно не може бути реалізована в тому варіанті, який заклав у ЦПК законодавець.

Питання окремих аспектів принципу змагальності, його застосування, реалізації та меж розглядали такі вчені-процесуалісти, як Васьковський Є. В., Комаровим В. В., Мамницький В. Ю., Шишкін В. І., Бичкова С. С., Дем'янова О. В., Немировська О. В.

Дискусійним на разі є питання сприводу чи повинен цей принцип бути абсолютним, чи все ж таки суд має втручатися в процес розгляду справи. Дем'янова О. В., зазначаючи, що впровадження змагального типу цивільного судочинства найбільш повно відповідає принципам демократичного захисту приватних прав, водночас зауважує, що основними факторами, які ускладнюють реалізацію принципу змагальності в цивільному судочинстві, є ускладнення доступності правосуддя та нераціональність окремих судових процедур. Нагальною проблемою є створення в державі системи надання безкоштовної юридичної допомоги незабезпеченим верствам населення в галузі приватних відносин. Адже упущення в процесі доказування можуть коштувати стороні програшу справи через формальні підстави. Особа, яка через відсутність освіти, досвіду або через інші неповажні обставини не забезпечила доведення своїх вимог, вважатиметься такою, що неналежно користувалася своїми процесуальними правами [3]. Немировська О. В. зазначала, що абсолютизація змагальності – це не перетворити суд на стороннього спостерігача судового процесу. Суд повинен регулювати цей про-

цес, сприяти сторонам, а найголовніше – це за судом залишається його одвічний обов'язок – встановити істину, дати правову оцінку встановленим обставинам та застосувати норму матеріального права і після цього винести рішення [2].

На мою думку, слід враховувати те, що саме на суд покладено обов'язок правильного вирішення справи, котре повинно базуватися на доказах, а тому повна абсолютизація принципу змагальності може призвести до неефективності судового захисту цивільних справ. Отже, на сьогодні Україна через низку фактів не готова перейти до принципу змагальності в повній мірі, але тенденція його розвитку прослідковується достатньо чітко.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40–41, 42. – Ст. 492.

2. Немировська О. В. Принцип змагальності сторін та його реалізація в судовій практиці: Авто- реф. дис ... канд. юрид. наук. – К., 1999. – 16 с. [Електронний ресурс] / Веб-сайт Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/ard/1999/99novrsp.zip.

3. Дем'янова О. В. Фактори, що ускладнюють застосування принципу змагальності в цивільному судочинстві // Судова апеляція. – 2008. – № 4 (13). – С. 57–60

4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 липня 1963 р. // Офіц. вісник України. – 2004. – № 16. – Ст. 1088

Науковий керівник: *Семенець О. І., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Тверезовська К. С.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
факультет публічного права та адміністрування,
3 курс, 1 група*

Актуальні проблеми реалізації окремих принципів цивільного процесуального права

Незважаючи на постійну зміну законодавства, яке регламентує статус суддів та реформування судової системи, які здійснюються протягом всього існування незалежної України, питання вдосконалення цивільно-процесуальної форми були предметом системних законодавчих змін лише в 2001 та в 2010 роках. Зміни, що внесені у 2010 році до Цивільного процесуального кодексу України, дозволили вивести цивільно-процесуальну форму на новий рівень, припинити численні процесуальні зловживання, стимулювати суди на більш якісне здійснення судочинства з цивільних справ. Разом із тим, минуло сім років і аналіз судової практики свідчить про наявність проблем, частина з яких залишились невирішеною з минулої реформи, частина є наслідком застосування судами зміненого законодавства, а частина пов'язана з так званим «людським фактором», який завжди впливав на будь-який, навіть самий досконалий закон [1].

Найголовнішими сучасними проблемами цивільного процесу є такі:

1. Невідповідність нового ЦПК конституційним принципам здійснення правосуддя (гласність, змагальність, ведення інституту присяжних).

2. Нестабільність законодавства, відсутність єдиної системи при внесенні змін до ЦПК.

3. Проблеми щодо забезпечення висококваліфікованими кадрами (суддями, адвокатами).

Зазначені проблеми цивільного процесуального права впливають на можливість суду здійснювати справедливий, неупереджений і своєчасний розгляд та вирішення цивільних справ відповідно до Конституції України та інтересів суспільства [2].

Принципи є найбільш узагальненою категорією права України і окремих його галузей нарівні з такими, як предмет і метод, правовідносини тощо. Тому інтенсивні дослідження принципів права, в тому числі і цивільного процесуального знаходяться в центрі уваги вчених. Дослідження цієї проблеми ускладнюється і тим, що у процесуальній літературі та судовій практиці питання про поняття і зміст принципів вирішується по-різному. Одні автори під принципами права розуміють загальні керівні положення, на думку інших, принципи цивільного процесуального права – це керівні основи цивільного процесу [4, с. 110].

Дія принципу змагальності, одного з головних принципів сучасного цивільного процесу, з яким законодавець пов'язував вихід діяльності суду на новий рівень, в сучасних умовах суттєво обмежена такими суб'єктивними факторами, як низький рівень правосвідомості учасників процесу (який зводиться стороною до усвідомлення себе як носія суб'єктивних прав, без жодного процесуального обов'язку), низький професійний рівень представників, які надають юридичні послуги, широке нав'язування кліше про суд, як корумповану установу, а також недостатній рівень теоретичної підготовки багатьох суддів, відсутність ідеологічної складової в їх підготовці та діяльності. Зокрема, аналізуючи деякі рекомендації Ради Європи, можна зробити висновок, що в цивільному процесуальному законодавстві не відображено такі важливі принципи, як спрощення і прискорення судового розгляду, пропорційність судових витрат, доступність правосуддя тощо.

Варто також констатувати той факт, що досить часто в процесі судового розгляду та винесення рішення ігноруються конституційні, міжнародні й інші правові принципи, які лежать в основі тих чи інших спірних правовідносин. Вони сприймаються як формальність, що не має достатніх підстав і механізмів для практичного застосування [3].

В умовах низького рівня правової культури населення, правового нігілізму та нехтування елементарними правовими нормами та правилами, в тому числі законодавцем, на мою думку, починати вдосконалення цивільно-процесуальної реформи необхідно із загальних питань: підвищення рівня правосвідомості кожного громадянина, контролю за рівнем та якістю юридичних послуг, що надаються суб'єктам процесу, а також рівня професійної, зокрема, теоретичної підготовки правозастосувачів та їх ідеологічної складової.

Отже, без вищевказаних заходів, реалізація основних принципів цивільного процесу є неможливим, а будь-які реформи зайдуть у глухий кут, оскільки яким би досконалим не був процесуальний закон, за відсутності бажання дотримуватись його вимог, працювати він не буде.

Список використаних джерел:

1. Проблеми реалізації окремих принципів цивільного процесу на сучасному етапі розвитку цивільно-процесуальної форми в Україні та шляхи їх подолання [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3528/>.

2. Проблеми сучасного цивільного процесу та шляхи їх вирішення [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://5fan.ru/wievjob.php?Id=72975>.

3. Сучасні проблеми здійснення правосуддя в цивільному судочинстві України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2016/2/part_2/23.pdf.

4. Курс цивільного процесу: підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін.; за ред. В. В. Комарова. – Х.: Право, 2011. – 1352 с.

Науковий керівник: *Жушман М. В., к.ю.н., доц.кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Труфанова С. С.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
3 курс*

Актуальні питання реформування цивільного процесуального законодавства України відповідно до судової реформи

Актуальність даного питання викликана проведенням судової реформи в Україні, реформуванням органів державної влади, що зумовили навіть внесення змін до Основного Закону України, а також швидкою зміною процесів у суспільстві. Наразі саме вони визначили потребу в оновленні процесуального законодавства, у тому числі цивільного процесуального.

Необхідно зазначити, що чинний ЦПК України, який було прийнято у 2004 р. вже не в повному обсязі відповідає реаліям сьогодення та не може повною мірою забезпечити виконання завдання цивільного судочинства – захист порушених, невідомих або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Саме законопроект «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» встановлює чітке розмежування юрисдикції судів різних спеціалізацій (адміністративних, господарських і загальних), запроваджує ефективні механізми запобігання зловживанню процесуальними правами, дотримання стабільності судового процесу й розумних строків розгляду, розширення та посилення ролі альтернативних способів вирішення спорів,

вирішення питання групових (або «класових») позовів та інші питання, які дозволять зменшити навантаження на судову систему.

Також в рамках внесення змін до процесуального законодавства вирішується питання практичного запровадження принципів рівності, гласності, змагальності, а також принципів правової визначеності та остаточності судових рішень.

Так, відповідно до нового ЦПК набуде нової процесуальної форми система інстанційного перегляду судових рішень. Буде запроваджено лише три інстанції: першу, апеляційну та касаційну. Залишено можливість перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, а також змінено й оптимізовано перегляд судових рішень за виключними обставинами.

Новий ЦПК передбачає певні новації, які є абсолютно новими для всіх країн пострадянського простору: з'являються електронні докази, обов'язковою стає не лише аудіо-, а й відеофіксація судового процесу, за клопотанням сторони суд забезпечує відеотрансляцію процесу, електронний суд тощо.

Впровадження системи електронного правосуддя, що дозволить забезпечити можливість швидкого отримання користувачами необхідної інформації та надасть можливість обміну електронними документами між суддями та апаратом суду, між судом та користувачами тощо, а також забезпечить надійне та безпечне діловодство.

Отже, позитивними сторонами законопроекту є підвищення результативності здійснення судочинства шляхом введення електронного суду, запровадження спрощених процедур розгляду окремих категорій спорів, скорочення строків розгляду справи, оптимізація процесуальних статусів суб'єктів відповідних правовідносин тощо. Додатково слід виокремити оптимізований інститут стадійності цивільного процесу, а також спроби розробників законопроекту уніфікувати процедури господарського, цивільного й адміністративного судочинства за винятками, пов'язаними з особливостями юридичної природи справ, що розглядаються у відповідних порядках.

На мою думку, даний законопроект зможе в подальшому покращити забезпечення ефективного захисту порушених, невизнаних та оспорюваних прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб, державних та суспільних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Білоусов Ю. В. «Проблеми модернізації цивільного процесуального законодавства України на сучасному етапі» Стратегія модернізації приватного права в сучасних умовах : збірник наукових праць / за ред. В. І. Короля, Ю. В. Білоусова ; НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України. – К.-Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2013. – 396 с.

2. Судова реформа: головні новації [Електронний ресурс] Юрліга <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2017/10/11/165407.htm>

3. Судова реформа звужує конституційні права на касаційне оскарження, – головне науково-експертне управління Ради [Електронний ресурс] Українські новини <https://ukranews.com/ua/news/522180-sudova-reforma-zvuzhuye-konstytuciyini-pravana-kasaciyne-oskarzhennya-golovne-naukovo-ekspertne>

Науковий керівник: *Сакара Н. Ю., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Порівняльна характеристика окремих положень

Цивільного процесуального кодексу України 2004 р. та змін до нього

В Україні зараз відбуваються різні реформи, спрямовані на наближення нашої держави до рівня європейських стандартів. Для пересічного громадянина суспільства наведені процеси можуть бути не настільки помітними та суттєвими, як для тих, хто працює в правовій сфері. Разом із тим останні мають не лише своєчасно помічати їх, але й формулювати та активно висловлювати власну позицію для того, щоб мати можливість активно впливати на формування європейської країни з належним рівням життя. У зв'язку з цим слід звернути увагу на таку суттєву подію для України, як оновлення процесуальних кодексів, що відбулася на початку жовтня 2017 року у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», а також спробувати спрогнозувати ті наслідки, які в результаті мають відбутися. При цьому, оскільки кримінальне процесуальне законодавство не зазначало суттєвих змін, слід зосередитися в першу чергу на цивільному процесуальному, яке завжди було достатньо складним, у зв'язку з цим потребує окремого тлумачення.

Характеризуючи цивільний процесуальний кодекс (надалі – ЦПК) 2004 року, який є чинним на даний час, варто сказати, що він є кодифікованим актом, котрий є логічним у розміщенні загальних положень стосовно спеціальних, містить вичерпний збір норм, якими повинні керуватися учасники цивільного процесу в тих чи інших ситуаціях. Розділи та статті співвідносяться між собою таким чином, що майже відсутній відсильний елемент (окрім посилань на окремі законодавчі акти). При цьому самі статті є розгорнутими та не потребують окремого тлумачення, що є важливим для громадян без юридичної освіти і напрочуд практичним. У свою чергу новий ЦПК 2017 року, який міститься у вищезазначеному Законі, має дещо ускладнену структуру у порівнянні зі своїм попередником, доповнюючи новими аспектами вже сталі процесуальні інститути та спричиняючи появу розбіжностей у тлумаченні. Як наприклад, викликає заперечення можливість надання висновку експерта на замовлення учасника справи (ч. 2 ст. 73, 107 нового ЦПК України). Одразу постає питання про те, хто має у такому випадку попереджати експерта про кримінальну відповідальність, оскільки ч. 5 ст. 105 нового ЦПК України передбачає, що попередження експерта про кримінальну відповідальність здійснюється судом у ухвалі про призначення експертизи, а в такій ситуації він залучається учасником справи, а не призначається судом. Залишається незрозумілим, навіщо надавати можливість учасникам справи замовляти експертизу, адже вони вправі самостійно ініціювати проведення експертного дослідження до звернення до суду і висновок, підготовлений за його результатами, додавати до позовної заяви в якості письмового доказу, або просити суд вжити заходи забезпечення доказів шляхом призначення експертизи.

Разом із тим у новому ЦПК 2017 р. є багато позитивних моментів. Серед них, на наш погляд, слід відмітити поетапне впровадження інформаційних технологій (електронний суд), що має полегшити доступ до правосуддя й отримання необхідної інформації щодо порядку розгляду та вирішення справи для багатьох осіб, дозволить заощаджувати час і кошти, завдяки проведенню засідання в режимі відеоконференції. Також набуває оновленої процесуальної форми система інстанційного перегляду судових рішень, що передбачає повернення до дійсно функціонування трьох інстанцій: першої, апеляційної та касаційної. При цьому можливість перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами залишається, хоча й переформатовано й оптимізовано перегляд судових рішень за виключними обставинами. Розробники нового ЦПК 2017 року в пояснювальній записці до нього обіцяли, що за допомогою цього, а також інших нових процесуальних кодексів буде забезпечено реальне дотримання принципів судочинства на всіх стадіях судового процесу, належне функціонування нового Верховного Суду як єдиного для всіх судових юрисдикцій суду касаційної інстанції.

Слід відмітити, що у новому ЦПК 2017 р. зазнали змін й окремі основні інститути, серед яких можна виділити інститут судового представництва. На сьогодні діюча редакція ст. 40 ЦПК 2004 р. передбачає достатньо вузьке коло осіб, які мають право здійснювати представництво інтересів особи в суді: «...представником у суді може бути адвокат або інша особа, яка досягла 18 років, має цивільну процесуальну дієздатність і належно посвідчені повноваження на здійснення представництва в суді, за винятком осіб, визначених у статті 41 цього Кодексу». Порівняння даної норми з новою редакцією статті, що визначає осіб, які можуть бути представниками (ст. 61 нового ЦПК 2017 р.), дає можливість зробити висновок, що даний перелік взагалі скорочується до двох осіб — законного представника та адвоката. Це обумовлено необхідністю приведення процесуального законодавства у відповідність з нормами Конституції, які були прийняті в 2016 році внаслідок проведення конституційної реформи та збільшенням прав адвокатури на представництво в суді. Крім того, наведеною статтею також запроваджується нове для цивільного процесуального законодавства поняття – «малозначні справи». Представником в цих категоріях може бути будь-яка особа, яка досягла 18 років, має повну цивільну дієздатність та не належить до переліку осіб, передбачених ст. 62 даного Кодексу (особи, які не можуть бути представниками).

Важливим моментом для інституту судового представництва є те, що ЦПК 2004 року містив імперативну вказівку про те, що одна і та ж особа не може бути представником одночасно іншої сторони, третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору або беруть участь у справі на другій стороні. Новий ЦПК 2017 року містить, на наш погляд, революційно нове положення про те, що представництво однією і тією ж особою інтересів декількох осіб є можливим, але лише за умови відсутності конфлікту між цими особами (ч. 4 ст. 60).

Науковий керівник: *Сакара Н. Ю., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

*Баглаєнко В. С.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
3 курс, 8 група*

Права та обов'язки сторін виконавчого провадження

Держава гарантує кожному захист прав та законних інтересів. Одним із засобів дотримання цієї гарантії є організація належного, повного та своєчасного виконання судових рішень та рішень інших органів. Останнє, за загальним правилом, є кінцевим етапом будь-якої юрисдикційної (правозахисної) діяльності, оскільки без виконання втрачається сенс попередньої діяльності суду та інших органів (осіб), які уповноважені на здійснення захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних чи юридичних осіб, територіальних громад чи держави [1, с. 5].

Рішення судових і інших несудових юрисдикційних органів, що стоять на захисті майнових і особистих немайнових прав громадян, юридичних осіб і держави є обов'язковими і підлягають виконанню на всій території України. Не виконані добровільно вони мають реалізовуватися примусово у порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження» [2, с. 52]. При цьому примусовим виконанням судових рішень займаються як органи державної виконавчої служби, так і приватні виконавці.

Сторонами виконавчого провадження відповідно до статті 15 Закону України «Про виконавче провадження» [3] є стягувач і боржник.

Статтею 19 вищезазначеного Закону закріплено права сторін виконавчого провадження, які можна поділити на дві групи: загальні та спеціальні. Загальні права належать обом сторонам виконавчого провадження в рівній мірі – як стягувану, так і боржнику. До таких прав відносяться: право ознайомлюватися з матеріалами виконавчого провадження, робити з них виписки, знімати копії, заявляти відводи, право мати доступ до автоматизованої системи виконавчого провадження, право оскаржувати рішення, дії або бездіяльність виконавця, надавати додаткові матеріали, заявляти клопотання, надавати усні та письмові пояснення, право укласти мирову угоду тощо. Спеціальні права на відміну від загальних можуть реалізовуватися лише однією зі сторін. Як приклад, стягувач має право обирати орган чи особу, які здійснюють примусове виконання судових рішень чи рішень інших органів, якщо виконання рішення може бути віднесено до їх компетенції. Натомість боржник таким правом не наділений.

Крім прав сторони також мають низку обов'язків. Так, вони зобов'язані невідкладно, не пізніше наступного робочого дня після настання відповідних обставин, письмово повідомити виконавцю про повне чи часткове самостійне виконання рішення боржником, а також про виникнення обставин, що обумовлюють обов'язкове зупинення вчинення виконавчих дій, про встановлення відстрочки або розстрочки виконання, зміну способу і порядку виконання рішення тощо. Законодавець, враховуючи специфічне положення боржника у виконавчому провадженні, також встановив для нього додаткові обов'язки у вигляді вчинення певних активних дій [3].

На нашу думку, дискусійним залишається питання щодо обов'язку боржника за рішеннями майнового характеру подати виконавцю декларацію про доходи та майно боржника протягом п'яти робочих днів із дня відкриття виконавчого провадження. Так, постанова про відкриття виконавчого провадження не пізніше наступного робочого дня з дня її винесення надсилається рекомендованим листом сторонам виконавчого провадження, в тому числі боржнику. Проте законодавство не містить норми про необхідність виконавця пересвідчитися в дійсному отриманні боржником копії постанови про відкриття виконавчого провадження. Тому питання про притягнення боржника до відповідальності за невиконання законних вимог виконавця у зв'язку з неподанням або несвоєчасним поданням останнім декларації про майнові статки є неоднозначним, суттєво, на нашу думку, порушує права боржника у виконавчому провадженні, якщо він постанову про відкриття виконавчого провадження не отримав або отримав несвоєчасно.

Виявляється, що Закон України «Про виконавче провадження» встановлює різний обсяг прав для боржника та стягувача, за яким стягувачу надається більше прав, через наявне серед іншого в нього спеціальне право вибору пред'явлення виконавчого документа для примусового виконання до органу державної виконавчої служби або до приватного виконавця, якщо виконання рішення віднесено до компетенції і органів державної виконавчої служби і приватних виконавців. Вважаємо за необхідне нормативно встановити рівність прав сторін виконавчого провадження. Наведене серед іншого може бути зроблено через встановлення початку відліку п'ятиденного строку для подання декларації про доходи та майно боржника не з моменту відкриття виконавчого провадження, а з моменту отримання боржником копії постанови про відкриття виконавчого провадження.

Список використаних джерел:

1. Білоусов Ю. В. Виконавче провадження: [Навч. посібник] / Ю. В. Білоусов. – К.: Прецедент, 2004. – 192 с.
2. Грабильнікова О. А. Перспективи удосконалення механізму захисту прав сторін виконавчого провадження / О. А. Грабильнікова // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – 2017. – Спецвипуск, ч. 2. – С. 52 – 55.
3. Закон України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 № 1404-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1404-19/paran214#n214>.

Науковий керівник: *Сакара Н. Ю., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Даниловських В. В.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Слідчо-криміналістичний інститут,
3 курс, 3 група*

Правовий статус адвоката в умовах реформування цивільного процесуального законодавства

У той час, коли щодня впроваджуються суттєві зміни в законодавстві постає важливе питання врегулювання правозабезпечувальних інститутів. Серед усіх юри-

дичних засобів захисту прав людини чільне місце належить адвокатурі, фундаментальним призначенням якої є захист прав людини.

В ст. 59 Конституції України (далі – КУ) констатовано, що кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [1].

Венеціанською комісією на 104-у Пленарному засіданні було прийнято Висновок, в якому зазначено, що передбачає гарантування незалежності адвокатури в ст. 131² КУ, є схвальним. Також загалом знайшла підтримку у Венеціанській комісії і норма щодо здійснення представництва в суді і захисту від обвинувачення виключно адвокатами. Разом з тим, Венеціанська комісія, звертаючи увагу на положення, відповідно до якого, як вже зазначалося, «виключно адвокат здійснює представництво в суді, а також захист від обвинувачення», висловила міркування, що наведене формулювання є надто всеохоплюючим, що виключає будь-яку можливість бути представленим у суді в будь-якому спорі кимось, хто не є адвокатом.

Основні положення про роль адвокатів від 01.08.1990 р. справедливо вважають першим міжнародним правовим актом, що закріплює публічне значення адвокатури. Цей акт містить найважливіші положення про роль адвокатів, гарантії їх діяльності, функції, обов'язки держави щодо забезпечення юридичної допомоги. Уже в преамбулі Положень записано: «Адекватне забезпечення прав людини та основних свобод вимагає, щоб всі люди мали можливість користуватися юридичною допомогою, здійснюваною незалежною юридичною професією». Положення підкреслює, що адвокатські асоціації проводять свою діяльність самостійно, без втручання ззовні, порядок та процедури вирішення внутрішніх питань повинні залишатися в компетенції органів самоврядування адвокатури, а не держави. Нав'язування адвокатам стандартів поведінки при наданні правової допомоги розцінюється як «недоречне втручання» з боку держави [2].

У вступі до Загального кодексу правил для адвокатів країн ЄС, прийнятого Радою адвокатських асоціацій та правових товариств Європи 28.10.1988 р., зазначається, що в будь-якому правовому суспільстві адвокату відведено особливу роль; його призначення не обмежено сумлінним виконанням свого обов'язку в межах закону. Адвокат має діяти в інтересах права в цілому так само, як і в інтересах тих, чії права і свободи йому довірено захищати; не лише виступати в суді від імені клієнта, а й надавати йому юридичну допомогу у вигляді порад і консультацій [3].

Отже, аналіз указаних джерел та судової практики дозволяє зробити такі висновки щодо діяльності адвоката в суді:

1. Завданням адвокатів є сприяння суду в ефективному відправленні правосуддя. Адвокати повинні сприяти ефективному використанню обмеженого ресурсу суду.

2. Правове становище адвокатів характеризується тим, що як учасники судочинства вони беруть разом із суддями участь у відправленні правосуддя. Адвокати є невід'ємною частиною відправлення правосуддя.

3. Обов'язки адвоката перед судом мають переважне значення і повинні бути виконані, навіть якщо клієнт дає адвокату протилежне доручення. Адвокати мусять своєчасно інформувати клієнта про те, що їх обов'язок перед судом має для адвоката першочергове значення.

4. Адвокати зобов'язані підтримувати високі стандарти професійної поведінки, діяти чесно, справедливо, вміло, компетентно і з ретельністю. Адвокати мають бути відвертими у своїх відповідях і розкритті інформації перед судом, вони не можуть вводити суд в оману.

5. До обов'язків адвоката належить звернення уваги судді на будь-які помилки, яких, можливо, він припустився.

6. Адвокати повинні направляти клієнтів у судових процесах в інтересах сприяння довірі громадськості у здійсненні правосуддя. Вважається, що деякі з наведених вихідних положень заслуговують на увагу та мають бути враховані при внесенні змін або прийнятті нового законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність в Україні [5].

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141

2. Основні положення про роль адвокатів [Електронний ресурс] : (прийняті VIII Конгр. ООН щодо запобігання злочинам у серпні 1990 р.) від 01.08.1990 р. // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_835 (дата звернення: 30.10.2015).

3. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства [Електронний ресурс] : від 01.10.1988 р. // Верховна Рада України : 418 офіц. веб-портал. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_343 (дата звернення: 01.11.2015).

Науковий керівник: *Кравцов С.О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Довбенко К. О.,
студентка*

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції*

До питання представництва у цивільному процесі як реалізації права особи на захист

На сьогодні інститут представництва інтересів особи у цивільному процесі набуває значної актуальності, що значною мірою обумовлено процесами реформування законодавства у питанні щодо кола осіб, які будуть здійснювати таке представництво. Вагому роль у даному питанні відіграють також і міжнародні акти, які встановлюють відповідні вимоги до правового статусу представників.

Правовий механізм здійснення представництва у цивільному судочинстві регулюється Цивільним процесуальним кодексом України від 18 березня 2004 року. Він закріплює не лише представника як учасника цивільного процесу та вимоги до нього, але й коло осіб, які можуть представляти інтереси в суді. Зокрема, поряд із іншими особами, які досягли 18 років і мають цивільну процесуальну дієздатність,

представником у суді може бути адвокат. При аналізі норм Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та до положень Цивільного процесуального кодексу України, присвячених правам та обов'язкам адвоката, можна встановити, що ці законодавчі акти наділяють його дещо різним обсягом процесуальних повноважень. Але варто зауважити на тому, що адвокат, який бере участь у цивільній справі, набуває цивільного процесуального статусу договірному представника, у межах якого він реалізує права та обов'язки особи, яку він представляє.

Окремі науковці стверджують, що зважаючи на інтереси громадян, яким необхідно гарантувати певний рівень компетентності юридичної допомоги в суді, слід було б законодавчо закріпити правило про обов'язкове ведення справ через адвокатів (правило про адвокатську монополію) хоча б для судів певної ланки або певних категорій справ, а також розширити перелік осіб, які не можуть бути представниками в суді [1, с. 119].

Відповідно до ст. 59 Конституції України кожен має право на професійну правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Дане положення Основного Закону закріплює одне з основних прав людини і громадянина – право на правову допомогу. Проте питання щодо вільного вибору захисника своїх прав було неодноразово предметом розгляду Конституційного Суду України (далі – КСУ) (справа Солдатов Г. І. від 16.11.2000 р. та справа Голованя І. В. від 30.09.2009 р.).

Згідно з абз. 1 п. 3.2 мотивувальної частини Рішення КСУ у справі від 30.09.2009 р.: «...правова допомога є багатоаспектною, різною за змістом, обсягом та формами і може включати консультації, роз'яснення, складення позовів і звернень, довідок, заяв, скарг, здійснення представництва, зокрема в судах та інших державних органах, захист від обвинувачення тощо. Вибір форми та суб'єкта надання такої допомоги залежить від волі особи, яка бажає її отримати». Таким чином, КСУ прямо встановлює, що жодних обмежень для особи, яка має намір бути представником, немає, а інститут адвокатури виступає лише однією з гарантій права особи на захист.

Позиція КСУ узгоджується з положенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (ч. 3 ст. 6): «Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права: захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя. Але не всі міжнародно-правові акти регулюють подібно питання представництва. Деякі з них прямо передбачають, що представником особи має бути юрист (особа, яка володіє спеціальними знаннями) або адвокат (особа, яка наділена відповідним статусом). Згідно з п. 19 Основних принципів, що стосуються ролі юристів від 07.09.1990 р.: «Ни один суд или административный орган, в котором признается право на адвоката, не отказывается признавать права юриста отстаивать в суде интересы своего клиента, за исключением тех случаев, когда юристу было отказано в праве выполнять свои профессиональные обязанности в соответствии с национальным правом и практикой и в соответствии с настоящими принципами». Відповідно до п. 5 Резолюції (78) 8 Комітету Міністрів Ради Європи про юридичну допомогу та консульта-

ції: «Юридическая помощь всегда должна осуществляться лицом, имеющим право практиковать в качестве адвоката в соответствии с юридическими нормами данного государства...». Отже, здійснивши порівняння цих двох положень, ми можемо стверджувати, що:

1) вони іншим чином регулюють питання інституту представництва, ніж Конвенція;

2) Резолюція встановлює більш імперативні вимоги до представника, ніж Основні принципи, що стосуються ролі юристів.

Як уже зазначалося, на даний час має місце реформування процесуального законодавства, яке має на меті закріпити так звану «монополію» адвокатури, тобто інтереси особи у суді на договірних засадах може представляти лише адвокат. При наданні оцінки таким рішенням законодавця виникає низка питань. Оскільки Україна йде європейським шляхом, спрямованим на встановлення єдиних стандартів у всіх сферах життєдіяльності, включаючи правову, то наша держава має дотримуватися положень міжнародних актів. Але як це зробити, якщо вони суперечать один одному? І яким чином можна узгодити суперечливі положення, щоб гарантувати кожній особі право на належний правовий захист? На жаль, однозначних відповідей на ці питання немає, а тому ми вважаємо, що вітчизняний законодавець має виходити із порівняння судової практики, коли представництво здійснювалось будь-якою особою, та коли воно здійснювалось адвокатом. Визначення відповідних результатів дасть змогу створити певну правову модель представництва у цивільному процесі.

Список використаних джерел:

1. Бичкова С. С. Окремі аспекти участі адвоката в цивільному процесі України / С. С. Бичкова, Г. В. Чурпіта // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2014. – № 9. – С. 116–122.

Науковий керівник: *Семенець О.І., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Заботін В. В.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри цивільного процесу*

Експерт з питань права як «terra incognita» процесуального законодавства: деякі питання реалізації в цивільному судочинстві

Практичне здійснення принципу верховенства права та забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд (п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод) зумовили прийняття Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [1]. Цим законом передбачено впровадження у процесуальну сферу раніше невідомого ані цивільному, ані господарському судочинству суб'єкта – «експерта з питань права». У зв'язку з цим виникає потреба у дослідженні цього, досі не баченого для цивільного процесуального права, інституту.

Виходячи з положень ст. 74 нового ЦПК України, в якості експерта з питань права може залучатися особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. Слід відмітити, що на теперішній час у літературі вже зроблені спроби проаналізувати доцільність впровадження такого інституту, при цьому не тільки в юрисдикційну діяльність суду з розгляду цивільних справ. З цього питання висловлюються дві протилежні точки зору. Так, одні підтримують вказану законодавчу новелу, обґрунтовуючи це зарубіжним досвідом, однак, роблячи певне застереження щодо забезпечення незалежності суду та недопустимості підміни його функцій іншими суб'єктами, в тому числі й експертом з питань права [2]. Із вказаною позицією можна погодитися, але лише частково, зокрема, стосовно того, що в іноземних державах під час розгляду та вирішення справ судами використовують експертизу з питань права, яка існує у різних формах [2]. Вбачається, що законодавець намагався запровадити щось схоже на правовий висновок, який широко застосовується у США [3, с. 40–41] як вид правової допомоги, оскільки він, як і висновок експерта з питань права (ст. 115 нового ЦПК України), є різновидом консультації та містить приписи про необхідність діяти певним чином при застосуванні нормативних приписів того чи іншого нормативно-правового акта. В той же час побоювання прихильників наведеного погляду є необґрунтованими, оскільки такий суб'єкт позбавлений можливості досліджувати фактичні обставини справи, а його висновок має виключно рекомендаційний характер.

Інші, навпаки, схиляються до протилежної точки зору. Як приклад, Гусаров К. В., аналізуючи положення вищенаведеного закону в частині змін до Господарського процесуального кодексу України, зазначає, що закріплення експерта з питань права серед інших учасників судового процесу є зайвим, оскільки можливість використання його висновку суперечить окремим положенням господарського процесуального законодавства, зокрема, такий обов'язковий умові призначення експертизи, як необхідність з'ясування обставин, що мають значення для справи. Крім цього, сам висновок такої особи, як окремий засіб доказу, не передбачений у нормах відповідного законодавства [4, с. 33–34].

На нашу думку, Гусаров К. В. слушно звертає увагу на дисонанс між експертизою права та експертизою фактичних обставин справи, але це, скоріш за все, свідчить про те, що «зовнішня форма» закріплення експертизи з питань права не відповідає змісту, що закладався в цю категорію, і, відповідно, потребує іншого понятійного оформлення. Слід також додати, що висновок експерта з питань права не слід отожднювати з родовим поняттям «висновок експерта», адже вони відрізняються, як впливає з порівняльно-правового аналізу положень ст.ст. 103, 115 і 116 нового ЦПК України, наступним: по-перше, за зовнішньою формою вираження (висновок експерта є одним із засобів доказування, що має самостійний характер, а висновок експерта у галузі права виступає роз'ясненням застосування норм права); по-друге, за змістом (висновок експерта, як родова категорія, встановлює/підтверджує обставини справи, а інший висновок – містить відповіді стосовно застосування тих чи інших норм права); по-третє, за суб'єктом (особа, яка надає висновок у галузі права, на відміну від експерта, повинна відповідати додатковим вимогам або, навіть, зовсім іншим ніж експерт, що не виключає прийняття спеціального закону).

Таким чином, запровадження інституту експерта з питань права може стати великим кроком вперед у розвитку правової допомоги та забезпеченні верховенства права й права на справедливий судовий розгляд, але за умови законодавчого вдосконалення правового регулювання цього інституту, зокрема, шляхом зміни назви «експерт з питань права» на «консультант з питань права», що більш вдало відбиватиме правову сутність та мету участі в розгляді цивільної справи такого суб'єкта.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів»: від 03.10.2017 №6232. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415 (27.10.2017).

2. Чи потрібен у суді експерт з питань права, як пропонується в проектах процесуальних кодексів? URL: <http://sud.ua/ru/news/blog/106122-chi-potriben-u-sudi-ekspert-z-pitan-prava-yak-proponuyetsya-v-proektakh-protsesualnikh-kodeksiv> (дата звернення 27.10.2017).

3. Правова допомога: Зарубіжний досвід та пропозиції для України / О. А. Банчук, М. С. Демкова. Київ : Факт, 2004. 336 с.

4. Гусаров К. В. Дискусійні питання проекту Господарського процесуального кодексу України. *25 років господарській юрисдикції в Україні: досвід та перспективи*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 20 трав. 2016 р.). Харків: Право, 2016. С. 32-35.

Науковий керівник: *Сакара Н. Ю., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Зінченко К. С.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
факультет підготовки кадрів для державної
Пенітенціарної служби України,
3 курс*

Деякі проблемні питання участі експерта в цивільному процесі та ролі експерта з правових питань за проектом Цивільного процесуального кодексу України

Важливою складовою системи засобів захисту прав людини в кожній демократичній державі є науково забезпечене, організаційно збалансоване, функціонально доступне й ефективне правосуддя. Однією із базових складових цивільного судочинства є доказування, яке забезпечується розвинутою теорією доказів, системним законодавством у цій галузі й усталеною практикою судового розгляду цивільних справ. З виникненням і становленням цивільного судочинства виникла гостра необхідність в широкому використанні різноманітних засобів доказування, серед котрих одну з найважливіших ролей відіграє судова експертиза.

Експертом є особа, якій доручено провести дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини справи, і дати висновок з питань, які виникають під час розгляду справи і стосуються сфери її спеціальних знань. Відповідно до проекту нового ЦПК України положення, які стосуються інсти-

туту участі експерта фактично не змінилися. Водночас проект ЦПК передбачає появу нового суб'єкта – експерт з питань права. Відповідно до статті 74 Проекту таким визнається особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. Рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом. На наш погляд, вказана стаття є доволі неясною, оскільки фактично йдеться саме про фізичну особу, яка повинна відповідати одному формальному критерію – наявністю наукового ступеня і одному оціночному критерію – бути «визнаним фахівцем» у галузі права. Такі обмеження в судовому процесі можуть викликати багато питань стосовно того, чи можна конкретну особу залучити в якості експерта з питань права, а також надати сторонам спору привід для зловживань своїми процесуальними правами. Ще однією проблемою, на наш погляд, є те, що в цивільному процесі існує принцип «*iura novit curia*», тобто «суд знає право», який означає, що кожен професійний суддя є юристом, тобто по суті він сам і є експертом з правових питань і повинен краще за будь-якого спеціаліста самостійно їх вирішувати. Проаналізувавши судову практику інших країн, наприклад, США та Великобританії, де існує «*amicus curiae*», дослівно «друг суду», можна зробити висновок, що експерт в галузі права може бути корисним та існувати в цивільному процесі України, але відповідно до ст. 116 проекту ЦПК України, висновок експерта з питань права має допоміжний характер, тобто суд не зобов'язаний посилатися на такий висновок. Виникає питання відносно необхідності такого висновку й узагалі такої особи в цивільному процесі як експерт з питань права.

Експерт хоч і є особою, яка не має у справі юридичної зацікавленості, проте є підстави його відповідальності. Саме тому всі учасники процесу повинні бути переконані не тільки у високій професійній кваліфікації експерта, але і в його моральній стійкості. Найменший сумнів у бездоганності моральності експерта робить його висновок сумнівним, що не має доказового значення. Відповідно до п. 13 ст. 53 ЦПК України, за завідомо неправдивий висновок або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків, експерт несе кримінальну відповідальність, а за невиконання інших обов'язків – відповідальність, встановлену законом. Якщо звернутися до ст. 14 ЗУ «Про судову експертизу», то можна побачити розширену норму щодо відповідальності експерта; він може бути притягнутий до дисциплінарної, матеріальної, адміністративної та кримінальної відповідальності.

Проте складно погодитись із пропозиціями про встановлення матеріальної відповідальності саме для експертів, адже на рівні Цивільного кодексу вже закріплено загальні підстави відповідальності та відшкодування шкоди, які без винятку застосовуються і до дій експерта, а тому було б недоцільним повторення в іншому законодавчому акті, а також закріплення норми матеріального права в процесуальному законодавстві.

Підбиваючи підсумки викладеного, вбачається доцільним висловити пропозиції приділенню належної уваги вдосконаленню процесуального становища експерта та усунути деякі конфліктні питання, а саме розширити норми про відповідальність експерта, уточнити роль та правове становище висновку експерта в цивільному процесі. Ще однією пропозицією щодо експерта з питань права є конкретизація норми щодо особи, яка може бути таким експертом.

Науковий керівник: *Попов О. І., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Правнича монополія або позбавлення конституційного права

Останні законодавчі новели в юридичній сфері, пов'язані із конституційними змінами та змінами в процесуальному законодавстві привернули увагу не тільки професійних юристів, науковців, а й багатьох громадян України. Йдеться про зміни, пов'язані з можливістю представництва інтересів осіб в суді. Раніше, коли згадувалась сфера цивільного судочинства, то закон надавав право представляти інтереси осіб й суб'єктам, які не мали адвокатського посвідчення. Головними умовами була повна цивільна дієздатність та правоздатність особи. Більше того, в ЦПК 1963 р. містилось положення, за яким повноваження представника на ведення справи в суді оформлювалися усною заявою довірителя.

Дослідивши чинну редакцію статті 131² Конституції України можна віднайти таку інформацію: «Виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення». Так звана «монополія адвокатури» почала зазіхати й на сферу цивільного судочинства. Такі зміни в чинному законодавстві породжують низка наслідків, і в своїй більшості вони є негативними. Відчують на собі цю новелу законодавства безпосередньо юристи, пересічні громадяни, а також товариства, які мають в своєму штаті корпоративних юристів.

По-перше, на що слід звернути увагу, це на інтереси більшості громадян. Адже загальною метою цивільного процесу є захист прав та свобод людини. Нововведення, які запропонував нам законодавець, можуть негативно вплинути на право захисту як важливого міжнародного стандарту здійснення судочинства. Реалії нашої держави такі, що в багатьох не вистачає достатньо коштів для того, щоб залучити дорого вартісного представника своїх інтересів. Тому поширеним явищем є участь в процесі на боці сторони не особи, яка має посвідчення адвоката, а просто людини з юридичною освітою, яка займається практикою без оформлення як адвоката.

Слід наголосити на тому, що положення ч. 1 ст. 59 Конституції України гарантує кожному право на вільний вибір захисника своїх прав. Довіряє просто представнику – немає жодних проблем, сумнівається в його професійних якостях – будь ласка, є можливість залучити адвоката. В силу законодавчих нововведень особа штучно позбавляється права вибору. Вона обирає із переліку осіб, які визначені реєстром. Більше того, така ситуація може стати полем для маніпуляцій з боку адвокатів, штучного підвищення вартості їхніх послуг на ринку праці.

Отже, практичний аспект реалізації права на правову допомогу на сьогодні полягає в недоступності послуг адвоката для широких верств населення. Запровадження монополії на представництво інтересів особи в суді виключно адвокатами спрямоване на обмеження конституційного права особи на вільний вибір захисника своїх прав.

Для підприємств такі зміни законодавства спричинили негативні наслідки, які виразились головним чином в економічних втратах. Слід розуміти: навіть, якщо корпоративному юристу потрібно буде представити інтереси компанії раз на рік в суді, все одно він повинен мати посвідчення адвоката. Що в такому випадку має робити керівництво? Є, як мінімум, три варіанти ситуації. Перший – уже працюючий юрист має пройти всі можливі екзамени, стажування, співбесіди для отримання необхідного посвідчення. Зрозуміло, що це в інтересах компанії, тому вона буде нести матеріальні витрати, пов'язані з такою перекваліфікацією. Другий – звільнити працівника, який займається юридичними питаннями й запропонувати роботу особі, яка вже має адвокатське посвідчення. Не досить зручний варіант, адже така особа буде постійно відволікатись на свої поточні юридичні справи. А для того, щоб вона цілком віддалась інтересам компанії, таке підприємство, напевно, буде змушено запропонувати завищену заробітну платню. Й останній імовірний варіант: підготовкою справи, збором документів, буде займатись уже працюючий юрист, а для представництва інтересів буде найматись адвокат з посвідченням. Такий варіант буде створювати знову зайві витрати, а також необхідно розуміти, що адвокат не буде достатньо компетентним щодо справи, яку він досконально не вивчав та виконує в процесі лише функцію передачі інформації. Тобто, жоден із варіантів не є виграшним, але підприємці мають обирати найбільш прийнятний.

Можна довго дискутувати на цю тему, але зрозуміло одне – на рівні Основного закону такі зміни вже закріплені. З огляду на все вище зазначене, цілком можливо, що законодавець, оцінивши недоліки законодавчих нововведень, знайде рішення або взагалі скасує норму, що стосується «правничої монополії», або хоча змінить окремі положення (наприклад, розширить перелік категорій справ, в яких не є обов'язковою участь саме адвоката). Тому чекаймо позитивних змін, вони неодмінно відбудуться.

Список використаних джерел:

1. Бойко О. «Адвокатська монополія» судової реформи: думка правозахисника / О. Бойко // Новинарня: український ньюз-рум. – 2016. – 9 червня [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://novynarnia.com/2016/06/09/advokatska-monopoliya-sudovoyireformi-dumka-pravozahisnika/>
2. Куликов О. Монополія адвокатури – це погано / О. Куликов // НВ Бізнес. – 2016. – 25 липня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://biz.nv.ua/ukr/experts/kulikov/monopoliya-advokaturi-tse-pogano-180289.html>
3. Лиса Н. Монополія адвокатури: на підприємстві чекають нові витрати / Н. Лиса // Forbes: Україна. – 2016. – 7 червня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1417068-monopoliya-advokaturi-na-pidprijemciv-chekayut-novi-vitrati>

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Неналежний відповідач та порядок його заміни у проекті змін до ЦПК України

Цивільне процесуальне законодавство України не містить дефініції неналежної сторони. У теорії цивільного процесуального права дане поняття також по-різному оцінюється процесуалістами. Вбачається, що при визначенні юридичної природи неналежної сторони у цивільному процесі слід враховувати два аспекти: матеріально-правовий та процесуальний. У матеріально-правовому аспекті слід вважати ту сторону процесу, стосовно якої буде встановлена відсутність ймовірної приналежності їй спірних прав та обов'язків. При цьому слід акцентувати: оскільки можливість володіння процесуальними правами та обов'язками не ставиться в залежність від володіння матеріальними правами та обов'язками, потенційна неналежна сторона завжди є процесуально правоздатною, у зв'язку з чим відмова у прийнятті позовної заяви з мотивів подання її неналежним позивачем чи до неналежного відповідача не допускається.

Це підтверджується й роз'ясненнями Пленуму Верховного Суду України. Відповідно до п. 2 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 2 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції» від 12.06.2009 р. пред'явлення позову до неналежного відповідача не є підставою для відмови у відкритті провадження у справі чи залишення заяви без руху.

Процесуальний аспект юридичної природи неналежної сторони у цивільному процесі знаходить свій прояв у дотриманні визначеного законом процесуального порядку встановлення, легітимації юридичного стану «неналежності» сторони. Прикладом є положення ч. 2 ст. 52 Проекту змін до Цивільного Процесуального Кодексу (далі – ЦПК), якщо позов подано не до тієї особи, яка повинна відповідати за позовом, суд до закінчення підготовчого провадження, а у разі розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження – до початку першого судового засідання, за клопотанням позивача замінює первісного відповідача належним відповідачем, не закриваючи провадження у справі. Отже, тільки у випадку заміни первісного відповідача належним відповідачем можна говорити про «неналежність» сторони, яка вибуває.

Відповідно до ч. 3 ст. 52 Проекту ЦПК суд може залучити до участі у справі співвідповідача або замінює первісного відповідача належним відповідачем виключно у разі, якщо позивач доведе, що не знав та не міг знати до подання позову у справі про підставу залучення такого співвідповідача чи заміну неналежного відповідача. Це означає, що при заміні неналежної сторони діють два основних правила. По-перше, відповідач вважається неналежним тільки після того, як його виведено із процесу, а на його місце залучений належний відповідач. По-друге, заміна неналежного відповідача допускається лише за клопотанням

позивача, оскільки він виступив ініціатором процесу, суб'єктом, який вимагає судового захисту. Згоди відповідача на його заміну не вимагається.

У п. 8 Постанови Пленуму ВС України № 2 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції» від 12.06.2009 р. зазначено, що після заміни неналежного відповідача або залучення співвідповідача справа розглядається спочатку в разі її відкладення або за клопотанням нового відповідача чи залученого співвідповідача, та за його результатами суд відмовляє в позові до неналежного відповідача та приймає рішення по суті заявлених вимог щодо належного відповідача.

Виходячи з викладеного, неналежного відповідача у цивільному процесі слід визначити як таку особу, стосовно якої судом встановлено, що вона не є ймовірним суб'єктом юридичних обов'язків щодо яких суд повинен ухвалити судові рішення, і у зв'язку з цим проведено її заміну або ухвалено рішення суду про відмову у задоволенні позову. Хочу зазначити, що з прийняттям нового Кодексу є значні зміни у цивільно-процесуальному законодавстві. Проаналізувавши ст. 52 Проекту ЦПК, можна зробити висновок, що в порівнянні з ЦПК 2004 року законодавець розширив зміст положення щодо неналежного виконавця та у ч. 5 цієї статті Проекту ЦПК закріпив право відповідача, який замінений іншим відповідачем заявити вимогу про компенсацію судових витрат, здійснених ним унаслідок необґрунтованих дій позивача.

Науковий керівник: *Мамницький В. Ю., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Масалітіна В. С.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
3 курс, 12 група,*

Власний погляд на монополію адвокатури в цивільному процесі

У п. с) ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, в якій вказано, що: кожен має право захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя.

У ст. 7 Загальної декларації прав людини зазначено, що всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якого різниці, на рівний їх захист законом. Усі люди мають право на рівний захист від якої б то не було дискримінації, що порушує цю Декларацію, і від якого б то не було підбурювання до такої дискримінації.

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права містить п. d) ч. 3 ст. 14, в якому вказано, що кожен має право бути судимим в його присутності, і захищати себе особисто або за посередництвом обраного ним захисника; якщо він не має захисника, бути повідомленим про це право і мати призначеного йому захисника в будь-якому разі, коли інтереси правосуддя того вимагають, безплатно для нього у будь-якому такому випадку, коли у нього немає достатньо коштів для оплати цього захисника.

В п. 5 відомого рішення Конституційного суду України № 1-17/2000 за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича чітко сказано, що представниками сторін і третіх осіб, крім представників за законом, **можуть бути** також адвокати. А ст. 59 Конституції України закріплено, що: кожен має право на **професійну правову допомогу**. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.

У Цивільному процесуальному кодексі України в ч. 1 ст. 12 зазначено, що особа, яка бере участь у справі, має право на правову допомогу, яка надається адвокатами або іншими фахівцями у галузі права в порядку, встановленому законом. В ч. 1 ст. 56 ЦПК України закріплено, що правову допомогу може надавати особа, яка є фахівцем у галузі права і за законом має право на надання правової допомоги. Аналіз ч. 1 ст. 40 ЦПК України свідчить про те, що представником у суді може бути адвокат або інша особа, яка досягла 18 років, має цивільну процесуальну дієздатність і належно посвідчені повноваження на здійснення представництва в суді, за винятком осіб, визначених у статті 41 цього Кодексу.

У ч. 1, 2 ст. 10 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» вказано, що: кожен має право на професійну правову допомогу, і є вільним у виборі захисника своїх прав та особи, яка надає правову допомогу. В наступній частині вказаної норми вказано, що для надання професійної правової допомоги діє адвокатура.

Виявляється, що така норма явно обмежує свободу вибору захисника своїх прав. Ми можемо помітити таке ж обмеження звернувши увагу на ч. 1 ст. 131/2 Конституції України, в якій вказано, що професійною правовою допомогою в Україні є адвокатура.

На мою думку, таким чином обмежується право сторін чи третіх осіб по справі на вільний вибір своїми захисниками інших юристів, які мають право на надання правової допомоги, і що це суперечить ч. 1 ст. 59 та ст. 64 Конституції України, за якими конституційні права та свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. Зокрема, не можуть бути обмежені права людини і громадянина, передбачені ст. 55, 59, 63 Конституції України.

Згідно з положеннями ч. 3 ст. 42 Конституції України держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Але закріплення лише за адвокатами права на здійснення захисту чи надання професійної допомоги сторонам чи третім особам у справі, на мою думку, на сприяє конкуренції та підвищенню кваліфікації фахівців у галузі права.

Науковий керівник: *Семенець О. І., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Мелкумова М. Ф.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Слідчо-криміналістичний інститут,
3 курс*

Процесуальне правонаступництво в цивільному процесі

Цивільний процесуальний кодекс (далі – ЦПК) регулює питання щодо заміни особи у відносинах, де виник спір – суд призначає як учасника у справі правонаступника відповідної сторони або третьої особи. Процесуальне правонаступ-

ництво – це перехід процесуальних прав і обов’язків від однієї особи, яка була стороною або третьою особою в процесі до другої особи у зв’язку з переходом до неї суб’єктивних матеріальних прав. Сторона може вибути з процесу з різних причин, однак процесуальне правонаступництво виникає тільки у тому випадку, коли має місце правонаступництво у матеріальних правовідносинах. На відміну від матеріального правонаступництва, процесуальне має низку особливостей, обумовлених характером участі у процесі, сукупністю процесуальних прав та обов’язків, якими наділені сторони.

Як зазначено в ст. 37 ЦПК, правонаступництво може настати з різних причин: у разі смерті фізичної особи, припинення юридичної особи, заміни кредитора чи боржника у зобов’язанні, а також в інших випадках заміни особи у відносинах щодо яких виник спір. Для настання процесуального правонаступництва особа, яка бажає вступити у процес, повинна довести судові своє право на зайняття процесуального становища суб’єкта, якого він заміняє. Доказом може бути рішення суду, статут, свідоцтво про право на спадщину, інші документи, які підтверджують перехід прав та обов’язків у матеріальних правовідносинах, які є предметом судового розгляду. правонаступник набуває усього обсягу процесуальних прав та обов’язків, які мав його попередник, також для нього є обов’язковими усі дії, які вчинені у цивільному процесі до вступу (зміна предмету та підстави позову, відмови від частини позовних вимог тощо, ст. 37 ЦПК). Тобто, процесуальні правонаступники набувають усіх нездійснених і нереалізованих прав попередника на час вступу до справи і виходячи з дії принципу диспозитивності можуть вільно ними розпоряджатися. Зміст норм про процесуальне правонаступництво повністю поширюється на третіх осіб.

Цивільне процесуальне правонаступництво відрізняється від заміни неналежної сторони за процесуальне правовими наслідками. При заміні сторони дії неналежної сторони для належної не викликають ніяких правових наслідків. При процесуальному правонаступництві всі процесуальні дії, виконані попередником, є обов’язковими для наступника. При правонаступництві процес продовжується, а при заміні – починається спочатку. Процесуальне правонаступництво можливе у всіх стадіях процесу, заміна сторін – тільки в суді першої інстанції до постановлення судом рішення в справі. Для настання процесуального правонаступництва наступник повинен довести судові своє право на зайняття процесуального становища суб’єкта, якого він замінює. Доказом цього може бути документ про право спадкоємства, договір про уступку прав тощо.

Аналізуючи зміст ч. 1 ст. 37 ЦПК України у визначенні юридичної природи процесуального правонаступництва та формулюванні дефініції названого процесуального інституту слід ураховувати такі фактори:

- 1) передумова процесуального правонаступництва – безспірний перехід суб’єктивного права та (або) обов’язку від однієї особи до іншої в матеріальному праві;
- 2) одним із суб’єктів такої заміни (правопопередником) у матеріальному праві має бути особа, яка є стороною або третьою особою в цивільному процесі;
- 3) зміст процесуального правонаступництва – це перехід до правонаступника всіх процесуальних прав та обов’язків правопопередника.

Тому можна визначити процесуальне правонаступництво як заміну сторони або третьої особи (правопопередника) іншою особою (правонаступником)

у зв'язку з вибуттям із процесу суб'єкта, який пов'язаний зі спірним правовідношенням, за якої до правонаступника переходять усі процесуальні права та обов'язки правопередника, і він продовжує його участь у цивільній справі. Новий суб'єкт права або обов'язку може прийняти права та обов'язки свого правонаступника цілком або частково. У залежності від цього розрізняють універсальне (повне) і сингулярне (часткове) правонаступництво.

Універсальне (повне) правонаступництво настає у випадку смерті сторони, припинення юридичної особи, яка є стороною у справі. У цих випадках спадкоємець громадянина, правонаступник юридичної особи стає стороною в матеріальних правовідносинах, а отже, першим процесуальним правонаступником у цивільній справі. Сингулярне (часткове) правонаступництво настає у випадку уступки вимоги, переведення боргу або прийняття боргу на себе. Тут правонаступництво в матеріальних правовідносинах визначає процесуальне правонаступництво.

Отже, аналізуючи сутність юридичного змісту процесуального правонаступництва слід спиратись на те, що процесуальне правонаступництво має своєю передумовою беззаперечний перехід суб'єктивного права та обов'язку від однієї особи до іншої в матеріальному праві. Суб'єктом такої заміни (правопередником) у матеріальному праві має бути особа, яка є стороною або є третьою особою в цивільному процесі. Зміст процесуального правонаступництва становить перехід до правонаступника усіх процесуальних прав та обов'язків правопередника.

Науковий керівник: *Мамницький В. Ю., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Можчіль А. А.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет (правознавство),
3 курс, 1 група*

Відмінність між третіми особами, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору та співпозивачами

Під третіми особами в цивільному судочинстві розуміються суб'єкти цивільного процесу, які вступають у вже розпочатий процес і захищають свої суб'єктивні права та охоронювані законом інтереси.

Треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, – це передбачувані суб'єкти спірних матеріальних правовідносин, що вступають в чужий процес з метою захисту своїх суб'єктивних прав або охоронюваних законом інтересів.

На думку Гурєєва П. П., треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору мають в процесі такий же інтерес, як і сторони, і за своїм процесуальним становищем нагадують позивачів.

Однак, постає питання, чи можемо ми назвати третю особу, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, позивачем в цивільному процесі? З цього приводу існує багато точок зору.

Добровольський А. А. вказував, що «в теорії процесу треті особи із самостійними позовними вимогами в практиці просто визначаються як позивачі і беруть участь у справі як сторони». Штефан М. Й. вважав, що треті особи прирівнюються до суб'єктів спірного права, однак між ними існує відмінність: в інтересах позивача починається провадження у справі, а третя особа вступає у вже порушену справу в суді, тому об'єднати цих осіб поняттям «позивач» було б неправильним. Назва «третья особа» є процесуальним, оскільки треті особи вступають в справу між двома сторонами. Я приєднуюсь до цієї точки зору, оскільки вважаю, що не можна зводити поняття третьої особи з самостійними вимогами щодо предмета спору до процесуальної фігури позивача.

Інститут третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, в теорії цивільного процесуального права кваліфікується як особливий різновид множинності осіб в цивільному судочинстві. Найбільш поширеною формою множинності в цивільному процесі є співучасть.

Як відзначає Тертишніков В. І., співучасть в цивільному процесі – це обумовлена спірними матеріальними правовідносинами множинність осіб на стороні позивача або відповідача як наявність спільних прав чи обов'язків.

Так в чому ж відмінність між інститутом третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, від співпозивачів?

Ознакою, що дозволяє відмежувати процесуальну співучасть від інституту третіх осіб, вважається відсутність протиріч між співучасниками, сумісність їх вимог і заперечень, вказує Л. Гресь.

Так, співпозивачі можуть вступити в розпочатий процес, а можуть разом порушити справу шляхом подачі позову, тоді як треті особи вступають лише у розпочатий процес.

Вимоги, які висуваються співпозивачами, не виключають одна одну. Задоволення чи відмова в задоволенні вимоги одного із співпозивачів не впливає на вирішення інших вимог. Вимоги позивача і третьої особи виключають одна одну цілком чи частково. Тому задоволення вимоги позивача обов'язково призведе до відмови в позові (повністю або частково) третій особі і навпаки.

Їх вимоги можуть бути адресовані позивачу, відповідачу або обом, в той час як вимоги співпозивачів завжди адресовані протилежній стороні.

Інтереси співпозивачів збігаються, а інтереси третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, протилежні, як правило, інтересам позивача і відповідача.

Згідно з ч 1. ст. 126 ЦПК об'єднання в одне провадження кількох однорідних позовних вимог за позовом різних позивачів (співпозивачів) до одного й того ж відповідача не передбачає розгляду справи спочатку. А стосовно вступу в справу третьої особи, яка заявила самостійні вимоги, справа за клопотанням цієї особи повинна розглядатися спочатку (ч. 2 ст. 34 ЦПК).

Отже, виходячи з усіх цих відмінностей, дійшли до висновку, що не можна отожднювати співпозивачів з третіми особами, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору.

Науковий керівник: *Рожнов О. В., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Нагорна Л. В.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
3 курс, 9 група*

Представництво в цивільному процесі в аспекті змін до ЦПК України

Прийняття ВРУ нової редакції ЦПК України зумовлює низку концептуальних змін у частині регулювання окремих інститутів цивільного судочинства. Не становить виключення й інститут представництва у цивільному процесі, аналізу якого пропонується приділити увагу у цій роботі. Насамперед, слід відзначити, що проектом нового ЦПК передбачено зміна поняття у статті, яка стосується участі у справі представника. Зокрема, акцент зроблено на формі, а саме на законному праві сторони, третьої особи, та особи звертатися до суду в інтересах іншої особи, в той час як ЦПК України 2004 року акцентує свою увагу на змісті цієї форми, тобто на захисті прав, свобод чи інтересів осіб. Новим ЦПК вводиться термін «самопредставництво», який означає можливість особи брати участь в судовому процесі особисто, і хоча таке положення по суті було передбачено в ЦПК 2004 року, воно не мало свого окремого визначення. У новому ЦПК питання представництва в справах окремого провадження впливає зі змісту ст. 295, яка визначає, що справи окремого провадження розглядаються за участю заявника і заінтересованих осіб, а справа про розірвання шлюбу за заявою засудженої до позбавлення волі особи, може бути розглянута судом за участю представника такої особи. Таким чином, можна зробити висновок, що представництво можливе тільки у справі про розірвання шлюбу за заявою засудженої до позбавлення волі особи. Стосовно представництва юридичних осіб та держави, новий ЦПК передбачає, що юридична особа бере участь у справі через керівника або члена виконавчого органу, який уповноважений діяти від її імені або через представника. Держава, територіальна громада діє через відповідний орган державної влади, місцевого самоврядування відповідно до його компетенції, від імені якого діє його керівник або представник. Зі статті ЦПК про законних представників вилучені положення, щодо опікуна призначеного для опіки майна безвісно відсутньої особи, а також положення про захист прав, свобод і інтересів спадкоємців, коли спадщина ще не прийнята, виконавцем заповіту, або іншою особою, яка охороняє спадкове майно.

Положення нового ЦПК чітко дає зрозуміти, що відтепер представництво здійснюється адвокатом, законним представником, і тільки у випадках коли спір виник з трудових відносин, або через малозначність справи особою, яка досягла вісімнадцяти років і має цивільну процесуальну дієздатність. Новим ЦПК також закріплюється, що у суді від імені органів або інших осіб в інтересах малолітніх або неповнолітніх осіб або осіб, визнаних судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена представником виступають їх посадові особи, за винятком, коли такі органи та особи є стороною чи третьою особою у справі. У цій же статті зазначається, що одна й та сама особа одночасно може представляти декількох позивачів або відповідачів, або декількох третіх осіб на одній стороні, якщо між ними нема конфлікту інтересів. У статті про осіб, які не можуть бути представниками у частині першій до переліку таких осіб додався помічник судді, який розглядає справу. Також у цій статті вказується, що не

може бути представником особа, яка у справі представляє або представляла іншу особу, інтереси якої суперечать інтересам її довірителя.

Отримали зміни у новому ЦПК й положення, які стосуються документів, що посвідчують повноваження представників. У ст. 63 ЦПК зазначається, що після задоволення клопотання щодо посвідчення довіреності фізичної особи на ведення справи, суд без виходу до нарадчої кімнати постановляє відповідну ухвалу, яку секретар заносить до протоколу судового засідання, ця довіреність або її копія засвідчена підписом судді приєднується до справи. Довіреність від імені юридичної особи тепер може видаватись як за простим, так і за електронним цифровим підписом посадової особи, уповноваженої на це законом, установчими документами. Повноваження адвоката як представника підтверджуються довіреністю або ордером, виданим відповідно до Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність». Також з'являється механізм подання представником заяви по суті справи в електронній формі, до якої можна додати довіреність або ордер в електронній формі, підписані електронним цифровим підписом.

Новим також є положення, згідно з яким на момент подання представником заяви, скарги, клопотання до суду в справі немає підтвердження його повноважень, то він додає довіреність або інший підтверджуючий документ разом з цією заявою, скаргою або клопотанням. Довіреності або інші підтверджуючі повноваження представника документи, посвідчені в інших державах, мають пройти легалізацію згідно встановленого законодавством порядку, якщо інше не передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВРУ. Стосовно повноважень представника у суді, слід відзначити, що новим ЦПК доповнено положення щодо обмеження представника на вчинення певної процесуальної дії, вказуючи, що вони мають бути визначені у виданій йому довіреності або ордері. Також законодавець вказує, що у разі припинення повноважень представника на здійснення представництва особи, він не може бути у цій самій справі представником іншої сторони, третьої особи на іншій стороні або третьої особи із самостійними вимогами щодо предмета спору, чим розширює і деталізує це положення, оскільки у ЦПК від 2004 року у цьому положенні йшлося про відмову представника від наданих йому повноважень.

Враховуючи викладене, слід дійти до висновку, що головною метою законодавця було забезпечення якісного представництва осіб у суді саме адвокатами. Такий стан речей дійсно створює перевагу для адвокатів, проте дещо звужує права інших практикуючих юристів.

Науковий керівник: *Попов О. І., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Перцель К. С.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
4 курс*

Новели інституту представництва в цивільному процесі

Інститут представництва в цивільному процесі є надзвичайно важливим, оскільки він відіграє значну роль у системі відносин щодо захисту прав та закон-

них інтересів осіб, які беруть участь у справі. Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р. Конституцію України було доповнено статтею 131², яка передбачає, що виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення. Аналогічні зміни пропонуються і у Проекті Закону «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 6232 від 23.03.2017 р. (надалі – Проект ЦПК) [1]. Так, згідно зі ст. 61 Проекту ЦПК представником у суді може бути адвокат або законний представник. При розгляді спорів, що виникають з трудових відносин, а також справ у малозначних спорах (малозначні справи) представником може бути особа, яка досягла 18 років, має цивільну процесуальну дієздатність, за винятком осіб, визначених у статті 62 цього Кодексу. Ці приписи викликають низку запитань щодо інституту представництва в цивільному процесі, зокрема, щодо виключного представництва адвокатом, тлумачення змісту поняття «малозначний спір» тощо.

Конституційний Суд України (далі – КСУ), надаючи висновок щодо відповідності змін Конституції України зазначив, що адвокат має необхідний професійний рівень та можливість забезпечити реалізацію права особи на захист від кримінального обвинувачення та представництво її інтересів у суді. При цьому КСУ не вбачає обмеження прав і свобод людини і громадянина у зміні редакції ч. 1 ст. 59 Конституції, а саме у заміні поняття «правова допомога» на поняття «професійна правнича допомога». Проте, на наш погляд, запровадження виключного представництва адвокатом в суді у сучасних умовах державотворення у судах усіх інстанцій є дещо передчасним та призводить до звуження змісту права на правову допомогу, адже з урахуванням змін та тлумачення змісту поняття «професійна правнича допомога» вбачається, що відтепер таку допомогу зможе забезпечити лише професійний адвокат. Таким чином, обмежується право особи обирати свого представника, зокрема, серед інших фахівців у галузі права.

Варто зауважити, що питанням обов'язкового професійного представництва у цивільних справах приділялася увага і у рішеннях ЄСПЛ при тлумаченні п. 1 ст. 6 ЄКПЛ. Так, у справі «Shamoyan v. Armenia» ЄСПЛ визнав нелегітимним обмеження права на доступ до суду законодавчу вимогу щодо обов'язкового представництва адвоката у суді касаційної інстанції за відсутності права на безоплатну правову допомогу в осіб, які не мають змоги оплатити послуги адвоката. Виходячи із зазначеного, можна зробити висновок, що саме по собі введення виключного або обов'язкового професійного представництва адвокатом у цивільному судочинстві загалом не суперечить вимогам п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, проте введення зазначеної вимоги як умови доступу до суду покладає на державу обов'язок забезпечити ефективно функціонування системи безоплатної правової допомоги для незахищених верств населення, що не можуть собі дозволити послуги адвоката. Крім того, як свідчить аналіз зарубіжного законодавства, виключне представництво адвокатом як імператив більшою мірою характерне для судів вищих інстанцій, зокрема, касаційних судів, що обумовлене зосередженням діяльності зазначених судів навколо питань права, а не факту.

Конституція України встановлює винятки щодо обов'язкового представництва адвокатом в суді (ч. 5 статті 131² Конституції України). У цивільному процесі такими винятками є трудові та малозначні спори, а також представництво малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними або дієздатність яких обмежена. Останній виняток є зрозумілим з урахуванням участі у процесі законних представників. Поряд з цим, деякі зауваження викликає регламентація поняття «малозначні спори», при розгляді яких представником зможе бути особа, яка досягла 18 років та має цивільну процесуальну дієздатність (ст. 61 Проекту ЦПК). Зокрема, малозначними може бути визнано справи, у яких ціна позову не перевищує сто розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, та справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (ч. 6 ст. 20 Проекту ЦПК). Поряд із цим, роз'яснення, які справи слід вважати «справами незначної складності», Проект ЦПК не містить, що, безперечно, суперечить вимозі правової визначеності як вимоги до якості законодавства, що своєю чергою може призвести до неоднакового застосування норм процесуального права.

Підбиваючи підсумки, на нашу думку, Проект ЦПК містить суттєві недоліки у регламентації інституту представництва, що можуть негативно відзначитись на забезпеченні кожному права на справедливий судовий розгляд.

Вважаємо, що з метою дотримання міжнародних стандартів доступності правосуддя доцільніше було б обмежити вимогу виключного представництва адвокатом лише в судах вищих інстанцій та надати більш чітке законодавче визначення поняттю «малозначний спір», до змісту якого, окрім запропонованих в проекті ЦПК, включити будь-які немайнові спори, підвищивши межу ціни позову у майнових спорах з метою розширення можливості для представництва осіб іншими, крім адвокатів, особами.

Науковий керівник: *Цувіна Т. А., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Скорич О. О.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
аспірант*

Особливості процесуального статусу перекладача: новели проекту Цивільного процесуального кодексу

Принцип мови судочинства є одним із основних принципів цивільного судочинства, який передбачений ст. 7 Цивільного процесуального кодексу України, ст. 9 Проекту Цивільного процесуального кодексу України (далі – Проект ЦПК) та ст. 14 Закону України «Про засади державної мовної політики». Реалізація даного принципу забезпечує рівність усіх учасників процесу, незалежно від раси, кольору шкіри, національності, мовної належності. У зв'язку з цим, питання розуміння та усвідомлення всіма учасниками судового процесу змісту процесуальних дій, які

здійснюються в процесі розгляду справи по суті, є надзвичайно важливим аспектом реалізації особою права на судовий захист. Для досягнення завдань цивільного судочинства, а саме справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ, усі учасники судового процесу повинні в повній мірі володіти мовою судочинства. Саме тому, участь перекладача в цивільному процесі є гарантією рівності учасників судового процесу в ході розгляду справи по суті.

Частиною 2 ст. 55 чинного Цивільного процесуального кодексу України не було передбачено повноважень суду щодо залучення перекладача у процес за власною ініціативою, що, на нашу думку, є не виправданою позицією законодавця. Вважаємо, що можливість залучення перекладача у процес за ініціативою суду є гарантією забезпечення процесуальних прав перш за все учасника справи, який не володіє мовою судочинства. Суд в даному випадку повинен виступати гарантом справедливого розгляду справи по суті шляхом надання учасникам судового процесу рівних можливостей для реалізації своїх прав та обов'язків. Саме тому не можна не відзначити позитивні зміни, передбачені у Проекті ЦПК. Так, відповідно до ч. 2 ст. 73, перекладач допускається ухвалою суду за заявою учасника справи або призначається з ініціативи суду [1]. Таким чином, вищевказаною нормою вирішується питання щодо права суду за власною ініціативою залучати у процес перекладача.

Недоліком процесуального статусу перекладача є відсутність у чинному Цивільному процесуальному кодексі, вимог щодо підтвердження кваліфікації перекладача в суді. Законодавцем не передбачено та не визначено процесуальний порядок перевірки рівня компетентності перекладача для оцінки можливості таким перекладачем здійснювати належний переклад в ході розгляду справи по суті.

У Проекті ЦПК частково заповнено дану прогалину, однак в цілому не вирішено питання підтвердження кваліфікації перекладача. Так, відповідно до ч. 2 ст. 76 Проекту, участь перекладача, що володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухоніми є обов'язковою при розгляді справи, одним із учасників якої є особа з порушенням слуху. Кваліфікація такого перекладача підтверджується відповідним документом, виданим у порядку встановленому законодавством. Вважаємо, що законодавцем досить поверхнево сформульовано дане нормативне положення, оскільки залишається невизначеним, який саме документ є належним підтвердженням рівня володіння перекладача технікою спілкування з глухими, німими та глухоніми, а також не закріплено процедуру отримання такого документу для надання суду.

Дотримуємося позиції, що вимога підтвердження кваліфікації перекладача повинна стосуватися усіх без винятку перекладачів, а не тільки перекладачів, які залучаються у процес з метою спілкування з глухими, німими чи глухоніми. Перекладач повинен володіти також і юридичною термінологією, адже переданим учасником стоїть завдання у здійсненні не тільки дослівного, а й юридично правильного та точного перекладу. Тому, на нашу думку, рівень професійних знань перекладача повинен бути підтверджений не тільки дипломом про вищу філологічну освіту, а й свідоцтвом Міністерства юстиції України про те, що відповідний перекладач здав кваліфікаційний іспит та вільно володіє не тільки розмовною, а й діловою та юридичною мовою, в тому числі і технікою спілкування з глухими, німими та глухоніми. У зв'язку з цим виникає необхідність у започаткуванні

та проведенні Міністерством юстиції України підготовки судових перекладачів з метою сприяння здійсненню ефективного правосуддя фахівцями належного рівня. Для забезпечення учасникам процесу вільного доступу до інформації про фахівців з перекладу на конкретну мову, необхідну для повноцінної участі особи у судовому розгляді справи, необхідно створити реєстр судових перекладачів.

Важливим питанням є також відсутність у Проекті положень про відповідальність перекладача за дачу завідомо неправильного перекладу. У Проекті Цивільного процесуального кодексу положення про відповідальність перекладача виключене. На нашу думку, виключення цього нормативного положення є невиправданим на необґрунтованим, адже відсутність відповідальності призведе до зловживання перекладачем своїми правами та недобросовісного здійснення процесуальної функції. Така ситуація є неприпустимою, оскільки від правильності та точності перекладу залежить можливість бути повноцінним учасником судового процесу та захищати свої права та інтереси особою, яка не володіє мовою судочинства.

Новелою Проекту ЦПК є також можливість перекладача за відсутності заперечень учасників справи брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Дане право передбачене ч. 3 ст. 76 Проекту ЦПК. Вважаємо, що відповідне право дозволить оперативно реалізовувати процесуальні дії за участі перекладача, навіть якщо він на момент проведення судового засідання перебуває в іншому місті або іншій країні. Особливо відповідне нововведення є актуальним за умов, коли для повноцінної участі іноземної особи у розгляді справи по суті необхідний знавець рідкісної мови. В такому випадку участь перекладача у судовому засіданні у режимі відеоконференції забезпечує реальну можливість особі, яка не володіє мовою судочинства, оперативно знайти та залучити у процес фахівця належного рівня для здійснення якісного та точного перекладу. Однак, участь перекладача у судовому засіданні у формі відеоконференції потребує високого рівня технічного забезпечення суду, адже перекладач повинен чітко чути і усвідомлювати, про що йдеться в судовому засіданні.

Варто зазначити також про позитивні зміни в Проекті в контексті правового регулювання питання відводу. Відповідно до ч. 10 ст. 41 Проекту питання про відвід секретаря судового засідання, експерта, спеціаліста, перекладача вирішується складом суду, що розглядає справу. Вважаємо, що удосконалення та розширення правової регламентації інституту відводу є надзвичайно обґрунтованою позицією законодавця, оскільки саме неупереджений та добросовісний переклад сприяє ухваленню законного, обґрунтованого та справедливого рішення, а також забезпечує рівність учасників судового процесу. Так, чітка регламентація порядку вирішення заявленого відводу та самовідводу є гарантією об'єктивного здійснення перекладачем своєї процесуальної функції.

Отже, враховуючи вищезазначене можна зробити висновок про те, що процесуальний статус перекладача у Проекті Цивільного процесуального кодексу зазнав ґрунтовних змін. Так, вирішено питання щодо порядку залучення перекладача у процес, можливості участі перекладача у судовому розгляді у режимі відеоконференції, чітко регламентований порядок вирішення відводу та самовідводу. Однак, варто зазначити і про негативні зміни, передбачені Проектом Цивільного проце-

суального кодексу. Так, не виправданим є виключення положення про відповідальність перекладача за завідомо неправильний переклад та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків, не вирішено також в повній мірі питання щодо підтвердження кваліфікації перекладача.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів / 6232 від 23.03.2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415

Науковий керівник: *Кіреєва Н. О., к.ю.н., доцент Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка.*

Стопченко К. В.,

*Національна академія внутрішніх справ,
аспірант кафедри цивільного права і процесу*

Щодо осіб, які можуть бути позивачами у справах про оспорування батьківства та материнства

Одним із найважливіших інститутів цивільного судочинства є інститут осіб, які беруть участь у справі.

В юридичній літературі зазначається, що термін «особи, які беруть участь у справі» застосовується для позначення групи учасників процесу, юридично заінтересованих у справі і, як наслідок, наділених комплексом процесуальних прав, що дають їм можливість впливати на рух цивільного процесу. Відтак застосування відповідного терміна звільняє від необхідності при формулюванні прав та обов'язків учасників цивільного процесу на різних його стадіях щоразу перелічувати їх суб'єктів [1, с. 136].

Необхідно звернути увагу на те, що справи про оспорування батьківства та материнства розглядаються в порядку позовного провадження. Виходячи з цього, відповідно до частин 1, 3 ст. 26 ЦПК України особами, які беруть участь у таких справах є: сторони, треті особи, представники сторін та третіх осіб, а також органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

Законом до сторін віднесено позивача та відповідача, якими можуть бути фізичні та юридичні особи, а також держава. Загальноприйнятим у науковій доктрині є визначення позивача як особи, на захист порушених, невизнаних, оспорюваних прав, свобод та інтересів якої відкривається провадження у справі. Інтерес позивача у справі має матеріально-правовий характер, оскільки він безумовно заінтересований у позитивному вирішенні спору на його користь, що принесе йому певне благо, а це, у свою чергу, спонукає позивача до певних процесуальних дій для досягнення процесуальної мети – ухвалення судом рішення про задоволення позову [2, с. 108].

Аналіз правових норм, що їх містять ч. 1 ст. 136, частини 1–3 ст. 137, свідчить про те, що належним позивачем у справах про оспорювання батьківства є:

1) особа, яка записана батьком дитини відповідно до ст. 122, 124, 126 і 127 СК України (ч. 1 ст. 136 СК України). Водночас, як зазначено у ч. 5 ст. 136 СК України, не має права оспорювати батьківство особа, записана батьком дитини, якщо в момент реєстрації себе батьком дитини вона знала, що не є її батьком, а також особа, яка дала згоду на застосування допоміжних репродуктивних технологій відповідно до ч. 1 ст. 123 ЦПК України;

2) спадкоємці чоловіка, який був записаний батьком дитини, але помер до народження дитини, але за свого життя подав до нотаріуса заяву про невизнання свого батьківства (ч. 1 ст. 137 ЦПК України);

3) спадкоємці чоловіка, який був записаний батьком дитини, але помер після пред'явлення ним позову про виключення свого імені як батька з актового запису про народження дитини (ч. 2 ст. 137 ЦПК України);

4) спадкоємці чоловіка (дружина, батьки та діти), який був записаний батьком дитини, але через поважні причини не знав про це (ч. 3 ст. 137 ЦПК України);

5) жінка, яка народила дитину у шлюбі, за умови подання іншою особою заяви про своє батьківство (частини 1, 2 ст. 138 СК України).

Водночас, виходячи зі змісту ч. 2 ст. 139 СК України, можна стверджувати, що належним позивачем у справах про оспорювання материнства є:

1) жінка, яка записана матір'ю дитини (ч. 1 ст. 139 СК України);

2) жінка, яка вважає себе матір'ю дитини, крім таких випадків:

а) перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій (ч. 2 ст. 123 СК України);

б) народження жінкою дитини після перенесення в її організм ембріона людини, зачатого її чоловіком та іншою жінкою в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій (ч. 3 ст. 123 СК України).

Виходячи з наведеного, можна стверджувати, що у справах про оспорювання материнства та батьківства, на відміну від більшості справ, які розглядаються в порядку позовного провадження, перелік належних позивачів визначений нормами матеріального закону, а саме нормами СК України.

Список використаних джерел:

1. Чурпіта Г. В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства : [моногр.] / Г. В. Чурпіта. – К. : Алерта, 2016. – 434 с.

2. Бичкова С. С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження : [моногр.] / С. С. Бичкова. – К. : Атіка, 2011. – 420 с.

Науковий керівник: *Чурпіта Г. В., д.ю.н., доцент, Національна академія внутрішніх справ України.*

Окремі законодавчі пропозиції щодо реформування інституту професійного представництва адвоката у цивільному процесі

Окремі законодавчі новели, які запропоновано проектом Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 6232 (далі – проект Закону України № 6232) [1] характеризуються неоднозначністю, дискусійністю та відображають певну непослідовність в законотворчій діяльності з боку суб'єктів законодавчої ініціативи. У зв'язку з цим уявляється доцільним проаналізувати окремі дискусійні питання, які викладені у зазначеному проекті нормативного акту.

Поряд з цим, варто окремо зазначити, що зацікавленість проблематикою оновлення чинного цивільного процесуального законодавства у зв'язку з проведенням судової реформи в Україні належним чином відображена у наукових дослідженнях кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого [2].

Законодавчою ініціативою, яка викладена у змісті проекту Закону України № 6232, та пов'язана з професійною діяльністю адвокатів як професійних представників у цивільному процесі, є пропозиція закріпити у змісті ЦПК України специфіку малозначних справ (малозначних спорів).

Указаним проектом пропонується нова редакція ч. 2 ст. 61 ЦПК України, де йдеться про те, що при розгляді спорів, що виникають з трудових відносин, а також справ у малозначних спорах (малозначні справи) представником може бути особа, яка досягла 18 років, має цивільну процесуальну дієздатність, за винятком осіб, визначених у статті 62 ЦПК України. Такі пропозиції деталізуються у змісті запропонованої вказаним законопроектом нової редакції ч. 6 ст. 20 ЦПК України, де передбачено, що для цілей цього Кодексу малозначними справами є:

- 1) справи, у яких ціна позову не перевищує сто розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- 2) справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

На нашу думку, вказані законодавчі пропозиції є суперечливими, оскільки вони протирічать змісту законопроекту № 5221 [3], у якому суб'єкт законодавчої ініціативи пропонує доповнити зміст ст. 10 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» новою частиною 5, у якій пропонується розуміти малозначний спір як будь-який немайновий спір, а також майновий спір, якщо ціна позову не перевищує одного мільйону гривень.

Виходячи з вказаного наявна, як вважаємо, непослідовність у пропозиціях суб'єкта законодавчої ініціативи, який прагне удосконалити та деталізувати пра-

вове регулювання інституту малозначних спорів у судах. Поряд із цим, автор є прибічником позиції, згідно з якою є не правильним розуміти ті категорії справ, які визначені у проекті Закону України № 6232 як малозначні, оскільки навіть саме поняття «малозначність» не відображає сутність вказаних правових спорів через достатньо значні розміри цін позовів у таких справах.

Поряд із вищенаведеними суперечливими законодавчими пропозиціями, також убачається дискусійним питання щодо запровадження нового інституту «самопредставництва у судах». Відповідно до змісту запропонованої проектом Закону України № 6232 нової редакції ч. 1 ст. 59 ЦПК України, сторона, третя особа, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, може брати участь у судовому процесі особисто (самопредставництво) та (або) через представника. Вказані положення деталізуються у ч. 3 вказаної статті, у якій передбачено, що юридична особа бере участь у справі через свого керівника або члена виконавчого органу, уповноваженого діяти від її імені відповідно до закону, статуту, положення (самопредставництво юридичної особи), або через представника.

Беручи до уваги вищенаведені пропозиції суб'єкта законодавчої ініціативи, на нашу думку, запровадження інституту самопредставництва прямо суперечить запровадженому інституту виключного представництва адвокатами інтересів осіб у судах (крім окремих передбачених законодавством випадках). Вказана суперечність полягає у тому, що запроваджений законодавцем підхід до концентрації виключних представницьких повноважень адвокатів, зокрема у цивільному процесі, буде не дієвим, оскільки пропозиції, які передбачені у проекті Закону України № 6232, фактично нівелюють виключне представництво адвокатами інтересів осіб у судах.

Таким чином, беручи до уваги викладене, вважаємо, що законодавчі пропозиції, які викладені у проекті Закону України № 6232 та стосуються реформування інституту представництва інтересів осіб у судах несуть у собі ті новели, які суперечать змісту норм Конституції України. Це пояснюється фактичним зменшенням концентрації виключних повноважень адвокатів на здійснення представництва у судах.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 23.03.2017 № 6232. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415

2. Цивільне судочинство України: основні засади та інститути: монографія / В. В. Комаров, К. В. Гусаров, Н. Ю. Сакара та ін.; за ред. В. В. Комарова. Харків: Право, 2016. 848 с.

3. Проект Закону Про внесення змін до статті 10 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо малозначних спорів у судах: від 04.10.2016 р. № 5221. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60174

Науковий керівник: *Гусаров К. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Роль адвоката в реалізації права на судовий захист шляхом представництва в цивільному процесі

Правова допомога при здійсненні захисту прав і охоронюваних законом інтересів громадян та юридичних осіб у суді реалізується у формі цивільного процесуального представництва, що не позбавляє особу права самостійної участі у розгляді спору. При цьому участь представника у цивільному процесі може бути зумовлена як неможливістю особистої участі особи, яка є стороною у справі, через її неіездатність, так і просто бажанням зацікавлених осіб отримати кваліфіковану професійну допомогу при розгляді справи у суді.

Роль адвоката у забезпеченні вказаного права визначено Конституцією України (конституційний статус адвокатури встановлено ст. 59, за якою кожен має право на правову допомогу та є вільним у виборі захисника своїх прав, для забезпечення права на захист від обвинувачення і надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура). Наведені норми є основоположними на стадії виникнення взаємовідносин між особою та адвокатом, який є її представником, зокрема у цивільному процесі.

Основними принципами адвокатської діяльності є здійснення її на засадах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів. Це означає, що адвокат має бути особою з високим рівнем правових знань, глибоким юридичним досвідом й усвідомленням сутності та готовністю до реалізації основних правил адвокатської етики, зокрема таких, як конфіденційність, домінантність інтересів клієнтів, неприпустимість конфлікту інтересів, компетентність та добросовісність у виконанні своїх обов'язків перед клієнтом. Важливим аспектом у процесі реалізації особою права на захист своїх прав та інтересів через представника є належне визначення кола процесуальних повноважень останнього.

Зміст судового представництва у цивільному процесі складають процесуальні дії, наслідки яких поширюються на довірителя, що визначає обсяг повноважень представника. Через визначені довіреністю чи договором застереження особа має право обмежити коло повноважень представника на вчинення певної процесуальної дії.

За загальним правилом повноваження добровільних представників посвідчуються довіреністю, оформленою в передбаченому законом порядку. Повноваження адвоката, згідно з ч. 4 ст.42 ЦПК, можуть також посвідчуватись ордером, дорученням ограну (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги, або договором. Відтак, адвокат зобов'язаний діяти в межах повноважень, наданих йому клієнтом, з урахуванням обмежень щодо вчинення окремих процесуальних дій. Перелік повноважень чи обмежень стосовно вчинення певних процесуальних дій має бути визначено договором, який укладається між адвокатом та особою, інтереси якої він представляє у відповідному цивільному процесі.

Основним завданням адвоката є вжиття всіх можливих, передбачених законом заходів, спрямованих на захист порушеного чи оспорюваного права, в тому числі й шляхом звернення до суду. При цьому законність та обґрунтованість судового рішення, оперативність вирішення цивільної справи напряду залежать від повноти підготовки матеріалів, які надаються до суду ще на стадії звернення до суду. Детальне опрацювання адвокатом матеріалів, наданих клієнтом, сприяє можливості визначитися з предметом позову та складом сторін, наявністю основних підстав для звернення до суду, наявністю чи відсутністю базових доказів, необхідністю отримання нових доказів, необхідністю вжиття заходів щодо забезпечення позову, вчинення інших процесуальних дій, спрямованих на обґрунтування позиції.

Прийняття судом до свого провадження позовної заяви, скарги, заяви породжує для представника певні обов'язки та наділяє їх певними процесуальними правами. При цьому, варто зазначити, що процесуальне представництво адвоката містить у собі два види правовідносин – між адвокатом і клієнтом та між адвокатом і судом. Саме тому у процесі судового розгляду справи завданням адвоката є не лише захист суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів осіб, а й сприяння суду у всебічному, повному й об'єктивному з'ясуванні всіх обставин справи.

З урахуванням усіх обставин та перебігу розгляду справи, адвокат має клопотати перед суддею щодо витребування доказів від осіб, які відхилили вимогу адвоката про їх добровільну видачу, про забезпечення доказів і позову, призначення судової експертизи.

Адвокат відповідача у цивільному процесі може використовувати такі процесуальні засоби захисту, як заперечення проти позову та зустрічний позов, право пред'явлення якого має бути реалізоване до початку розгляду справи по суті.

Допуск до процесу представника осіб, зазначених у ст. 38 ЦПК, це обов'язок, а не право суду в разі наявності належним чином оформлених повноважень, оскільки особи, яких представляють, мають конституційне право на правову допомогу та цивільне процесуальне право брати участь у процесі через представника.

Отже, представником в процесі може бути не тільки адвокат, але і інші особи, що задовольняють вимогам ст. 39 ЦПК. Серед суб'єктів, які мають право здійснювати представництво в цивільному процесі, до адвоката пред'являються особливі вимоги в силу ряду причин: професіоналізму і компетентності, організаційно-правового та процесуального статусів, об'єму представлених повноважень, моральної і психологічної підготовленості до виконання своїх обов'язків, відповідальності за якість і своєчасність виконання професійного обов'язку. Саме участь адвоката в судових засіданнях і своєчасне реагування на всі процесуальні дії суду та сторін у справі надає можливість контролювати перебіг такого процесу та прогнозовано вчиняти дії, спрямовані на захист інтересів клієнта, в тому числі й шляхом оскарження процесуальних рішень у справі.

Науковий керівник: *Семенець О. І., ас., кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПРОВАДЖЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ТА СУДОВІ РІШЕННЯ

*Бондаренко К. Г.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
господарсько-правовий факультет,
4 курс, 4 група*

Новелізація наказного провадження у цивільному судочинстві в аспекті законодавчих змін процесуального законодавства.

Верховна Рада України 03.10.2017 року прийняла Закон України №6232 «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [1] (далі – Закон), який привніс багато новел в процесуальне законодавство України, що вимагають їх тлумачення. Не оминули зазначені зміни і наказне провадження в цивільному судочинстві.

У теорії цивільного процесуального права наказне провадження розглядається як самостійний, спрощений вид провадження у цивільному судочинстві по розгляду окремих категорій справ, в якому суддя у встановлених законом випадках за заявою особи, якій належить право вимоги, без судового засідання і виклику сторін, на основі доданих до заяви документів видає судовий наказ, який є особливою формою судового рішення.[3, с.658] Відповідно до ч. 2 ст. 102, ч. 2 ст. 197 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) розгляд заяви про видачу судового наказу проводиться без судового засідання і виклику стягувача та боржника для заслуховування їх пояснень. Таким чином, в даному провадженні не здійснюється фіксація процесу технічними засобами. Одним з міркувань, яким керувався законодавець при віднесенні справ наказного провадження до цивільної юрисдикції були міркування процесуальної економії.

У наказному провадженні можливе задоволення лише документально підтверджених і безспірних вимог. Безспірні вимоги заявника у наказному провадженні – це такі вимоги, із яких не вбачається спір про право, тобто це вимоги, що випливають із повністю визначених і неоспорюваних цивільно-правових відносин [2, с.118].

Пункт 6 ч. 1 ст. 162 Закону додає новий вид безспірних вимог, а саме: вимоги з договору. Таким може бути визнаний тільки:

- 1) письмовий договір;
- 2) боржник за договором – юридична особа або фізична особа-підприємець;
- 3) сума вимоги не перевищує сто розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Отже, не може бути застосовано процедуру наказного провадження до будь-яких вимог, що виникли з письмового правочину, а тільки за вищезазначених умов.

Вимоги до форми та змісту заяви про видачу судового наказу в цілому залишились незмінними порівняно з правилами розгляду, що встановлені у чинному ЦПК (Розділ II).

Таким чином, проаналізувавши зміни щодо наказного провадження в цивільному судочинстві, можна зробити висновок, що вони хоча і не мають «революційний» характер, але покликані розширити цивільну юрисдикцію щодо вимог які мають безспірний характер, що в свою чергу, виступить ще одним дієвим інструментом для захисту прав осіб, які потребують такого захисту в судовому порядку.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3528/> //<http://jrc.org.ua/upload/steps/aaa6e65b9a705acf57f2e4b3a3c86ade.pdf>

2. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. Є. О. Харитонова, О. І. ХаритонОВОЇ, В. В. Васильченка, Н. Ю. Голубєвої. – Х.: Одіссей, 2009. – С. 264.

3. Курс цивільного процесу: підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін.; за ред. В. В. Комарова. – Х.: Право, 2011. – 1352 с.

Науковий керівник: *Жушман М. В., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Гордієнко Д. І.,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Інститут прокуратури та кримінальної юстиції

3 курс

Перспективи розвитку цивільного процесуального законодавства в сучасних умовах

3 жовтня 2017 року було ухвалено Закон про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів. В свою чергу, вже 30 жовтня 2017 року даний Закон було направлено на підпис Президенту України. Це, в свою чергу, означає, що реформування цивільного, господарського та адміністративного процесуального законодавства доходить до свого завершення.

В зв'язку з цим, необхідно дослідити деякі аспекти розвитку цивільного процесуального законодавства.

Відразу слід зазначити, що утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. В Україні визнається і діє принцип верховенства права, реалізація якого є неможливою без ефективного судового захисту прав, свобод та інтересів особи. Тому, для ефективної реалізації права на справедливий суд в Україні необхідні як інституційні зміни, так і зміни процесуального законодавства [1]. Саме тому, як вказується в Пояснювальній записці до законопроекту, його прийняття сприятиме подоланню процесуальних проблем, які перешкоджають ефективному

судовому захисту в Україні. Саме тому, першочерговою зміною, яка знайшла відображення в усіх процесуальних кодексах, є впровадження ефективного захисту прав особи, яка звертається до суду, як превалуючого завдання судочинства [2].

Таким чином, можемо констатувати, що прийняття даного Закону відіграє важливе значення для прав і свобод людини і громадянина.

В першу чергу необхідно відмітити, що в новій редакції буде викладена ст. 1 ЦПК України. Так, якщо до реформування дана норма визначала завдання цивільного судочинства, якими є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави, то згідно змін вона визначатиме призначення ЦПК [3]. Так, зокрема, згідно з новим Законом Цивільний процесуальний кодекс України визначає юрисдикцію та повноваження загальних судів щодо цивільних спорів та інших визначених цим Кодексом справ, встановлює порядок цивільного судочинства.

На нашу думку, вищезазначені зміни чітко показують роль та значення ЦПК в цивільному судочинстві, а тому заміна понять «завдання» на «призначення», на нашу думку, є доречною.

Аналізуючи основні зміни до цивільного процесуального законодавства, необхідно відмітити те, що позовне провадження буде розділятися на загальне та спрощене. З таким розподіленням позовного провадження дуже складно погодитись, оскільки неможливо наперед враховувати всі обставини справи. Також не встановлений чітко визначений критерій розмежування так званих «складних» і «простих» справ.

В проекті Закону сказано, що «...Спрощене позовне провадження призначене для розгляду малозначних справ, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи». Загальне позовне провадження призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні. В даному випадку термін «складність» чи «незначна складність» має суб'єктивний характер, а тому, судді на власний розсуд будуть ухвалювати рішення, чи в порядку загального провадження чи спрощеного проводити справу [1].

На нашу думку, реальні результати такого поділу будуть зрозумілими лише через певний проміжок часу, оскільки, на жаль, так і не зрозуміло, яким чином судді будуть розмежовувати між собою «складні» і «прості» справи.

Таким чином, ми дослідили деякі зміни до ЦПК та можемо стверджувати, що новоприйнятий ЦПК безсумнівно є прогресивним процесуальним актом, проте, про реальну його дієвість можемо говорити лише через певний проміжок часу, коли він запрацює по справжньому.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415

2. Пояснювальна записка Проекту Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415

3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492.

Науковий керівник: *Семенець О. І., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Забіяка Ю. В.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
студентка 4 курсу*

Деякі проблеми інституту спрощеного позовного провадження за новим Цивільним процесуальним кодексом України

З метою забезпечення ефективного та своєчасного поновлення порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод та законних інтересів особи, Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [1] (далі – новий ЦПК України), в якому запроваджено можливість розгляду та вирішення цивільної справи в спрощеному порядку (глава 10 розділу 3). З огляду на те, що цей порядок раніше не закріплювався в цивільному процесуальному законодавстві, виникає необхідність його дослідження.

У науці цивільного процесуального права під спрощеним провадженням розуміють форму відправлення правосуддя в окремих категоріях цивільних справ, за якої для ухвалення рішення достатнім є наявність звуженого складу юридичних фактів та обов'язкових процесуальних дій [2, с. 21]. Виходячи з аналізу положень ч. 4 ст. 20, ст.ст. 61, 275–280 нового ЦПК України та думок науковців щодо вказаного питання [3, с. 28–29; 4, с. 128; 5], можна виділити ряд недоліків спрощеного провадження.

По-перше, викликає питання розміщення у ст. 61, яка має назву «Особи, які можуть бути представниками», нового ЦПК України положень про порядок та підстави визначення справ малозначними (ч. 3 цієї статті), зокрема, до них належать справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а також справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

По-друге, порушенням правил законодавчої техніки є закріплення в положеннях нового ЦПК України самостійної ст. 277 «Клопотання про розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження», зміст якої дає підстави для вис-

новку, що клопотання позивача про застосування спрощеного позовного провадження стосується всіх без винятку цивільних справ. Однак, з огляду на ч. 7 ст. 278 зазначеного кодексу, таке клопотання стосується лише тих справ, які наведені у ч. 2 ст. 275 нового ЦПК України.

По-третє, підлягають критиці норми вищевказаного кодексу щодо відсутності у особи можливості оскаржувати у касаційному провадженні рішення, у справах, віднесених до малозначних, за деякими виключеннями. У висновку Головного науково-експертного управління підкреслюється, що такі зміни істотно звужують конституційні права суб'єктів на касаційне оскарження судових рішень, що може призвести до суттєвого збільшення випадків звернення до Європейського суду з прав людини з метою захисту прав [5].

Проводячи паралелі вітчизняного цивільного процесуального законодавства з відповідним законодавством зарубіжних країн, можна стверджувати, що положення нового ЦПК України передбачають складнішу процедуру розгляду справи в спрощеному провадженні, що виражається у наявності більш розгалуженого переліку тих умов, які в поєднанні дають можливість розглядати справу у такому провадженні. При цьому за іноземним законодавством сфера застосування спрощеного провадження є розширеною, воно може стосуватися для реалізації виконавчих документів та застосовується для розгляду та вирішення комерційних спорів. Варто відзначити, що практика зарубіжних держав щодо того, позови з якою ціною слід вважати незначними різняться. Наприклад, у Німеччині ця сума складає 600 євро, у Франції – 3800 євро, у Греції – 1500 євро, в Англії – 10000 фунтів стерлінгів, а для європейської процедури за малими сумами – 2000 євро.

Враховуючи вищевикладене, зробимо висновок, що впровадження у процесуальну сферу раніше невідомого цивільному судочинству інституту спрощеного провадження є позитивним кроком, оскільки забезпечує оперативність судового захисту. Однак через низку недоліків, зокрема, недосконалу законодавчу техніку, обмеження права особи на касаційне оскарження тощо, цей інститут потребує вдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів»: від 03.10.2017 №6232. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415 (27.10.2017).

2. Папулова З. А. Ускоренные формы рассмотрения дел в гражданском судопроизводстве. Москва: Инфотропик Медиа, 2014. – 184 с.

3. Ізарова І. О. Реформа цивільного процесуального законодавства в незалежній Україні: 1991-2017. *Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства*: Зб. наук. праць. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 лип. 2017 р.). Київ: ВД Дакор, 2017. С. 18-35.

4. Короед С. О. Спрощене позовне провадження – новела цивільного судочинства України за проектом нової редакції ЦПК: оцінка ефективності процесуальних підстав застосування. *Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства*: Зб. наук. праць. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 лип. 2017 р.). Київ: ВД Дакор, 2017. С. 126-130.

5. Висновок Головного науково-експертного управління від 08.06.2017. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415 (дата звернення 20.10.2017).

Науковий керівник: *Заботін В. В., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Зінченко К. А.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Слідчо-криміналістичний інститут,
3 курс, 3 група*

Груповий (колективний) позов

Груповий позов можна визначити, як звернення до суду із позовом зі спільним предметом і підставами з боку значної кількості осіб, права та інтереси яких порушені з однієї підстави, під час розгляду якого їх інтереси може представляти один або декілька представників. Такий вид позову може застосовуватись в будь-якій сфері суспільного життя, де порушується право чи інтерес, що є загальними для великої кількості осіб, які опинилися, в однаковій ситуації.

Питання групового позову врегульовано в Проекті Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів». Зазначено, що позов може бути пред'явлений спільно кількома позивачами або до кількох відповідачів. Кожен із позивачів або відповідачів щодо другої сторони діє в цивільному процесі самостійно. Також визначені умови процесуальної співучасті. Вона допускається, якщо:

- 1) предметом спору є спільні права чи обов'язки кількох позивачів або відповідачів;
- 2) права і обов'язки кількох позивачів чи відповідачів виникли з однієї підстави;
- 3) предметом спору є однорідні права і обов'язки.

Основним чинником процесуальних правил колективного провадження є призначення цього інституту, спеціальні завдання, причини та умови, що викликають його існування. Специфіка низки суспільних потреб, що вказує на недостатність процесуального регулювання, його неможливість подолати певні труднощі та проблеми, зумовлює вимогу конструювання особливих процесуальних засобів. Фактори виникнення і розвитку колективного позову трансформуються в завдання створення спрощеного, пришвидшеного, зручного та справедливого механізму розгляду однорідних вимог значної кількості осіб.

Повною мірою це положення є визначальним для формування підстави колективного позову, детермінуючи ту міру однорідності підстав вимог окремих учасників колективу позивачів, яка дозволить об'єднати ці вимоги в колективне провадження. Таке об'єднання має охоплювати всі випадки, що зроблять можливим спрощення, пришвидшення, зручність та справедливість розгляду значної кількості вимог.

Підстава вимоги кожного учасника колективу позивачів може містити спільний для всіх факт, який є приводом до позову. Однак можливе об'єднання в колективному

провадженні й вимог, що не мають у своїй підставі спільного факту. У сукупності підстави вимог усіх учасників створюють підставу колективного позову.

Значна роль у формуванні підстави колективного позову належить особам, що бажають розпочати колективне провадження, оскільки саме вони об'єктивують позовні вимоги та визначають їх перспективи розгляду в порядку колективного провадження. Також на них покладається обов'язок обґрунтування тієї частини підстави колективного позову, що підтверджує значну кількість потенційних позивачів.

Однак вирішальна роль для визначення підстави власне колективного позову належить суду. При прийнятті рішення про подальший розгляд об'єднаних вимог у колективному провадженні суд перевіряє відповідність підстави представлених на його розгляд об'єднаних вимог умовам колективного провадження. Суд встановлює однотипність підстав потенційних учасників колективу позивачів та наявність фактів, що вказують на доцільність розгляду в порядку колективного провадження. На даному етапі, не вирішуючи вимог по суті, суд визначає відповідність підстави колективного позову. Негативне рішення суду із вказаного питання не вказує на безпідставність вимог членів колективу позивачів, воно свідчить про недоцільність їх об'єднання в колективному провадженні [1].

Ефективність інституту групового позову вже доведена багатьма країнами як загального, так і континентального права. Досвід цих країн допоможе становленню інституту колективного позову і в Україні. Для впровадження інституту колективного позову, насамперед, необхідно: розробити комплексні нормативно-правові засади для впровадження інституту позову, створити належні умови для надання кваліфікованої правової допомоги за колективними позовами, забезпечити розвиток альтернативних (позасудових) способів розв'язання спорів, передбачити в законодавстві норми щодо відшкодування громадським організаціям судових витрат, пов'язаних з розглядом колективних позовів, закріпити у законодавстві положення про підсудність групового позову суду за місцем знаходження відповідача та продовжити адаптацію законодавства України до законодавства ЄС.

Список використаних джерел:

1. Фесик К. О.: Підстава колективного позову: поняття, структура, порядок формування – Режим доступу до русурсы: file:///C:/Users/%D0%9B%D0%B5%D0%BD%D0%B0/Desktop/%D0%BC%D0%B0%D1%88%D0%B8%D0%BD%D0%B0/Suap_2015_2_13%20(1).pdf

Науковий керівник: *Кравцов С.О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Зубкова М. Е.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Слідчо-криміналістичний інститут , 3 курс*

Спрощене позовне провадження в цивільному судочинстві

З метою оптимізації, спрощення, прискорення цивільного судочинства законодавець вирішив закріпити у Цивільному-процесуальному кодексі України (далі – ЦПК

України) особливі (спрощені) порядки розгляду і вирішення певних категорій цивільних справ, вирішення яких у межах загального позовного порядку є недоцільним.

У той самий час законодавець не надає чіткого визначення даному терміну, проте, проаналізувавши думки вчених під спрощеним провадженням, слід розуміти таку модель процедури здійснення правосуддя, яка при її ідеальному функціонуванні в співставленні із звичайною також ідеально функціонуючою моделлю, дозволяє при меншому обсязі процесуальних дій, з меншими фінансовими витратами і швидше досягти цілей судочинства [1].

Дане провадження призначене для розгляду малозначних справ, справ незначної складності та інших справ, для яких головною метою є швидке вирішення справи. Справи, які можуть бути предметом розгляду умовно можна розподілити на дві категорії:

а) справи, визнані судом малозначними та справи, що виникають з трудових відносин (ч. 1 ст. 275);

б) будь-які інші справи, віднесені до юрисдикції суду за винятком справ, зазначених у ч. 4 цієї статті (тобто справи, що виникають щодо сімейних відносин, крім спорів про стягнення аліментів та поділ майна подружжя; справи щодо спадкування; справи щодо приватизації державного житлового фонду; справи щодо визнання необґрунтованими активів та їх витребування; справи, в яких ціна позову перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (ч. 2 ст. 275).

Спрощене провадження характеризується добровільністю застосування. Це означає, що вирішення питання про звернення до відповідного спрощеного порядку залежить від волі зацікавлених осіб. Саме зацікавлені суб'єкти повинні визначати напрями розвитку процесу, погоджуючи прийняте рішення з власними цілями і завдання [2].

Реалізація даного інституту ґрунтується передусім на новому принципі «пропорційності» (п. 7 ч. 3 ст. 2), що передбачає визначення судом порядку здійснення провадження у справі з огляду на завдання цивільного судочинства; забезпечення розумного балансу між приватними й публічними інтересами; особливості предмета спору; ціну позову; складність справи; значення розгляду справи для сторін, час, необхідний для вчинення тих чи інших дій, розмір судових витрат, пов'язаних із відповідними процесуальними діями тощо.

Дана процедура не буде порушувати принципи диспозитивності і змагальності, оскільки позиція позивача буде викладатися у позовній заяві, яку він може змінити або відмовитися від позову у будь-який час до прийняття рішення. Права відповідача на захист будуть забезпечуватися його повною поінформованістю про позицію позивача. І лише після надходження від відповідача письмових заперечень або ж спливу строку на їх подачу у судді має виникати право вирішення питання розгляду справи в порядку спрощеної процедури .

Законодавець визначає і певні особливості здійснення розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження, а саме :

- розгляд справи здійснюється в порядку загального позовного провадження, з особливостями визначеними Цивільно-процесуальним кодексом України;
- підготовче засідання не провадиться ;
- перше судове засідання провадиться не пізніше 30 днів з дня відкриття провадження ;

- суд розглядає справу без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами, але при наявності відповідної заяви однієї із сторін судовий розгляд провадиться викликом сторін ;
- при розгляді справи суд досліджує докази і письмові пояснення викладені у заявах по суті справи.

З огляду на викладене, необхідно зробити висновок, що спрощене провадження – це специфічна форма розгляду й вирішення цивільних справ, яка характеризується усіченим складом процесуальних правил і ґрунтується на добровільному підході в його застосуванні. Також варто зазначити, що введення спрощених проваджень та процедур має розглядатися з одного боку, як спосіб забезпечення доступу до правосуддя за рахунок зменшення судових витрат та більш гнучкої процедури із меншим ступенем формалізації, а з другого — як спосіб скорочення державних витрат на судову систему .

Список використаних джерел:

1. Бобрик В. І. Перспективи впровадження процедури спрощеного розгляду в цивільному та господарському процесі України як спосіб оптимізації [Електронний ресурс] / В. І. Бобрик // European political and law discourse. – 2014. – Vol. 1., Issue 6. – 744 р. – Режим доступу : <http://eppd13.cz/wp-content/uploads/2014/2014-1-6/56.pdf>

2. Спрощене провадження як модель цивільного судочинства [Текст] / О. Ю. Зуб // Проблеми законності : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. – Вип. 131. – С. 62-70. – Бібліогр. : с. 69-70

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Каракой Т. С.,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,

Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,

3 курс, ІІ група

Новела цивільного процесуального судочинства – спрощене позовне провадження

Після здобуття Незалежності нашою державою правове регулювання суспільних відносин в багатьох сферах неодноразово піддавалась кардинальним змінам, які зокрема стосувались процесуального законодавства. У березні 2017 року Президентом України було внесено до Верховної Ради України проект Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», яким також пропонується внесення змін, зокрема до Кримінального процесуального кодексу України, зареєстрованого за № 6232 [1]. Даний проект закону містить суттєві зміни, які є досить прогресивними та мають на меті значно покращити здійснення судочинства в нашій країні. Однією з таких

новел цивільного процесу є включення нового виду судового провадження поряд вже з існуючими позовним, наказним та окремих, ще й спрощеного провадження.

Варто наголосити на тому, що якщо в країнах, що входять до Європейського Союзу, при реформуванні цивільного судочинства значна роль вже давно відводилася розвитку спрощених проваджень, які дозволяють досягти розумного балансу між процесуальною економією і збереженням традиційних, фундаментальних основ цивільного процесу [1, с. 3], то в Україні такі судові процедури частково на рівні інституту наказного провадження та заочного розгляду запроваджено положеннями ЦПК України 2004 р. При цьому вчені-процесуалісти в межах країн СНД уже давно визнають, що ефективність наказного провадження могла б зрости, якщо поряд із наказним провадженням регламентувати інші види спрощеного провадження [2, с. 17]. Адже ще Васьковський Є. В. зазначав, що чим коротшим і легшим є шлях від пред'явлення позову до судового рішення, тим процес є досконалішим [3, с. 271–277].

Керуючись принципом пропорційності, суд здійснює реалізацію даного провадження. На основі завдань судочинства, особливостях предмета спору, складності справи, ціни позову, розміру судових витрат, визначивши вид забезпечення позову, розмір зустрічного забезпечення, а також врахувавши значення розгляду справи для сторін та час, який необхідний для вчинення необхідних в конкретній справі дій, суд вирішує питання про застосування спрощеного позовного провадження.

Дуже часто спрощене провадження розуміють в тому сенсі, що справа повинна бути вирішена в скорочені строки розгляду або взагалі невідкладно. Несумнівним є те, що спрощене провадження супроводжується прискоренням, але воно тут виступає лише наслідком спрощення та не має самостійного значення.

Спрощене позовне провадження призначене для розгляду малозначних справ, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи. Загальне позовне провадження призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні. Умови, за яких суд має право розглядати вимоги про стягнення грошових сум у наказному провадженні, а справи – у загальному або спрощеному позовному провадженні, визначаються цим Кодексом (ч. 4 і 5 ст. 20). Усі справи, які можуть бути предметом розгляду за правилами спрощеного позовного провадження, варто поділити на дві категорії: а) справи, визнані судом малозначними та справи, що виникають з трудових відносин (ч. 1 ст. 275); б) будь-які інші справи, віднесені до юрисдикції суду, за винятком справ, зазначених у частині четвертій цієї статті (тобто справи, що виникають з сімейних відносин, крім спорів про стягнення аліментів та поділ майна подружжя; справи щодо спадкування; справи щодо приватизації державного житлового фонду; справи щодо визнання необґрунтованими активів та їх витребування; справи, в яких ціна позову перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (ч. 2 ст. 275).

У цілому введення спрощеного позовного провадження стане важливим та необхідним кроком для вдосконалення судової системи, яке відповідає європейським стандартам та забезпечить для учасників цивільного провадження доступ до нової форми цивільного судочинства, яка направлена на захист від зловживань та затримок, а для судів надати повноваження щодо здійснення судочинства більш ефективно.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів від 2 березня 2017 року № 6232, внесений на розгляд Верховної Ради України Президентом України [Електронний ресурс] // Офіційний веб- сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до документу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415.

2. Крымский Д. И. Упрощенные производства в гражданском процессе зарубежных стран: дис. канд. юрид. наук : 12.00.15 – Гражданский процесс; арбитражный процесс/ Д. И.Крымский. – М., 2011. – 216 с.

3. Васильковский Е. В. Учебник гражданского процесса / Е. В. Васильковский. – М. : Изд. бр. Башкамовых, 1914. – 571 с.

Науковий керівник: *Семенець О. І., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Касянчук Б. В.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
I курс магістратури*

Обов'язкове досудове врегулювання спорів у цивільному процесі

У межах реалізації судової реформи в Україні 30 жовтня 2017 року Голова Верховної Ради України (надалі – ВРУ) підписав законопроект, який передбачає внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України (надалі – ЦПК) та Господарського процесуального кодексу України (надалі – ГПК).

Відповідно до нього у цивільному судочинстві передбачається запровадження так званого електронного суду, зміна повноважень Верховного Суду (надалі – ВС), зміни щодо порядку виконання судових рішень. Крім того, аналізуючи п. 7 ч. 4 ст. 186 Закону [1] та ч. 3 ст. 124 Конституції України [2] можна сказати, що проводяться також зміни щодо досудового врегулювання спору, а саме: його обов'язковий характер щодо деяких категорій справ.

Подібне правове явище вже мало місце в історії становлення правової системи України. Суди відмовляли у прийнятті позовних заяв у цивільних справах через недодержання особою, що звернулась, встановленого законом для даної категорії справ порядку попереднього позасудового вирішення справи. У зв'язку із цим Європейський суд з прав людини (надалі – ЄСПЛ) констатував факти порушення п.1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (надалі – ЄКПЛ).

Наприклад, у справі «Мацюк проти України» [4] національний суд залишив без розгляду позовну заяву заявника про стягнення матеріальної шкоди, заподіяної незаконними діями податкової міліції. Суд вважав, що він не мав юрисдикції у даній справі, бо законодавство передбачало «інший порядок пред'явлення претензій». Відповідно, суд порадив заявнику звернутися до податкової поліції «для вирішення питання відшкодування, відповідно до юридично передбаченої процедури». Крім того, вбачається явна неузгодженість у діях та правових позиціях між податковою

поліцією, судами першої та другої інстанції щодо цього питання, що у свою чергу призвело до правової невизначеності та затягування процесу.

Схожа ситуація мала місце у справі «Трегубенко проти України» [5], де Пленум Верховного Суду України заклав провадження у справі через те, що спір не підпадав під юрисдикцію суду згідно із чинним законодавством. ЄСПЛ звернув увагу на те, що *ratio decidendi*, рішення Пленуму ВСУ усувало з-під юрисдикції судів будь-який розгляд категорій цивільних спорів щодо відшкодування вартості майна, як у цій справі.

Згодом дане питання все-таки було урегульоване на національному рівні і 9 липня 2002 року КСУ ухвалив рішення [3], де вказує на те, що «встановлення законом обов'язкового досудового врегулювання спору обмежує можливість реалізації права на судовий захист».

Статтею 224 КЗпП України КТС досі передбачена як обов'язковий первинний орган з розгляду трудових спорів. Проте, якщо раніше, відповідно до Конституції та її тлумачення Конституційним Судом, суд був не вправі відмовити особі в прийнятті позовної заяви чи скарги лише з тієї підстави, що її вимоги можуть бути розглянуті в досудовому порядку, передбаченому законом, то зараз (після змін до Конституції у 2016 році) на конституційному рівні закріплено обов'язковість досудового врегулювання деяких спорів. Таким чином, працівник більше не може обирати: звертатися до КТС чи безпосередньо до суду.

Таким чином, у світлі останніх конституційних змін, постало питання доцільності введення до Конституції та ЦПК положень про обов'язковість досудового врегулювання спорів. Зрозуміло, що цей процес пов'язаний із зменшенням навантаження на суди, шляхом вирішення малозначних справ альтернативними способами, проте у законодавстві України на сьогодні відсутнє визначення поняття **«досудове врегулювання спору»** та відкритим залишається питання про перелік питань, щодо яких передбачено таку процедуру. Що стосується форми досудового врегулювання, то її теж не визначено в законодавстві.

На нашу думку, існування досудового врегулювання спорів може бути додатковим засобом правового захисту, а їх використання є правом особи, а не обов'язком особи. До того ж в Україні ще не існує надійної системи досудового розгляду спору, яка могла б ефективно здійснювати захист основоположних прав людини.

Крім того, ймовірно, виникне проблема розмежування судової та «досудової» юрисдикції. Логічно, це призведе до затягування процесу та порушенню розумності строків, зниження доступності правосуддя та неможливості досягнення його головної мети. Таким чином, можна дійти висновку, що українська правова система ще не готова до таких змін.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», затверджений ВРУ від 30.10.2017.
2. Конституція України, зі змінами від 15.03.2016.
3. Рішення Конституційного Суду України N 15-рп/2002 від 9.07.2002 щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 124 Конституції України (справа про досудове врегулювання спорів).

4. Мацюк проти України: рішення Європейського суду з прав людини від 10 грудня 2009 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO6416.html

5. Трегубенко проти України: рішення Європейського суду з прав людини від 2 листопада 2004 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_355

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Коммунарова А. О.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
5 курс*

Розгляд справ у порядку спрощеного позовного провадження як новела у цивільному судочинстві

Серед усіх наявних здобутків реформації цивільного судочинства, на окрему увагу заслуговує впровадження інституту спрощеного позовного провадження, яке існує в більшості розвинених країн світу та обговоренню якого чимало часу вже приділяють науковці, наголошуючи на переваги цієї новели, яка міститься у проекті нового Цивільного процесуального кодексу (далі ЦПК) від 23.03.2017 № 6232, а саме: в главі 10 розділу 3 зазначеного проекту.

Таким чином, в цивільне судочинство України нарешті будуть імплементовані європейські правила прискорення судового розгляду, які були оприлюднені у Рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно шляхів полегшення доступу до правосуддя (1981 р.) та стосовно принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення судової системи (1984 р.).

Вітчизняні та зарубіжні науковці вже протягом декількох років обговорюють позитивні зміни із провадженням даного інституту. Зокрема, окремі аспекти спрощених проваджень досліджували такі українські вчені, як: Короєд С. О., Васильєв С. В., Кримський Д. І., Грибанов Ю. Ю. та інші. Також спрощені процедури досліджувалися в країнах Західної Європи, деякі з таких науковці, як Н. Ендрюс, Дж. Кохлер, У. Сейдел та інші.

Кримський Д. І. зауважив, що в країнах, які входять до Європейського Союзу, при реформуванні цивільного судочинства значна роль вже давно відводилася розвитку спрощених проваджень, які дозволяють досягти розумного балансу між процесуальною економією і збереженням традиційних, фундаментальних основ цивільного процесу. Наприклад така модель судочинства діє у Німеччині, Швейцарії, Естонії, Великій Британії тощо. Національними актами ЄС вперше введені уніфіковані правила розгляду в спрощеному порядку спорів у межах національних судів. Досвід ЄС демонструє, що уніфікація у сфері процесуального права охоплює саме спрощене провадження, що визначається найбільшою поширеністю правил конфліктів, що потрапляють у сфері його дії, а також простої уніфікації, яка викликана високим ступенем одноманітності регулювання.

Із 47 країн, що взяли участь в опитуванні, Європейська комісія з питань ефективності правосуддя Ради Європи (СЕРЕJ), 44 використовують у своїх правопорядках спрощені провадження у цивільних справах. Спрощені провадження можуть бути різних видів, наприклад, ухвалення рішення без проведення судового засідання або із проведенням останнього у кабінеті судді, ухвалення рішення суддю одноособово, спрощене рішення тощо. При цьому більш ніж у половині держав спрощені процедури у цивільному судочинстві стосуються не тільки наказів про сплату, а й проваджень за невеликими сумами.

У проєкті змін до ЦПК не надається дефініція прощеного провадження, однак ст. 275 зазначеного проєкту передбачає, які справи підлягають такому розгляду, а саме: визнані судом малозначними; що виникають з трудових відносин, а також будь-яка інша справа, віднесена до юрисдикції суду, за винятком справ, зазначених ЦПК.

Отже, з'ясуємо значення поняття «спрощення у цивільному судочинстві». Словник української мови дає таке визначення лексемі «спростити»: робити простішим (будову, склад чого-небудь); зводити до небагатьох форм, звільняючи від усього зайвого, ускладненого; робити легшим для здійснення, використання; полегшувати; робити більш доступним для розуміння. Таким чином, спростити цивільне судочинство означає зробити його будову простішою, звільнити процесуальну форму від зайвих та ускладнених елементів, полегшити розгляд справи, зробити його більш доступним. Переконливим є доктринальне визначення поняття спрощеного провадження, запропоноване Грибановим Ю. Ю., під яким він розуміє особливу, специфічну форму вирішення цивільно-правових спорів у рамках позовного провадження, що являє собою сукупність цивільних процесуальних правовідносин, в основу комплексного характеру яких покладено сукупність передумов матеріального та процесуального характеру.

Позитивним у веденні спрощених проваджень та процедур можна відмітити, по-перше, реальне забезпечення доступу до правосуддя за рахунок зменшення судових витрат та більш гнучкої процедури із меншим ступенем формалізації, по-друге, скорочення державних витрат на судову систему та підвищення ефективності судового адміністрування.

Згідно з положеннями, викладеними в проєкті, за ухвалою суду може бути призначений розгляд справи у загальному позовному провадженні, якщо відповідач в установленій судом строк подасть заяву із запереченнями проти розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження.

Для забезпечення більш швидкого розгляду, на відміну від загального розгляду, не проводиться підготовче судове засідання, розгляд справи відбувається без повідомлення сторін, за винятком наявності клопотання про розгляд за їх участю; суд досліджує докази і письмові пояснення, викладені у заявах по суті справи; судові дебати не проводяться.

Отже, можна стверджувати про те, що запровадження процедури спрощеного судового провадження є одним із заходів необхідних для покращення національного процесуального законодавства у процесі глобалізації, необхідним кроком інтегрування до законодавства країн ЄС.

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Поняття «іноземне судове рішення» в законодавстві зарубіжних країн

Будь-яке судове рішення – це частина правопорядку тієї держави, в межах юрисдикції якої його було ухвалено. Законодавство більшості держав світу не містить легального визначення терміну «іноземне судове рішення», однак закріплює перелік видів таких рішень, які можуть бути визнані та виконані. Наприклад, ст. 165 Закону про МПРП Румунії передбачає, що термін «іноземні судові рішення» охоплює юрисдикційні акти судових, нотаріальних та інших компетентних органів іншої держави [1].

Дане поняття також визначає ст. 99 Закону про МПРП Македонії: як іноземне судове рішення розглядається рішення суду іноземної держави, також рішення іншого органу в державі, в якому воно прирівнюється до судового рішення або до судової угоди [2]. Закон про МПРП Сербії також містить подібне визначення: іноземним судовим рішенням, незалежно від назви, вважається будь-яке рішення, винесене в приватно-правових відносинах національним судом іноземної держави, рішення іншого органу, яке в державі, в якій воно прийнято, прирівняне до судового рішення. Іноземним судовим рішенням не вважається рішення іноземного арбітражу [3]. У свою чергу ЦПК Республіки Литва визначає однаковий порядок виконання рішень іноземних судів та арбітражних установ, прирівнюючи ці два поняття [4].

Відповідно до ст. 96 Цивільного Кодексу Іспанії підлягають обліку в Реєстрі Іспанії вироки та інші іноземні юридичні рішення, що були підписані. Правовий режим іноземних судових рішень може бути застосований до рішень, виданих несудовими міжнародними органами в областях, відповідних їх компетенції, в силу Іспанського Права, при визнанні суддями і судовими інстанціями [5]. Відповідно до положень ЦПК Республіки Молдова під рішенням іноземної судової інстанції розуміється рішення у цивільній справі, винесене судом загальної юрисдикції або спеціалізованим судом на території іноземної держави [6].

Відповідно до ст. 636 Цивільного процесуального закону Латвійської Республіки постановою іноземного суду є прийняте іноземним судом рішення, яким спірне питання між сторонами вирішується по суті, а також затверджена іноземним судом мирова угода. Постановою іноземного суду є також постанова компетентної установи іноземної держави, яке підлягає виконанню в державі її прийняття, якщо визнання і виконання постанови безпосередньо впливає з правових норм ЄС або обов'язкових для Латвійської Республіки міжнародних договорів [7].

Відповідно до ст. 81 Закону України «Про міжнародне приватне право» можуть бути визнані та виконані:

- 1) рішення суду іноземної держави;
- 2) рішення інших компетентних органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд справ, що виникають з цивільних, трудових, сімейних та господарських правовідносин;

3) вироки іноземних судів у кримінальних справах у частині, що стосується відшкодування шкоди та заподіяних збитків;

4) рішення іноземних чи міжнародних арбітражів. Стаття 390 ЦПК України містить той самий перелік за відсутності вироків іноземних судів у кримінальних справах у частині, що стосується відшкодування шкоди та заподіяних збитків. Положення ст. 51 Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22.01.1993 р. вказують, що кожна з договірних сторін на умовах, передбачених цією Конвенцією, визнає і виконує наступні рішення, винесені на території інших договірних сторін:

а) рішення установ юстиції по цивільних і сімейних справах, включаючи затверджені судом мирові угоди по таких справах і нотаріальні акти у відношенні грошових зобов'язань;

б) рішення судів у кримінальних справах про відшкодування збитку.

Таким чином, поняття «іноземне судове рішення» можна визначити, як будь-яке рішення (постанова, ухвала чи вирок), що було ухвалено в одній державі, набуло законної сили, і підлягає визнанню або визнанню та виконанню на території іншої держави. Підсумовуючи, слід зазначити, що у законодавстві зарубіжних країн поняття іноземне судове рішення не охоплює арбітражне рішення. Також в законодавствах проаналізованих країн відсутні нотаріальні акти, як вид іноземного судового рішення. Однак, незважаючи на різні підходи до визначення поняття «іноземне судове рішення», воно сприймається як остаточне і наділяється такими ж юридичними властивостями, що й судові акти держави визнання, однак межі його дії не можуть бути ширшими за ті, якими воно обмежене в країні походження.

Список використаних джерел:

1. Закон Румынской Республики 1992 г. № 105 применительно к регулированию отношений международного частного права [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/041301>

2. Закон о Международном частном праве Республики Македония № 87/07 от 12.07.2007 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://pravo.hse.ru/data/2015/10/22/1079348831>

3. Закон о международном частном праве Республики Сербия 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://pravo.hse.ru/data/2016/02/28/1125590301>

4. Гражданский процессуальный кодекс Литовской Республики 28.02.2002 г. № IX-743 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://pravo.hse.ru/data/2016/02/28/1125592711>

5. Гражданский Кодекс Испании (ред. от 2 июля 2013 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://pravo.hse.ru/data/2015/11/16/1081085856>

6. Гражданский процессуальный кодекс Республики Молдова (по состоянию на 07.03. 2012 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://pravo.hse.ru/data/2015/11/16/1081084848>

7. Гражданский процессуальный закон Латвийской Республики (по состоянию на 14.12.2006 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://pravo.hse.ru/data/2016/04/17/1129553476>

Науковий керівник: *Каламайко А. Ю., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Лубяна К. А.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
I курс аспірантури*

Спрощене позовне провадження як спосіб оптимізації цивільного процесу України

З жовтня 2017 року Верховною Радою було ухвалено Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 6232 (далі – Закон № 6232). Передбачені ним зміни у Цивільному процесуальному кодексі України, серед іншого, полягають у впровадженні двох порядків позовного провадження – загального і спрощеного. Спрощене позовне провадження призначене для розгляду малозначних справ, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи. Отже, у III розділі ЦПК («Позовне провадження») передбачається нова десята глава «Розгляд справ у порядку спрощеного провадження» (статті 275–280), що регулює порядок спрощеного провадження. Аналогічні положення щодо спрощеного порядку позовного провадження передбачені і в Господарському процесуальному кодексі України (розділ III глава 10 «Розгляд справ у порядку спрощеного позовного провадження»).

Отже, аналіз проектів процесуальних кодексів, запропонованих Радою з питань судової реформи [1] свідчить про те, що Україна також прагне йти цим шляхом, зокрема, запровадити спрощене позовне провадження. Його слід розглядати як один із способів досягнення завдань правосуддя і приведе до максимального зменшення витрат сил, часу та коштів, а також як один із способів оптимізації цивільного процесу України.

Виходячи з положень відповідних норм Закону № 6232, можна зробити висновок про те, що пріоритетним є швидкий розгляд (не більше 60 днів) і зменшення процесуальних вимог до учасників (відсутність підготовчого засідання у цих справах, можливість суду розглянути справу без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами тощо). У порядку спрощеного позовного провадження розглядаються справи, визнані законом або судом малозначними, а також ті, що виникають з трудових відносин. Законом передбачені підстави, які суд враховує при вирішенні питання про розгляд справи в порядку спрощеного або загального позовного провадження – це ціна позову, значення справи для сторін, обраний спосіб захисту, категорія та складність справи, обсяг та характер доказів, необхідність експертизи або виклику свідків, кількість сторін та інших учасників справи, наявність значного суспільного інтересу та думка сторін). У Законі № 6232 також визначені справи, розгляд яких не може бути спрощено за жодних умов.

Вважаємо, що є сенс деталізувати ці критерії (або підстави спрощення) на рівні актів вищих судів (наприклад, щодо того, які справи слід розглядати як «складні»), але слід виключити необхідність їх нормативного закріплення. Останнє може зумовити формальний підхід суду до вирішення питання проведення, проте правила судочинства не мають бути переобтяжені формальностями.

Слід погодитися, що більш складні справи об'єктивно вимагають вчинення більшої кількості процесуальних дій та вимог до учасників і, відповідно, тривалішого часу для їх розгляду. Так, вони можуть характеризуватися широким колом учасників (необхідністю залучення співвідповідачів, третіх осіб тощо), виникненням труднощів із визначенням предмета доказування у цивільній справі і широкого кола фактів, що підлягає доказуванню, необхідністю витребування і забезпечення доказів тощо.

Отже, положення Закону про спрощений порядок позовного провадження містять в собі потенціал для оптимізації цивільного процесу України в напрямку зменшення кількості справ, які розглядаються в загальному порядку позовного провадження із більшою кількістю процесуальних вимог (зменшення навантаженості судів), а також прискоренні розгляду справ, допущених до цієї процедури (сприяння оперативності та дотриманню розумних строків).

Таким чином, вважаємо, що впровадження норм спрощеного позовного провадження є позитивним кроком, що відповідає загальносвітовим тенденціям, що зумовлює необхідність проведення подальших досліджень особливостей розгляду справ у спрощеному порядку позовного провадження, а також кола справ, які доцільно розглядати у його межах тощо.

Список використаних джерел:

1. Процесуальне законодавство. Офіційний веб-сайт Ради з питань судової реформи // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://jrc.org.ua/steps/step/procesual%27ne_zakonodavstvo

Науковий керівник: *Ізарова І. О. д.ю.н., доцент юридичного факультету Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка.*

*Макаров М. В.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
6 курс, 14 група*

До проблеми визнання і виконання арбітражного рішення за межами України

Реалії сьогодення є такими, що звертатися за захистом своїх порушених, невизнаних чи оспорюваних прав інколи треба за межі України. В основному це спори з договірних та інших цивільно-правових відносин, які виникають при здійсненні зовнішньоторговельних та інших видів міжнародних економічних зв'язків, спори підприємств з іноземними інвестиціями і міжнародних об'єднань та організацій тощо. Сторони при укладенні договору (зовнішньоторговельного) обирають для вирішення спорів Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України маючи надію, що справа вирішиться швидко, але насправді є декілька проблем.

Функціонування арбітражу, як і інших альтернативних способів вирішення спорів в Україні, ґрунтується, насамперед, на конституційному положенні про те, що кожен має право захищати свої права свободи від порушень і протиправних посягань будь-яким не забороненим законом способом (стаття 55 Конституції України). Одним із таких загальноприйнятих способів вирішення цивільно-правових спорів є звернення до арбітражу – інституційного або утвореного сторонами для вирішення конкретного спору (ad hoc).

Першою проблемою, на мій погляд, є саме доступність з матеріальної точки зору міжнародного арбітражу, так як на офіційному рівні передбачені занадто великі тарифи для захисту своїх прав. Особливо це відчувається, коли спершу втратив майнові цінності за невиконання зобов'язання, а ще й для звернення до Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України (далі – МКАС) треба сплатити реєстраційний збір, а також арбітражний збір. Реєстраційний збір – це збір, який сплачується позивачем при подачі до МКАСу позовної заяви для покриття витрат, пов'язаних із початком арбітражного розгляду, і є складовою частиною арбітражного збору. Реєстраційний збір, який сплачується позивачем при поданні позовної заяви до МКАСу, становить 600 доларів США. Арбітражний збір – це збір, який сплачується позивачем по кожній прийнятій до розгляду в МКАСу позовом для покриття загальних витрат МКАСу, пов'язаних з арбітражним розглядом.

Сума позову в доларах США	Арбітражний збір в доларах США
до 10 000	1 800
від 10 001 до 50 000	1 800 + 6% від суми позову
от 50 001 до 100 000	4 200 + 4%
от 100 001 до 200 000	6 200 + 3%
от 200 001 до 500 000	9 200 + 2%
от 500 001 до 1 000 000	15 200 + 1%
от 1 000 001 до 2 000 000	20 200 + 0,5%
от 2 000 001 до 5 000 000	25 200 + 0,45%
от 5 000 001 до 10 000 000	38 700 + 0,3%
от 10 000 001 до 20 000 000	53 700 + 0,2%
от 20 000 001 до 50 000 000	73 700 + 0,15%

Таким чином, мінімально потрібно буде сплатити 2400 доларів США тільки для того, щоб МКАС розглянув позовну заяву. Очевидно, що це завелика сума.

Друга проблема виникає вже тоді, коли МКАС ухвалив рішення у справі. Рішення МКАСу є остаточним і обов'язковим для сторін з дати його винесення. Рішення МКАСу виконується сторонами добровільно в установленій у рішенні строк. Якщо строк виконання у рішенні не встановлений, воно підлягає негайному виконанню.

У разі відмови від добровільного виконання рішення приводиться до виконання в примусовому порядку згідно з процесуальним законодавством і міжнародними договорами країни, де порушується клопотання про його виконання. Саме це і становить проблему для стягнення боргу, оскільки добровільно виконують рідко, а примусово – знадобиться багато часу, який буде надано іноземному суду, та звісно оплата судового збору і витрат на адвоката лягає на заявника.

Якщо боржник знаходиться за межами України, письмове клопотання заявник надсилає до компетентного державного суду країни знаходження боржника, і відповідно до ст. III Конвенції про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень (Нью-Йорк, 1958 рік). Окрім того, якщо клопотання, арбітражне рішення або угода викладені не офіційною мовою тієї країни, де порушене клопотання про визнання і приведення до виконання рішення МКАСу, сторона, яка порушує клопотання, повинна подати також належним чином завірений переклад цих документів офіційною мовою. Переклад завіряє офіційний перекладач чи консульська установа.

Таким чином, вирішення спору через МКАС є проблемним і затратним як з боку часу, так і з майнового боку. Звісно, що це є проблемою, особливо в період глобалізації і перспективи України бути в Європейському Союзі. Вирішення спорів завдяки міжнародному арбітражу потребує змін.

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Мартова Ю. О.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
4 курс*

Особливості розподілу тягаря доказування у справах про дискримінацію

У 2014 році Цивільний процесуальний кодекс (далі – ЦПК) був доповнений абзацом 2 ч. 1 ст. 60, який повинен був стати імплементацією європейських правил щодо розподілу тягаря доказування у справах про дискримінацію. У зазначеній нормі вказано, що у справах про дискримінацію позивач зобов'язаний навести фактичні дані, які підтверджують, що дискримінація мала місце. У разі наведення таких даних доказування їх відсутності покладається на відповідача.

Варто зазначити, що згідно з проектом Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів від 06.06.2017 пропонується в п. 2 ст. 82 ЦПК залишити таке саме формулювання норми, яке наразі міститься в абзаці другому ч. 1 ст. 60 ЦПК.

Проте таке формулювання є неправильним відображенням змісту положення, виробленого практикою Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), зокрема рішення ЄСПЛ у справах «Начова та інші проти Болгарії», «D.H. та інші проти Чеської Республіки», а також правом Європейського Союзу (далі – ЄС), зокрема

закріплено в Директивах Ради ЄС, таких як №2000/43/ЄС, №97/80/ЄС, які впроваджуються через національне законодавство. Це призводить до того, що національні суди відмовляють у задоволенні позовних вимог через недоведеність факту дискримінації. Очевидно, що загальні правила доказування, які наразі містяться в ч. 1 ст. 60 ЦПК, не дають позивачу можливості ефективно відстоювати свої права та інтереси в справах про дискримінацію в суді, оскільки подання доказів для позивача, в більшості випадків, у таких справах є ускладненим. Це стосується також питання щодо доведення факту непрямой дискримінації, де прямих доказів мало, або вони зовсім відсутні, чи їх отримання недоступне для позивача.

Таким чином, в ч. 1 ст. 60 ЦПК робиться наголос на тому, що позивач наводить фактичні дані, які підтверджують, що дискримінація мала місце. В той же час, Директива Ради ЄС № 2000/43/ЄС від 29 червня 2000 року щодо імплементації принципу рівного поводження з людьми незалежно від їх расового чи етнічного походження в ст. 8 «Тягар доведення» встановлює наступне правило: держави-члени повинні вживати заходи, які є необхідними, відповідно до їх національної судової системи, для того щоб забезпечити (у випадку, коли особи, які вважають себе постраждалими через незастосування до них принципу рівного ставлення) встановлення судом чи іншою компетентною установою фактів, з яких можна припустити, що мала місце пряма чи непряма дискримінація, таке доведення, що не було порушенням рівного ставлення, покладається на відповідача. Таким чином, особи, які вважають, що зазнали дискримінації, повинні навести фактичні дані, з яких можна припустити, що мала місце пряма чи непряма дискримінація. Використані терміни «підтверджують» та «дають змогу припустити» є різними за своєю суттю, і ця відмінність має велике значення для розподілу тягара доказування. Адже, особливості справ про дискримінацію свідчать про те, що вкрай важко навести саме ті докази, які б могли переконливо підтвердити дискримінацію. На цьому, зокрема, неодноразово наголошував у своїй практиці ЄСПЛ (справи «Федорченко та Лозенко проти України», «Мізігарова проти Словаччини», «Ейрі проти Ірландії»).

Розподіл тягара доказування нерозривно пов'язаний із специфікою фактичних обставин, а тому закріплення в національному законодавстві обов'язку наведення фактичних даних щодо підтвердження наявності дискримінації суперечить праву ЄС та не сприяє здійсненню правосуддя. У справах про дискримінацію позивачу дуже важко навести дані, які б підтверджували факти дискримінації, зокрема, через віктимізацію чи відсутність доступу до інформації, яка б була підтвердженням цього факту. Проте, поняття презумпції не застосовується у цивільному процесуальному законодавстві, а щодо припущень існує заборона (ч. 4 ст. 60 ЦПК). Очевидно, що саме існування обов'язків з доказування зумовлює виникнення правових презумпцій. Тому, незважаючи на те, що їх прямо не закріплено в законі, вони прямо впливають з нього. Зважаючи на це, практика ЄСПЛ виробила положення, що докази можуть слідувати з незаперечних, очевидних і узгоджених припущень або схожих неспростованих презумпцій існування факту дискримінації (п. 166, «Начова та інші проти Болгарії»). Також, суд неодноразово наголошував на тому, що не повинно бути заздалегідь визначених формул для оцінки доказів щодо справ про дискримінацію (п. 177, 178 D.H. та інші проти Чеської Республіки).

Таким чином, було б доцільніше змінити ч.1 ст. 60 ЦПК, виклавши її в такій редакції: «У справах про дискримінацію позивач зобов'язаний навести фактичні дані, з яких можна припустити, що мала місце пряма чи непряма дискримінація. У разі встановлення таких даних, доказування їх відсутності покладається на відповідача».

Науковий керівник: *Каламайко А. Ю., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Нечитайло М. О.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
факультет правосуддя,
6 курс, 2 група*

Внутрішнє переконання суду під час оцінки доказів у цивільному судочинстві України

У ході розгляду цивільних справ діє загальне правило оцінки доказів, сформульоване у ч. 1 ст. 212 ЦПК України, за яким суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. Розглядаючи внутрішнє переконання як процес оцінки доказів та його результат, Аубакирова А. О. робить висновок про те, що істинним має бути як остаточне внутрішнє переконання, так і шлях пізнання його (стадії, етапи), що забезпечує на кожній стадії істинність формування внутрішнього переконання. Внутрішнє переконання має дві сторони: об'єктивну – підсумок усвідомленої розумової діяльності судді з дослідження доказів, і суб'єктивну – чуттєве сприйняття ним картини спору.

Суб'єктивний чинник у судовій діяльності завжди присутній, і слід з усією певністю констатувати, що крім суто правового механізму реалізації процесуальних норм, існують і діють соціальний і психологічний механізми, що, зокрема, знаходять об'єктивне вираження в різних, а часом – і прямо протилежних, рішеннях, винесених суддями по одній і тій же справі, навіть за умови, що предмет доказування не піддається трансформації. Об'єктивну основу другого (сутнісного) плану в переконанні судді становлять обставини справи, що розглядається.

Розмірковуючи про факт наявності розсуду при оцінці доказів судом, відсутня одностайна думка з цього приводу. Так, міркуючи про те, чи включається у сферу судового розсуду оцінка доказів, здійснювана судом за своїм внутрішнім переконанням, Комісаров К. І. прийшов до негативної відповіді на це питання. Учений вказує на те, що свобода внутрішнього переконання є тільки способом підходу до оцінки доказів.

Абушенко Д. Б. зазначає, що оцінка за внутрішнім переконанням протистоїть формально-логічній оцінці і стосовно процесу встановлення обставин говорити про судовий розсуд неможливо. Правозастосовувач повинен встановити обставини настільки близько до істини, наскільки йому дозволяє закон і представлені сторонами докази. Допустивши ж можливість розсуду на цій стадії, ми неминуче дійдемо твердження, що суд може розпоряджатися фактами минулого.

У той же час яскравим прихильником розсуду в питаннях доказування є Папкова О. О., яка зазначає, що неправильно прослідковувати взаємозв'язок внутрішнього переконання суду і розсуду з позиції свободи, оскільки, традиційним у цивільній процесуальній літературі є уявлення про внутрішнє переконання як про почуття впевненості судді в істинності чи хибності шуканих фактів. При цьому основу внутрішнього переконання складає сукупність фактів, встановлених у справі. Тобто в цьому випадку в рамках дослідження проблемою є не наявність свободи, інтуїції або незв'язаності суду при оцінці доказів, а співвідношення понять «внутрішнє переконання судді» і «суддівський розсуд».

На нашу думку, відмінність понять «внутрішнє переконання» і «судовий розсуд» полягає в тому, що: залежно від судового розсуду вирішуються питання застосування норм процесуального та матеріального права, а внутрішнє переконання – це результат психічної діяльності судді (суддів) щодо оцінки з точки зору процесуального закону встановлених фактів і обставин у справі щодо їх достовірності, належності, допустимості та достатності для вирішення справи в цілому або окремих його епізодів.

Співвідношення понять «внутрішнє переконання» і «судовий розсуд» у процесі можна розглядати і як співвідношення питань встановлення факту та застосування права, коли через розсуд вирішуються питання допустимих меж застосування процесуального і матеріального права, а внутрішнє переконання – встановлення діяння, що підлягає оцінці з боку закону. При цьому обидва процеси взаємопов'язані, але поняття внутрішнього переконання і розсуду не повинні підміняти один одного.

Внутрішнє переконання суду обов'язково повинно ґрунтуватися на таких критеріях, як: належність, допустимість, достовірність, достатність, взаємний зв'язок доказів у їх сукупності. У зв'язку з цим, внутрішнє переконання судді є загальним поняттям щодо судового розсуду. Зазначені терміни не є синонімами. Внутрішнє переконання суду має більш інтенсивне суб'єктивне забарвлення в порівнянні з дискрецією.

Отже, розгляд цивільних справ – складний процес, що складається із сукупності процесуальних дій суду та інших учасників процесу. Ця діяльність чітко регламентована законом. Нормативно встановлено широке коло повноважень суду на їхнє вчинення. Але, надаючи суду владні повноваження, закон в той же час встановлює міру дозволеної поведінки і для самого суду, чим і є оцінка доказів за внутрішнім переконанням суду.

Науковий керівник: *Гусаров К. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Нистюк О. І.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
6 курс*

Реалізація судового рішення як невід'ємний елемент судового розгляду

Безсумнівно, кожному громадянину хотілося б бути впевненим у тому, що він перебуває під належним захистом власної країни, тому наявність належно роз-

винутої та ефективно функціонуючої судової системи є одним із найважливіших завдань кожної держави, у тому числі й України. Окрім цього, одним з визначальних показників продуктивної діяльності судової гілки влади є повна та своєчасна реалізація її рішень.

У юридичній літературі виникає доволі багато дискусій стосовно того, чи є виконання судових рішень заключною стадією цивільного процесу. Деякі автори схиляються до думки, що таке виконання дійсно є стадією зазначеного процесу. Інші ж розглядають реалізацію судових рішень як самостійний вид провадження, а відносини, що виникають у процесі виконання рішень юрисдикційними органами, вважають предметом регулювання самостійної галузі права – виконавчого (цивільно-виконавчого) або адміністративного права.

Баранкова В., аргументуючи свою позицію, зазначає, що правовідносини між учасниками виконання і судом є процесуальними, і правовідносинам, що виникають при виконанні судових рішень притаманні всі ознаки цивільних процесуальних правовідносин. Білоусов Ю., у свою чергу, вважає, що виконавче провадження має бути відокремлене від будь-якої галузі права, в тому числі і від цивільного процесуального права, і зайняти самостійне місце в системі права під назвою «цивільне виконавче право».

Але більшість науковців вважають недоцільним виокремлення виконавчого провадження в самостійну галузь права, оскільки вважають, що виконання судових рішень є складовою частиною судового розгляду, а також важливим фактором, що забезпечує захист прав і законних інтересів громадян. І справді, реалізація судових рішень є важливим етапом, без якого сам факт їх прийняття втрачає сенс, адже захист права здебільшого не закінчується розглядом справи, а вимагає повноцінного виконання судового рішення, включаючи вжиття для цього відповідних заходів. І саме «втілення рішення в життя» завершує діяльність щодо здійснення правосуддя та, відповідно, завершує процес захисту прав людини, що звернулася до суду.

Відповідно до норм Конституції України судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України (ч. 5 ст. 124, п. 9 ч. 3 ст. 129). Зазначений принцип закріплений також і у нормах процесуального й судової структури законодавства (Закон України «Про судову структуру і статус судів», ЦПК, КПК, ГПК, КАС).

На превеликий жаль, сьогоднішній стан ефективності роботи державної виконавчої служби (тобто ступінь стабільного та належного виконання судових рішень), не можна назвати задовільним. В першу чергу, це зумовлено відсутністю постійної та нерозривної взаємодії суду та «виконавця судових рішень». Ще однією перепоною якісної діяльності державних виконавців є надмірна завантаженість. Аргументують це тим, що кожен із них має по кілька сотень проваджень для виконання, а на проведення виконавчих дій по одному тільки провадженню може витратитися не один день. На думку деяких юристів, належній реалізації судових рішень певним чином заважають і недоліки законодавства (як приклади, Закон «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна», Закон «Про заходи, спрямовані на забезпечення стабільного функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу»).

Отже, цивільне судочинство не може вважатися ефективним, якщо судові рішення належним чином не виконуються. А неможливість або ж неналежність виконання рішення суду, у свою чергу, не лише зводить нанівець реалізацію права на судовий захист, а й призводить до цілковитої зневіри людини у силу закону та знижує авторитет суду. Дійсно, розгляд справи в суді закінчується ухваленням судового рішення, а обов'язковість його виконання є одним з основних принципів цивільного судочинства. І саме тому недостатньо просто задекларувати цей принцип, необхідно створити дієвий механізм, що буде забезпечувати їх неухильне виконання. Крім того, повне і своєчасне виконання судових рішень – це невід'ємний елемент у процесі формування авторитету органів судової влади в Україні, адже реальний захист прав, обов'язків, охоронюваних законом інтересів, підтверджених рішенням суду відбувається саме на стадії його виконання. Тож, у висновку, можна сказати, що реалізація судового рішення виступає не лише показником соціально справедливого розгляду конфлікту, життєвості застосованого судом закону та його авторитету, а й ефективності правосуддя в цілому.

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Підченко Ю. О.,

*Національна академія внутрішніх справ,
аспірант кафедри цивільного права і процесу*

Виправлення недоліків судових рішень щодо справ окремого провадження

Іноді виникає необхідність зробити в рішеннях або ухвалах суду певні виправлення. За загальним правилом, законодавець дозволяє робити виправлення в судових рішеннях до їх підписання та проголошення.

Однак із наведеного є певні винятки. Цивільне процесуальне законодавство України передбачає три процесуальні форми виправлення недоліків рішенням судом, який його ухвалив, а саме:

- 1) виправлення опісок чи арифметичних помилок у судовому рішенні;
- 2) ухвалення додаткового рішення суду;
- 3) роз'яснення рішення суду.

Зазначені способи виправлення недоліків у рішенні суду цивільний процесуальний закон встановлює для всіх видів цивільного судочинства. Отже, у наведені вище способи суд здійснює і виправлення недоліків у рішеннях, ухвалених у справах окремого провадження. Розглянемо їх детальніше.

За загальним правилом, з моменту проголошення суду, який ухвалив рішення, не має права його скасовувати або змінювати. Проте це нормативне правило не діє у випадку, якщо під час ухвалення та оформлення рішення суду у нарадчій кімнаті судом були допущені опіски чи арифметичні помилки.

Опіски – це помилки, зумовлені неправильним написанням слів, цифр тощо (пропуск літери, цифри, їх перестановка, помилки у написанні складних чисел тощо).

Арифметичні помилки – це помилки у підрахунках.

Виправленню підлягають лише ті описки, які мають істотний характер, як-от: написання прізвищ та імен, адрес, найменувань спірного майна, зазначення дат і строків тощо. Не є описками граматичні помилки, які не спотворюють тексту рішення суду та не призводять до його неправильного сприймання [1, с. 608]. Водночас, виправленню підлягають лише ті арифметичні помилки, які були допущені самим судом при складанні рішення суду у нарадчій кімнаті.

Виправлення описок та арифметичних помилок здійснюється у судовому засіданні за:

- 1) власною ініціативою суду;
- 2) заявою осіб, які беруть участь у справі.

Особи, які беруть участь у справі, повідомляються про час і місце судового засідання, проте їхня неявка не перешкоджає розгляду питання про виправлення описок чи арифметичних помилок у рішенні суду. За результатами розгляду цього питання суд постановляє відповідну ухвалу.

За загальним правилом, рішення суду має бути повним – містити відповіді суду на всі заявлені вимоги, а також розв'язувати всі інші, в тому числі процесуальні, питання. Неповнота чи невизначеність доводів суду щодо заявлених у справі вимог, а також окремих процесуальних питань є правовою підставою для ухвалення додаткового рішення [2, с. 483].

Додаткове рішення може бути ухвалене лише у випадках, передбачених у ч. 1 ст. 220 ЦПК України, і не може змінити суті основного рішення або містити в собі висновки про права та обов'язки осіб, які не брали участі в справі. У разі порушення питання про ухвалення додаткового рішення з інших підстав суд має відмовити в його ухваленні, постановивши відповідну ухвалу (п. 12 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 року № 14 «Про судові рішення»). Така ухвала може бути оскаржена в апеляційному порядку окремо від рішення суду (п. 11 ч. 1 ст. 293 ЦПК України).

Рішення суду має відповідати критеріям визначеності та ясності: бути логічним, чітким, переконливим і зрозумілим як для осіб, які брали участь у справі, так і для державного або приватного виконавця. Якщо ж зміст рішення викладений недостатньо чітко, містить протиріччя або з інших причин є незрозумілим для осіб, які брали участь у справі, або для державного чи приватного виконавця, суд за заявою останніх зобов'язаний роз'яснити таке рішення.

Роз'яснення рішення суду – це уточнення, більш чітке і зрозуміле викладення дійсного його змісту.

Як правило, роз'яснити потрібно резолютивну частину рішення суду, яка повинна містити чіткі формулювання щодо вирішення спірного правовідношення або інших заявлених вимог. Вважаємо, що при цьому особи, які ініціювали роз'яснення, у відповідній заяві мають вказати: що саме у резолютивній частині рішення для них є незрозумілим; які є варіанти тлумачення рішення; як саме невизначеність та нечіткість резолютивної частини рішення суду може вплинути на ефективність його виконання.

Проте, поряд із резолютивною частиною рішення суду, може бути роз'яснена і мотивувальна частина. Потреба у цьому виникає у разі необхідності підтвердження преюдиціально встановленого факту чи правовідношення, визнаного судовим рішенням, що вступило в законну силу [3, с. 256].

Роз'яснення рішення суду здійснюється шляхом постановлення судом відповідної ухвали. В ухвалі з цього приводу суд викладає більш повно і чітко ті частини рішення, розуміння яких викликає труднощі, не вносячи змін до змісту рішення і не торкаючись питань, які не були предметом судового розгляду. Якщо ж особи, які беруть участь у справі, чи державний виконавець перед судом фактично поставили питання про зміну рішення або внесення до нього нових даних, суд своєю ухвалою відмовляє у роз'ясненні рішення (п. 13 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 року № 14 «Про судові рішення»).

Список використаних джерел:

1. Кравчук В. М. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України / В. М. Кравчук, О. І. Угриновська. – К. : Істина, 2006. – 944 с.

2. Цивільне процесуальне право України : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / [С. С. Бичкова, І. А. Бірюков, В. І. Бобрик та ін.] ; за заг. ред. С. С. Бичкової. – К. : Атіка, 2009. – 760 с.

3. Цивільне процесуальне право : [підруч. для юрид. вузів і ф-тів] / [В. В. Кома-ров, В. А. Бігун та ін.] ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Основа, 1992. – 416 с.

Науковий керівник: *Чурпіта Г. В., д.ю.н., професор Національної академії внутрішніх справ України.*

Піттель А. І.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
3 курс, 1 група*

Спрощене позовне провадження за проектом нової редакції ЦПК України

В Україні останнім часом особливої значущості набувають такі напрями розвитку сучасного цивільного процесуального права, як оптимізація, спрощення, прискорення судочинства. В проєкті нової редакції ЦПК України [1] вперше в національне цивільне судочинство запроваджується інститут спрощеного позовного провадження (глава 10 розділу III цього проєкту), реалізація якого ґрунтується передусім на принципі «пропорційності» (п. 7 ч. 3 ст. 2), що передбачає визначення судом порядку здійснення провадження у справі з огляду на: завдання цивільного судочинства, забезпечення розумного балансу між приватними й публічними інтересами, особливості предмета спору, складності справи тощо.

Введення спрощених проваджень та процедур за справедливим твердженням Ткачука О.С. має розглядатися з одного боку, як спосіб забезпечення доступу до правосуддя за рахунок зменшення судових витрат та більш гнучкої процедури із меншим ступенем формалізації, а з іншого боку як спосіб зменшення державних витрат на судову систему та підвищення ефективності судового адміністрування [2, с. 184].

Аналіз наукової літератури із зазначеної проблематики дозволяє виокремити ознаки спрощених проваджень та встановити їх відповідність положенням глави 10 проєкту нової редакції ЦПК України. До таких ознак належать: по-перше, спрощене провадження є наслідком диференціації цивільної процесуальної форми (на рівні

провадження); по-друге, воно є модифікацією позовного провадження (носить похідний характер); по-третє, його цивільна процесуальна форма має «усічений» характер; по-четверте, добровільне застосування спрощеного провадження; по-п'яте, обмеження тих чи інших принципів цивільного процесу; по-шосте, більша доступність, яка, враховуючи складові доступу до суду в контексті п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, може проявлятися у менших ставках судового збору та відсутності вимоги про обов'язкове професійне представництво, тобто надання можливості особі діяти самостійно без представника; по-сьоме, прискорений характер, що є наслідком дії інших ознак.

Так, відповідно до ч. 4, 5 ст. 20 проекту нової редакції до ЦПК України, спрощене позовне провадження призначене для розгляду малозначних справ, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи. Умови, за яких суд має право розглядати справи у спрощеному позовному провадженні, визначаються цим Кодексом.

З аналізу ст. 275 зазначеного вище проекту випливає, що справи, які можуть бути предметом розгляду за правилами спрощеного позовного провадження, можна поділити на дві категорії:

а) справи, визнані судом малозначними та справи, що виникають з трудових відносин;

б) будь-які інші справи, віднесені до юрисдикції суду, за винятком справ, встановлених у ч. 4 цієї статті (тобто справи, що виникають з сімейних відносин, крім спорів про стягнення аліментів та поділ майна подружжя; справи щодо спадкування; справи щодо приватизації державного житлового фонду; справи щодо визнання необґрунтованими активів та їх витребування; справи, в яких ціна позову перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб).

При цьому слушно підкреслює Короєд С.О., що стосовно справ першої категорії спрощене позовне провадження застосовується судом безумовно (ч. 7 ст. 278 і ч. 1 ст. 275 проекту нової редакції до ЦПК України), а щодо другої категорії – його застосування залежить від клопотання позивача про розгляд справи в такому порядку (ст. 277 вказаного проекту). При чому згідно з ч. 3 ст. 278 проекту нової редакції до ЦПК України, лише за наслідками розгляду такого клопотання позивача суд вправі дійти висновку про розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження та визначити в ухвалі про відкриття провадження дату і час судового засідання для розгляду справи по суті [3, с.128].

У свою чергу, інші науковці підкреслюють, що відповідно до ст. 280 проекту нової редакції ЦПК України розгляд справи у порядку спрощеного позовного провадження здійснюється судом за правилами, встановленими цим Кодексом для розгляду справи в порядку позовного провадження, з особливостями, передбаченими у цій главі. До таких особливостей слід віднести:

1) відсутність підготовчого засідання (ч. 3 ст. 280);

2) можливість за відсутності клопотань сторін розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін лише за наявними у справі матеріалами;

3) особливості прояву принципу змагальності, що проявляється в обмеженні кола доказів, а також у відсутності судових дебатів (ч. 8 ст. 280). Очевидно, що спрощене позовне провадження, передбачене проектом нової редакції до ЦПК України,

є спеціальним безальтернативним порядком, процедурою розгляду спорів із незначною сумою в межах загального позовного провадження [2, с. 190].

Таким чином, запропонована законодавцем конструкція спрощеного позовного провадження відповідає теоретичним положенням, які пред'являється до аналогічних механізмів в науці цивільного процесуального права. Запровадження такого спрощеного провадження в цивільне судочинство стане позитивним кроком, що відповідатиме загальносвітовим тенденціям та сприятиме забезпеченню доступу до правосуддя в цивільних справах.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів»: від 03.10.2017 №6232. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415 (27.10.2017).

2. Ткачук О. С. Новела процесу – спрощене провадження: правова природа, ознаки, процедура. *Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства*: Зб. наук. праць. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 лип. 2017 р.). Київ: ВД Дакор, 2017. С. 183-191.

3. Короед С. О. Спрощене позовне провадження – новела цивільного судочинства України за проектом нової редакції ЦПК: оцінка ефективності процесуальних підстав застосування. *Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства*: Зб. наук. праць. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 лип. 2017 р.). Київ: ВД Дакор, 2017. С. 126-130.

Науковий керівник: *Заботін В. В., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Тимощенкова Н. В.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
3 курс*

Порівняльний аналіз наказного провадження у господарському та цивільному судочинстві на основі чинного ЦПК та Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів»

У науковому середовищі поширена думка стосовно єдності цивільного і господарського права. Деякі вчені розглядають останнє як частину цивільного. Виходячи з такої тези, тенденцій у сучасній реформі процесуального законодавства, ґрунтуючись на позитивному досвіді застосування цивільного процесуального законодавства, до вже існуючих форм здійснення господарського судочинства, законодавець пропонує додати наказне провадження з метою спрощення та здешевлення судової процедури, де вимоги позивача мають безспірний характер та підтверджуються документально.

Чинний Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК) в ст. 95 та Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» №6232 від 23.03.2017 р. (далі – Закону) [1] у ст. 148 (нова редакція Господарського процесуального кодексу), ст. 161 (нова редакція Цивільного процесуального кодексу) дають єдине визначення судовому наказу як особливій формі судового рішення, що видається судом за результатами розгляду вимог безспірною характеру, а також меті наказного провадження, як розгляду справ за заявами про стягнення грошових сум незначного розміру, щодо яких відсутній спір про право або про його наявність заявнику не відомо.

Основна різниця полягає у галузевих характеристиках. Тобто, усі норми, що стосуються специфіки тієї чи іншої галузі відрізняються одна від одної у той час, як загальні норми є ідентичними.

У господарському судочинстві передбачається видання судового наказу тільки за вимогами про стягнення грошової заборгованості за договором, якщо сума вимоги не перевищує сто розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (відповідно до п.6, ч. 1, ст. 149 Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів») [1]. В той час, як у цивільному судочинстві вимога до юридичної особи або фізичної особи-підприємця про стягнення заборгованості за договором (іншим аніж про надання житлово-комунальних послуг, телекомунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення), якщо сума вимоги не перевищує п'ятдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Тут є різною природа кожного з договорів.

Якщо перелік підстав у господарському судочинстві налічує одну, то цивільне нараховує значно більше. Це обумовлено специфікою відносин, що регулюються відповідними галузями права. Наприклад, до вимог, за якими може бути видано судовий наказ, є вимоги стосовно не виплати нарахованої заробітної плати, присудження аліментів, повернення вартості товару неналежної якості тощо [3, с.663].

Якщо порівнювати осіб, які наділені правом звернутися із заявою про видачу судового наказу, то як у господарському, так і у цивільному судочинстві таке право може бути здійснене за допомогою інституту представництва.

У законодавчих змінах, які стосуються обох процесуальних кодексів уніфікуються учасники справи, ними є заявник і боржник. У той час, як за ч. 2 ст. 26 чинного ЦПК це – заявники, інші заінтересовані особи, їхні представники [2].

У особи, в межах запропонованих змін до процесуального законодавства, передбачається право вибору особи щодо звернення із своїми законними вимогами у наказному або в спрощеному позовному провадженні, що є проявом диспозитивності в обох провадженнях, тобто юридично закріплені можливості розпоряджатися своїми матеріальними і процесуальними правами.

Законодавче вирішення питань щодо форми і змісту заяви про видачу судового наказу, підстав для відмови у його видачі, відповідні наслідки, порядок розгляду справ про видачу судового наказу, його зміст, надіслання боржникові його копії, розгляд заяви про скасування судового наказу, набрання законної сили, видачу його

стягувачеві, виправлення помилки в судовому наказі, визнання його таким, що не підлягає виконанню, відстрочення чи розстрочення або зміну способу та порядку його виконання, то такі норми, спираючись на процесуальну «спорідненість» господарського і цивільного судочинства, можна вважати загальними для обох видів судочинства, що в свою чергу зумовлює їх ідентичність.

Слід зазначити, що більше відмінностей можна знайти між чинним ЦПК України та прийнятими змінами. Наприклад, у порядку розгляду справ про видачу судового наказу були змінені строки розгляду судом заяви про видачу такого наказу, з 3 до 5 днів, а також зазначено що службовий 5- ти денний строк починає обчислюватись з дня надходження заяви про видачу судового наказу (ст.168 Закону), в той час, як ст. 102 ЦПК України передбачений 3-х денний строк для розгляду справи судом, який починає обчислюватись з моменту постановлення ухвали про відкриття провадження. Схожим прикладом є деталізація змісту судового наказу у контексті розширення «засобів зв'язку» із стягувачем, наказ видається під розписку або надсилається стягувачу на його офіційну електронну адресу або рекомендованим листом із повідомленням про вручення чи цінним листом з описом вкладеного після набрання ним законної сили у разі відсутності електронної офіційної адреси. Також були змінено строки подачі заяви про скасування судового наказу з 10 (ст. 105 чинного ЦПК) до 15 днів (ст. 171 Закону щодо цивільного судочинства, ст. 158 Закону щодо господарського судочинства) тощо [1,2].

Отже, проаналізувавши зміни до процесуальних кодексів і чинне процесуальне законодавство, варто зазначити, по-перше, відсутність кардинальної різниці, що обумовлено процесуальною «спорідненістю» цивільного та господарського судочинства, по- друге, більшу різницю можна простежити при одночасному застосуванні норм матеріального та процесуального законодавства (більша різниця буде помітна у матеріалах самої справи, ніж у самій формі судочинства), це і суб'єкти права, і їхня діяльність, і природа договорів. Тож, залишається спостерігати за розвитком наказного провадження в обох галузях на практиці, щоб контролювати їх ефективність та загальну необхідність.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3528/>. [//http://jrc.org.ua/upload/steps/aaabe65b9a705acf57f2e4b3a3c86ade.pdf](http://jrc.org.ua/upload/steps/aaabe65b9a705acf57f2e4b3a3c86ade.pdf)

2. Цивільний процесуальний кодекс України Верховна Рада України; Кодекс України, Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV – поточна редакція – Редакція від 03.08.2017. – [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

3. Курс цивільного процесу : підручник / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого» ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.

Науковий керівник: **Жушман М. В., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.**

Законодавчі ініціативи розгляду судами справ про усиновлення: постановка проблеми

Обговорення Верховною Радою України змін до процесуальних кодексів України у проекті Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» (реєстраційний № 6232) щодо судово-правової реформи, відбувалося у поєднанні із жвавим обговоренням науковцями законопроекту на одній з науково-практичних конференцій міжнародного характеру [1]. Разом з тим, прийняття органом законодавчої влади нашої держави вказаного законопроекту в цілому стало запорукою проведення цієї науково-практичної конференції студентів та аспірантів юридичних вищих навчальних закладів кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого з метою визначення основних положень оновленого цивільного-процесуального законодавства. Слід відмітити і суттєвий внесок представників харківської процесуальної школи у дослідження проблем, що виникають при розгляді справ окремого провадження в цілому [2]. Також не можна не відмітити і наявність дисертаційних досліджень, предметом яких виступали норми цивільного процесуального права, котрі визначають, зокрема, процедуру усиновлення [3].

Поряд із введенням нових інститутів та процедур (електронне правосуддя, спрощені провадження, нове за змістом провадження у справі до судового розгляду тощо), орган законодавчої влади приділив достатньо уваги у зазначеному документі правовому регулюванню розгляду справ окремого провадження, зокрема справ про усиновлення. Актуальність дослідження порядку розгляду справ про усиновлення за правилами цивільного процесуального законодавства пояснюється доволі великою кількістю справ зазначеної категорії, що була предметом розгляду судами цивільної юрисдикції. За даними Державної судової адміністрації України, викладеними у довідці на адресу авторки від 06.10.2017 р., кількість матеріалів про усиновлення, що розглядалися судами цивільної юрисдикції впродовж 2013–2016 років, становить 12 543 справи. В той же час, при розгляді 145-ти справ встановлено порушення термінів їх вирішення за правилами ЦПК України.

Не вносячи, фактично, змін до правового регулювання усиновлення в порівнянні з нормативним закріпленням вказаного інституту у нині діючому ЦПК України, суб'єкт законодавчої ініціативи залишив поза увагою низку положень, які доцільно б було вдосконалити. Так, текст вищевказаного нормативного акту за реєстраційним номером 6232 не виправляє невідповідності національних норм вимогам Європейської конвенції про усиновлення дітей, ратифікованою Законом України № 3017-VI від 15.02.2011 р. [4]. Мова йде про зміст ст. 5 зазначеного міжнародного акту, який встановлює, що усиновлення не приймається, якщо не надано згода другого з подружжя чи зареєстрованого партнера усиновлювача. У такому випадку за провадження законодавцем необхідної умови усиновлення лише за наяв-

ності згоди обох із подружжя зможе привести усиновлення у відповідність до міжнародних стандартів, про які мова йшла вище. Виходячи з цього вважаю, що зміст ст. 252 чинного ЦПК України відносно переліку документів по справі має містити вимогу саме обов'язкової наявності письмової нотаріально засвідченої згоди на усиновлення іншого з подружжя, а не вказувати на можливість надання згоди на усиновлення другого з подружжя лише за наявності (підкреслено мною. – Я.Т.) цього документу. На таке зауваження до змісту правових норм, про які йде мова, вказувалось і у науковій літературі [5, с. 468].

Залишилась поза увагою законодавця і можливість розгляду справ про усиновлення в порядку позовного провадження за умови наявності спору про право на усиновлення однієї дитини з боку декількох заявників. Так, Гусаров К. В, розкриваючи поняття «справедливості» судового рішення, слушно наводить приклад явно несправедливого у соціальному відношенні судового рішення, яке у свою було предметом дослідження Боннера О. Т. У даному випадку для суду рішуче значення мала нерівність соціальних можливостей сторін щодо виховання дитини при відмові у позові одному подружжю про відібрання дитини до іншого подружжя [6, с. 210].

Запропоновані зміни та подальше дослідження правових норм, що регулюють розгляд судами справ про усиновлення, мають сприяти більш чіткому дотриманню відповідних вимог законодавства з метою забезпечення найвищих інтересів дитини. Виходячи з цього вони сприятимуть підвищенню якості судочинства та відповідності міжнародно-правовим стандартам здійснення правосуддя в цілому та усиновлення зокрема.

Список використаних джерел:

1. Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства. Зб. наук. праць. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 лип. 2017 р.) / за заг. ред. І. О. Ізарової, Р. Ю. Ханік-Посполітак. – Київ : ВД Дакор, 2017. – 238 с.
2. Окреме провадження : монографія / В. В. Комаров, Г. О. Світлична, І. В. Удальцова ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 312 с.; Цивільне судочинство України: основні засади та інститути : монографія / В. В. Комаров, К. В. Гусаров, Н. Ю. Сакара та ін. ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2016. – 848 с.
3. Стоянова Т. А. Процесуальні особливості розгляду справ про усиновлення громадянами України : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Т. А. Стоянова; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2009. – 17 с.; Грабовська О. О. Особливості судочинства в справах про усиновлення (удочеріння) іноземними громадянами дітей, які проживають на території України : дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Грабовська Оксана Олександрівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – 209 с.; Журило С. С. Цивільно-правове регулювання усиновлення дітей-громадян України іноземними громадянами : автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Сергій Сергійович Журило. – Одеса, 2015. – 20 с
4. Європейська конвенція про усиновлення дітей (переглянута) від 27 листопада 2008 року [Електронний ресурс]. – URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a17
5. Гузь Л. Є., Гузь А. В. Судово-практичний коментар до Сімейного кодексу України: Навчальний посібник. – Х.: Видавничий будинок «ФАКТОР», 2011. – 576 с.

6. Гусаров К. В. Інстанційний перегляд судових рішень у цивільному судочинстві : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого» ; Костянтин Володимирович Гусаров. – Харків, 2011. – 431 с.

Науковий керівник: *Гусаров К. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Фартушина Д. К.,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,

Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,

3 курс

До питання запровадження групових позовів в Україні

При оновленні процесуального законодавства залишається актуальною проблема впровадження в правову систему України концепції групового позову як перспективної форми судового захисту прав та інтересів значної кількості осіб. Використання цього поняття ґрунтується на пропозиції відомого процесуаліста Каппеллетті М., який ще у середині 1960-х років запропонував категорію саме групового (масового) позову. Однак, варто зауважити, що на сьогодні існує декілька назв цього інституту в різних країнах, серед яких «класовий позов» (США) та «багатосторонній процес» (Ірландія). У країнах континентального права перевага надається термінології, яка позначає захист колективних прав [2, с. 43]. Верховний Суд України у Рекомендаціях круглого столу від 11.06.2015 р. використовує поняття «масовий позов».

Наразі більш важливою проблемою є питання впровадження оптимальних моделей застосування групового позову в Україні. Як зазначає Білоусов Ю. В., у цілому зарубіжний досвід вказує на такі три основні моделі: приватний, організаційний і публічний групові позови. Для приватного групового позову (*private class action*) притаманне те, що будь-яка особа (фізична чи юридична) може подати вказаний позов за умови, що така особа має власну вимогу та є членом групи позивачів. Організаційний груповий позов (*organization class action*) передбачає, що позов можуть подати певні організації, не маючи при цьому власних вимог. Якщо законом закріплено право уповноваженого державного органу подавати позов і діяти як позивач, виступаючи в справі від імені певної групи осіб, то мова йде про публічний груповий позов (*public class action*) [3, с. 299].

Відносно двох останніх моделей групових позовів, варто зазначити, що Закон України «Про захист прав споживачів» (далі – Закон) [4] містить положення про можливість подавати позови до суду для захисту порушених прав невизначеного кола споживачів спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади, а саме Державною інспекцією України з питань захисту прав споживачів (п. 10 ч. 1 ст. 26 Закону), та спеціально створеними структурними підрозділами при виконавчих органах місцевих рад (п. 6 ч. 1 ст. 28 Закону). Крім того, об'єднання споживачів мають право звертатися з позовом до суду про визнання дій продавця, виробника (підприємства, що виконує їх функції), виконавця протиправними щодо невизначеного кола споживачів і припинення цих дій (п. 9 ч. 1 ст. 25 Закону).

Враховуючи це, можна визначити, що в Україні, як і багатьох країнах романо-германської системи приватного права (Франція, ФРН, Іспанія, Італія, Греція), існує передумова подання публічного та організаційного групового позову. Проте, ця передумова потребує відповідної регламентації в процесуальному законодавстві. Доцільним буде також впровадження моделі приватного групового позову, тобто можливості його подання групою приватних осіб, які жодним чином не об'єднані в колективні інститути і між якими відсутній правовий зв'язок, притаманний першим двом категоріям. Рекомендацією вищезазначеного круглого столу ВСУ було запропоновано передбачити подання такого позову через єдиного позивача – представника групи, якого треба наділити процесуальними правами позивача [5, с. 8]. Однак вказані рекомендації не були враховані при розробці змін до ЦПК, незважаючи на те, що з моменту проведення засідання круглого столу ВСУ минуло вже понад два роки.

Ще одна особливість провадження за груповими позовами проявляється в процесі вирішення питання про згоду потенційних учасників провадження на участь у ньому або про відмову від участі. У зв'язку з цим використовуються два можливі варіанти волевиявлення: «з вибором на користь виходу» зі складу групи (opt out), коли потенційним учасникам надається певний строк для заяви про вихід зі складу групи, а в іншому випадку судові рішення буде поширюватися на них незалежно від їх бажання; «з вибором на користь приєднання до групи» (opt in), що передбачає поширення рішення суду лише на тих її учасників, які вчасно повідомлять суду про своє приєднання до вимог за груповим позовом [6, с. 8]. Оптимальним вирішенням цього питання є використання у цивільному та господарському процесі саме принципу “opt in”. При цьому необхідно передбачити також право особи, яка не була членом групи в провадженні, проте рішення в справі стосується її прав, звертатися до суду в індивідуальному, але процесуально спрощеному порядку.

Інститут групового позову має стати вагомим правовим механізмом превентивного характеру щодо запобігання порушень у сфері захисту прав споживачів, порушення прав та інтересів учасників природоохоронних, екологічних, рекламних правовідносин. Отже, в контексті питання запровадження цього інституту в Україні, ми пропонуємо внесення змін до ЦПК шляхом доповнення його окремою главою, що буде визначати особливості провадження у групових спорах. Детальної регламентації потребують всі три можливі моделі групових позовів (приватний, організаційний, публічний позови), а також порядок надання згоди потенційних учасників провадження за принципом “opt in”.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

2. Губська, А. В. Групові позови в цивільному процесі [Текст] : монографія / А. В. Губська, О. В. Київець ; Нац. акад. прокуратури України. – Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2015. – 180 с.

3. Білоусов Ю. В. Груповий позов: зарубіжний досвід та перспективи його використання в Україні. / Ю. В. Білоусов. // Університетські наукові записки. – 2012. – № 1 (41). – С. 295-309.

4. Закон України «Про захист прав споживачів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>.

5. Масовий позов: перспективи в Україні через призму зарубіжного досвіду // Вісник Верховного Суду України. – 2015. – № 8. – С. 3-8.

6. Можаровська К. В. Масовий позов у цивільному процесі України: у пошуках оптимальної процесуально-правової форми. / К. В. Можаровська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2015. – № 16. – С. 7-11.

Науковий керівник: *Каламайко А. Ю., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Федюк В. В.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
3 курс, 7 група*

Поняття та особливості малозначних справ у змінах до Цивільного процесуального кодексу України

Заслуговує на увагу поява нової для вітчизняного цивільного процесуального законодавства категорії «малозначні справи». При цьому законодавець у законопроекті «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу, Цивільного процесуального кодексу, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» (далі – ЦПК) встановлює критерій малозначності відповідно до ціни позову, передбачає розгляд таких справ у порядку спрощеного провадження, а також закріплює певні обмеження щодо касаційного оскарження таких категорій справ. Ці новели, на наш погляд, відповідають сучасним світовим тенденціям розвитку цивільного судочинства. Так, згідно з ч. 1 принципу 8 Рекомендації №R(84)5 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення функціонування правосуддя, пропонувалося запроваджувати конкретні правила чи збір правил, які мають прискорювати розв'язання спорів, у тому числі у випадках пред'явлення позову на невеликі суми та у зв'язку з трудовими спорами.

Відповідно до ч. 3 ст. 61 ЦПК малозначними слід вважати справи, у яких ціна позову не перевищує п'ятдесяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а також справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. З цих положень впливає дві головні характеристики поняття «малозначних справ».

Першою є ціна позову. Так, у випадку, коли вона не перевищує 50 розмірів прожиткового мінімуму, така справа завжди вважатиметься малозначною. Також суд матиме право визнати справу незначної складності малозначною з ціною позову до 500 розмірів прожиткового мінімуму. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що ціна позову – це найголовніший критерій визначення малозначних справ. Разом з тим міжнародними регламентами та рекомендаціями пропонується також звер-

тати увагу і на категорії справ. Як приклад, в літературі зазначається, що не можуть бути визнані малозначними наступні: щодо статусу або дієздатності фізичних осіб; права власності, що впливає зі шлюбних відносин, аліментних зобов'язань, заповітів і спадкування; банкрутства; володіння нерухомим майном, за винятком грошових позовів, або порушення недоторканності приватного життя і прав, пов'язаних з особистістю, в тому числі дифамації [1, с. 6].

Слід відмітити, що поняття «малозначні справи» застосується й в інших галузях права, однак, його зміст є неузгодженим. Як приклад, в узагальненні Верховного Суду України щодо застосування судами законодавства у справах про адміністративні правопорушення у сфері інтелектуальної власності від 1.01.2006 р. зазначається, що потерпілі можуть самі вирішити питання про малозначність для них правопорушення, за відшкодуванням збитків якого до суду вони не звертатимуться. Однак, навряд чи в 2017 р. середньостатистична особа не звертатиметься до суду за відшкодуванням збитків понад 50 тис. гривень. Тож в українських реаліях, пов'язаних з рівнем життя населення, малозначність справи за умови ціни позову навіть до 50, а тим паче до 500 розмірів прожиткового мінімуму є недостатньо обґрунтованою.

Другою характеристикою малозначних справ є їх незначна складність. Разом з тим як чинне законодавство, так і сам ЦПК на встановлюють критерії, що мають враховуватися при оцінці складності справи. Вбачається, що ними можуть бути зрозумілість, типовість справи, обставини якої не потребують кваліфікованого тлумачення чи доказування правниками тощо. Ці риси побічно впливають з ч. 2 ст. 63 ЦПК, згідно з якою при розгляді справ у малозначних спорах (малозначні справи) представником може бути особа, яка досягла вісімнадцяти років, має цивільну процесуальну дієздатність, тобто вона не обов'язково повинна бути адвокатом й, відповідно, мати вищу юридичну освіту. Також ч. 3 ст. 275 ЦПК вказує на те, що при вирішенні справи у порядку спрощеного позовного провадження (є характерним для розгляду малозначних справ) суд враховує, зокрема, кількість сторін, категорію та складність справи, думки сторін, суспільний інтерес, обсяг та характер доказів тощо.

Серед особливостей розгляду малозначних справ можна виділити наступні. По-перше, відповідно до ст. 275 ЦПК вони розглядаються у порядку спрощеного позовного провадження у строк, що не перевищує 60 днів. По-друге, право на оскарження судових рішень, постановлених за результатами розгляду цих справ, обмежене. Так, у ч. 3 ст. 390 ЦПК закріплюється, що не підлягають касаційному оскарженню, зокрема, судові рішення у малозначних справах, крім випадків, якщо:

1) касаційна скарга стосується питання права, що має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики;

2) особа, яка подає касаційну скаргу, відповідно до цього Кодексу позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, під час розгляду іншої справи;

3) справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу;

4) суд першої інстанції помилково відніс справу до категорії малозначних. Таке обмеження у праві на касаційний перегляд не є порушенням Конституції України, оскільки відповідно до п. 8 ч. 2 ст. 129 Основного Закону основними засадами судочинства є право на на касаційне оскарження судового рішення у визначених законом випадках.

На підставі викладеного, на наш погляд, можна зробити висновок, що поява категорії малозначних справ в новому ЦПК є, з одного боку втіленням позитивного європейського досвіду, що сприятиме спрощенню судочинства, а з іншого – для їх реалізації необхідні грамотне тлумачення деяких оціночних понять суддею (суспільний інтерес, складність тощо) і судова практика. Існує також загроза розширення дискреційних повноважень суду.

Список використаних джерел:

1. Бобрик В. Спрощення судового розгляду справ з невеликою ціною позову: європейський досвід і перспективи в Україні / В. Бобрик // Підприємництво, господарство і право. 2016. № 12. С. 4-9.

Науковий керівник: *Сакара Н. Ю., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Хазан С. А.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Слідчо-криміналістичний інститут,
студентка 2 курсу, 3 групи*

Особливості мирової угоди у цивільному судочинстві

Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (п. 1 ст. 6) встановлено право кожного громадянина на справедливий судовий розгляд у розумні строки, громадянин також не повинен тривалий час залишатися в невизначеному стані відносно результатів розгляду його справи. Укладання мирової угоди сторонами у цивільному процесі є ефективним засобом прискорення судової процедури, розгляду справи у розумні строки, тому дослідження умов мирової угоди та практики їх застосування є актуальним.

Мирова угода – це укладена в цивільному процесі угода між сторонами у справі і затверджена судом про умови припинення спору, на підставі взаємних уступок – відмови позивача від частини своїх вимог або їх зміни, визнання відповідачем зміненого позову чи зменшення розміру позивних вимог [1, с. 304-305].

Положення проекту ч.1 ст. 208 Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) визначили, що мирова угода укладається сторонами з метою врегулювання спору на основі взаємних поступок і має стосуватися лише прав та обов'язків сторін [2].

У мировій угоді сторони можуть вийти за межі предмета спору за умови, що мирова угода не порушує прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб. Сторони можуть укласти мирову угоду і повідомити про це суд, зробивши спільну письмову заяву, на будь-якій стадії судового процесу.

До ухвалення судового рішення у зв'язку з укладенням мирової угоди суд відповідно до ч. 3 ст. 208 ЦПК повинен роз'яснити сторонам наслідки такого рішення, перевірити, чи не обмежені представники сторін вчинити відповідні дії.

Укладена сторонами мирова угода затверджується ухвалою суду, в резолютивній частині якої зазначаються умови угоди. Затверджуючи мирову угоду, суд цією ж ухвалою одночасно закриває провадження у справі.

Як передбачає ч.5 ст. 208 ЦПК, суд постановляє ухвалу про відмову у затвердженні мирової угоди і продовжує судовий розгляд, якщо:

1) умови мирової угоди суперечать закону чи порушують права, чи охоронювані законом інтереси інших осіб, є невиконуваними;

2) одну із сторін мирової угоди представляє її законний представник, дії якого суперечать інтересам особи, яку він представляє.

Стаття 209 ЦПК передбачає, що у разі невиконання затвердженої судом мирової угоди ухвала суду про затвердження мирової угоди може бути подана для її примусового виконання в порядку, передбаченому законодавством для виконання судових рішень.

Як вже зазначалось, укласти мирову угоду закон дозволяє на будь-якій стадії розгляду справи. Цивільно-процесуальне законодавство передбачає, що примирення сторін може бути оформлене не лише під час розгляду справи в суді першої інстанції (ст. 208 ЦПК України), але і на стадії апеляційного (374 ЦПК України) і касаційного розгляду (ст. 409 ЦПК України).

Стаття 374 ЦПК передбачає відмову позивача від позову та мирову угоду сторін. Відповідно до цієї статті в суді апеляційної інстанції позивач має право відмовитися від позову, а сторони – укласти мирову угоду відповідно до загальних правил про ці процесуальні дії незалежно від того, хто подав апеляційну скаргу. Якщо заява про відмову від позову чи мирова угода сторін відповідають вимогам ст.ст. 207, 208 цього Кодексу, суд постановляє ухвалу про прийняття відмови позивача від позову або про затвердження мирової угоди сторін, якою одночасно визнає нечинним судове рішення першої інстанції, яким закінчено розгляд справи, та закриває провадження у справі.

А ст. 409 ЦПК передбачено, що у суді касаційної інстанції позивач має право відмовитися від позову, а сторони мають право укласти між собою мирову угоду з додержанням правил ЦПК, що регулюють порядок і наслідки вчинення цих процесуальних дій. Якщо заява про відмову від позову чи мирова угода сторін відповідають вимогам ст.ст. 207 і 208 ЦПК, суд визнає нечинними судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій та постановляє ухвалу про прийняття відмови позивача від позову або про затвердження мирової угоди сторін, якою одночасно закриває провадження у справі.

Для того щоб мирова угода не використовувалась як інструмент зловживання правом, суд при вирішенні питання про визнання мирової угоди повинен встановити наявність у позивача суб'єктивного права, а у відповідача – зобов'язань, а також факт невиконання таких зобов'язань, який став причиною порушення прав позивача. Тобто, суд не має визнавати мирову угоду, не з'ясувавши фактичних обставин справи [3, с. 21]. Таким чином, з'ясуванням судом фактичних обставин справи має бути обов'язковою умовою визнання мирової угоди судом.

Аналіз фактичних даних дає можливість дійти висновку, що мирова угода – угода сторін про припинення судового спору мирним шляхом на підставі взаємних поступок і повного або часткового задоволення зустрічних вимог.

Основними перевагами перед розглядом справи по суті є перш за все економія часу, а по друге – нормалізація відноси сторін конфлікту, оскільки, як правило, мирова угода є домовленим компромісом, який враховує інтереси обох сторін.

Результатом укладення мирової угоди є припинення провадження у справі, ліквідація в тому чи іншому обсязі попередніх прав і обов'язків сторін і заміна їх новими, у відповідності з умовами, з якими, власне, і укладено мирову угоду.

Укладення мирової угоди, безумовно, є одним з тих результатів, яких може бажати сторона позивача – адже вона свідчить про завершення іноді досить виснажливого судового процесу і найшвидше досягнення цілі, яку переслідує позов.

Список використаних джерел:

1. Штефан М. Й. Цивільний процес. Підручник для юридичних спеціальностей вищих закладів освіти: – К.: Ін Юре. – 1997. – 608 с;

2. Проект Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415

3. Скуратовский М.Л. Мирное соглашение: проблемы правоприменительной практики / М. Л. Скуратовский // Арбитражный и гражданский процесс. – 2011. – №3. – С. 21-26.

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Чередниченко К. Ю.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
3 курс, 4 група*

Заочний розгляд цивільних справ: проблемні аспекти

Заочний розгляд цивільних справ можна вважати одним із найбільш прогресивних процесуальних інститутів, який спрямований на забезпечення максимальної ефективності здійснення процедур цивільного судочинства. Метою впровадження даного інституту було розширення можливостей захисту своїх прав фізичними та юридичними особами у суді, а також мінімізація зловживань суб'єктивними процесуальними правами учасниками процесу. Саме тому й вважаємо за потрібне усунути причини недостатньої розробленості даного інституту шляхом вдосконалення приписів цивільного законодавства.

Положення ЦПК, які стосуються заочного розгляду цивільних справ знайшли своє втілення у главі 8 розділу III. Науковці, які займалися дослідженням даного інституту, наголошували на тому, що назва глави не повністю відображує зміст тих приписів, що знаходять своє втілення у статтях Кодексу. Не можу не погодитися з даною думкою, адже назва дійсно має вказувати на специфічну процедуру перегляду такого рішення. Тому, більш доцільно було б змінити назву глави таким

чином, щоб була вказівка саме на те формальне визначення рішення, яке ухвалюється під час заочного провадження.

Одним із проблемних питань можна вважати порядок та строки оскарження прийнятого рішення. Якщо для позивача передбачений загальний порядок оскарження, то для відповідача дана процедура містить певні спеціальні риси (подання заяви про перегляд прийнятого заочно рішення та можливість в подальшому оскаржити рішення в апеляційному порядку). Як і будь-яка процесуальна дія, оскарження рішення повинно мати відповідні строки. У ст. 228 чинного Цивільного процесуального кодексу зазначено, що за письмовою заявою відповідача заочне рішення може бути переглянуто тим судом, який його ухвалив. Однак, у приписах не міститься як вказівки на те, що потрібно робити суду, якщо визначені строки було пропущено, так і не зазначено, чи можна застосовувати загальні умови для поновлення процесуальних строків.

Не менше сумнівів викликає й той перелік умов проведення заочного розгляду справи, який передбачений у ст. 224 ЦПК. Аналіз даного припису різними вченими дав певні результати. Наприклад, Киян В. Я. вказує на наявність п'яти умов, серед яких можна виділити наступні:

- 1) неявка відповідача до суду;
- 2) належне повідомлення відповідача про час і місце судового засідання;
- 3) відсутність поважних причин неявки;
- 4) відсутність клопотання відповідача про розгляд справи за його відсутності;
- 5) згода позивача на розгляд справи у заочному провадженні.

Пропонуємо більш детально розглянути дані умови. Відповідно до положень ст. 224 ЦПК суд має перевірити факт повідомлення сторони (відповідачу) про час та місце, в якому відбудеться дане судове засідання в обов'язковому порядку. Більш того, факт повідомлення повинен містити належні докази. Серед методів інформування найчастіше обирають повідомлення відповідача через пресу про проведення судового розгляду справи, якщо місце його проживання чи перебування не відомо. Однак, на нашу думку, інформаційний розвиток людства досяг такого високого рівня, що не так багато людей досі читають газети. Тому доцільніше було б здійснювати повідомлення через соціальні мережі, мобільний зв'язок чи навіть електронну пошту.

Що ж стосується умови неявки відповідача в судове засідання, то тут виникає декілька проблем. По-перше, неявкою відповідача вважають і відсутність у залі судового засідання законного представника, що не завжди є виною даної сторони. По-друге, цікавими є й наслідки, що передбачені у ч. 5 ст. 169 ЦПК України, відповідно до якої заочне рішення може бути прийнято у разі, якщо сторона (відповідач) залишить залу судового засідання. Не можна не зазначити, що таке положення суперечить узагальненій практиці, згідно з якою не допускається винесення заочного рішення, якщо відповідач в процесі розгляду справи залишив зал судового засідання.

До речі, у законі вказано, що заочне провадження може відбутися лише за умови наявності згоди позивача заперечень щодо розгляду справи у такій формі. Таким чином, у разі відсутності такої згоди, розгляд справи має бути відкладений.

Підбиваючи підсумки, вважаємо за потрібне зауважити, що глава 8 розділу III потребує перегляду. Особливо це стосується положень, у яких визначаються умови та порядок заочного розгляду справи. Вдосконаливши законодавство та

усунувши зазначені проблеми, ми зможемо з упевненістю сказати, що даний інститут діє саме для забезпечення та гарантії прав та свобод осіб, а не в інтересах органів державної влади чи інших заінтересованих осіб.

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Шпак Ю. Б.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
3 курс*

Колективний позов як реалізація права на судовий захист

Відповідно до ст. 8 Загальної декларації прав людини «...кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом». Стаття 10 Декларації гарантує кожному для визначення його прав та обов'язків і для встановлення обґрунтованості обвинувачення право на підставі повної рівності, щоб його справа була розглянута прилюдно і з дотриманням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом. Аналогічні положення зазначено у п. 2 ст. 6, п. 3 ст. 8, п. 3 ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. На рівні Конституції України право на судовий захист закріплено у ст. 55.

Конституційні права і свободи є фундаментальною основою існування та розвитку українського народу, а тому держава зобов'язана створювати ефективні організаційно-правові механізми для їх реалізації. Відсутність таких механізмів нівелює сутність конституційних прав і свобод, оскільки призводить до того, що вони стають декларативними, а це є неприпустимим у правовій державі.

Частина 1 ст. 55 Конституції України визначає, що кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку. Суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод.

Колективний позов – це процедура процесуальної співучасті, спрямована на об'єднання однорідних вимог чисельної групи осіб, з правовими наслідками для них, в єдине провадження. Позивач виступає представником чисельної групи осіб, які не є сторонами справи, але мають однорідні вимоги. Цю групу осіб можуть складати представники всієї спільноти чи на територіальному рівні.

Право на пред'явлення колективного позову мають багато суб'єктів, проте заява підлягає розгляду в суді тільки якщо позивач і відповідач є процесуально правоздатними. Але невизначене коло осіб як особливий суб'єктний склад на боці позивача характеризується кількісною й персональною невизначеністю й несталістю. В разі звернення до суду з позовом на захист прав та інтересів невизначеного кола осіб конкретної фізичної особи, що є позивачем, вимога щодо цивільної процесуальної правоздатності поширюється на цю особу й відповідача. У випадку

ж пред'явлення позову суб'єктом захисту прав та інтересів інших осіб вимога щодо правоздатності поширюється тільки на відповідача. Інститут колективних позовів не завжди забезпечує ефективне вирішення проблем, коли йдеться не про декілька співучасників, а про сотні, або, навіть, сотні тисяч осіб. Тут можливі перешкоди суто формального характеру. Норми ЦПК України оперують поняттям кількох позивачів або відповідачів. Основною перешкодою для застосування інституту процесуальної співучасті для захисту прав великої кількості осіб є неможливість забезпечити ефективний розгляд справи.

В українському судочинстві практично відсутні колективні позови, оскільки в ЦПК України та інших законодавчих актах не зазначено чіткої процедури та механізму пред'явлення і ведення групових позовів, які б охоплювали питання, що виникають протягом усього процесу і до його закінчення. Тому необхідно створити уніфіковану систему інституту колективного позову в Україні, орієнтовану на яку, учасники цивільних відносин могли б розуміти весь процес захисту порушених прав та інтересів групи осіб: від збору інформації та визначення позивачів до виконання судового рішення.

Так, очевидно є необхідність деталізації процедури подання колективного позову задля забезпечення доступу для правосуддя не лише пересічних громадян, але й тим членам суспільства, чії права регулярно порушуються.

Науковий керівник: *Васильєв С. В., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

АЛЬТЕРНАТИВНИЙ РОЗГЛЯД СПОРІВ ТА МЕДІАЦІЯ

Бакланова О. В.,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,

Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,

3 курс

Медіація в аспекті внесення змін до Цивільного процесуального законодавства України

Поступова реформація судової гілки влади покликана підвищити рівень доступу до правосуддя, що є ключовим завданням руху «доступності до правосуддя» із 60-х рр. ХХ століття. У межах третьої хвилі зазначеного руху, постала необхідність пошуку варіантів альтернативних способів рішень спорів, одним з яких є медіація. Статистика показує, що до 85% всіх медіацій приносять позитивний результат. Навіть якщо угоди не досягнуто, залучення в медіацію збільшує розуміння та задоволення сторін-учасників [2, с. 235].

Директива № 2008/52/ЄС визначає медіацію як структурований процес незалежно від того, як він називатиметься або як на нього посилаються, через який дві або більше сторін спору намагаються самостійно, на добровільній основі досягти згоди для вирішення їх спору за допомогою медіатора (посередника). Цей процес може бути ініційований сторонами або запропонований рекоменда-

цією або наказом суду, або приписаний законодавством держави-члена. Він включає медіацію, яку проводитиме суддя, який не є призначений суддею в будь-якому судовому провадженні стосовно конкретного спору. Він виключає спроби, які робить в суді суддя, що розглядає справу для розв'язання спору в ході судового провадження стосовно цього спору.

З огляду на Проект Закону про медіацію № 2480 (далі – законопроект № 2480), можна дійти висновку, що медіація в Україні пропонується у двох видах: медіація при суді та позасудова медіація. За Проектом Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів № 6232 (далі – законопроект № 6232) передбачається врегулювання спору за участі судді [3]. На перший погляд, таким чином був закріплений інститут медіації на законодавчому рівні, але це не так. Використання законодавцем поняття «врегулювання спору за участі судді», є коректним, адже навряд чи дану процедуру можна назвати медіацією при суді, оскільки:

а) встановлюється обмежений строк процедури примирення – 30 днів;

б) суддя може запропонувати сторонам можливий шлях мирного врегулювання спору;

в) відсутнє самовизначення сторін врегулювання спору [3]. Вбачається, більш доречно розглядати інститут урегулювання спору за участю судді як нову в українській практиці гібридну примирливу процедуру, яка не є медіацією [5]. Закріплення використання поняття «врегулювання спору за участі судді» використовується і у §278 а Цивільного Укладення Федеративної республіки Німеччина (далі – ФРН) [1]. Спілка медіаторів ФРН зазначила, що дане визначення більш коректно визначає природу даного виду судової діяльності, що зумовлено, зокрема, строками проведення процедури. Можливість проведення позасудової медіації, на нашу думку, потребує закріплення не лише у окремому законі, а й у законопроекті № 6232, зокрема у ст. 198 ЦПК («підготовче провадження») та ст. 252 ЦПК («обов'язок суду зупинити провадження у справі»).

Наразі, Верховною Радою України було прийнято за основу законопроект №2480, який потребує доопрацювання [4]. З огляду на зарубіжний досвід впровадження медіації та її застосування, видається доречним зацентувати увагу на забезпеченні конфіденційності, адже таким чином буде забезпечена одна з головних переваг медіації. Конфіденційність можна розглядати у двох аспектах: конфіденційність перед судом (неможливість бути допитаним) та конфіденційність у спілкуванні під час медіації. За законопроектом № 6232 встановлюються гарантії для осіб, які за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з наданням послуг посередництва (медіації) під час проведення досудового врегулювання спору (ч. 2 ст. 71 законопроекту № 6232) [3]. Проте забезпечити конфіденційність у спілкуванні між сторонами у ході медіації не видається можливим через відсутність відповідних норм.

Крім того, вітчизняний законопроект у порівнянні з іноземними законами регламентує питання, які у зарубіжних країнах детально не врегульовані, зокрема аспект вимог до медіатора. Так, у Сполученому Королівстві внаслідок того, що формально чіткого закріплення вимог до медіатора немає, то для ведення практики медіації

немає необхідності отримання спеціального навчання, не потрібна наявність будь-якої базової професійної освіти. Однак, наприклад, в Англії і Уельсі для того, щоб організація-провайдер медіативних послуг могла проводити медіацію за рахунок державних коштів, вона повинна відповідати умовам, встановленим державним Агентством безкоштовної юридичної допомоги. Вбачається доцільним імплементувати аналогічне положення у вітчизняне законодавство.

Отже, з огляду на вищезазначене, можна сказати, що медіація в Україні поступово розвивається, проте відсутність законодавчого врегулювання гальмує процес впровадження даної процедури. Відповідно до законопроекту № 6232 впроваджується урегулювання спорів за участі судді, яку навряд чи можна назвати медіацією. На нашу думку, в Україні необхідно закріпити процедуру медіації у спеціальному законі для встановлення на законодавчому рівні гарантій конфіденційності, а також можливості надання послуг медіатора за рахунок державних коштів. Закріплення такого варіанту урегулювання спору є початком для поступового впровадження медіації у «чистому вигляді», як це відбувалося у Німеччині.

Список використаних джерел:

1. Bürgerliches Gesetzbuch – BGB / Гражданское Уложение Германии [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gzpo/index.html.

2. Медіація як альтернативна форма вирішення спорів / Ж.В. Мішина // Альманах права. – 2012. – Вип. 3. – С. 234–238. – Бібліогр.: 6 назв. – укр.

3. Проект Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415.

4. Проект Закону про медіацію [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=2480&skl=9.

5. Які прогалини в проектах нових ГПК, ЦПК та КАС заважатимуть примиренню сторін суддею чи медіатором [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://zib.com.ua/ua/128584-yaki_progalini_v_proektah_novih_gpk_cp_k_ta_kas_zavazhatimut_.html.

Науковий керівник: *Каламайко А. Ю., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Гатеж В. М.,

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
юридичний факультет,
студент 2 курсу денної форми навчання*

Альтернативні шляхи вирішення спорів

Україна – демократична правова держава, а демократичне суспільство здатне в багатьох випадках вирішувати конфлікти у своєму середовищі, не вдаючись до

державного судового процесу (владного примусу), використовуючи для цього інститути саморегулювання громадянського суспільства – способи альтернативного вирішення спорів. Адже однією з ознак демократичного суспільства, важливим способом забезпечення права доступу до правосуддя, справедливого судового розгляду, гарантованого ст. 6 Європейської конвенції з прав людини є практика впровадження альтернативного порядку вирішення спорів.

Запровадження в Україні системи альтернативного вирішення цивільно-правових спорів, яку широко застосовують у розвинених країнах світу, може стати новим дієвим інструментом як для подолання кризових явищ у сфері захисту прав та інтересів, так і для практичної реалізації сучасних правових тенденцій, спрямованих на підвищення ефективності механізму захисту прав.

Альтернативне вирішення спору визначається як узгоджений вибір та застосування відповідно до конкретної ситуації, найбільш ефективного приватного способу розв'язання спору та / або врегулювання правового конфлікту, що не заборонений законом, з метою досягнення необхідного правового результату [1, с. 10]. Альтернативне вирішення спорів варто розглядати як вирішення спорів і врегулювання правових конфліктів за допомогою альтернативних (недержавних) форм, що мають забезпечувати швидке й ефективне їх врегулювання за мінімальних затрат сил, часу й коштів зацікавлених осіб.

Так, однією із форм урегулювання спірних правовідносин є **медіація**. Їй притаманні ознаки, серед яких слід виділити такі: наявність правового спору між сторонами; вирішення спору та винесення рішення безпосередньо сторонами; наявність третьої особи – медіатора, який сприяє налагодженню комунікації між сторонами, однак не вирішує спір по суті; відсутність жорсткої правової регламентації процедури; наявність медіаційної угоди та неможливість примусово її виконання без звернення до компетентних органів [2, с. 1310]. Таким чином, медіація є однією із форм альтернативного вирішення спорів, в якій нейтральна третя особа (медіатор) сприяє розв'язанню конфліктів між сторонами шляхом переговорів.

Третейський розгляд спорів є ще однією формою альтернативного розгляду цивільних спорів. Оскільки, відповідно до ст. 2 Закону України «Про третейські суди» третейський суд – недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та / або юридичних осіб у порядку, встановленому цим Законом, для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин. Спір може бути переданий на розгляд третейського суду за наявності між сторонами третейської угоди, яка відповідає вимогам цього Закону. Звідси, природа третейських судів полягає в тому, що вони є органами цивільної юрисдикції, які обираються за погодженням самими сторонами для розв'язання спору між ними, що сприяє, в свою чергу, оперативності розгляду справи, доступності, зменшенню витрат та конфіденційності вирішення справи.

Одним із шляхів альтернативного правосуддя є і **міжнародний комерційний арбітраж**. Згідно із Законом України «Про міжнародний комерційний арбітраж» до міжнародного комерційного арбітражу можуть за згодою сторін передаватися: спори з договірних та інших цивільно-правових відносин, що виникають при здійсненні зовнішньоторговельних та інших видів міжнародних економічних зв'язків, якщо

комерційне підприємство хоча б однієї зі сторін знаходиться за кордоном, а також спори підприємств з іноземними інвестиціями і міжнародних об'єднань та організацій, створених на території України, між собою, спори між їх учасниками, а так само їх спори з іншими суб'єктами права України. Сторони звертаються до комерційного арбітражу відповідно до змісту арбітражної угоди.

Отже, розглянувши форми альтернативного розгляду справ, ми вкотре переконались, що цей правовий інструмент є високоефективним, апробованим багатьма світовими правовими системами та є необхідним в сучасній демократичній державі. Звичайно, деякі з них, зокрема медіація є маловідомим досвідом вирішення правових спорів. Однак, запровадження вказаного інституту та інших шляхів врегулювання конфліктів в українську правову систему сприятиме розвантаженню судів, швидкому вирішенню спорів та приведення національного законодавства до європейських стандартів. Слід відмітити, що альтернативні способи вирішення спорів не замінюють і не можуть замінити судову систему, а завжди будуть існувати паралельно з нею як допоміжна система, що сприяє своєрідному фільтруванню спорів.

Список використаних джерел:

1. Коссак В. Альтернативне вирішення спорів як спосіб захисту порушених прав / В. Коссак // Перспективи застосування альтернативних способів вирішення спорів (ADR) в Україні: матеріали Другого Львів. міжнар. форуму (Львів, 26–29 трав. 2009 р.) / Відп. за вип. І.І. Дутка. – Львів: Львів. держ. ін.-т новіт. технологій та управління ім. В. Чорновола, 2009. – С. 7-11.

2. Курс цивільного процесу: підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін.; за ред. В. В. Комарова. – Х.: Право, 2011. – 1352 с.

Науковий керівник: *Татулич І. Ю. к.ю.н., доц.кафедри правосуддя Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.*

*Гладій Н. В.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
5 курс, 2 група*

Розвиток медіації в Україні

Запровадження в Україні такої процедури вирішення спорів як медіація могло б стати дієвою альтернативою судам. На даний момент основною проблемою функціонування цього інституту є відсутність спеціалізованого законодавства. Останніми роками в нашій державі було зроблено декілька спроб законодавчого закріплення медіації, неодноразово розроблялися проекти законів, проте жоден з них так і не був схвалений. Починаючи з 2007 р. неодноразово проводилися різноманітні «круглі столи», навчальні курси із залученням зарубіжних експертів з питань медіації.

Важливим кроком для впровадження медіації є прийняття за основу проекту Закону України «Про медіацію» №3665 від 17.12.2015 р. За цим законопроектом в Україні повинна бути встановлена модель добровільної досудової медіації. Проектом закону передбачена можливість проведення медіації як до звернення до суду

(третейського суду), так і під час або після судового чи третейського провадження, у тому числі під час виконавчого провадження.

Прийняття цього законопроекту послугує активному розвитку медіації в Україні, адже в ньому закріплюються основні принципи медіації. Окрім цього необхідним є законодавче закріплення прав медіатора, адже конфіденційність є однією з основних умов успішності медіації та довіри населення до неї.

У Законі України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», прийнятого Верховною Радою України 3 жовтня 2017 р. згадуються термін «медіація». Позитивним моментом є те, що медіації приділено увагу в контексті забезпечення принципу конфіденційності. Зокрема, в процесуальних кодексах йдеться про те, що: «Не можуть бути допитані як свідки особи, які за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з наданням професійної правничої допомоги або послуг посередництва (медіації) під час проведення позасудового врегулювання спору, – про такі відомості.»

Слід зазначити, що при прийнятті нового Закону не були враховані положення законопроекту «Про медіацію» щодо внесення змін до процесуальних кодексів, а саме – обов'язок судді роз'яснити сторонам їхнє право на медіацію, а також щодо права суду зупинити провадження у справі для проведення медіаційної процедури.

Також окремо увагу потрібно приділити включенню в процесуальне законодавство механізму врегулювання спору за участю судді. У нових кодексах передбачено, що врегулювання спору за участю судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті. Процедура проводиться за участю судді у провадженні якого перебувала справа. Передання справи на врегулювання оформлюється ухвалою, якою одночасно закривається провадження у справі. У випадку недосягнення сторонами мирного врегулювання спору за наслідками проведення врегулювання спору повторне проведення врегулювання спору за участю судді не допускається.

До процесуального законодавства була введена абсолютно нова процедура примирення – урегулювання спору за участі судді. Цей самостійний інститут не має нічого спільного з класичною моделлю медіації. Раціональним є те, що законодавець розділив ці два інститути.

Не зважаючи на позитивні моменти ведення нової примирливої процедури, все ж таки є деякі недоліки. Інститут врегулювання спорів за участі судді не вирішує проблему завантаженості судів, як це могла б зробити медіація, а лише ускладнює її. Отже постає питання чи зможе кожен суддя, на якого покладено обов'язок врегулювання спору, провести дану процедуру ефективно. Адже медіаторами є люди, які самі виявили бажання бути посередниками при вирішенні спору на відмінно від суддів.

Тому питання про законодавче закріплення медіації все ж таки залишається відкритим. Нові кодекси лише передбачають можливість її проведення, але не передбачають можливість зупинення провадження для проведення медіації. Тим більше у зв'язку зі згадкою терміну «медіація» у положеннях кодексів виникає ще більша потреба у прийнятті окремого закону, який б детально регулював дану процедуру.

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Медіація як альтернативна форма вирішення цивільних спорів

Розвиток міжнародних економічних відносин призводить до стимулювання появи альтернатив для вирішення спорів в судовому порядку. Їх виникнення дозволяє знизити навантаження на суди. Крім того, судовий процес може тривати довгий час і потребує великих фінансових витрат, а також в деякій мірі може відволікати сторони від ведення господарської діяльності, саме тому розвинуті країни на сьогодні вирішили цю проблему шляхом запровадження такої форми альтернативного судочинства, як медіація.

На сьогодні значна кількість науковців займаються проблематикою альтернативного вирішення спорів, до них слід віднести Н. Вознюка, С. Голдберга, В. Тальчина, М. Морозова, С. Ткачука та інших.

Незважаючи на різноманітні визначення сутність медіації зводиться до розв'язання спору самими сторонами за участю третьої особи-медіатора, який здійснює загальне керівництво процедурою, допомагає сторонам досягнути максимально ефективного рішення самостійно [1, с. 1309]. Цим терміном позначається добровільна форма вирішення спорів із залученням медіатора, діяльність якого спрямована на координацію поведінки сторін і сприяння компромісного вирішення спору. Виходячи з цього, можна виділити такі ознаки інституту медіації: наявність певного правового спору між сторонами; вирішення спору та винесення рішення безпосередньо сторонами; наявність третьої особи – медіатора (посередника), який допомагає налагодити зв'язок між сторонами спору, але не вирішує справу по суті.

У науці вирізняють два види медіації: присудова та досудова. Присудова медіація характеризується альтернативним способом вирішення судових спорів за участю судді-медіатора. При цьому суддя-медіатор – це суддя, який володіє знаннями застосування медіаційної процедури, що підтверджуються відповідним сертифікатом. Даний вид характеризується тим, що сторони після надходження позову до суду мають право, надавши письмову заяву, розглянути справу з використанням медіації. В такому випадку справа передається судді, який наділений виключною компетенцією в медіаційній процедурі. Слід відзначити, що суддя, який розглядає справу, не має права виступати медіатором. В свою чергу досудова медіація – це порядок розв'язання спору між сторонами, який проводиться незалежною, третьою стороною (зовнішнім медіатором), який саме у досудовому порядку намагається досягнути згоди між сторонами. Даний вид характеризується тим, що медіатор визначається за спільною згодою обох сторін. Суб'єктами досудової медіації можуть бути особи, які мають сертифікат, що підтверджує їх знання. При проведенні досудової медіації, питання щодо альтернативного врегулювання спору може розглядатись як до початку подання позову, так і під час розгляду справи.

Оновлений Цивільний процесуальний кодекс України, прийнятий ВРУ 3 жовтня 2017 р., у розділі 3 глави 4, яка має назву «Врегулювання спору за участі судді», на перший погляд закріплює присудову медіацію у тих положеннях, що суддя пропонує сторонам надати пропозиції щодо шляхів мирного врегулювання спору та здійснює

інші дії, направлені на мирне врегулювання сторонами спору. Аналізуючи норми даної глави, варто відзначити, що мирне врегулювання сторонами спору здійснює суддя, який визначений Єдиною судовою інформаційною (автоматизованою) системою, що суперечить положенню присудової медіації, а саме в тій частині, за якою зазначається, що суддя-медіатор не може розглядати справу, яка йому призначена. Також варто підкреслити ту особливість, що суддя, виконуючи свої повноваження, повинен здійснювати справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ, тобто він вирішує спір, що виник між сторонами, а не сприяє примиренню сторін, як це передбачає медіаційна процедура. ЦПК у цій же главі зазначає, що суддя може запропонувати сторонам можливий шлях мирного врегулювання спору, а відповідно до основних ознак присудової медіації така підстава є неможливою, адже медіатор наділений виключно організаційними повноваженнями і компетенцією для керування сторін з метою досягнення компромісу у вирішенні спору.

У такому випадку, для того щоб присудова медіація знайшла своє відображення у цивільному судочинстві, законодавцю варто визначити чіткий перелік категорій розгляду справ, у яких медіація може бути обов'язковою; визначити порядок призначення судді-медіатора за умови, що він буде залучатись з позасудової системи чи буде сформований орган, який буде наділений компетенцією розгляду справ, пов'язаних із медіацією; визначити процедуру і наслідки недотримання такої процедури.

Підсумовуючи вищевикладене, варто відзначити такі переваги даної примірної процедури: медіація допомагає заощадити час, гроші і емоційні сили учасників спору, адже проводиться до початку розгляду справи по суті. Щодо медіатора, то він орієнтований не стільки на конфлікт (з'ясування, хто правий, а хто винен) або на виграш, скільки на конструктивний пошук рішень і досягнення компромісу. Законодавцю варто врахувати всі особливості медіаційної процедури і закріпити основні положення на законодавчому рівні.

Список використаних джерел:

1. Курс Цивільного процесу: підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.

Науковий керівник: *Сакара Н. Ю., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Кляпець М. С.,

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,*

3 курс

Запровадження та законодавче врегулювання медіації як альтернативного способу вирішення цивільно-правових спорів

В умовах стрімкого розвитку суспільних відносин, гармонізації українського законодавства та його активного реформування, а також завантаженості судів національної системи, постає проблема запровадження альтернативних способів вирішення спорів. Дана робота присвячена дослідженню передумов та перспектив законодавчого закріплення поняття та процедури медіації, переваг її застосування.

Цивільний кодекс України (ч. 1 ст. 15) визначає, що кожен має право на захист свого цивільного права. Зокрема, ч. 1 ст. 20 ЦК України передбачила здійснення такого права на свій розсуд, проте така форма захисту як «альтернативне вирішення спорів» Главою 3 Кодексу не передбачена. В той же час, Проектом змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (п. 9 ч. 1 ст. 19 Проекту), пропонується включення до видів адвокатської діяльності надання інформації, консультацій і роз'яснень з питань медіації, забезпечення правового супроводу, участь в організації та проведенні процедури медіації [1, с. 22]. На нашу думку, ця норма має бути бланкетною.

На сьогодні Проект Закону України «Про медіацію» готується до розгляду у другому читанні. Даним проектом (ст. 2), медіація визначається як альтернативний (позасудовий) метод вирішення спорів, за допомогою якого дві або більше сторони спору намагаються в рамках структурованого процесу за участі медіатора досягти згоди для вирішення їх спору. Частина 1 ст. 3 Проекту окреслює сферу застосування медіації, у тому числі її застосування для вирішення цивільних та сімейних спорів [2, с. 1-2]. Одним із недоліків даного Проекту є неврахування таких різновидів медіації, як *party-directed mediation*, в якій медіатор виступає фактично психотерапевтом-слухачем, а сторони вирішують конфлікт самостійно [3, с. 3, 14]; та *lawyer-supported mediation*, в якій в сімейних спорах конфлікт сторонам допомагає вирішити фахівець із сімейного права, широко використовувану в Великій Британії. Враховуючи надходження до місцевих та апеляційних судів понад 1 млн. справ у 2016 р., нормативне закріплення різновидів медіації сприятиме суттєвому розвантаженню судів.

Не дивлячись на запропоновану Проектом Закону норму, що суддя або третейський суддя має право звертати увагу сторін на можливість проведення процедури медіації на всіх стадіях судового розгляду справи (ч. 1 ст. 14), у Проекті ЦПК дане положення знайшло відображення лише у вигляді врегулювання спору за участі судді [4, с. 341–343]. Враховуючи, що медіатором у широкому розумінні не обов'язково має бути власне фахівець з права, даний інститут не врахував усіх теоретичних положень та практики з альтернативного вирішення спорів. Єдиною згадкою власне терміну «медіація» у Проекті є гарантія щодо неможливості допиту як свідка медіатора – особи, що надає послуги з посередництва (п. 2 ч. 1 ст. 71) [4, с. 261], що є втіленням положення щодо обов'язку медіатора зберігати в таємниці інформацію, отриману в процесі медіації, закріплену у ст. 4 Європейського кодексу поведінки медіаторів [5, с. 4].

Так, Європейський парламент та Рада Європи серед переваг медіації називають: забезпечення доступу до правосуддя, економічно ефективно та швидке вирішення спорів, добровільне виконання результатів, збереження дружніх стосунків між сторонами, використання сучасних технологій тощо [6]. До них також можна додати можливість залучення як посередника не виключно фахівця з права, а й психолога, спеціаліста у певній галузі тощо.

Висновок. Законодавче закріплення у регуляторному законодавстві поняття та процедури медіації в Україні має важливе значення для реалізації та застосування даного способу вирішення спорів. Медіація має беззаперечні переваги перед судовим вирішенням спору: сторони отримують бажаний для них результат з меншими гро-

шовими витратами та строками вирішення, забезпечується всебічний розгляд справи. Широке застосування медіації також відіграє важливу роль у розвантаженні судів. Однак, реалізація положень інституту медіації потребує доопрацювання цивільного, цивільно-процесуального законодавства та, передусім, законодавства про медіацію.

Список використаних джерел:

1. Проект змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» / Матеріали сайту Ради з питань судової реформи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: jrc.org.ua/upload/steps/bdc5610fac7309ca8aab48f0c1a531de.pdf

2. Проект Закону України «Про медіацію» (рестр. №3665 від 17.12.2015), внесений на розгляд Верховної Ради України народним депутатом Шкрумом А. І. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3665&skl=9

3. Party-Directed Mediation: Facilitating Dialogue Between Individuals by Gregorio Billikopf / University of California 3rd Edition, 24 March 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: nature.berkeley.edu/ucce50/ag-labor/7conflict/PartyDirMediation.pdf

4. Проект Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів (реєстр. № 6232 від 23.03.2017), внесений на розгляд Верховної Ради України Президентом України Порошенком П. О. [Електронний ресурс] – Режим доступу: w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415

5. European Code of Conduct for Mediators / Матеріали сайту European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_code_conduct_en.pdf

6. Директива 2008/52/ЄС Європейського парламенту та Ради від 21 травня 2008 р. «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ukrmediation.com.ua/images/DOCS/Model-documents/mediation-directive-ukr.pdf

Науковий керівник: *Ізарова І. О., д.ю.н., доцент юридичного факультету Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка.*

*Кравець А. Л.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Слідчо-криміналістичний інститут,
2 курс, 3 група*

Особливості медіації як альтернативного способу вирішення цивільних спорів

Альтернативні способи вирішення спорів передбачають використання таких методів розв'язання спорів, які найбільше підходять у тій чи іншій ситуації, враховують інтереси та вимоги сторін, допомагають подолати конфлікт, зберегти можливість подальшого спілкування та співпраці [1 с. 139].

У межах даного дослідження більш детально розглянемо медіацію як альтернативний спосіб вирішення спорів та медіаторів як ключових учасників даного процесу.

Перш за все слід відмітити, що процедура медіації у своїх формах успішно розвивається у США, Австралії, Новій Зеландії, Польщі, Чехії, Австрії, Бельгії, Великій Британії, Норвегії, Фінляндії. В Україні питання інституту медіації вже довгий час є предметом численних дискусій.

Щодо законодавчого визначення медіації, то проект закону України «Про медіацію» пропонує визначити медіацію як позасудову процедуру врегулювання конфлікту шляхом переговорів за допомогою одного або декількох посередників (медіаторів) [2].

Загальноприйняте визначення даного терміну наводиться у Типовому Законі Юнісфрал «Про міжнародну комерційну примирювальну процедуру з настановами щодо її впровадження й застосування», згідно якого медіація – це процес, коли сторони залучають третю особу або осіб для допомоги у мирному врегулюванні спорів, що виникають із приводу контрактних чи інших правових відносин, або пов'язані з ними [3].

Головна мета медіаторів – допомогти сторонам дійти порозуміння.

Доцільно звернути увагу на міжнародний досвід регламентації інституту медіації, а саме на Європейський кодекс поведінки для медіаторів, який встановлює, що медіатор може відігравати різноманітні ролі у процесі укладання угоди про примирення. Так медіатор може займати наступні ролі:

1) медіатор-«керівник» тільки контролює процедуру і не здійснює жодного впливу на зміст медіації;

2) медіатор-«формулювальник» – його діяльність спрямована на збір та розширення інформаційної та аргументаційної бази учасників, при цьому медіатор повною мірою використовує свої професійні знання та навички;

3) медіатор-«підкажчик» – його роль полягає в тому, що він намагається не тільки керувати процесом медіації, але й координувати зміст останнього;

4) медіатор-«оцінювач» – його робота спрямована на здійснення критичної оцінки ситуації, яка реально існує і яка склалася між сторонами медіації;

5) медіатор-«лідер» – вносить свої пропозиції стосовно розв'язання конфлікту, який існує [4].

Даний поділ ролей медіатора в процесі вирішення цивільних спорів доцільно використати у вітчизняному законодавстві у вигляді рекомендаційних вказівок для фахівців даної сфери.

Можна зробити висновки, що залучення незалежної особи (медіатора), яка покликана сприяти досягненню домовленості між сторонами, оскільки вона володіє спеціальною підготовкою та навичками подолання ескалації конфліктних ситуацій є позитивним досвідом для нашої країни, який тільки починає формуватися.

Список використаних джерел:

1. Канарик Ю. С. Медіація як альтернативний спосіб вирішення цивільних спорів / Ю. С. Канарик, Н. В. Волкович // Молодий вчений. – 2015. – № 11(1). – С. 138-141. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_11%281%29__32

2. Про медіацію: Проект Закону України від 17 лютого 2010 року No 7481: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=44891

3. Про міжнародну комерційну примирювальну процедуру з настановами щодо її впровадження й застосування: Типовий Закон Юнсітрал від 05 березня 2002 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/ml-conc/0390953_Ebook.pdf

4. Европейський кодекс поведіння для медиаторів [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://mediacia.com/files/Documents/Code_of_Conduct.pdf

Науковий керівник: **Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.**

Ланій І. І.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
6 курс*

Медіація як альтернативний спосіб урегулювання спорів

Мабуть кожна особа в своєму житті стикалася з необхідністю звернення до суду задля вирішення правового спору. Варто сказати, що правові спори є невід'ємним елементом життя суспільства. А зважаючи на велику необізнаність наших громадян з юридичних питань (варіантами захисту своїх прав та інтересів) існує необхідність доступного викладення та роз'яснення відповідних процесуально-правових положень у чинному законодавстві.

Усім відомо, що судова система України має численні недоліки, серед яких можна виділити: велику завантаженість суддів, тривалість судового процесу, значні витрати, що покладаються на сторони. Зважаючи на це, весь розгляд справи в судовому порядку створює в осіб негативне враження від дієвості та справедливості судової системи загалом.

На сьогодні, одночасно з реформуванням правосуддя великий інтерес у науковців викликає питання можливості запровадження та широкого використання альтернативних методів вирішення спорів.

Аналізуючи теоретичні матеріали та праці науковців, можна виокремити три основні альтернативні способи вирішення спорів відносно до традиційних (тобто вирішення спорів в спеціально створених судах): переговори, медіація (посередництво), третейський суд. У цій роботі ми будемо розглядати саме медіацію як один із загальноживаних альтернативних способів вирішення спорів, який довів свою дієвість закордоном.

Під поняттям «медіація» розуміють добровільний спосіб вирішення конфліктної ситуації, під час якого медіатор допомагає учасникам конфлікту вступити у діалог з метою досягнення консенсусу та прийняття спільного рішення щодо проблеми.

Таким чином медіація немовби оминає затяжні судові процедури. Медіатор має узгодити між сторонами спору процес комунікації так, щоб вони самі прийшли до рішення, яке б задовольняло потреби конфліктуючих сторін. Під час цього процесу

сторони доходять згоди самі – медіатор не приймає рішення за них. Процес медіації буде ефективним лише тоді, коли сторони будуть готові й спроможні почути один одного. Перевагами методів альтернативного вирішення спорів можна назвати: економію часу й коштів, можливість збереження ділових відносин. Сторони конфлікту при цьому не отримують рішення ззовні, вони власними вчинками й вимогами приходять висновку, який би задовольняв усіх. При цьому такий висновок ґрунтується не на простому застосуванні закону, а на врахуванні інтересів конфліктуючих сторін та принципу справедливості.

Вагому роль у розвитку та широкому впровадженні цього альтернативного способу вирішення конфліктів в українське законодавство мають такі міжнародні організації, як Європейський Союз та Рада Європи, які у своїх директивах та рекомендаціях, закріплюють ряд вагомих положень, якими можуть керуватися при здійсненні незалежного посередництва країни-члени.

Також варто сказати, що ще в березні 2015 року до Верховної Ради України був внесений Проект Закону про медіацію, однак з того часу ніяких змін не сталося. Хоча українське законодавство допускає альтернативні способи вирішення спорів, так як вибір способів та засобів вирішення конфліктів покладається на сторони.

Впровадження альтернативних способів вирішення спорів надасть можливість не лише певним чином розвантажити судову систему, а насамперед урегулювати існуючий спір самими сторонами конфлікту не виносячи його назовні.

Отже, процес медіації не є чимось новим для української правової системи. Але необхідно визначити його дієвість та реальну здатність урегулювати конфлікти в сучасному українському суспільстві. Можна сподіватися, що він органічно увійде до правової системи України завдяки тому, що не є чужим, а лише тільки модернізованим, і придатним для функціонування не тільки в українському правовому просторі, а й для вирішення міжнародних конфліктів.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону України про медіацію. Електронний ресурс [Режим доступу]: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=2480&skl=9

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Мінасян К. А.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Слідчо-криміналістичний інститут,
3 курс, 3 група*

Медіація як інструмент юридичної техніки щодо позасудового способу врегулювання цивільних спорів

Проект Закону України «Про медіацію» №3665 в основній редакції дає визначення термінів «медіація» та «медіатор», а саме медіація – це структуровані переговори, в яких сторони намагаються самостійно, на добровільній основі, досягти згоди за допомогою третьої незалежної сторони – медіатора.

Саму процедуру медіації можна чітко структурувати на етапи:

1) попередня стадія, яка складається з підготовчого етапу, індивідуальних зустрічей (на цьому етапі медіатор вивчає позиції учасників конфлікту і забезпечує їх взаємне спілкування);

2) відкриваюча стадія – на цій стадії відбувається поступове налагодження прямого спілкування між сторонами. Її етапами є пояснення сторін, а також виклад кожної зі сторін своєї позиції у спорі, з'ясування причин виникнення спору та мотивації сторін у спорі, уточнення позицій сторін, поділ загальної суті спору на окремі складові, підсумок;

3) середня стадія, яка передбачає спільний пошук шляхів вирішення спору, етапність цієї стадії полягає у визначенні першочергових питань, з'ясуванні невиявлених інтересів сторін, визначенні спільних засад та інтересів сторін у спорі, обговоренні й пошуку взаємоприйнятних способів вирішення спору, пошуку консенсусу;

4) заключна стадія – це складання угоди, яка готується виключно сторонами, містить взаємні поступки та після її остаточного формулювання перевіряється на допустимість й можливість виконання та справедливість, підписується сторонами [1].

Відповідно до ч.3 ст. 31 Цивільного процесуального кодексу України сторони можуть укласти мирову угоду на будь-якій стадії цивільного процесу. Більше того, в цивільному судочинстві навіть передбачено можливість проведення судом попереднього судового засідання в справі (ст. 130 ЦПК України), метою якого є з'ясування можливості врегулювання спору до судового розгляду. Тому правильним вбачається запровадження аналогічних норм для процесу застосування медіації. У цивільному процесі, а саме на будь-якому етапі вирішення спору, сторони і сьогодні можуть укласти мирову угоду і повідомити про це суд, зробивши спільну заяву. Але медіація значно поступається даному правовому інституту. Адже, якщо сторони виявлять бажання звернутися до медіації на етапі, коли спір вже розглядається компетентним органом, то дану угоду, на основі медіації, вони повинні назвати все ж таки мировою угодою, для подання до суду на затвердження, або ж просто домовитись, щоб позивач відмовився від свого позову [2, с. 63].

Відповідно до ст. 202 Проекту Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» (реєстр. № 6232 від 23.03.2017 р.) врегулювання спору за участі судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті. У разі припинення врегулювання спору за участі судді з підстав, передбачених пунктами 1–3 ч. 1 ст. 205 Проекту (у разі подання стороною заяви про припинення врегулювання спору за участі судді; у разі закінчення строку врегулювання спору за участі судді; за ініціативою судді у разі затягування врегулювання спору будь-якою із сторін), справа передається на розгляд іншому судді, визначеному в порядку, встановленому ст. 34 цього Кодексу. Але відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 205 Проекту у разі укладення сторонами мирової угоди та звернення до суду із заявою про її затвердження або звернення позивача до суду із заявою про залишення позовної заяви без розгляду, або в разі відмови позивача від позову чи визнання позову відповідачем суд, у провадженні якого знаходиться розгляд цивільної справи, самостійно постановляє ухвалу про припинення врегулю-

вання спору за участі судді, яка оскарженню не підлягає і одночасно суддя вирішує питання про поновлення провадження у справі.

Після поновлення провадження у справі, укладена сторонами мирова угода затверджується ухвалою суду, в резолютивній частині якої зазначаються умови угоди. Затверджуючи мирову угоду, суд цією ж ухвалою одночасно закриває провадження у справі.

Це нововведення дає можливість сторонам не доводити спір в судовому процесі до остаточного конфлікту. Можна зробити висновок, що ці зміни є кроком до поліпшення обізнаності населення з питання медіації.

Отже, правове врегулювання процедури медіації дозволить сторонам за добровільною згодою, на основі спільних інтересів, не звертаючись до системи судочинства за судовим захистом, швидко та ефективно вирішувати спори шляхом проведення переговорів та досягнення взаємопорозуміння. Можливо, законодавче закріплення медіації підвищить довіру до даного інституту і медіація зможе стати ефективним інструментом вирішення спорів в Україні.

Список використаних джерел:

1. Гола Л. В. Медіація як метод досудового врегулювання господарських спорів / Л. В. Гола [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2010/Pravo/63120.doc.html.

2. Сосюра О. О. Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів / О. О. Сосюра // Часопис Академії адвокатури України. – 2014. – №4(25).

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Міненко Д. С.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
господарсько-правовий факультет,
3 курс, 1 група*

Впровадження присудової медіації як альтернативного способу вирішення спорів

В умовах становлення України як правової та демократичної держави, інтеграції до європейського простору та проведення реформування системи захисту прав, свобод та інтересів особи, особливої актуальності набуває питання використання альтернативних способів вирішення спорів, одним із яких є медіація. Зазначена форма захисту цивільних прав, свобод та інтересів в тій чи іншій формі існує вже не одне століття, проте законодавче закріплення в таких країнах як, наприклад, США та Велика Британія отримала лише наприкінці ХХ століття.

На думку Розманова Ю. В., медіація є найбільш ефективною формою та одним із визнаних у світовій практиці способів позасудового вирішення спорів. Директива Європейського Парламенту та Ради «Про деякі аспекти медіації у цивільних та гос-

подарських справах» від 2008 року, визначає медіацію як своєрідний структурований процес, в якому дві або більше сторін намагаються самостійно і на добровільній основі досягти домовленості про врегулювання свого спору за участю медіатора, при цьому існує поділ на присудову (судову) та досудову медіацію. Присудова медіація – це вид медіації, що передбачає проведення переговорів після звернення особи до суду, на відміну від досудової медіації, що проводиться без звернення до суду.

У науковій доктрині, на основі аналізу зарубіжної літератури, науковці виділяють декілька моделей присудової медіації, що склалися у світі, залежно від того, хто виконує функції медіатора. Зокрема, Цувіна Т. А. виділяє наступні :

1) зовнішня присудова медіація – передбачає передання справи суддею на розгляд медіатору, що обраний сторонами та не є суддею або іншим працівником суду, а займається наданням медіаційних послуг приватно та зареєстрований як медіатор;

2) внутрішня присудова медіація (інтегрована медіація) проводиться ніби «всередині» суду, його працівниками або суддями-медіаторами, яка поділяється на два різновиди в залежності від того, хто виступає медіатором:

а) проведення медіації іншим суддею суду, де розглядається справа, який не входить до складу суду, що розглядає зазначену справу;

б) проведення медіації працівниками суду, що не є суддями, наприклад, працівниками апарату суду, помічниками суддів тощо, або спеціальними медіаторами, які працюють у центрі медіації, що знаходиться при суді.

На сьогодні в чинному цивільному процесуальному законодавстві України не передбачено інституту присудової медіації, а тому і серед науковців особливо актуальним є питання щодо доцільності впровадження такого альтернативного способу вирішення спорів. Поширеною є думка щодо необхідності впровадження зазначеного інституту через те, що саме застосування альтернативних способів вирішення сприяє звільненню судових органів від значної кількості спорів та спрощенню самої процедури досягнення згоди. Медіація – це сучасний та цивілізований процес вирішення певних спірних питань, управління яким покладається на самі конфліктуючі сторони, кінцевим результатом цього процесу є досягнення згоди та встановлення взаємовигідного положення для обох сторін. Суть медіації полягає в тому, що сторони конфлікту можуть за допомогою посередника провести переговори і досягти згоди, не звертаючись при цьому до суду. Тобто, медіація оминає складні судові процедури, а метою зазначеного інституту є обговорення та опрацювання складної ситуації та налаштування учасників спору на конструктивну взаємодію. Виходячи з зазначеного, я вважаю, що впровадження такого інституту альтернативного вирішення спорів є доцільним та необхідним.

Здійснивши аналіз норм проекту ЦПК, я дійшла висновку, що запропоноване нововведення передбачає певні положення, які суперечать сутності медіації, яка, зокрема, полягає у не прагненні посередником самостійно дослідити ситуацію і, звичайно, у не внесенні ним власних пропозицій щодо шляхів урегулювання спору, у супереч цим положенням проект передбачає можливість судді пропонувати сторонам шляхи вирішення спору.

Варто зазначити також і про недоліки, які можуть заважати використанню присудової медіації. По-перше, потреба в кадрах, тобто професійних медіаторах, які здатні встановити конструктивні відносини між учасниками процесу, а тому доцільним є створення інституту судді-медіатора. По-друге, ризик невиконання прийнятих за результатами розгляду медіаційних угод, внаслідок чого є важливим забезпечення на законодавчому рівні їх обов'язковості. По-третє, відсутність відповідальності за непрагнення сторін врегулювати спір шляхом медіації.

Отже, медіація, як альтернативна судовому розгляду процедура вирішення спорів, економічно ефективна й доцільна, цей інститут сприяє досягненню згоди між конфліктуючими сторонами, не витрачаючи при цьому час на підготовку до розгляду й розгляд справи в суді та додаткові кошти на обслуговування судових процедур. Запровадження присудової медіації на законодавчому рівні не тільки сприятиме всебічному й ефективному розв'язанню конфліктів, але й дозволить суттєво розвантажити суди, створюючи новий інститут цивілізованого вирішення спорів, але лише за умови законодавчого вирішення та врегулювання всіх недоліків зазначеного нововведення.

Науковий керівник: *Рожнов О. В., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Навроцька Ю. О.,
Харківський Національний університет імені В. Н. Каразіна,
юридичний факультет,
здобувач*

Концептуальні підходи щодо визначення та сутності арбітрабельності

Концепція арбітрабельності являє собою предмет інтенсивної наукової дискусії, але станом на сьогодні ні в науковому, ні в законодавчому правовому полі не існує уніфікованого визначення арбітрабельності, у зв'язку з чим застосування діючих положень законодавства нерідко призводить до неоднозначності тлумачення визначення арбітрабельності, що в свою чергу може ускладнювати вирішення спору. Тобто актуальність даного питання є безсумнівною.

Відповідно до глосарію термін «арбітрабельність» (укр.) = *arbitrable, arbitrability* = *arbitrabilite* (франц.) = *schiedsfaehigkeit* (нем.) – можливість об'єкта спору бути предметом арбітражного розгляду [1].

Статтею 1 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» визначено дві групи спорів, які за угодою сторін можуть передаватися до міжнародного комерційного арбітражу. Стаття 6 Закону України «Про третейські суди» оперує поняттям підвідомчості шляхом визначення вичерпного переліку справ, які не можуть бути передані до третейських судів (нагадуємо, що в Україні законодавчо розділена компетенція міжнародного арбітражу та внутрішніх третейських судів). Стаття 12 Господарського процесуального кодексу України, яка також застосовує поняття підвідомчості, містить положення щодо можливості передачі певних справ на розгляд третейського суду (ч. 2 цієї статті).

Науковці, які протягом не одного десятиріччя досліджували питання арбітрабельності в своїх працях, пропонують розглянути її наступним чином:

- Притика Ю. Д. розглядає арбітрабельність крізь призму понять «компетенція», «підвідомчість», «арбітрабельність» і вважає, що вони є взаємопов'язаними, проте не тотожними, оскільки компетенція – це повноваження певного органу (у нашому випадку національних судів і зовнішнього третейського суду), сукупність прав і обов'язків, а підвідомчість – це предмет правового регулювання, це ті правові спори, на які поширюється компетенція національних судів. Категорія арбітрабельності значно ширша, її ніяк не можна ототожнювати з предметною підвідомчістю [2].
- Мініна А. І. пропонує ввести до наукового обігу поняття «загальна арбітрабельність», що являє собою сукупність матеріальних і процесуальних умов визнання і виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу. Змістом загальної арбітрабельності виступають чотири компоненти: арбітрабельність спору, арбітрабельність сторін, арбітрабельність угоди, арбітрабельність процесу [3].
- Існує також підхід низки закордонних авторів, що характеризує питання арбітрабельності і неарбітрабельності, які надто досліджені, зокрема настільки, що гострота та актуальність проблеми втрачені [4].
- Стаття 77 Закону України «Про міжнародне приватне право» встановлює категорії справ, віднесених до виключної підсудності судів України. Існує думка, що ця стаття встановлює перелік неарбітрабельних справ.

Виходячи з зазначеного вище, ми дійшли наступних висновків:

- по-перше, для українського законодавства термін «арбітрабельність» спорів є маловідомим, тому що при визначенні компетенції будь-якого органу, що розглядає спір, застосовують звичний інститут підвідомчості. На відміну від законодавчої сфери, термін «арбітрабельність» в науковій сфері в різних його проявах прижився давно. Вважаємо, що в рамках вітчизняної наукової роботи необхідно сформулювати єдине визначення арбітрабельності та вичерпного пререліку справ, які можуть бути або арбітрабельними або неарбітрабельними, оскільки сам собою термін визначає сферу свого застосування – міжнародний комерційний арбітраж;

- по-друге, вважаємо, що на міжнародному рівні буде досить складно уніфікувати єдиний вичерпний перелік справ, що можуть бути предметом розгляду міжнародного комерційного арбітражу, погоджуючись з А. Редферном та М. Хантером, які в своїх працях зазначають, що кожна держава самостійно вирішує, які справи можуть або не можуть бути розглянуті міжнародним комерційним арбітражем відповідно до своєї політичної, соціальної та економічної політики [5].

Отже, арбітрабельність може бути визначена як об'єм категорій спорів, які згідно з законодавством відповідної країни за набором певних критеріїв можуть бути предметом розгляду міжнародного комерційного арбітражу.

Список використаних джерел:

1. Карабельніков Б. Р. Глосарій міжнародного комерційного арбітража / Карабельніков Б. Р. – Москва : Статут, 2007 – 160 с.
2. Притика Ю. Д. Щодо поняття і складових арбітрабельності: теоретичний аналіз // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – №1 том 2. – С. 10–13 (у співавторстві з Амборським А. В.)

3. Мініна А. І. Поняття і види арбітрабельності в теорії і практиці міжнародного комерційного арбитража: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право, підприємницьке право, сімейне право, міжнародне приватне право» / А. І. Мініна. – Москва, 2013. – 31 с.

4. Youssef K. The Death of Inarbitrability: Arbitrability: International & Comparative Perspectives / Ed. by L. A. Mistelis, S. L. Brekoulakis. Kluwer Law International, 2009. – С. 47.

5. Redfern A., Hunter M., Blackaby N., Partasides C. Law and Practice of International Commercial Arbitration, 5th ed. London, 2009. – P. 124.

Науковий керівник: *Венедіктова І. В., д.ю.н., проф. кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.*

Недашковська М. В.,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,

Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,

3 курс

Напрями реформування інституту медіації в Україні з урахуванням світового досвіду

Третя хвиля руху «Доступу до правосуддя» привернула особливу увагу до альтернативних способів врегулювання спорів, оскільки судовий спосіб урегулювання розбіжностей вимагає значних витрат і часу. Тому закономірно, що учасники цивільно-правових відносин звертаються саме до альтернативних способів вирішення спорів, серед яких одним із найпопулярніших є медіація. Альтернативні методи розв'язання спорів становлять один із п'яти тематичних напрямів Спільної програми Європейської комісії та Ради Європи із покращення діяльності судової гілки влади в Україні.

Необхідність запровадження інституту медіації у вітчизняній системі права ґрунтується на позитивних результатах практики застосування цього інституту в багатьох країнах світу, що свідчить про його ефективність. Шляхом медіації вирішується значна кількість спорів у таких країнах, як Сполучені Штати Америки, Велика Британія, Німеччина, Австрія та інші. На мою думку, для того щоб інститут медіації став ефективним способом вирішення спорів в Україні, необхідно спиратися на світовий досвід застосування цього інституту зазначених вище держав. В Україні існує лише проект Закону України «Про медіацію».

Уперше на законодавчому рівні була закріплена медіація у США, наприкінці 70-х років. Вся система права США направлена на те, щоб більшість спорів вирішувалися до суду. Так, у 1998 році парламентом США було прийнято Акт про альтернативне вирішення спорів, який містить імперативну вимогу до сторін про обов'язкове використання будь-якої форми альтернативного вирішення спорів, в тому числі й медіації, до судового звернення [1]. На мій погляд, запровадження такої норми в законодавстві України збільшило б відсоток справ, які б вирішувалися шляхом медіації (після прийняття Закону України «Про медіацію»), а в результаті зросла б ефективність діяльності суду.

У США, окрім приватних, існують державні служби медіації, які займаються вирішенням спорів, пошуком нових методів медіації та навіть за певних умов надають послуги безкоштовно (наприклад, Федеральна служба у США). В той же час, проектом ЗУ «Про медіацію» створення таких організацій не передбачено. На мою думку, необхідно створити державні служби з медіації, які б також за певних умов надавали послуги з медіації безкоштовно. Таким чином, ця форми альтернативного вирішення спорів стала б більш доступною для соціально незахищених верств населення.

Активно розвивається інститут медіації у Німеччині та Сполученому Королівстві. Статистика цих країн показує, що від 83% до 85% всіх медіацій вдалі [2]. Особливістю інституту медіації Сполученого Королівства є те, що судді можуть виступати медіаторами, але таким повноваженням наділені лише трибунали – це судді спеціалізованих судів у англійській судовій системі. Проект Закону України «Про медіацію» не надає суддям таких повноважень. На мій погляд, надання суддям права виступати медіаторами в правовій системі України можливе лише після проведення ефективної судової реформи, яка триває на даному етапі розвитку. Відповідно до пояснювальної записки до проекту Закону України «Про судоустрій та статус суддів» прийняття даного закону сприятиме очищенню судової системи від осіб, які не відповідають критеріям компетентності, професійної етики та добросовісності, а також створенню шляхів для наповнення суддівського корпусу найбільш професійними правниками сприятиме суттєвому підвищенню якості правосуддя. Після реалізації вказаного положення можливе надання окремим суддям повноваження бути медіатором.

Крім того, для доступу до інституту медіації необхідно запровадити зрозумілу платформу, де людина матиме змогу обрати собі медіатора. Здебільшого поширеною є практика ведення реєстрів медіаторів. Основним завданням реєстру медіаторів є забезпечення інформацією щодо фахівців, які мають право проводити медіацію. Так, ст. 19 проекту Закону України «Про медіацію» передбачено, що об'єднання медіаторів, організації, що забезпечують проведення медіації та/або проводять навчання медіації, можуть вести реєстри медіаторів. В Австрії такий обов'язок покладений на Міністерство Юстиції, у штаті Луїзіана (США) – спеціально створений комітет при Верховному суді. Реєстрація медіаторів у міністерстві юстиції чи в суді в більшості країн є безоплатною. При цьому інформація про внесених до реєстру медіаторів розміщується на офіційному веб-сайті відповідного державного органу, отже кожен бажаючий може з нею ознайомитись. Таким чином, до переваг такого варіанту ведення реєстру можна те, що процедура є, зазвичай, безоплатною. Тому, на мою думку, обов'язок із ведення реєстру медіаторів має бути покладено на Міністерство юстиції України.

Отже, інститут медіації має бути запроваджений на законодавчому рівні в Україні. Для цього необхідно спиратися на світовий досвід інших країн, в яких дана форма альтернативного вирішення спорів ефективно діє. Зокрема, проектом Закону України «Про медіацію», на мою думку, має бути передбачено: створення державних служб медіації, які за певних умов надавали послуги з медіації безкоштовно; покладення на окремих суддів повноваження бути медіатором; зобов'язання Міністерства юстиції України вести реєстр медіаторів.

Список використаних джерел:

1. Туманянц А. Р. Посередництво в урегулюванні правових суперечок: досвід США / А. Р. Туманянц // Проблеми законності. – 2007. – Вип. 86. – С. 166–177.

2. Землянська В. Аналіз практики судових та правоохоронних органів з впровадження процедури медіації в Англії, Бельгії та Німеччині / В. Землянська // Щоквартальний бюлетень. «Відновне правосуддя в Україні». – 2014. – № 1. – С. 76-81.

Науковий керівник: *Каламайко А. Ю., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Петраш К. В.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
господарсько-правовий факультет,
3 група, 4 курс*

Визначення стадій медіації

Вітчизняний та міжнародний досвід свідчать, що запровадження альтернативних методів врегулювання спорів поряд із національною системою судів є найефективнішою передумовою вирішення правових конфліктів та спорів.

Вартість витрат на судовий розгляд, надмірна тривалість строків розгляду справи, зниження довіри до судів з боку населення та інші негативні чинники економічного, правового, соціального, психологічного характеру стали причинами пошуків альтернативних способів врегулювання спорів, які були б ефективнішими порівняно з розглядом справ у суді [1, с. 1308].

Медіація може бути впроваджена на належному рівні через законодавчу регламентацію, тобто закріплення її основних понять, інститутів у нормативно правовому акті. Наразі триває робота над створенням такого «знакового» акту. У зв'язку з цим постає питання щодо виокремлення стадій медіації.

Так, Резнікова В. В. виділяє наступні стадії медіації. Перша стадія – попередня (вступна) складається з двох етапів:

– підготовчого (на цьому етапі медіатор намагається здобути довіру учасників, оцінює їхню готовність до медіації, роз'яснює правила);

– індивідуальних зустрічей (на цьому етапі медіатор вивчає позиції учасників і забезпечує їх взаємне спілкування) [2, с. 12].

Основна мета медіатора на цій стадії – почати процес медіації в конструктивному ключі, визначити коло основних проблем в емоційно нейтральній формі. Завдяки використанню карти питань важливо уточнити інтереси кожної зі сторін конфлікту, перевірити точність інформації, провести нейтралізацію негативного впливу недостовірної інформації. Медіатор повинен точно визначити спірні питання і встановити максимально широкі межі цих питань, а також послідовність їх розгляду.

Для того щоб здобути довіру учасників, медіатор впершу чергу повинен мати навички встановлення «зв'язку» із клієнтами та володіти прикладною психологією. Перша стадія завершується підписанням контракту, згоди, договору про врегулювання спору.

Друга стадія – відкриваюча. На цій стадії відбувається поступове налагодження спілкування між сторонами, здійснюється виклад кожною стороною своєї думки, стосовно причин спору та мотивації сторін, поділ загальної суті спору на окремі складові. Кожна зі сторін може викласти своє бачення суті, а медіатор шляхом поставлених питань, узагальнень сприяє з'ясуванню причин конфлікту, працює з емоціями сторін й після сумісного визначення головної проблеми переходять до переговорного процесу [2, с. 12].

За результатами другої стадії, фактично, вирішується чи будуть сторони співпрацювати одна з одною та з медіатором. Після цієї стадії медіатор вже може визначити психотипи учасників, їхню здатність йти на поступки та компроміси один одному та найголовніше – після цієї стадії вже можна почати будувати стратегію, план дій щодо примирення сторін та врегулювання їхнього спору. Отже, щоб кожен із них залишився задоволеним результатом.

Третя стадія – розробка варіантів рішень, яка передбачає спільний пошук шляхів вирішення спору, а етапність цієї стадії полягає у вирішенні першочергових питань, з'ясуванні невиявлених інтересів сторін у спорі, обговоренні й пошуку взаємоприйнятних способів вирішення спору, пошуку консенсусу [2, с. 12]. На цій стадії відбувається «мозкова атака», під час якої сторони висловлюють та записують упродовж відведеного медіатором часу будь-які ідеї, навіть, на перший погляд неймовірні. На цій стадії найкраще можна простежити, як розкривається професіоналізм медіатора, тобто його здатність грамотно, ефективно та професійно сформулювати не один, а декілька варіантів вирішення спору.

Четверта, заключна стадія – вирішення суті спору між сторонами, укладення угоди, підведення підсумків. При знаходженні спільних варіантів рішень сторони за домовленістю переходять до останньої стадії – складання угоди, яка готується виключно сторонами, містить взаємні поступки та після її остаточного формування перевіряється на допустимість виконання та справедливість, підписується сторонами. Сторони оцінюють, чи отриманий результат співпадає з їх уявою про цінність і справедливість, оскільки це важливо для визначення їхньої здатності виконати спільно досягнуте, сформульоване, оформлене та підписане рішення. Добровільність виконання підписаної угоди – це гарантія її безумовного виконання сторонами [2, с. 12].

Таким чином, стадійність означеної процедури окреслює початок, розвиток та результат вчинених дій особами, що втілюється у належно оформленому документі. Крім того, впровадження медіації може призвести до розвантаження судів від дрібних та малозначних спорів, зниження судових витрат, захисту прав практично всіх фізичних та юридичних осіб, чиї права були порушені, без сплати судових зборів, можливості збереження або відновлення ділових взаємин із партнерами та запобігання виникненню подібних конфліктів у майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Курс цивільного процесу : підручник / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого»; за ред. В. В. Комарова. – Харків: Право, 2011. – 1352 с.

2. Резнікова В. В. Медіація (посередництво) як спосіб вирішення господарських спорів // Вісник Київського національного ун-ту ім. Т. Шевченка. Юридичні науки. – 2012. – № 90. – С. 10-15

Науковий керівник: *Череватенко І. М., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Приймак Є. П.,

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет, 2 рік навчання ОР Магістр*

Основні цілі та завдання впровадження інституту врегулювання спору за участі судді в цивільному процесі України

Тема даного дослідження набуває все більшої актуальності для України в умовах масштабної судової реформи 2016–2017 років, яка спрямована на розбудову правової держави, утвердження принципу верховенства права, перезавантаження судової системи та відновлення довіри до правосуддя.

Досягнення усіх вищезазначених завдань є неможливим без ефективного судового захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та інтересів особи в межах цивільного процесу.

Слід зазначити, що на недосконалість судового захисту в Україні неодноразово вказував у своїх рішеннях щодо України Європейський суд з прав людини, а саме у справах «Странніков проти України», «Науменко проти України», «Трегубенко проти України», вказуючи на такі проблеми української судової системи як недостатня правова визначеність, недотримання розумних строків розгляду справ, обмеження права доступу до суду тощо.

Як наслідок, в умовах судової реформи, пов'язаної з проектом Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 6232 від 23.03.2017 р., абсолютно інноваційним механізмом, здатним усунути низку проблем українського правосуддя, є процедура врегулювання спору за участі судді, якій присвячено главу 4 III розділу проекту Цивільного процесуального кодексу (ст.ст. 202–206) [1].

Слід зазначити, що вирішення спорів в судовому порядку завжди є процесом тривалим, адже кожна процедура розгляду справи регламентована законодавством і повинна відбуватися у відповідній суворій та формалізованій послідовності, адже однією із гарантій здійснення справедливого цивільного судочинства є дотримання цивільної процесуальної форми.

Разом із тим звернення осіб до суду у багатьох випадках, особливо при виникненні спору майнового характеру, насправді не потребують такого ґрунтовного аналізу вітчизняного законодавства або застосування судової практики. Фактично такі цивільно-правові спори можуть бути вирішені поза стандартною процедурою судового розгляду. Тому, закріплюючи на законодавчому рівні процедуру врегулювання спору за участі судді в цивільному процесі, законодавець

намагається оптимізувати систему суспільних відносин і процеси дотримання прав та інтересів осіб в рамках судового розгляду справи.

У свою чергу, із Пояснювальної записки до проекту вищенаведеного закону впливає, що його автори прагнули забезпечити дотримання розумних строків розгляду справ, процесуальну економію, зменшення навантаження на суди за рахунок спрощення процедури та прискорення розгляду нескладних, менш значних справ.

Очевидним є те, що у випадку ефективного застосування нового процесуального інституту врегулювання спору за участі судді в цивільному процесі України, вдасться досягти таких цілей та завдань, як забезпечення можливості вирішення спору на початковій стадії розгляду; уникнення зайвої судової тяганини; скорочення строків розгляду справи тощо.

На думку Цувіної Т. А., однією із головних ідей та цілей введення інституту врегулювання спору за участі судді у вітчизняній системі права є підвищення ефективності цивільного судочинства з метою забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд відповідно п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [2].

Особливо важливим, на нашу думку, є той факт, що даний інститут цивільного процесуального права дозволить змінити менталітет учасників судової справи і підвищити рівень їх здатності вирішувати спір шляхом пошуку взаємовигідних рішень, адже на сьогодні в умовах соціальної напруги та економічної нестабільності учасники цивільного процесу далеко не завжди докладають зусиль для пошуку спільного компромісу.

На наш погляд, врегулювання спору за участю судді – це не ідеальна процесуальна конструкція, адже на практиці можуть виникнути труднощі із її застосуванням. Але дана процедура пропонує щонайменше три переваги: дотримання розумності строків, конфіденційність та, як показує досвід таких країн, як Канада та Нідерланди, – високий рівень ефективності.

Отже, аналізуючи головні цілі інституту врегулювання спору за участі судді, неможливо заперечувати безумовні переваги його впровадження в цивільному процесі України, як одного із практичних та дієвих інструментів відновлення довіри до судової влади, адже метою даної процедури є спроба вирішити спір між сторонами на початку судового процесу з економією часу та коштів як для сторін, так і для держави.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 6232 від 23.03.2017 р. // URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415.

2. Цувіна Т.А. Впровадження інституту присудової медіації як перспективний напрямок реформування цивільного процесуального законодавства [Текст] // Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства: матеріали Міжнародної науково-практичної конф. – Київ, 2017. – С. 195-200.

Науковий керівник: *Кіреєва Н. О., к.ю.н., доцент Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка.*

Перспективи застосування медіації при вирішенні господарських спорів в Україні

У наш час неможливо уявити собі життя без ризику виникнення конфліктних ситуацій. Необхідно зазначити, що значна кількість господарських спорів перед тим, як передавати їх до суду чи до арбітражу, могла б бути вирішена сторонами самостійно чи альтернативним способом. Одним із таких способів вирішення спорів є медіація.

Медіація широко використовується в практиці суб'єктів господарювання зарубіжних держав, які висловлюють побажання будувати партнерські відносини з українськими підприємцями. На жаль, в Україні застосування медіації для вирішення спорів, у тому числі господарських, досі законодавчо не врегульовано.

Важливим кроком у становленні інституту медіації в Україні стало прийняття 3 листопада 2016 року Верховною Радою за основу законопроекту «Про медіацію» №3665. Метою законопроекту є запровадження на законодавчому рівні інституту медіації в Україні шляхом імплементації кращих європейських та світових стандартів медіації [1].

За визначенням Гаврилішина А. П. та Симоненко Т. В., медіація як альтернативний спосіб вирішення господарського спору являє собою структуровану процедуру, що здійснюється за допомогою незалежного, нейтрального та кваліфікованого посередника – медіатора, який допомагає сторонам самостійно, на добровільній основі, досягти згоди для вирішення спору, що відповідатиме інтересам кожної зі сторін конфлікту [2, с. 278]. Сторони медіації самостійно визначають коло обговорюваних ними питань, варіанти врегулювання конфлікту (спору) між ними, зміст договору за результатами медіації, строки та способи його виконання, інші питання стосовно їх конфлікту (спору) та процедури медіації з урахуванням порад медіатора та інших учасників медіації. Остаточні рішення приймаються виключно сторонами медіації.

Медіація відрізняється від інших способів, у тому числі й від третейських судів тим, що посередник не визначає, хто із сторін конфлікту правий, а хто ні, не виносить для сторін обов'язкового рішення та не примушує їх до досягнення угоди [4, с. 63]. У порівнянні із судовим розглядом медіація має такі переваги: у процесі медіації сторони відіграють активну роль; конфіденційність процесу; обмеження часових рамок; економія коштів; із введенням медіації передбачається зменшення рівня корупції; самостійне ухвалення рішення сторонами; після проведення процесу медіації, якщо сторони так і не дійшли згоди, спір надалі може бути вирішено в судовому порядку.

Суттєвими проблемами на шляху запровадження медіації в Україні недостатня обізнаність учасників господарських відносин у можливості його врегулювання без звернення до суду, відсутність впевненості в дієвості й ефективності такої процедури, недовіра жодним формам посередництва. Наступна проблема стосується механізму виконання рішень, що прийматимуться сторонами спільно під час застосування медіації. Оскільки сама процедура є добровільною, то і прийняті в ході неї рішення теж повинні бути виконані добровільно. Проте деякі науковці пропонують

вдаватися до виконавчого провадження на основі укладеної в результаті примирення угоди у випадках, коли одна зі сторін ухилятиметься від її виконання добровільно.

Таким чином, медіація може забезпечити економічно ефективне та швидке позасудове вирішення господарських спорів на основі процесів, що враховують потреби сторін. Існує імовірність, що домовленості, досягнуті в результаті медіації, будуть добровільно дотримуватися, а між сторонами збережуться дружні й стабільні стосунки [3, с. 62].

Підсумовуючи викладене, слід визнати, що медіація є ефективним альтернативним методом вирішення господарських спорів. Запровадження медіації в Україні сприятиме формуванню культури цивілізованого вирішення спорів, покращить інвестиційний клімат в країні, а також певною мірою зменшить навантаження на судову систему.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону про медіацію : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3665&skl=9

2. Гаврилiшин А. П. Симоненко Т. В. Медіація як альтернативний спiсiб вирiшення господарських спорiв / А. П. Гаврилiшин, Т. В. Симоненко // Науковий вiсник Херсонського державного унiверситету – 2014. – Вип. 5 – Т. 1 – С. 275–279.

3. Директива 2008/52/ЄС Європейського парламенту та Ради від 21 травня 2008 р. «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах» // Відновне правосуддя в Україні: Щоквартальний бюлетень. – 2005. – №1–2. – С. 62–66.

4. Носырева Е. Н. Нотариат и альтернативные процедуры урегулирования споров / Е. Н. Носырева // Материалы Всероссийской науч.-практ.конфер. (15–16 февраля 2007 г., г. Москва). – Москва: ФРПК, 2007. – С. 63–65.

Науковий керівник: **Щокіна О. О., к.ю.н., доц. кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.**

Тур А. В.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
слідчо-криміналістичний факультет,*

3 курс

Медіація у цивільному процесі

Охорона законних прав та інтересів здійснюється найрізноманітнішим чином, тому особа має право на власний розсуд обрати форму захисту від порушень та протиправних посягань. На сьогодні існує декілька методів вирішення конфліктів: традиційні та нетрадиційні, що характеризуються як так звані альтернативні способи розв'язання спорів і мають виняткову специфіку, що знаходить свій вияв у договірній основі їх створення, добровільності застосування, наявності бажання досягнення компромісу та гармонізації стосунків між учасниками спору. Ретельну увагу варто приділити одному з найбільш ефективних у світовій практиці альтернативному способу вирішення спорів, а саме медіації.

Стаття 2 проекту Закону України «Про медіацію» від 17.12.2015 р. встановлює, що медіація є альтернативним (позасудовим) методом вирішення спорів, за допо-

могою якого дві або більше сторони спору намагаються в рамках структурованого процесу за участі медіатора досягти згоди для вирішення їх спору [1]. Сутність даного явища полягає у можливості за допомогою посередника провести переговори та дійти консенсусу, уникаючи при цьому звернення до суду та перспективні складнощі судових процедур.

На міжнародній арені загально визнаними є такі принципи медіації:

1) добровільність, що передбачає наявність усвідомленого рішення сторонами про використання такого способу захисту;

2) рівність сторін означає, що вони наділені рівними правами та обов'язки, забороняється надання привілеїв чи встановлення обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками;

3) нейтралітет медіатора полягає у неупередженому та безсторонньому виконанні своїх обов'язків;

4) конфіденційність знаходить свій вияв у тому, що інформація, отримана посередником під час проведення медіації не може бути розголошена ним без попередньої згоди сторін [2].

Метою посередництва є досягнення спільного консенсусу, який би абсолютно задовольнив інтереси обох сторін. Завданням посередника є створення сприятливих соціально-психологічних умов для посилення здатності осіб до медіації, а також надання їм допомоги на шляху до примирення [3, с. 59]. Процедурі медіації властива чітка структурованість, і в цілому, вона поділяється на такі стадії:

1) вступна стадія, що складається з підготовчого етапу та етапу індивідуальних зустрічей;

2) відкриваюча стадія, що полягає у поступовому налагодженні безпосереднього спілкування між сторонами, визначення їх особистих інтересів;

3) середня стадія, що передбачає пошук шляхів вирішення конфлікту;

4) заключна стадія, що знаходить свій вияв у розв'язанні спору, укладення угоди та підведенні підсумків. Гола Л. В. до етапів роботи медіатора відносить: влаштування переговорів між сторонами конфлікту, адекватний виклад претензій сторін, висвітлення зацікавленості сторін, пошук причини спору, розробка методів розв'язання спору, підписання угоди про примирення [4].

На міжнародній арені медіація характеризується своєю пріоритетністю та виступає рушійною силою прогресу суспільства, як показує світовий досвід, медіація є корисним інструментом у процесі вирішення конфліктів та допомагає дійти консенсусу у різноманітних сферах суспільного життя [5, с. 339].

В Україні посередництво є інноваційним і малодослідженим явищем та лише проходить свій шлях становлення. Спостерігається відсутність нормативно-правової регламентації інституту медіації, маловживаність застосування даного способу врегулювання спорів на практиці, але процес наближення до міжнародних стандартів вже розпочато. Подальший розвиток медіації є абсолютно необхідним для гармонізації правового життя, що, по-перше, стане одним із заходів децентралізації державної влади, і, по-друге, виступатиме показником намагання України наблизитись до світового співтовариства.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону України про медіацію № 3665 від 17.12.2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3665&skl=9
 2. Притика Ю. Д. Посередництво як нова форма вирішення приватноправових спорів / Ю. Д. Притика // Вісник господарського судочинства. – 2005. – № 1. – С. 231–237.
 3. Кузьмина М. Юридический конфликт: теория и практика разрешения / М. Кузьмина, – М.: Юрлитинформ, 2008. – С.59-60.
 4. Гола Л. В. Медіація як метод досудового врегулювання господарських спорів / Л. В. Гола // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/8_NND_2010/Pravo/60704.doc.htm
 5. Мамич М. В. Медіація як технологія врегулювання конфліктів / М. В. Мамич // Актуальні проблеми держави і права. – 2007. – Вип. 34. – С. 338–341.
- Науковий керівник: **Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.**

Шабаліна К. Г.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
VI курс*

Врегулювання спору за участю судді у цивільному судочинстві

Проектом Закону «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 6232 від 23.03.2017 р. (надалі – Проект ЦПК) [1] запроваджується інститут врегулювання спору між сторонами за участі судді. Він передбачає можливість врегулювання спору за участі судді за згодою сторін до початку розгляду справи по суті (ч. 1 ст. 202 Проекту ЦПК).

Участь судді у певних примірних процедурах відома законодавству зарубіжних країн. Наприклад, у Болгарії, Німеччині, Канаді та Норвегії досудове врегулювання спору здійснюється шляхом проведення присудової медіації – одного із видів медіації, що інтегрована у цивільне судочинство та тісно пов'язана із судом як інституцією. За загальним правилом суддя, який повинен розглядати спір, може направити справу до іншого судді-медіатора, який не братиме участі у розгляді цього спору, або передати справу на розгляд медіатора, що обраний сторонами та не є суддею або іншим працівником суду. У разі досягнення сторонами консенсусу медіація завершується укладенням відповідної угоди, яку затверджує суддя. У деяких державах така угода може мати силу судового рішення [2, с. 55]. За допомогою процедури присудової медіації в зарубіжних країнах вдається вирішити низку проблем, які є характерними і для судової системи України, як-от: накопичення нерозглянутих справ і тривалий час їх розгляду, зростаюча складність спорів, велика кількість апеляційних оскаржень судових рішень.

Ефективність присудової медіації визнана як у зарубіжних державах, так і на наднаціональному рівні, проте національний законодавець обрав іншу модель участі судді у примирних процедурах, адже інститут врегулювання спору за участю судді не відповідає природі та сутності медіації і містить багато ризиків з огляду на наступне.

По-перше, нормами Проекту ЦПК обов'язок із врегулювання спору між сторонами покладається на суддю, у провадженні якого перебуває справа. Проте, такий суддя, як правило, не володіє необхідними професійними навичками та вміннями для проведення процедури мирного врегулювання спору. Натомість під час проведення присудової медіації посередником може виступати тільки суддя, який пройшов спеціальну підготовку як медіатор, або особа, що безпосередньо займається наданням медіаційних послуг та має необхідні практичні навички.

По-друге, аналіз норм Проекту ЦПК свідчить про те, що врегулювання спору здійснюється суддею, який відкрив провадження у справі. Відповідно до присудової медіаційної процедури суддя, що розглядає справу, не може виконувати роль посередника. Натомість цей обов'язок покладається на інших суддів суду, працівників, які не є суддями, або на професійних медіаторів, забезпечуючи таким чином додержання принципів незалежності та неупередженості суддів.

По-третє, виникають зауваження до процедури проведення врегулювання спору за участю судді. Вона не є структурованою, має обмежену тривалість, а її проведення можливе лише до початку розгляду справи по суті, в той час як медіаційна процедура, тривалість якої визначається сторонами, складається з послідовних етапів та можлива на будь-якій стадії судового процесу.

Також потребують узгодження ч. 5 та ч. 6 ст. 204 Проекту ЦПК. Так, відповідно до ч. 5 цієї статті «під час закритих нарад суддя має право звертати увагу сторони на судову практику в аналогічних спорах, пропонувати стороні можливі шляхи мирного врегулювання спору», тоді як в ч. 6 йдеться про те, що «під час проведення врегулювання спору суддя не має права надавати сторонам юридичні поради та рекомендації, надавати оцінку доказів у справі» (ч.ч. 5, 6 ст. 204 Проекту ЦПК). На нашу думку, зміст цих положень є суперечливим, адже поради або рекомендації юридичного характеру включають як наведення судової практики в аналогічних спорах, так і надання пропозицій щодо можливих шляхів мирного врегулювання спору.

По-четверте, вважаємо, що дії судді під час врегулювання спору, а саме: з'ясування підстав та предмета позову, підстав заперечень, роз'яснення сторонам предмета доказування щодо категорії спору (ч. 4 ст. 204 Проекту ЦПК) частково дублюють повноваженнями суду на стадії провадження у справі до судового розгляду за чинним ЦПК (ст. 130 ЦПК) та на стадії підготовчого провадження за Проектом ЦПК (ст. 198 Проекту ЦПК).

Окрім того, багато положень глави характеризуються юридичною невизначеністю, як-от: «з урахуванням конкретних обставин», «інші дії, направлені на мирне врегулювання сторонами спору» тощо (ч.ч. 2, 4 ст. 204 Проекту ЦПК).

Отже, можемо зробити висновок, що сама ідея запровадження в цивільному судочинстві інституту, орієнтованого на мирне врегулювання спорів, є позитивною. Однак, шляхи його реалізації викликають обґрунтовані сумніви в його

необхідності та ефективності. Як свідчить досвід зарубіжних країн, на національному рівні доцільніше було б запроваджувати процедуру присудової медіації, ніж інститут врегулювання спору за участю судді. На нашу думку, медіація як один з альтернативних способів вирішення цивільно-правових спорів, є досить перспективною, а тому потребує законодавчого визнання та підтримки державна політика щодо медіації, яка, на жаль, не знайшла відображення у Проекті ЦПК. При цьому вважаємо, що виконувати роль «посередника» повинен нейтральний та незалежний медіатор, який пройшов професійне навчання та обраний сторонами спору самостійно, або суддя-медіатор, який має необхідні практичні навички, однак, в жодному разі не суддя, який розглядає справу.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 6232 від 23.03.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415.

2. Поліщук М. Я. Моделі медіації : порівняльно-правовий аналіз досвіду зарубіжних країн // Судова та слідча практика в Україні. – 2016 р. – № 1. С. 52–56. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ssp-journal.in.ua/archive/2_2016/12.pdf

Науковий керівник: *Цувіна Т. А., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

СТРОКИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Бендерська Т. В.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
5 курс*

Розумні строки в проекті змін до Цивільного процесуального кодексу України

У сучасних умовах законодавчого регулювання захисту прав, свобод та інтересів суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин можна тільки тоді, коли це буде зроблено своєчасно. Судова тяганина, яка часто є наслідком зловживання процесуальними правами, стає справжньою «процесуальною диверсією». І встановлення певних строків могло б принаймні окреслити межі передбачуваного зловживання. Цивільне процесуальне законодавство дає посилання до розумних строків, критерії визначення яких дає Європейський суд з прав людини. Але попри європейські стандарти, судова практика все ж тлумачить «розумність строків» по-різному.

У ст. 129 Конституції України зазначаються основні засади судочинства, і вперше в п. 7 Конституції України з'являється принцип розумності строків розгляду справи судом. Звісно, такі зміни є позитивними, адже в будь-якому випадку норми Консти-

туції є нормами прямої дії та їх чинність не залежить від наявності їх тлумачення чи подальшого розвитку у спеціальному законодавстві. Але враховуючи певну абстрактність поняття «розумність», просте декларування принципу вдається надієвим.

Звертаючись до Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 6232, який був прийнятий Верховною Радою України 03.10.2017 р., вважаємо непослідовним позицію законодавця у тих змінах, що він пропонує.

Так, п. 10 ч. 3 ст. 2 нового ЦПК України проголошено принцип розумності строків розгляду справи судом. Певне тлумачення даного принципу з'являється у ст. 122 ЦПК нової редакції, яка вказує, що строк є розумним, якщо він передбачає час достатній, з урахуванням обставин справи, для вчинення процесуальної дії, та відповідає завданню цивільного судочинства. Але дане визначення не можна назвати вичерпним, адже законодавець просто переходить із абстрактної категорії «розумний» в абстрактну категорію «достатній», залишаючи на розсуд суду та осіб, які беруть участь у справі, встановлення меж достатності.

Не на краще у ЦПК України зазнає змін ст. 157 ЦПК. У попередній редакції зазначається, що суд розглядає справи протягом розумного строку, але не більше двох місяців з дня відкриття провадження у справі. Дана редакція змінилася на «суд має розпочати розгляд справи по суті не пізніше ніж через 60 днів з дня відкриття провадження у справі (ст. 211 ЦПК України)». Тобто нині в двомісячний строк суд має вже завершити розгляд справи і ухвалити рішення, а пропонується, щоб у ті самі два місяці (60 днів) суд лише почав розглядати справу по суті. І розгляд справи по суті за новою редакцією може тривати ще 30 днів з дня початку розгляду справи по суті. Строк же розгляду справи у порядку спрощеного позовного провадження (ст. 276 ЦПК України) є розумним, але не більше 60 днів з дня відкриття провадження у справі. Вважаю, що спрощене провадження має бути оперативнішим. Тобто, в той час, коли Україна намагається зробити правосуддя більш швидким та ефективним, в ЦПК пропонується майже вдвічі збільшити час для розгляду справи судом, що, звичайно, не сприятиме прискоренню захисту прав, свобод та інтересів осіб, які звернулися до суду.

Шукаючи першооснову збільшення строку розгляду справ, не можна оминати новостворену ст. 206 ЦПК – строк проведення врегулювання спору за участі судді. Відповідно до неї врегулювання спору за участі судді проводиться протягом розумного строку, але не більше 30 днів з дня постановлення ухвали про його проведення. Також необґрунтовано зазнає змін ст. 129 ЦПК (ЦПК України в редакції від 03.10.2017 р. – ст. 190) щодо строку проведення попереднього судового засідання (підготовчого провадження). Зазначалося, що попереднє судове засідання повинно бути призначено і проведено протягом 10 днів з дня відкриття провадження у справі. А в новій редакції законодавець, не завантажуючи суддю новими повноваженнями, виконання яких могло б займати більше часу, просто подовжує даний строк – «дата підготовчого засідання призначається суддею з урахуванням обставин справи і необхідності вчинення відповідних процесуальних дій. Підготовче засідання має бути

розпочате не пізніше ніж через 30 днів з дня відкриття провадження у справі». Тож якщо змоделювати ситуацію, коли підготовче засідання проводиться у 30-ти денний строк, потім сторони до закінчення підготовчого засідання у справі подали до суду спільну заяву про проведення врегулювання спору за участі судді, і таке врегулювання проводиться також в 30-ти денний строк, а потім одна із сторін подала заяву про припинення врегулювання спору за участю судді, а далі ще строк для розгляду справи по суті – все це може тривати дуже довго. На мою думку, зазначені 30-ти денні строки, враховуючи принцип розумності строків слід було б скоротити.

Враховуючи все вищенаведене, можна сказати, що пропонувані законодавцем зміни до ЦПК не є досконалими, і з часом, після апробації, може виникнути потреба внесення нових змін, що негативно впливатиме на реформування правосуддя в цілому. Спроби наблизитися до практики Європейського суду з прав людини є скоріше ілюзорними, адже пропонувані декларативні норми щодо розумності строків не знаходять свого об'єктивного розвитку у відповідних нормах права. Крім того, намагаючись створити щось нове, законодавець забуває вирішувати проблеми, які існують вже роками, що призводить тільки до їх нагромадження.

Список використаних джерел:

1. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141).

2. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 6232 від 03.10.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415

3. Цивільний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40–41, 42, ст. 492)

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Годованець Д. С.,

*студентка 1 курсу СО «Магістр» юридичного факультету
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

«Розумний строк» розгляду справ у контексті змін до Цивільного процесуального кодексу України

Серед першочергових реформ, які впроваджуються в Україні, особлива увага приділяється саме судовій реформі, основні напрямки які були визначені у Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр. (далі – Стратегія) [1]. Відповідно до Стратегії метою реформування є запровадження такої судової системи, яка працюватиме ефективно, продуктивно та скоординовано, а також відповідатиме стандартам і передовим

практикам Європейського Союзу, і забезпечення відновлення довіри громадян до судової влади та суміжних правових інститутів України.

На виконання першого етапу, визначеного Стратегією, який передбачав невідкладне оновлення законодавства, 3 жовтня 2017 року Верховною Радою України був прийнятий проект Закону «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів». Як зазначається у пояснювальній записці щодо даного проекту, необхідність внесення змін до процесуального законодавства обумовлюється недосконалістю судового захисту в Україні, на яку неодноразово вказував у своїх рішеннях Європейський суд з прав людини (далі – Європейський суд). Зокрема, це стосується недотримання розумних строків розгляду справ. Це підтверджується чисельними рішеннями, в яких констатуються порушення Україною права на справедливий і відкритий розгляд упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, передбаченого п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3; 4; 5].

З огляду на це, законодавцем були прийняті зміни до ЦПК України щодо забезпечення ефективного розгляду справ протягом оптимального строку, зокрема запроваджено спрощене позовне провадження для розгляду малозначних справ, справ, що виникають із трудових відносин, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи. Такі справи розглядаються не більше 60 днів з дня відкриття провадження у справі. В свою чергу, загальне позовне провадження передбачається для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні. Для розмежування спрощеного та загального провадження встановлюються певні критерії. Встановлення диференціації справ залежно від їх складності та інших критеріїв є доцільним, оскільки сприяє забезпеченню дотримання розумних строків розгляду справ.

Проблема дотримання принципу розумності строків полягає в тому, що не можна чітко встановити так звану межу, вихід за яку може спричинити порушення вимог розумності. Це поняття за своєю природою є оціночним, і для кожної справи є свій прийнятний строк розгляду. У зв'язку з цим і виникає потреба встановлення певних критеріїв (орієнтирів), за допомогою яких суди при вирішенні кожного спору зможуть оцінити його складність та відповідно доцільну тривалість судового провадження. Цієї позиції дотримується і Європейський суд, який у своїх рішеннях зазначає, що розумність тривалості розгляду справи має визначатися в світлі обставин справи, а також з огляду на наступні критерії: складність справи, поведінка заявника та компетентних органів, важливість предмета розгляду для заявника [6; 7].

Отже, враховуючи все вищевикладене, слід підтримати зроблені законодавцем кроки щодо наближення процесуального законодавства України (зокрема в частині забезпечення ефективного розгляду справ протягом розумного строку) до європейських стандартів з метою усунення надмірної тривалості розгляду справ. З огляду на те, що поняття «розумного строку» розгляду справ є досить складним, законодавець починає впроваджувати індивідуальний підхід до аналізу судами обставин справ, визначення їх складності, і як наслідок, обрання того провадження, яке зможе забезпечити ефективний, справедливий і своєчасний захист прав і свобод особи в суді.

Список використаних джерел:

1. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки: Указ Президента від 20 травня 2015 року № 276/2015 // Урядовий кур'єр. – 2015. – № 92.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 215. Рішення Європейського суду у справі «Саєнко та інші проти України» від 23 березня 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sc.gov.ua/uploads/tinymce/files/Саєнко%20та%20інші%20проти%20України.pdf>. Рішення Європейського суду у справі «N.B. проти України» від 3 квітня 2008 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_321. Рішення Європейського суду у справі «Теліга та інші проти України» від 21 грудня 2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_165.

3. Рішення Європейського суду у справі «Білуха проти України» від 9 жовтня 2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_272.

Науковий керівник: *Антонюк О. І., к.ю.н., доц. кафедри цивільного права і процесу Донецького національного університету імені Василя Стуса.*

Роман В. В.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
3 курс, 7 група*

Розумний строк розгляду справи у практиці Європейського суду з прав людини

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. (далі – ЄКПЛ) сьогодні оцінюється як одне з найбільших досягнень Ради Європи. Вона запровадила дієвий і ефективний механізм захисту широкого кола прав і свобод особи шляхом утворення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) й надання будь-якій особі після використання національних засобів правового захисту звернутися до нього.

Україні взяла на себе зобов'язання дотримуватися і гарантувати на національному рівні права людини, що містяться у ЄКПЛ. Серед таких прав особливе місце посідає право на судовий розгляд справи упродовж розумного строку, що закріплене у ст. 6 ЄКПЛ. Його порушення стало розповсюдженою підставою для звернення осіб до ЄСПЛ. Так, у 2016 році ЄСПЛ виніс 73 рішення щодо України, в 13 з яких було визнано саме порушення права на розумний строк розгляду справи судом.

Поняття «розумного строку» розгляду справ є досить складним для сприйняття вітчизняною правовою системою. У зв'язку з цим принципово важливою є практика ЄСПЛ, в якій розкривається юридичний зміст цієї категорії. В рішенні у справі «Броуган та інші проти Сполученого Королівства» ЄСПЛ роз'яснив, що строк, який можна визначити «розумним», не може бути однаковим для всіх справ, таким чином, у кожній справі виникає проблема оцінки «розумності» строку, яка залежить від певних обставин.

Для визначення того, чи була тривалість провадження у справі «розумною», ЄСПЛ спочатку досліджує часові проміжки розгляду справ у рамках національної правової системи. Так, перебіг строку у цивільних справах відраховується за загальним правилом з моменту відкриття провадження у справі, хоча він може настати і раніше. Наприклад, якщо судовому розгляду має передувати попередній обов'язковий розгляд справи адміністративним органом (рішення у справі «Еркнер і Гофауер проти Австрії»). Щодо закінчення цього строку, то єдиної позиції ЄСПЛ висловлено з цього приводу не було. Верховний Суд України, спираючись на практику ЄСПЛ, своїм листом від 25 січня 2006 року № 1-5/45 роз'яснив, що у цивільних, адміністративних і господарських справах перебіг провадження для цілей ст. 6 ЄКПЛ розпочинається з моменту подання позову і закінчується винесенням остаточного рішення у справі, але в той же час ЄСПЛ зазначає, що виконання рішення, винесеного будь-яким судом, слід розглядати як обов'язкову складову судового провадження. Виконання рішення повинне розглядатися як невід'ємна частина «суду» у розумінні ст. 6 ЄКПЛ.

Після встановлення часових рамок розгляду справи ЄСПЛ оцінює «розумність» строку розгляду крізь призму взаємопов'язаних критеріїв, що дозволяють зробити висновки про розумність строку розгляду конкретної справи.

По-перше, складність справи. При визначенні складності справи до уваги беруться характер фактів, які необхідно встановити, складність предмету доказування, кількість доказів, наданих сторонами тощо. Так, як було встановлено у справі «Бублик проти України» (2009 р.), національні суди мали розглянути велику кількість письмових доказів, але питання щодо житла, яке вони розглядали, не потребувало тривалого розгляду справи заявника, тому ЄСПЛ дійшов висновку, що предмет судового процесу, про який йдеться, не може вважатися особливо складним, справа не є складною і, відповідно, її розгляд упродовж 7 років і 3 місяців порушує п. 1 ст. 6 ЄКПЛ.

По-друге, належна поведінка заявника, яка не повинна становити умисного затягування розгляду. При цьому, якщо деяке затягування з вини заявника і мало місце, така обставина досліджується у порівнянні з діями відповідних органів державної влади. Як приклад, у справі «Карнаушенко проти України» (2006 р.) ЄСПЛ вказав, що період затримки у три дні у зв'язку з поданням клопотання про відстрочку так само, як і зміна позовних вимог, не можуть виправдати загальну тривалість судового розгляду, яка склала 8 років.

По-третє, поведінка відповідних органів державної влади. У справі «Лещенко і Толюпа проти України» (2005 р.) загальна тривалість провадження становила понад 10 років і основною причиною цього було затягування через неодноразове відправлення справи на новий розгляд, що було кваліфіковано як порушення п. 1 ст. 6 ЄКПЛ. Крім того, негативні наслідки мають не виправдані відкладення та зупинення розгляду у зв'язку з очікуванням результатів розгляду іншої справи, перерви в судових засіданнях у зв'язку із затримкою надання або збору доказів з боку держави тощо.

По-четверте, важливість для заявника питання, яке знаходиться на розгляді суду, або особливе становище сторони у процесі. Так, на думку ЄСПЛ, без зволікань повинні розглядатися справи про піклування над дітьми, трудові спори,

справи, пов'язані з травматизмом, а також інші справи, при розгляді яких важлива терміновість. Як приклад, у справі «Дульський проти України» (2006 р.) ЄСПЛ зазначив, що на національному рівні заявник просив відшкодування за ушкодження автомобіля, наданого йому державою, що було обумовлено станом його здоров'я. Таким чином, суд вважає, що провадження у справі мало для нього безспірно велике значення, особливо якщо брати до уваги той факт, що заявникові було більше 70 років, коли він уперше подав позов до суду.

Отже, можна зробити висновок, що поняття «розумного строку» розгляду справи є досить складним. Для його визначення в першу чергу встановлюється чіткий часовий проміжок тривалості судочинства. При цьому «розумність строку» розгляду справи залежить від складності конкретної справи, поведінки заявника та відповідних державних органів, а також особливого правового становища особи, яка звертається за захистом свого порушеного права та важливості предмета спору для неї.

Список використаних джерел:

1. Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст / За ред. О. Л. Жуковської. К.: ВПОЛ, 2004. 960 с.
2. Паліюк В. П. Застосування судами України Конвенції про захист прав людини та основних свобод / Паліюк В. П. К.: Фенікс, 2004. 264 с.
3. Лист Верховного Суду України від 25.01.2006 N 1-5/45 // Офіційний сайт Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/en/v5_45700-06
4. Банчук О. А. Вимоги статті 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод до процедури здійснення судочинства / О. А. Банчук, Р. О. Куйбіда К.: «ІКЦ «Леста», 2005. 113 с.
5. Гребенюк І. І. Проблема відшкодування шкоди, завданої перевищенням розумного строку розгляду справ у судах загальної юрисдикції у контексті статей 6 та 13 Конвенції про захист прав і основних свобод людини / І.І. Гребенюк, О. В. Соловйов // Офіційний сайт Міністерства юстиції України: [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://minjust.gov.ua>

Науковий керівник: *Сакара Н. Ю., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Супрунова І. А.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
3 курс, 9 група*

Проблеми забезпечення розумності строків судового розгляду в цивільному судочинстві

Статтею 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод гарантується, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його

справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [1].

Найбільш гостро на сьогодні постає проблема дотримання розумних строків розгляду справ. Дослідженням цього питання присвячувались роботи таких вчених, як Н. Ю. Сакара, В. І. Тертишников, В. В. Комаров, В. П. Паліюк, О. В. Ісаєва та інші.

Слід зазначити, що поняття «розумний строк» вперше з'явилося в українському законодавстві у листі Верховного Суду України від 25 січня 2006 року №1-5/45 «Щодо розумних строків розгляду справ». Водночас дискусії стосовно визначення критеріїв розумності строків тривають і досі, оскільки чинним процесуальним законодавством не передбачено визначення цього поняття. Вперше ЄСПЛ в рішенні у справі «Броуган та інші проти Сполученого Королівства» роз'яснив, що строк, який можна визначити розумним, не може бути однаковим для всіх справ і було б неприродним встановлювати один строк у конкретному часовому виразі для усіх випадків. Тобто, у кожній справі виникає проблема оцінки розумності строку, яка залежить від певних критеріїв, вироблених практикою ЄСПЛ, зокрема складності справи, поведінки заявника, поведінки державних органів, значущості питання для заявника тощо.

Значна кількість науковців схиляються до думки, що поняття «розумний строк» є оціночним, оскільки слід враховувати ознаки, які притаманні такого роду дефініціям. Фетісов О. Є. зазначає «Широке використання законодавцем оціночних понять у своїй діяльності виступає одним з ознак правової держави, і, відповідно, чим частіше використовуються оціночні поняття в російському праві, тим вище вимоги до рівня правової культури та правової свідомості учасників правовідносин» [2, с. 15].

Розумний строк є специфічним різновидом службових строків, тобто, строків для вчинення певних процесуальних дій судом [3, с. 432]. Слід погодитись із думкою Сакари Н. Ю., що порушення службових строків безпосередньо затягує процес розгляду позовних вимог позивача [4, с. 169].

Вважаємо за доцільне визначити момент, з якого можна відраховувати розумний строк. Аналіз практики ЄСПЛ дає можливість дійти висновку, що в цьому випадку необхідно брати до уваги весь період провадження, який починається з моменту подання позову до суду. Разом із тим у справі «Голдер проти Сполученого Королівства» ЄСПЛ зазначив, що такий строк може розраховуватися і з більш раннього моменту, коли, наприклад, попередня адміністративна процедура передувала такому поданню.

Слід також зазначити, що у ст. 122 «Розумність процесуальних строків» проекту ЦПК України від 13.07.2017 року визначено, що суд має встановлювати розумні строки для вчинення процесуальних дій. Строк є розумним, якщо він передбачає достатній час, з урахуванням обставин справи, для вчинення проце-

суальної дії, та відповідає завданню цивільного судочинства [5]. На наше переконання, закріплення цього положення є можливим початком позитивних змін судового розгляду в цивільному процесі.

Також у проекті ЦПК України від 13.07.2017 року у порівнянні з чинним ЦПК України змінено положення деяких статей щодо строку розгляду справи. Планується, що суд має розпочати розгляд справи по суті не пізніше ніж через 60 днів з дня відкриття провадження у справі, а у випадку продовження строку підготовчого провадження – не пізніше наступного дня з дня закінчення такого строку. Суд розглядає справу по суті протягом 30-ти днів з дня початку розгляду справи по суті. Тобто, у вказаній редакції ЦПК вже не існує положення про те, що «суд розглядає справи протягом розумного строку, але не більше двох місяців з дня відкриття провадження у справі...», яке має місце у ст. 157 чинного ЦПК України. Вважаємо, що закріплення імперативного положення про конкретно визначені строки розгляду справи по суті, є значним кроком при вирішенні нагальної проблеми забезпечення «розумності» строків розгляду справи.

Підсумовуючи, слід підкреслити позитивність запланованих змін у законодавстві, які у майбутньому зможуть призвести до більш чіткого визначення строків розгляду справи, а тому й до покращення доступу до правосуддя в цілому. Пропонуємо також передбачити можливий порядок оскарження дій судді (суддів), які стали причиною невинного затягування розгляду справи. Також значним кроком, на нашу думку, має стати забезпечення виконання судового рішення про присудження компенсації за порушення права особи на справедливий судовий розгляд у розумний строк.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод/ Міжнародний документ від 04.11.1950 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

2. Фетисов О. Е. Оценочные понятия в праве: проблемы теории и практики: автореф. дис. канд. юрид. наук. – Тамбов, 2009. – 23 с.

3. Курс цивільного процесу [текст]: [підручник] / За ред. В. В. Комарова; Національний університет «Юридична академія України ім. Я. Мудрого». –Х. : Право, 2011. – 1352 с.

4. Сакара, Н. Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах [текст]: [монографія] / Н. Ю. Сакара; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х. : Право, 2010. – С. 173-256 с.

5. Проект Закону «Про внесення змін до ГПК України, ЦПК України, КАС України та інших законодавчих актів» від 13.07.2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34>

Науковий керівник: *Попов О. І., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Правове регулювання розумного строку розгляду справи в цивільному судочинстві

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 (далі – Конвенція) у ст. 6 закріплює право на справедливий і відкритий розгляд упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом. На жаль, сьогодні практика цивільного судочинства не в повній мірі відповідає цій нормі, насамперед, у частині дотримання розумності строків розгляду справи, адже однією з основних проблем правосуддя в Україні, що визнається Європейським судом з прав людини (надалі – ЄСПЛ), є неоперативність та значна тривалість судового розгляду та виконання судових рішень.

Більш детально визначення «розумного строку» розроблено практикою ЄСПЛ, де розумний строк розглядається як невід’ємний елемент права на справедливий судовий розгляд відповідно до ч. 1 ст. 6 Конвенції, що оцінюється у кожному конкретному випадку з врахуванням обставин справи та таких критеріїв, як: складність справи, поведінка заявника, поведінка державних органів, значущість питання для заявника («*Frydlender v. France*» [GC], no. 30979/96, § 43, ECHR 2000-VII).

Сьогодні в Україні відбувається реформування процесуального законодавства, метою якого є нормативне врегулювання процесуальних механізмів, які мають забезпечити ефективний, справедливий, неупереджений та своєчасний захист прав і свобод особи в суді. Підтвердженням є те, що в Проекті Закону «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 6232 від 23.03.2017 р. (надалі – Проект ЦПК) [1] однією з основних засад судочинства визнається принципи розумності строків розгляду справи судом (п. 10, ч. 3, ст. 2 Проекту ЦПК).

Уперше поняття «розумний строк» було закріплено в ч. 1 ст. 157 Цивільного процесуального кодексу України від 18.03.2004 р. (далі – ЦПК України), де зазначається, що суд розглядає справи протягом розумного строку, але не більше двох місяців з дня відкриття провадження у справі, а справи про поновлення на роботі, про стягнення аліментів – одного місяця. Як бачимо, ЦПК України не містить визначення зазначеного поняття, а зі змісту норми можна зробити висновок, що зазначений феномен передусім стосується службових строків розгляду справи судом, а не процесуальних строків, впродовж яких особи, які беруть участь у справі, мають право вчиняти процесуальні дії. Зазначений підхід зберігається і у п. 10, ч. 3, ст. 2 Проекту ЦПК. Проте у ст. 122 Проекту ЦПК закріплюється, що суд має встановлювати розумні строки для вчинення процесуальних дій. Строк є розумним, якщо він передбачає час, достатній, з врахуванням обставин справи, для вчинення процесуальної дії, та відповідає завданню цивільного судочинства. У цьому випадку йдеться про процесуальні строки і визначається розумний строк для здійснення

процесуальних дій саме учасниками процесу. Таким чином, можна сказати, що Проект ЦПК передбачає розширене тлумачення поняття «розумного строку», що передбачає необхідність оцінки розумності не лише службових строків розгляду справи судом, однак і процесуальних строків, встановлених судом для вчинення процесуальних дій учасниками справи. Поряд із цим Проект ЦПК так і не закріпив критеріїв визначення розумності строків судового розгляду. Очевидно, що у даному випадку за основу мають бути взяті критерії, вироблені у практиці ЄСПЛ.

Не викликає сумнівів, що суд повинен мати достатній час для правильної оцінки суті справи та об'єктивного вирішення спору. На відміну від чинного ЦПК України у Проекті ЦПК службові строки збільшено. Наприклад, підготовче провадження має бути проведене протягом 60-ти днів з дня відкриття провадження у справі, підготовче засідання має бути розпочате не пізніше ніж через тридцять днів з дня відкриття провадження у справі, суд має розпочати розгляд справи по суті не пізніше ніж через 60 днів з дня відкриття провадження у справі тощо. Розширення цих строків, з одного боку, надає можливість повного аналізу спору, визначення обсягу фактів, що входять до предмету доказування, детального вивчення доказів, які надані сторонами, однак з іншого – може становити певні ризики затягування розумних строків судового розгляду.

Поряд з цим, Проект ЦПК закріпив і декілька дієвих інститутів, що мають сприяти ефективності цивільного судочинства з точки зору дотримання розумності строків судового розгляду. По-перше, йдеться про регламентацію спрощених проваджень у цивільному судочинстві, що проявляється у диверсифікації позовного провадження на звичайний та спрощений порядок. Особливостями останнього зокрема є те, що підготовка справи до розгляду у порядку спрощеного позовного провадження здійснюється письмово, строки розгляду справи скорочені порівняно зі строками розгляду справи у загальному позовному провадженні. Крім того, привертає увагу і розширення переліку вимог, за якими може бути виданий судовий наказ та введення можливості стягнення неоспорюваної заборгованості в порядку наказного провадження.

По-друге, з метою недопущення зловживання сторонами своїми процесуальними правами задля затягування судового процесу вперше на рівні цивільного процесуального законодавства пропонується закріпити певні санкції за вказані дії. Так, Проект ЦПК закріплює, що заборона зловживання процесуальними правами є однією із засад цивільного судочинства (п. 12 ч. 3 ст. 2 Проекту ЦПК), а у разі вчинення особою відповідних дій суд може постановити ухвалу про стягнення доходу в Державний бюджет України з відповідної особи штрафу у сумі до від 0,5 до п'яти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (п. 2 ч. 1 ст. 149 Проекту ЦПК).

Список використаних джерел:

1. Проект Закону «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 6232 від 23.03.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415.

Науковий керівник: *Цувіна Т. А., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ

*Вергелес О. А.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
3 курс*

Проблема зловживання правом повторного перегляду ухвал у цивільному процесі

З моменту прийняття діючого нині Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), залишається актуальною проблема недобросовісного здійснення сторонами своїх процесуальних прав. Це спричинює порушення прав інших учасників та основних засад цивільного процесу. Однак, у проекті змін до ЦПК України законодавець пропонує положення, які запобігатимуть таким правовим явищам, що покращить якість цивільного судочинства.

Одним із видів таких зловживань є практика повторного оскарження ухвал в апеляційному порядку окремо від судового рішення відповідно до ст. 293 ЦПК України. Дії суду першої інстанції в разі надходження апеляційної скарги на таку ухвалу чітко регламентовані ЦПК України: суд зобов'язаний направити скаргу разом з матеріалами справи до апеляційного суду незалежно від того, чи оскаржувалася ця ухвала раніше. Після перевірки такої ухвали в апеляційному суді та повернення справи для продовження розгляду (в разі залишення її без змін) відповідач знову подає тотожну апеляційну заяву про оскарження ухвали, і матеріали справи разом із скаргою надсилається до апеляційного суду.

На практиці такі дії відповідачів призвели до існування справ, у яких ухвали про відкриття провадження у справі оскаржувалися понад 10 разів. Як наслідок, справи перебувають у провадженні кілька років, і немає жодної можливості провести щонайменше одне судове засідання. Аналогічна ситуація виникає, наприклад, при неодноразовому оскарженні ухвали про призначення експертизи в частині зупинення провадження, що унеможливорює як проведення експертизи, так і подальший розгляд справи.

Проте застосування такого підходу суперечать і завданню, і принципам цивільного судочинства, для якого швидкий розгляд справи є суттєвим. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 157 ЦПК України, суд розглядає справи протягом розумного строку, але не більше двох місяців з дня відкриття провадження.

Крім того, ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у свою чергу забезпечує право на судовий розгляд протягом розумного строку. Згідно з практикою Європейського суду з прав людини, критеріями для визначення розумності строку є складність справи (щодо її предмета), поведінка сторін (позивачів і відповідачів), поведінка органів судової влади (а також адміністративних органів, що втрутилися в процес) і важливість предмета спору для зацікавленої особи [1].

Згідно зі ст. 45 проекту нормативного акту відносно внесення змін до ЦПК України встановлюється неприпустимість зловживання процесуальними правами. У переліку дій, які суд може визнати як зловживання процесуальними правами, зокрема є: подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася (вичерпана), подання клопотання (заяви) для

вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин, заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, які спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення [2]. Як наслідок, законодавець має на меті зобов'язати суд вживати заходів для запобігання зловживанню процесуальними правами, і для цього передбачають деякі нові інструменти. По-перше – це застосування судом, у випадку виявлення зловживання, штрафних санкції регламентованих ст. 149 проекту змін до ЦПК України. І навпаки, суд може скасувати ухвалу про стягнення штрафу, якщо особа, щодо якої її постановлено, виправила допущене порушення. Окрім того, суд може штрафувати не тільки сторону, а також її представника. По-друге, суд зможе зобов'язати позивача внести на депозитний рахунок суду грошову суму для забезпечення можливого відшкодування майбутніх витрат відповідача на професійну правничу допомогу, якщо позов має ознаки завідомо безпідставного або інші ознаки зловживання правом на позов [2].

На нашу думку, для усунення цієї проблеми також потрібно, перш за все, ввести законодавче визначення «зловживання цивільними процесуальними правами», оскільки наявні доктринальні підходи не можуть офіційно використовуватись судами. Крім цього, потрібно впровадити не тільки дієву процесуальну відповідальність, а й посилити адміністративну відповідальність за ст. 185-3 КУпАП.

Отже, можна зробити висновок, що нові санкції у ЦПК України є ефективним способом законодавчого вирішення проблеми, яка виникла. Закріплення у законодавстві чіткої концепції допоможе запобігти недобросовісному здійсненню процесуальних прав і захистить право кожного на справедливий суд.

Список використаних джерел:

1. Чванкін С. Процедура повторного перегляду ухвал [Електронний ресурс] / Сергій Чванкін. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://zib.com.ua/ua/116240procedura_povtornogo_pereglyadu_uhval_ne_mozhe_prizvesti_do_.html.

2. Голубева Н. Ю. Коментар до Проекту ЦПК: зловживання цивільними процесуальними правами [Електронний ресурс] / Неллі Юріївна Голубева. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://kievskiyud.od.ua/press-department/all-news/4791-komentar-do-proektu-tspk-zlovzhivannya-tsilivnimi-protseualnimi-pravami>.

Науковий керівник: *Ізарова І. О., д.ю.н., доцент юридичного факультету Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка.*

*Колдов Є. О.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції,
4 курс, 15 група*

Заборона зловживання процесуальними правами як принцип цивільного судочинства

Виходячи із положень Цивільного процесуального кодексу України, учасники цивільного процесу мають права та кореспондуючі їм обов'язки. Законодавець чітко підкреслює, що процес має відбуватися відповідно до встановлених норм. Як наслідок

док, заінтересована особа умисно використовує надані їй права для того, щоб якомога затягнути процес з метою отримання рішення на свою сторону. Таке явище отримало назву зловживання процесуальними правами.

Варто зазначити, що у літературі наявні різні точки зору стосовно розуміння поняття зловживання правом, які можна звести до декількох підходів залежно від заперечення або доцільності визнання існування вказаної категорії. Так, прихильники першого підходу відхиляють можливість конструкції зловживання правом. Прихильники другого підходу наголошують на доцільності існування концепту зловживання правом, проте пропонуються різні інтерпретації цього поняття. Так, найчастіше зловживання правом тлумачиться як:

- а) правопорушення;
- б) особливий вид цивільного процесуального правопорушення;
- в) різновид правової поведінки (правомірної або неправомірної, протиправної);
- г) вихід за межі суб'єктивного права;
- д) реалізація права всупереч його призначення;
- е) використання права всупереч його меті;
- є) недобросовісне здійснення прав.

Зазначене вище і на сьогоднішній день поділяє вчених на тих, хто вважає, що зловживанням правом є правомірним для учасників процесу у контексті належної правової процедури, інші – неправомірною поведінкою. Автор вважає зловживання процесуальними правами неправомірним явищем у процесі, виходячи із наступного.

Зловживання характеризується сукупністю ознак:

- 1) формальною – зловживання правом нагадує реалізацію права, тобто здійснюється у встановленій процесуальній формі;
- 2) сутнісною – незважаючи на використання права у встановленій законом формі, воно не спрямоване на досягнення мети відповідного права;
- 3) суб'єктивною – свідомими установками суб'єкта процесуальної діяльності щодо зловживання процесуальними правами, які явно дисонують із імперативом добросовісного користування процесуальними правами, правом інших учасників та метою цивільного судочинства;
- 4) консеквентною – зловживання правом спричиняє певну шкоду (затримка процесу, збільшення судових витрат, складності формування доказового матеріалу, негативний вплив на ділову репутацію, збитки тощо) [1, с. 307].

Слід виходити з того, що протидія зловживанню процесуальними правами з боку суду має бути оцінена на відповідність матеріальному аспекту належної правової процедури, тобто з точки зору принципу пропорційності як дотримання балансу приватних та публічних інтересів.

У проекті Цивільного процесуального кодексу, який був прийнятий Верховною Радою України у 2017 році, уперше було закріплено заборону зловживання процесуальними правами як принцип цивільного судочинства. Законодавець дає легальне визначення цього поняття, чого раніше не було, а існувало виключно на доктринальному підґрунті.

Відповідно до п. 12 ч. 3 ст. 2 проекту змін до Цивільного процесуального кодексу України (проект) одним із основних засад (принципів) цивільного судочинства є неприпустимість зловживання процесуальними правами, де встановлюються випадки зловживання процесуальними правами [2].

Законодавець встановлює відповідальність для осіб, яка здійснюють зловживання своїми правами. Так, у ч. 10 ст. 142 ЦПК (проект) у випадку зловживання стороною чи її представником процесуальними правами, або якщо спір виник внаслідок неправильних дій сторони, суд має право покласти на таку сторону судові витрати повністю або частково незалежно від результатів вирішення спору.

Також згідно з п. 2 ч. 1 ст. 149 ЦПК (проект) суд може постановити ухвалу про стягнення доходу в Державний бюджет України з відповідної особи штрафу у сумі до від 0,5 до п'яти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб у випадках зловживання процесуальними правами, вчинення дій або допущення бездіяльності з метою перешкоджання судочинству [2].

Скоріше за все, такі нововведення пов'язані з великою кількістю прецедентів, коли учасники процесу умисно зловживають наданим їм правами, чим спричиняють затягуванню процесу і покладені на суд додаткових обов'язків щодо реалізації таких прав, що впливає на ефективність останнього. Можна позитивно сприймати такі зміни, адже, по-перше, у проекті ЦПК є чітке визначення зловживанню процесуальних прав, роз'яснені випадки, коли суд може вважати певні дії учасників процесу як зловживання, по-друге, встановлена відповідальність для таких осіб, що стане необхідною превенцією зменшення подібних випадків, по-третє, після набрання чинності відповідних змін цивільне судочинство буде прискорюватись, чим буде збільшувати ефективність судових установ.

Хоча з іншого боку, учасники процесу скоріше за все будуть оскаржувати ухвали про застосування штрафу, чим будуть додатково збільшувати навантаження на апеляційну інстанцію, на яку покладено розгляд оскарження на таку ухвалу, і додатково впливати на суддів першої інстанції, які будуть змушені додатково думати чи застосовувати для таких осіб штраф, чи ні, враховуючи, що таке рішення може бути оскаржене.

Виходячи із вищенаведеного, однозначно можна позитивно охарактеризувати ці зміни. Проте необхідний час для того, щоб цей принцип дійсно був реалізований і практика напрацювали відповідні підсумки даного нововведення.

Список використаних джерел:

1. Ткачук О. С. Проблеми реалізації судової влади у цивільному судочинстві : монографія / О. С. Ткачук. – Х. : Право, 2016. – 600 с.

2. Проект Цивільно-процесуального кодексу України http://zib.com.ua/files/Proekt_CPK_100317.pdf

Науковий керівник: *Цувіна Т. А., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Куриліна В. В.,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,

3 курс

Повноваження суду щодо врахування факту зловживання процесуальними правами учасниками цивільного процесу при розподілі судових витрат

Одним із важливих напрямів реформування цивільного судочинства стала нормативна регламентація критеріїв зловживання сторонами чи їхніми представни-

ками своїми процесуальними правами (ст. 45 Проекту ЦПК України [1]) – явище, яке у науковій літературі отримало такі назви, як «процесуальна диверсія», або ж «юридичний парадокс» [2]. Крім цього, одна із новел даного Проекту – закріплення правових наслідків зловживання процесуальними правами, серед яких – покладання на сторону, яка вчинила таке зловживання, або ж її представника, судових витрат.

Так, ч. 10 ст. 142 Проекту нового ЦПК резюмує: «У випадку зловживання стороною чи її представником процесуальними правами, або якщо спір виник внаслідок неправильних дій сторони, суд має право покласти на таку сторону судові витрати повністю або частково незалежно від результатів вирішення спору» [1]. До того ж, п. 3 ч. 3 ст. 142 зазначеного вище законопроекту покладає на суд обов'язок врахувати при вирішенні питання про розподіл судових витрат поведінку сторони під час розгляду справи, що призвела до затягування розгляду справи, зокрема, подання стороною явно необґрунтованих заяв і клопотань, безпідставне твердження або заперечення стороною певних обставин, які мають значення для справи, безпідставне завищення позивачем позовних вимог тощо – іншими словами, ті дії, які суперечать завданню цивільного судочинства і визнаються згідно з Проектом нового ЦПК такими, що становлять зловживання процесуальними правами.

Більше того, за положенням ч. 4 ст. 136 Проекту суд з урахуванням конкретних обставин справи має право, за клопотанням відповідача, зобов'язати позивача внести на депозитний рахунок суду грошову суму для забезпечення можливого відшкодування майбутніх витрат відповідача на професійну правничу допомогу та інших витрат, які має понести відповідач у зв'язку із розглядом справи (забезпечення витрат на професійну правову допомогу) [1]. Зазначене повноваження суду є заходом забезпечення судових витрат, який застосовується, у тому числі, у разі, якщо позов має ознаки завідомо безпідставного або інші ознаки зловживання правом на позов. Враховуючи, що подання завідомо безпідставного позову є одним із проявів зловживання сторонами чи їхніми представниками своїми процесуальними правами, стає очевидним той факт, що цей захід спрямований на недопущення використання форм реалізації процесуального права всупереч його призначенню – тобто зловживання процесуальними правами.

Потрібно зазначити, що розподіл судових витрат не є видом процесуальної відповідальності, тому що пред'явлення позову і, як наслідок, ухвалення рішення суду з розподілом судових витрат є конституційним правом кожного на доступ до правосуддя, а не процесуальним правопорушенням [3]. Більше того, на відміну від забезпечення судових витрат чи судового штрафу, їхній розподіл не є і попередженням вчинення правопорушення, а виступає лише як компенсація витрат, понесених особою, яка бере участь у цивільному процесі, хоча може деякою мірою послужити і засобом стримання сторін від зловживання своїми процесуальними правами.

Насамкінець варто зазначити, що закріплення способів боротьби із зловживанням сторонами чи їх представниками своїми процесуальними правами (в тому числі – врахування факту такого зловживання при розподілі судових витрат як одного із таких методів) є значним кроком вперед порівняно із регулюванням даного питання у чинному ЦПК, в якому вся регламентація обмежується закріпленням у ч. 3 ст. 27 обов'язку осіб, які беруть участь у справі, добросовісно здійсню-

вати свої процесуальні права. Зміст статті не розкриває ані прояви зловживання процесуальними правами, ані правові наслідки таких дій.

Отже, закріплення механізмів протидії зловживанню процесуальними правами, серед яких чільне місце займає можливість покладення на сторону чи її представника, які вчинили таке зловживання, судових витрат, є важливим аспектом вдосконалення процесуального законодавства, бо сприятиме добросовісному користуванню учасниками процесу своїми правами, усуненню перешкод для ефективного вирішення спорів та дотриманню строків їх розгляду.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів». – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415.

2. Курс цивільного процесу: підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін.; за ред. В. В. Комарова. – Х., 2011. – С. 410.

3. Луспенік Д. Д.: Зловживання процесуальними правами: законодавча регламентація, способи виявлення та шляхи протидії. – Часопис цивільного і кримінального судочинства №6(27). 2014.– С. 168.

Науковий керівник: *Ізарова І. О., д.ю.н., доцент юридичного факультету Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка.*

Сіненко П. О.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
господарсько-правовий факультет,
3 курс, 5 група*

Зловживання процесуальними правами у цивільному судочинстві

Право на судовий захист є невід’ємним і нормативно закріпленим в Конституції України правом людини і громадянина. Статтею 55 Конституції України гарантовано, що кожен громадянин має право звернутися до суду за захистом прав і свобод, якщо ці права чи свободи порушені або порушуються, створено чи створюються перешкоди для їх реалізації, мають місце інші ущемлення прав та свобод. Але реалізація суб’єктивного права на судовий захист може мати і негативний аспект, який являє собою недобросовісне використання процесуальних прав. На сучасному етапі розвитку законодавства можна відзначити відсутність певної досконалої концепції з питання протидії і нормативного вирішення проблеми зловживання процесуальними правами, що створює можливість для заінтересованої особи недобросовісного використання такого права.

Під зловживанням процесуальними правами слід розуміти особливу форму цивільного процесуального правопорушення, тобто умисні недобросовісні дії учасників цивільного процесу (а в окремих випадках і суду), що супроводжуються пору-

шенням умов здійснення суб'єктивних процесуальних прав і здійснювані лише з видимістю реалізації таких прав, пов'язані з обманом відносно відомих обставин справи, в цілях обмеження можливості реалізації або порушення прав інших осіб, що беруть участь в справі, а також з метою перешкоджання діяльності суду правильно і своєчасно розглянути й вирішити цивільну справу [1, с. 1].

У ст. 17 Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 року зловживання правом визначається як діяльність або дії, спрямовані на скасування прав і свобод, визнаних у Конвенції, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Конвенції.

Зловживання процесуальними правами є явищем небезпечним у тому аспекті, що формально особа своїми діями не виходить за межі правового поля, але об'єктивно спричиняє шкоду інтересам правосуддя. На практиці такі дії важко довести, адже особа, що зловживає правом, може використовувати для прикриття своїх дій широкий арсенал захисних заходів, що надається особі, яка користується своїми суб'єктивними процесуальними правами, виходячи з презумпції сумлінного їх використання. В такому випадку, як правило, суд стає безсильним, адже не може протидіяти подібним проявам, а також, нерідко й не має правової можливості для припинення зловживання особою своїм правом [1, с. 3].

Статтею 27 ЦПК України закріплено загальне положення, яке стверджує, що особи, які беруть участь у справі, зобов'язані добросовісно здійснювати свої процесуальні права і виконувати процесуальні обов'язки. Не зважаючи на нормативне закріплення в процесуальному законі, ця норма залишається абстрактною, не одержуючи подальшого розвитку в окремих нормах ЦПК України. У процесуальному законі не наведено чіткого визначення поняття зловживання процесуальним правом.

Зловживання процесуальними правами може виражатися, наприклад, у поданні завідомо безпідставного позову, у заявленні клопотань для затягування розгляду справи, у недобросовісному та безпідставному оскарженні судового рішення тощо [1, с. 17-19].

Зловживання процесуальним правом більш схоже на процесуальне правопорушення, але таку поведінку не можна однозначно визначити як типове цивільне правопорушення. Основна відмінність у тому, що такі дії вчиняються на зовні законній правовій підставі: особа, задля настання певного юридичного результату, вчиняє процесуальні дії, які зовні «схожі» на юридичні факти, з якими пов'язується настання необхідного юридичного результату. Така поведінка має штучний імітаційний характер. Наприклад, імітація незадовільного фізичного стану з метою відкладання засідання і затягування розгляду справи.

У статті 27 ЦПК України відзначена така категорія як «добросовісність». Можна виділити її інтелектуальний і вольовий аспекти. Інтелектуальна ознака являє собою здійснення права із внутрішнім переконанням в реальному існуванні певних фактів, а також наявності суб'єктивних прав. Тобто, це внутрішнє ставлення особи до своєї поведінки. Вольова ознака передбачає процес втілення внутрішніх намірів та переконань суб'єкта у процесуальній дії, що ним вчиняються.

Зловживання процесуальним правом – це особлива форма цивільного процесуального правопорушення, цілеспрямовані недобросовісні дії особи-учасника цивільного процесу, які супроводжуються порушенням умов здійснення суб'єктивного права та поєднуються зі спотворенням реальних фактів відносно обставин справи, задля перешкоджання судовій діяльності з правильного та своєчасного розгляду та вирішення цивільної справи, а також задля обмеження реалізації суб'єктивних прав інших учасників цивільного процесу. Зловживання процесуальними правами шкодить системі цивільного судочинства, в цілому, та має негативні наслідки для інтересів інших учасників процесу.

Список використаних джерел:

1. Юдин А. В. Злоупотребление процессуальными правами в гражданском судопроизводстве: автореф. дис. на соиск. уч. степени доктора юрид. наук: спец. 12.00.15 «Гражданский процесс; Арбитражный процесс» / А. В. Юдин. – СПб., 2009. – 47 с.

Науковий керівник: *Шутенко О. В., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Ткачук А. О.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
аспірантка кафедри правосуддя
юридичного факультету*

Принцип добросовісності як перешкода зловживанню правами

Відповідно до ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів.

Закон встановлює правило, за яким суд та учасники судового засідання зобов'язані керуватися завданням цивільного судочинства, яке превалює над будь-якими іншими міркуваннями під час розгляду і вирішення цивільної справи [1].

Так само ЦПК зобов'язує учасників судового процесу та їх представників добросовісно користуватися процесуальними правами, не допускаючи зловживання ними.

Указані положення законодавства щодо вимог діяти у цивільному процесі виключно добросовісно та з метою досягнення завдань цивільного судочинства є новелою та прогресивним поступом законодавця. Такий крок можна пояснити необхідністю підвищення ефективності вітчизняного судочинства.

У той же час системний аналіз нової редакції ЦПК (законопроект № 6232) дозволяє прослідкувати органічний зв'язок вимоги добросовісності та заборони зловживання процесуальними правами.

Останньому поняттю закон приділяє особливу увагу. Неприпустимість зловживання процесуальними правами тепер належить до основних засад (принци-

пів) цивільного судочинства (п. 11 ч. 3 ст. 2 ЦПК). На суд покладено обов'язок вживати заходів для запобігання зловживанню учасниками судового процесу правами (п. 5 ч. 5 ст. 12 ЦПК). У випадку зловживання процесуальними правами учасником судового процесу суд застосовує до нього заходи, визначені ЦПК (ч. 4 ст. 45 ЦПК) [2].

Незважаючи на те, що в законі згадуються і «добросовісність», і «заборона зловживання процесуальними правами», на нашу думку, перше із двох понять є більш багатогранним і включає в себе як друге поняття, так і заборону непослідовної процесуальної поведінки, а також добросовісне виконання процесуальних обов'язків.

Як відомо, історично принцип добросовісності сформувався через доктрину добросовісності (*bona fides*), втілену у римському праві. Цей принцип полягає у протиставленні добра злу, злому умислу (*dolus malus*), і відображається у приписах чесно жити, не завдавати шкоди іншому, віддавати кожному належне (*Honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere*) [3]. Зрозуміло, що матерія «добросовісності» розкривається через моральну природу, через такі поняття, як чесність, сумління, порядність. Добросовісність – це і розуміння необхідності ретельного виконання своїх службових, громадянських обов'язків, повага до інших, нездатність до низьких вчинків. Разом з тим добросовісність – це поведінка, що проявляється в певних обставинах.

У цивільному судочинстві добросовісність поведінки потрібно визначати в залежності від того чи спрямовані дії конкретної особи на справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільної справи та чи є метою її діяльності ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Саме тому у випадку, коли учасники судового процесу та їх представники недобросовісно користуються процесуальними правами їх дії як такі, що суперечать завданню цивільного судочинства суд може визнати зловживанням процесуальними правами.

Потрібно зауважити, що і раніше процесуальне законодавство містило згадку про необхідність добросовісної поведінки. Так, наприклад, у ч. 3 ст. 240 попередньої редакції ЦПК було передбачено, що суд, установивши, що заявник діяв недобросовісно без достатньої для цього підстави, стягує із заявника всі судові витрати. Проте така норма права об'єктивно не могла бути достатньою перешкодою для зловживання процесуальними правами у цивільному судочинстві України. Більше того, жодної іншої норми, яка б вимагала добросовісної поведінки чи визначала відповідальність за зловживання процесуальними правами у кодексі не було.

Запровадивши норми, які визначають перелік дій, що суперечать завданню цивільного судочинства, і визнаючи їх зловживанням процесуальними правами, а також відносячи неприпустимість зловживання процесуальними правами до засад судочинства, на наш погляд, законодавець здійснив низку заходів для удосконалення процедури розгляду цивільних справ та ефективності захисту прав, свобод чи інтересів.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України (редакція від 03.08.2017) // Режим доступу: [<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>]
 2. Проект Закону «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» №6232 від 23.03.2017 р. // Режим доступу: [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415]
 3. Латинско-русский и русско-латинский словарь крылатых слов и выражений. – М.: Русский язык. Н. Т. Бабочев, Я. М. Боровской. 1982. – С. 467.
- Науковий керівник: *Захарова О. С., к.ю.н., доц. кафедри правосуддя Київського національного університету імені Тараса Шевченка.*

Товстопяк Г. В.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
3 курс*

Удосконалення механізму запобігання зловживанням процесуальними правами за новим ЦПК

Під час здійснення правосуддя в державі нерідко спостерігається вчинення учасниками процесу різних протиправних дій, які направлені на затягування розгляду справ по суті. Такі дії протидіють судовому захисту порушених прав та законних інтересів інших осіб, спонукають до додаткових затрат часу. Тому як і раніше, так і зараз є актуальним впровадження певних законодавчо закріплених механізмів, які дозволять ефективно протидіяти зловживанню своїми правами з боку учасників процесу і тим самим підвищать ефективність самого процесу.

У Конституції України, рішеннях Європейського суду з прав людини та загалом законодавстві України немає прямої заборони на зловживання окремими правами. Частина 3 ст. 27 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) закріплює тільки загальне правило щодо обов'язку осіб, які беруть участь у справі, добросовісно здійснювати свої процесуальні права і виконувати процесуальні обов'язки. Лише у п. 14 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 5 від 12.06.2009 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» зазначено, що неподання чи несвоєчасне подання доказів без поважних причин, яке спрямовано на затягування процесу, може бути розцінено судом як зловживання процесуальними правами, що має бути мотивовано в судовому рішенні. До того ж варто звернути увагу, що в Рекомендації R (84)5 передбачено, дев'ять принципів цивільного судочинства, які спрямовані на вдосконалення судової системи. Один з цих принципів передбачає накладання штрафу чи відшкодування збитків на сторони, які подають явно необґрунтований позов, а також, які поведуться недобросовісно і явно порушують процедуру з очевидною метою затягнути розгляд.

Оскільки цивільний процесуальний закон не містить поняття «зловживання правами», то неможливо вказати на всі можливі процесуальні зловживання з боку учасників цивільного процесу, які відбуваються в різних формах. Проте доречно виділити такі з них: зловживання правом на пред'явлення позову, зловживання правами, спрямовані на затягування строків розгляду справ (подача клопотання про зупинення провадження, вступ третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмету спору, безпідставне або повторне заявлення клопотань, подання клопотань про поновлення процесуальних строків, про зупинення провадження у справі до вирішення іншої пов'язаної справи, неодноразове заявлення одних і тих же клопотань, у задоволенні яких судом було відмовлено, оскарження всіх ухвал суду, що підлягають оскарженню окремо від рішення суду, ухилення учасника процесу від участі в судових засіданнях), зловживання правом на відвід судді, зловживання правами в судовому доказуванні, тощо.

Проблема зловживання процесуальними правами найшла своє відображення і у Проекті ЦПК України, який представила Рада з питань судової реформи. У ст. 2 цього Проекту одним з принципів цивільного судочинства названий принцип «неприпустимості зловживання процесуальними правами». Відповідно до ст. 12 проекту суд запобігає зловживанню учасниками судового процесу їх правами та вживає заходів для виконання ними їх обов'язків.

Стаття 45 Проекту під назвою «Неприпустимість зловживання процесуальними правами» крім загального правила про недопустимість зловживання процесуальними правами, передбачає, що в залежності від конкретних обставин суд може визнати зловживанням процесуальними правами дії, які суперечать завданню цивільного судочинства.

Статтею 149 Проекту передбачено, що суд може постановити ухвалу про стягнення в дохід Державного бюджету України з відповідної особи штрафу у сумі до від 0,5 до п'яти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб у випадку зловживання процесуальними правами, вчинення дій або допущення бездіяльності з метою перешкоджання судочинству. А також, у разі систематичного порушення, відповідно передбачаються більші розміри штрафів.

Також певні статті містять положення, які надають суду повноваження постановити окрему ухвалу у випадку зловживання процесуальними правами, неналежного виконання професійних обов'язків або інших порушень законодавста адвокатом чи прокурором, повноваження щодо накладення судових витрат незалежно від результатів вирішення спору, та деякі інші положення.

Отже, проаналізувавши певним чином Проект ЦПК України, можна стверджувати, що введення самого поняття «зловживання правом», а також закріплення відповідних санкцій за такі дії, має сенс. Це дозволить попередити процесуальні правопорушення у формі зловживання процесуальними правами або зменшить їх кількість.

Науковий керівник: *Семенець О. І., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

ЕЛЕКТРОННЕ ПРАВОСУДДЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

*Андрущенко Д. С.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції,
4 курс, 7 група*

Переваги впровадження електронного правосуддя в Україні

В Україні розглядається велика кількість справ у різних сферах судочинства. Кількість звернень до суду свідчить, з одного боку, про те, що судова форма захисту є пріоритетною, але, з іншого боку, не можна сказати, що рівень довіри до системи правосуддя у суспільстві є задовільним.

Слід зазначити, що серед основних недоліків сучасної системи судочинства є надмірна тривалість та складність процедур розгляду справи в суді, високий рівень судових витрат, а також явна невідповідність чинних норм процесуального права вимогам економічного обігу і сучасним економічним відносинам в суспільстві. У зв'язку з цим існує необхідність реформування українського судочинства, ефективність функціонування якого ставиться під сумнів більшістю громадян країни. При цьому не можна з упевненістю сказати, що в сучасному світі існує така ідеальна система правосуддя, яка забезпечує ефективний захист прав громадян і задовольняє всі вимоги сучасних економічних реалій. Але продумане і обгрунтоване реформування системи судочинства України надасть можливість в складних сучасних умовах досягти певного прогресу та удосконалити існуючу систему.

Варто вказати, що прискорений розвиток інформаційного суспільства є пріоритетним напрямком розвитку держави, оскільки під його впливом підвищується ефективність судової влади шляхом впровадження в її діяльність електронного правосуддя, що складається з електронного зв'язку, обміну даними та доступу до судової інформації. Основні принципи, завдання та напрямки інформатизації системи судочинства визначені в законах України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.», «Про судоустрій і статус суддів», в «Концепції галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи» та інших нормативно-правових актах. Таким чином, Україна поступово відходить від застарілих систем судочинства, що відстають від світового технологічного розвитку.

На сьогодні відбуваються перші спроби втілити досвід закордонних країн, перейшовши від паперового правосуддя до ефективнішого – електронного. Серед таких країн можна виділити : США, Сінгапур, Канаду, Великобританію, Італію, Німеччину та ін. Так, наприклад, у США успішно функціонує електронна судова система з вільним доступом – «PACER». За допомогою цієї системи можна отримувати інформацію про судовий документ, ознайомлюватися з реєстром прийнятих заяв, вивчати перебіг розгляду справи та історію ухвалених рішень, а також переглядати календар призначених засідань. Для подання документів до судів використовується додаток «CM/ECF» у вигляді особистого кабінету, доступ до якого надається за виданим державою паролем, а всі документи мають бути надіслані в pdf-форматі. Серед країн із кон-

тинентальною правовою системою, як і в Україні, найбільш взірцевим є електронне судочинство в Німеччині. Зокрема, подання документів, їх оброблення та навіть винесення рішення відбуваються в електронному форматі. Крім того за допомогою платного особистого кабінету є можливість у письмовій формі вступати в дискусії з опонентом і оспорювати надані ним документи.

Безумовно, в сфері інформатизації судової системи України вже існують певні елементи інформаційно-комунікаційних технологій, які, в свою чергу, є каталізатором в питаннях інформатизації сфери судочинства. Зокрема, прийнято закони «Про електронний цифровий підпис» і «Про електронні документи та електронний документообіг», низку законодавчих актів, що дають змогу в електронному вигляді подавати документи до суду, проводити судові засідання в режимі онлайн, в електронному форматі інформувати учасників судового процесу, фіксувати процес аудіо-/відеопристроями тощо. Крім цього, функціонують Єдина база даних електронних адрес, номерів факсів (телефаксів) суб'єктів владних повноважень, а також Єдиний державний реєстр судових рішень та Єдина судова інформаційна система. Свого часу ЦПК України 2004 р. був доповнений ст. 158-1 «Участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції» та було передбачено можливість надсилати учасникам судового процесу повістки у вигляді SMS-повідомлень у межах цивільного та кримінального судочинства. У новому ЦПК передбачено запровадження єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ст. 14), за електронним доказами визнано статус засобів доказування (п. 1 ч. 2 ст. 77) й, відповідно, закріплений порядок їх подання, зберігання та оцінки (ст. 101–102), встановлена можливість виклику шляхом направлення повістки на електронну адресу (ст. 129) тощо.

Хотілось би додати, що проект «Електронний суд» призначений для автоматизації процесів судового діловодства, забезпечення повноцінного поширення інформації щодо судового розгляду, правової інформації, узагальнення судової практики, публікації цієї інформації для громадян, а також забезпечення дотримання процесуальних строків. Тобто це сукупність інформаційно-комунікаційних технологій, що дозволяють здійснювати процесуальні дії в електронній формі. Основний його принцип полягає в налагодженні процесу оперативного обміну інформацією в електронному вигляді між судовими установами, учасниками судового процесу, а також іншими державними структурами з метою забезпечення справедливого та неупередженого правосуддя в Україні.

Отже, впровадження електронного правосуддя в Україні є дуже вагомим, адже містить низку переваг для судового процесу. Зокрема, можна виділити такі переваги, як: економія часу суддів та інших учасників процесу; економія матеріальних витрат судів у зв'язку з витратами на надсилання документів учасникам процесу та утримання кадрових ресурсів учасників процесу; подання до суду позовних заяв та інших документів в електронному вигляді з використанням електронного підпису; можливість надання он-лайн-консультацій і проведення он-лайн-засідань; спрощений обмін інформацією та судовими документами через визначену електронну адресу тощо.

Науковий керівник: *Сакара Н. Ю., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Ганич К. Д.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
10 факультет,
3 курс, 1 група*

Запровадження електронного правосуддя в цивільному судочинстві в світлі активних реформаційних процесів в Україні

За останні два десятиріччя в законодавстві багатьох країн світу зростає увага до запровадження електронного правосуддя. В більшості країн ЄС були запроваджені зміни, пов'язані із запровадження системи обміну документами та повідомленням учасників процесу за допомогою електронного суду. Так, в Рекомендаціях № R (95) 11 Комітету міністрів Ради Європи від 11 вересня 1995 року було сформульовано основні завдання із розробки та функціонування автоматизованих систем судової практики [1]. В проекті Стратегії електронного правосуддя в ЄС на 2014–2018 роки (Draft Strategy on European e-Justice 2014–2018) відмічається, що цей план визначатиме наступні кроки із впровадження електронного правосуддя в правових системах країн-членів ЄС задля формування загальноєвропейської системи електронного правосуддя, враховуючи успіх першого такого плану 2009–2013 років [4].

В Україні першими етапами запровадження технічних новацій в цивільний процес можна вважати законодавче закріплення фіксування цивільного процесу за допомогою технічних засобів в ст. 197 ЦПК України. На сьогодні фіксування цивільного процесу відбувається у трьох взаємопов'язаних формах: за допомогою технічних засобів; шляхом ведення журналу судового засідання, а також за допомогою складання протоколів про окремі процесуальні дії. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 197 ЦПК України суд під час судового розгляду справи здійснює повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного [5].

Наступним кроком із запровадження технічних новацій в цивільний процес слід визнати закріплення відеоконференції як спеціального режиму проведення судового засідання. Цей механізм, запроваджений у ст. 158-1 ЦПК України Законом № 5041-VI від 04 липня 2012 року [2] про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, слід визнати доцільною та ефективною новелою чинного законодавства. У сучасному світі відеоконференції уже достатньо давно є невід'ємною частиною судових процесів.

Елементи електронного суду уже запроваджені в судочинстві: он-лайн сплата судового збору, отримання інформації про етапи проходження справи в суді, можливість одержання від суду повідомлень і копій рішень електронною поштою, смс-інформування, доступ до текстів судових рішень через Єдиний державний реєстр судових рішень, он-лайн трансляція окремих судових засідань і проведення відеоконференцій між судами, а також із слідчими ізоляторами.

Можна сказати, що судочинство буде набагато доступнішим, якщо комунікацію з судом можна буде повністю перевести в електронну форму – для тих користувачів, кому ця форма є зручнішою, ніж листування поштою і особистий похід до суду. Електронний суд здатний економити не лише значні фінансові і людські ресурси, а й дозволить пришвидшити вирішення справи для сторін і зменшити наванта-

ження на суди. Деякі технічні можливості для електронного суду уже створені, але для їх повноцінного запуску потрібні зміни до процесуального законодавства, яке зорієнтоване на паперове спілкування і присутність безпосередньо в суді. Є надії, що ці зміни будуть внесені уже в цьому році [3].

Отже, розумне та доцільне використання інформаційних та комунікативних технологій, зокрема електронного правосуддя, слід визнати одним із пріоритетних напрямів реформування сучасного цивільного судочинства. В зв'язку із цим слід активізувати дослідження та ініціювати проведення пілотних проектів із запровадження обміну електронними документами в порядку цивільного судочинства, особливо в судах першої інстанції, що зумовить істотну економію витрат суду та учасників процесу, а також спростить доступ до судочинства та полегшить документообіг.

Список використаних джерел:

1. Рекомендация R (95) 11 Комитета министров государствам-членам относительно отбора, обработки, представления та архивации судебных решений в правовых информационно-поисковых системах от 11 сентября 1995 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_129.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції : Закон України від 04.07.2012 // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – №25.

3. Судова реформа: сім найбільш очікуваних подій 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://pravo.org.ua/ua/news/20871915-sudova-reforma-sim-naybilsh-ochikuvanih-podiy-2017-roku>

4. Draft Strategy on European e-Justice 2014-2018 // Official Journal of the European Union (2013/C 376/06). – 21.12.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do>

5. Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

Науковий керівник: *Жушман М. В., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Гузема А. А.,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,

Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,

5 курс

Концепція «Електронного суду»: модифікація від правової ідеї до врегульованої судової інформаційно-телекомунікаційної системи

Судова реформа 2017 року поступово заштовхує Україну на інноваційну платформу європейських судових стандартів, впроваджуючи новітні інформаційні технології. Слід зазначити, що ще у 2012 році з'явилась концепція «Електронного суду», яка була розроблена Державним підприємством «Інформаційні судові системи», надалі вона почала втілюватися у пілотних проектах Державної судової адміністрації. На їх

реалізацію були прийняті наказ від 31 травня 2013 р. № 72 «Про реалізацію проекту з обміну електронними документами між судом і учасниками судового процесу» (регламентував порядок обміну документами між судом і учасниками процесу (кримінального провадження) в електронній формі), наказ від 07.09.2012 р. № 105, яким затверджено Тимчасовий регламент обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу (він визначав порядок подання учасниками судового процесу до суду документів в електронному вигляді, а також надсилання таким учасникам процесуальних документів в електронному вигляді паралельно з документами у паперовому вигляді відповідно до процесуального законодавства). На практиці деякі суди Києва (Печерський, Святошинський), апеляційний суд Дніпропетровської області, апеляційний суд Закарпатської області, Харківський окружний адміністративний суд та інші запровадили системи SMS-повідомлень для інформування учасників судового провадження, а також з'явилась процедура отримання електронних документів у паперовому вигляді. У вересні 2015 року у Київському районному суді м. Одеси при підтримці та участі проекту USAID «Справедливе правосуддя» Радою суддів України прийнято рішення про запровадження проекту «Електронний суд». Однак за відсутності належного законодавчого регулювання стали виникати труднощі, які не дозволяли повною мірою перейти на електронну систему документообігу, а все ж повертали судовий процес до паперової форми.

У процесі судової реформи Верховна Рада 3 жовтня цього року у другому читанні прийняла законопроект № 6232, яким запровадила зміни до ГПК, ЦПК та КАСу. Аналізуючи ст. 6 ГПК можна стверджувати, що з'являється Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, яка має на меті забезпечити обмін документами в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу і участь сторін у судовому засіданні в режимі відео-конференції. Таким чином, законопроектом передбачена можливість брати участь у судовому засіданні, знаходячись поза межами приміщення суду.

Для того щоб стати користувачем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, необхідно зареєструвати в системі свої офіційні електронні адреса. При цьому для адвокатів, нотаріусів, приватних виконавців, судових експертів, арбітражних керуючих, державних органів, органів місцевого самоврядування та суб'єктів державного та комунального секторів обов'язковою є реєстрація їх офіційних електронних адрес, для інших учасників – реєстрація офіційних адрес є добровільною. Вже після реєстрації в цій системі авторизовані особи отримують право подавати процесуальні документи і здійснювати процесуальні дії в електронній формі виключно за допомогою цієї системи і з використанням електронного цифрового підпису.

Однак це не позбавляє сторін права подавати документи в паперовій формі. Суд розглядає справу в електронній формі, а подані в паперовій формі документи не пізніше наступного дня переводить в електронну форму і долучає до матеріалів електронної судової справи. Також такі документи зберігаються у суді першої інстанції у додатку до справи, і у разі потреби можуть бути витребувані судом апеляційної, касаційної інстанцій.

Таким чином, концепція «Електронного суду» повинна полегшити роботу суду, спрощуючи процедуру роботи з процесуальними документами по справі, взагалі розгляду та процесуального руху справи (від відкриття справи до засідання, від інстанції до інстанції), зняти так званий «паперовий багаж», що покладається на працівників, які забезпечують організаційну роботу суду. У кожного з'явиться можливість безперешкодного доступу до матеріалів справи, що забезпечить прозорість та відкритість судового процесу, наблизить українське судочинство до міжнародних стандартів права на справедливий суд.

Науковий керівник: *Юревич І. В., к.ю.н., ас. кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Здебська А. В.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Господарсько-правовий факультет
3 курс, 7 група*

Електронний документ як доказ у цивільному судочинстві

В кінці ХХ століття настав новий етап розвитку людства – епоха інформаційного суспільства. На сьогодні ми є свідками переломного періоду розвитку цивілізації, в якому основним фактором руху є зростання значення інформації в житті суспільства, формування глобального інформаційного простору. Україна переживає період оновлення правової системи. Тепер кожен, хто володіє комп'ютером може створити електронний документ, текст, таблицю, які використовуються у різних сферах життя, до однієї з яких належить і судовий процес. Радою з питань судової реформи розроблений проект змін до Цивільного процесуального кодексу. Ці зміни запроваджують новий вид доказу – електронний доказ.

Відповідно до ст. 57 ЦПК України, доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Такі дані можна встановити і на підставі письмових доказів, в якості яких можуть виступати електронні документи.

Електронний документ – це документ, інформація, в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа (ст. 5 ЗУ «Про електронні документи та електронний документообіг»).

Можна зробити висновок, що електронний документ може бути визнаний судом на рівні з іншими доказами, у тому числі письмовими. Але для визнання електронного документа доказом, останній повинен відповідати передбаченим Законом вимогам, тобто мати обов'язкові реквізити.

Статтею 6 згаданого закону передбачається, що обов'язковим реквізитом такого документа є його електронний підпис, необхідність якого полягає у ідентифікації автора або особи, яка його підписала та для визначення цілісності отриманого доку-

мента. Проблема полягає у тому, що більшість з учасників судового процесу не мають уявлення про таку особливість електронного документа, як електронний підпис.

Судова система відстає від динамічного розвитку інформаційних технологій, оскільки не створює для учасників судочинства зрозумілих та належних засобів, що дали б їм можливість повною мірою користуватися цими засобами для забезпечення та захисту своїх прав та інтересів та мати вплив на підвищення ефективності, динамічності і якості вирішення спорів у судовому порядку.

Унаслідок повільного розвитку судової системи, недосконалості законодавства з питань електронного документообігу, а також недовіри до такої форми, перевага все ж таки надається документам на паперових носіях.

Проблемою, з якою стикаються учасники судочинства є електронне листування, оскільки воно дуже часто ігнорується суддями з посиланням на те, що воно не є повноцінним доказом у судовій справі. Джерелом цієї проблеми є відсутність належного процесуального регулювання та повноцінної законодавчої бази, що регламентувала б такі процеси. Застосовуються різноманітні способи з метою залучити електронні документи в якості доказів і вирішити справу за допомогою врахування цієї інформації.

Достовірність, правдивість електронного документу може бути підтверджена свідками, такий спосіб використовується у судовій практиці. Також є поширеним нотаріальне завірнення електронного листування для подальшого представлення в суді. Але, незважаючи на можливі способи визначення достовірності електронного документу, все ж таки виникають складності стосовно визнання документа таким. Тому в цивільному судочинстві електронні докази поки великого розповсюдження не отримали.

На мою думку, одним із найкращих способів вирішення розглянутої проблеми є повне та інтенсивне впровадження в судову систему інформаційних технологій, всіх новітніх розробок в інформаційній сфері, що значно збільшить ефективність, якість, повноту та прискорить темп розгляду справ у цивільному та в інших сферах судочинства. А найголовніше, впровадження інформаційних технологій забезпечить зручність для всіх учасників цивільного судочинства.

Один із напрямів такого впровадження я передбачаю в створенні системи електронних справ, але не варто розраховувати на швидкий результат, адже існує велика кількість справ, що перебувають на розгляді суду.

В умовах використання різноманітних інформаційних технологій та джерел інформації потреба щодо цього нормативного регулювання назріла давно.

Тому дане питання потребує процесуального врегулювання, яким і є новий проєкт Цивільного процесуального кодексу. Зміна паперових документів на електронні буде тривалою та поступовою, і на перших етапах повинен мати місце супровід такого переходу інструкцією, яка містила б вказівки щодо застосування законодавчих змін на практиці. Такі зміни усунуть суперечності та протиріччя між учасниками судового процесу та стануть основою для встановлення та затвердження системи електронного документообігу в судовій системі.

Науковий керівник: *Семенець О. І., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

«Електронний суд» як нововведення в цивільному судочинстві

Українська держава намагається не відставати від технічного прогресу та від світових лідерів у запровадженні електронного судочинства. А тому сьогодні можна стати свідками зародження такого проекту як «Електронний суд», що може значно заощадити учасникам судових процесів гроші та час. Електронний суд запроваджений в багатьох країнах світу, зокрема в Польщі, Сполучених Штатах Америки, Естонії.

Широко розрекламований «електронний суд» досить дорогий для держави проєкт. Але позитивний результат від його впровадження абсолютно очевидний. Потенційна можливість працювати віддалено дуже економить час для юристів, підприємців та інших [1].

Елементи електронного суду уже запроваджені в судочинстві, зокрема на сьогоднішній день «Кабінет електронних сервісів» передбачає можливість: он-лайн сплати судового збору, отримання інформації про етапи проходження справи в суді, можливість одержання від суду повідомлень і копій рішень електронною поштою, SMS-інформування, доступ до текстів судових рішень через єдиний державний реєстр судових рішень, он-лайн трансляція окремих судових засідань і проведення відеоконференцій між судами, а також із слідчими ізоляторами [2].

Тобто в учасників процесу є можливості використовувати блага електронного суду, однак не всі ще реалізовані і не всі запущені програми широко використовуються. Так, можливість сторін і суду подавати процесуальні документи в електронній формі суттєво гальмується технічним оснащенням.

Враховуючи, що для подальшого розвитку системи електронного правосуддя необхідне впровадження відповідних норм у процесуальне законодавство, а в проєкті закону «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 23.03.2017 року містяться такі процесуальні засади.

По-перше, ним передбачено, що в Україні діятиме Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, яка має забезпечити обмін документами в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу. Для цього суб'єкти цивільного судочинства реєструють свої електронні адреси у добровільному порядку [3].

По-друге, законопроектом визначено, що суд проводить розгляд справи в електронній формі. Процесуальні та інші документи і докази у паперовій формі мають бути переведені у електронну форму, матеріали справи будуть зберігатися, як правило, в електронному вигляді. Варто звернути увагу і на, те що право учасників справи подавати до суду документи у паперовій формі залишиться у них і після впровадження системи «Електронний суд» [3].

Підсумовуючи можна стверджувати, що перехід від застарілого документарного судочинства до електронного має забезпечити оперативність, прогнозованість та зручність взаємодії між учасниками судового процесу і судом і допоможе зробити правосуддя більш прозорим і менш корумпованим.

Список використаних джерел:

1. Офіційний веб-портал Судова влада України // режим доступу: <http://court.gov.ua/>
2. Офіційний веб-портал «Кабінет електронних сервісів» // режим доступу: <https://kap.minjust.gov.ua/about>
3. Грішина Н. «Електронний суд» – спрощення доступу до правосуддя. // Юридична газета. – 06.06.2017.

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Кравцова Є. О.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
господарсько-правовий факультет,
3 курс*

Новели «Електронного суду» у цивільному процесуальному законодавстві України

Цивільний процесуальний кодекс, що наразі діє на території України, на жаль, не охоплює всіх актуальних для сьогодення питань щодо судового провадження у цивільних справах. Дане явище призводить до виникнення колізій та прогалин у чинному законодавстві, що не дає змоги повноцінно захистити законні права та інтереси громадян, які звертаються з позовом до суду. Наслідком такого процесу є вірогідність винесення несправедливого рішення, що у результаті призводить до підвищення рівня недовіри до органів судової влади, та виносить дану проблему на загальнодержавний рівень.

Отже, невідповідність цивільного процесуального законодавства сучасним реаліям призводить до низки негативних явищ, які тісно пов'язані між собою. Тому норми Цивільного процесуального кодексу потребують корегування, зміни, уточнення, а деякі з них навіть виключення з даного нормативно-правового акту.

Проект Цивільного процесуального кодексу був прийнятий Верховною Радою України 20.06.2017 р. Серед нововведень, що застосовуються у ньому, є запровадження «Електронного суду».

Деякі явища, передбачені Цивільним процесуальним кодексом, вже здійснюються в електронному вигляді (отримання інформації з Єдиного державного реєстру судових рішень, оплата судового збору онлайн та ін.). Несучасне технічне оснащення судів дещо обмежує здатність органів судової влади працювати дистанційно, тобто розширити коло можливостей щодо здійснення судового провадження на відстані. Проаналізувавши положення, що стосуються переходу судочинства у режим «Електронного суду», виникає низка питань стосовно переваг у його використанні, а також недоліків його застосування.

Впровадження Електронного суду спростить населенню доступ до правосуддя, дозволить отримати необхідну повну інформацію, яка стосується розгляду та вирішення судових справ, проведення засідання у режимі відеоконференції дасть змогу заощадити кошти та час. Сутність цього нововведення полягає у розгляді справи в електронній формі, обмін документами в електронній формі [1, ст.14], здійснення правосуддя з використанням кваліфікованого електронного цифрового підпису [1, ст. 10], вводяться поняття «офіційна електронна адреса» та «електронні докази» тощо. Окрім перелічених новел існує низка інших, що передбачені у проекті Цивільного процесуального кодексу України.

Однак, існує недолік, який полягає у недостатній обізнаності населення щодо користування Єдиною інформаційно-телекомунікаційною системою, що передбачена у законопроекті. Але він є незначним, тому що з часом люди пристосуються та звикнуть до такого нововведення.

Поняття «Електронного суду» є новим для всіх, тому для того, щоб зрозуміти його сутність, необхідний детальний аналіз правників (адвокатів, нотаріусів та органів державної влади).

Отже «електронний суд» як новела у проекті Цивільного процесуального кодексу є позитивним явищем у законодавстві України. Звичайно, є моменти, які потребують доопрацювання, але вони є незначними, у порівнянні з тими, що наявні у Цивільному процесуальному кодексі 2004 року.

Перевагами проаналізованого законопроекту є підвищення ефективного здійснення правосуддя за допомогою введення «електронного суду», безпосереднього спрощення процедури розгляду судових спорів, зміни строків розгляду справи тощо. Він є підтвердженням того, що законодавство України зазнає поступової модернізації та наближається до стандартів, що панують у європейських країнах.

Список використаних джерел:

1. Проект Цивільного процесуального кодексу станом на 10.03.2017 р. // <http://jrc.org.ua/upload/steps/aaa6e65b9a705acf57f2e4b3a3c86ade.pdf>

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Мальгіна Н. С.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції,
5 курс, 2 група*

Перспективи введення «Електронного суду» в Україні

Значним кроком у сфері реформування цивільного та господарського судочинства в Україні стало ухвалення 3 жовтня 2017 року Верховною Радою України законопроекту №6232 «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів». Однією з основних новел у процесуаль-

ному законодавстві стало запровадження ідеї «Електронного суду», що передбачає створення Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – ЄСІТС).

Так, у п. 13 ст. 14 проекту Цивільного процесуального кодексу України зазначено, що діяльність ЄСІТС буде регламентовано Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему, що затверджується Вищою радою правосуддя за поданням Державної судової адміністрації України та після консультацій з Радою суддів України. Ідентична норма відповідно закріплена у п. 13 ст. 6 проекту ГПК та п. 13 ст. 18 проекту КАС.

Стаття 14 проекту ЦПК України передбачає: обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу, а також участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції; направлення судом судових рішень, судових повісток, судових повісток – повідомлень та інших процесуальних документів учасникам судового процесу на їх офіційні електронні адреси, вчинення інших процесуальних дій в електронній формі; реєстрацію офіційних електронних адрес в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі та здійснення судом зносин в обов'язковому електронному порядку з адвокатами, нотаріусами, державними органами та органами місцевого самоврядування, в добровільному порядку з усіма іншими особами; можливість подати процесуальні, інші документи, вчинити інші процесуальні дії в електронній формі з використанням власного електронного цифрового підпису, прирівняного до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис»; проведення розгляду справи за матеріалами судової справи в електронній формі; переведення процесуальних та інших документів і доказів у паперовій формі у електронну форму та долучення їх до матеріалів електронної судової справи.

Справедливо відзначити, що дане нововведення є своєрідною революцією у просторі судочинства. У наш час, час стрімкого розвитку інформаційного суспільства, новітні технології є рушійною силою у всіх сферах життєдіяльності. Для реформування судової системи введення «електронного суду» має безсумнівно стати позитивним зрушенням та призвести до підвищення ефективності та доступності правосуддя, а саме: економія часу суду та інших учасників процесу; прискорення загальних строків розгляду справ; економія витрат; зручність та швидкість обміну інформацією та повідомлення про рух справи; можливість участі у судовому засіданні незалежно від місця знаходження тощо.

Широке застосування електронної системи здійснення правосуддя покликане сприяти підвищенню оперативності здійснення судочинства, дотриманню строків судового розгляду як важливого елемента права на справедливий суд, гарантованого ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, економії коштів учасників процесу, а отже, зростанню ефективного захисту особою своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів.

На попередніх етапах судової реформи Україна вже у певній мірі апробувала деякі аспекти здійснення електронного судочинства. Ще у 2012 році для реалізації проекту «Електронний суд» Державна судова адміністрація України 7 вересня видала наказ № 105 «Про реалізацію пілотного проекту щодо обміну електрон-

ними документами між судом та учасниками судового процесу». Цим же наказом був затверджений Тимчасовий регламент обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу. Першими в Україні судами, у яких було вирішено розпочати з 15 жовтня 2012 року реалізацію пілотного проекту «Електронний суд», стали Святошинський районний суд міста Києва та апеляційний суд Дніпропетровської області. А вже з 26 листопада 2012 року до реалізації інноваційного проекту долучились господарський суд Вінницької області, Севастопольський апеляційний господарський суд, Харківський окружний адміністративний суд, Харківський адміністративний апеляційний суд. А отже, наявність власного досвіду та позитивний досвід європейських держав повинні стати неодмінними передумовами для успішної реалізації поставленої мети.

Єдиними недоліками, що можуть стати на перешкоді введення системи «електронного суду» є: недоопрацювання над правовою базою. В першу чергу це стосується Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему; недостатнє технічне забезпечення, а також брак інших ресурсів; недоукомплектування штатів судів; недобросовісне ведення системи документообігу; недостатнє розуміння користувачами системи електронного документообігу; низький рівень комп'ютерної грамотності населення та психологічна неготовність до переходу до нової системи.

Проте, відповідні перешкоди не є неподоланими і, доклавши певних зусиль, сучасна система українського судочинства дійсно здатна вийти на новітній рівень, що призведе не лише до підвищення ефективності та доступності правосуддя, а й сприятиме зменшенню навантаження на суддів та пришвидшить процес вирішення справ.

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Мосієвич С. І.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
3 курс*

Електронні докази у цивільному процесі

Сучасні глобалізаційні процеси, які призводять до інформатизації суспільства неодмінно впливають і на правові процеси в державі. З огляду на застосування передовими державами інноваційних тенденцій в правовому регулюванні виникла необхідність імплементації одного із таких засобів й у нормах вітчизняного законодавства. У прийнятих Верховною Радою України змінах до Цивільного процесуального кодексу України (надалі – новий ЦПК України) здійснено спробу розширити правове регулювання електронних засобів доказування, з якими на сьогодні у судів в практичному аспекті можуть виникати труднощі. Таким чином, слід дослідити наскільки положення щодо вказаних засобів доказування будуть ефективно та правильно реалізовуватись у правозастосовній діяльності національних судів цивільної юрисдикції.

До нового ЦПК України деякі з приблизних ознак електронних доказів та їх вузький перелік були віднесені до речових доказів. Так, згідно з ч. 2 ст. 65 ЦПК України (в редакції від 03.08.2017 р.) вказувалось, що до речових доказів належать магнітні, електронні та інші носії інформації, які містять аудіовізуальну інформацію про обставини, що мають значення для справи. В науковій літературі підкреслюється, що носії аудіовізуальної інформації є специфічними. Ними може бути не будь-який матеріальний об'єкт, а спеціально виготовлений матеріал такий, як диск або плівка. Інформація на носій передається за допомогою існуючих технічних засобів, а не від безпосереднього впливу на матеріал джерела відомостей про факт.

Відповідно до положень ч. 1 ст. 110 нового ЦПК України електронні докази – це інформація в електронній (цифровій) формі, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатись, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет). Такий розширений перелік дає змогу всебічно використовувати їх у доказовій діяльності, що сприятиме захисту прав, свобод та законних інтересів особи.

Разом з тим можна змодельовати, що буде достатньо складно при залученні доказів до матеріалів справи дослідити ті з них, які мають електронну форму, та вирішити питання про їх належність та допустимість, наприклад, інформація, що міститься на веб-сервері та надаватиметься в суд, подаватиметься в одному вигляді, а на момент розгляду справи справи по суті, може змінюватися або ж взагалі видалятися. У зв'язку з наведеним, слушною вбачається пропозиція Вершиніна О.П., надавати електронні документи до суду не на технічному, а на паперовому носії, тобто в письмовому текстовому вигляді, який дозволить візуально та усно дослідити та обговорити доказ [1, с. 114]. В той же час у ч. 2 ст. 110 нового ЦПК України визначено, що паперова копія електронного доказу не може вважатись письмовим доказом. Виявляється, що на практиці це ж виглядатиме так, що не забезпечуватиметься можливість попередньо оцінити саму інформацію на предмет її належності. Тоді як на стадії судового розгляду досліджуватиметься вже даний електронний оригінал, що, у свою чергу, не дозволить всебічно та об'єктивно його дослідити. Коли вже правосуддя у вітчизняних судах повною мірою зможе використовувати всі переваги електронного документообігу, то буде цілком логічно подавати усі письмові докази (як традиційні паперові, так і електронні за походженням) в електронній формі на всіх стадіях цивільного судочинства.

Водночас Каламайко А. Ю. вважає за доцільне удосконалити процедуру подання електронних засобів доказування до суду. Так, до початку судового розгляду надати можливість особам, які беруть участь у справі, подавати електронні засоби доказування як в електронному вигляді (на електронному носії), так і у вигляді паперової копії [2]. До розвитку цієї точки зору слід додати, що при удосконаленні процедури подання електронних доказів та можливості їх попередньої оцінки судами, такий механізм надасть змогу здійснити всебічне, повне та об'єктивне дослідження усіх наявних у справі доказів.

Підсумовуючи вищевикладене, зробимо висновок, що намагання законодавця розширити можливість використання електронних засобів доказування, сприятиме покращенню здійснення правосуддя в цивільних справах, але за умови закріплення їх належного правового регулювання в положеннях ЦПК України.

Список використаних джерел:

1. Вершинин А. П. Электронный документ: правовая природа и доказательство в суде: учебно-практическое пособие. Москва: Городец, 2000. 247 с.

2. Каламайко А. Ю. Місце електронних засобів доказування та окремі питання їх використання в цивільному процесі. Право та інновації. 2015. № 2. С. 127–132.

Науковий керівник: *Заботін В. В., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Носко О. О.,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,

Інститут підготовки кадрів для органів юстиції,

3 курс, 8 група

Аналіз української моделі електронного суду в контексті досвіду провідних країн світу

Одним з основоположних прав людини, яке закріплене в Конституції України та галузевому законодавстві, є право на судовий захист. Його реалізації в цивільному судочинстві сприяє низка інститутів цивільного процесуального права. При цьому стрімкий розвиток комп'ютерних технологій призвів до того, що один із них, на наш погляд, став інститут електронного суду.

В юридичній літературі під поняттям «електронний суд» розуміють автоматизацію процесів судового діловодства і забезпечення повноцінного поширення інформації щодо судового розгляду, правової інформації, узагальнення судової практики, публікації цієї інформації для громадян, а також забезпечення дотримання процесуальних строків [1]. Простіше кажучи, електронний суд – це можливість обміну процесуальними документами між судом і учасниками процесу в електронному вигляді.

Оскільки Україна обрала євроінтеграційний вектор розвитку, то, звичайно, при оцінці ефективності запропонованого в новому ЦПК 2017 р. інституту, слід враховувати вже існуючий досвід функціонування систем електронного врядування як в країнах Європи, так і інших країнах. В них таке впровадження проводилося впродовж більш як десяти років шляхом проведення багаторічних пілотних проєктів і наразі ефективно функціонує.

Однією з перших країн, що запровадили систему електронного суду були США. Ще наприкінці 1980-х років в цій країні розпочалося запровадження системи відкритого доступу до судових електронних записів. На сьогодні за допомогою цієї системи можна ознайомитися з реєстром прийнятих заяв, вивчити хід розгляду своєї справи та історію прийнятих рішень, а також подивитися календар призначених засі-

дань. Починаючи з січня 1996 р., у федеральних судах США запроваджено систему «Управління справами/Електронний архів справ», що є Федеральною комплексною системою управління судовими справами в судах з банкрутства, районних та апеляційних судах і забезпечує доступ до поданих документів через Інтернет. Судді, інші співробітники суду, юристи мають доступ до електронної інформації книги записів, даних управління справами та досліджень матеріалів справи.

Схожі системи було запроваджено й в інших країнах світу. Так, в Литві учасники судових спорів можуть знайти в електронному вигляді сповіщення про справи, що розглядаються, користуватись публічним пошуком розкладу рішень, протоколів, розподілу справ, формувати і надавати суду електронні процесуальні документи, знайомитися з матеріалами справи, слухати аудіозаписи судових засідань. Крім цього, там реалізована можливість вести не тільки паперові, але й електронні справи. Всі матеріали такої справи зберігаються в електронній формі, а сторони і суд складають і надають електронні документи, що розглядаються як оригінальні, якщо вони завірені електронним підписом. Сторони можуть надавати суду електронні документи та отримувати їх від суду. Всі особи можуть робити це добровільно, зареєструвавшись на порталі електронних судових послуг. Професійні учасники судового процесу (судові пристави, адвокати, страхові компанії, державні і муніципальні фінансові установи, нотаріуси) зобов'язані отримувати документи і судові повідомлення, спрямовані їм за допомогою електронних засобів. ЦПК Литви також визначено обов'язок суду надавати документи за допомогою засобів електронного зв'язку. Інші особи можуть приймати і відправляти процесуальні документи в електронному вигляді лише за умови, якщо вони того бажають. Програма електронного документообігу діє в спеціалізованих судах Англії та Уельсу. В Бельгії з 2005 року реалізується проект Phenix, що дозволяє судам, іншим інститутам судової влади, суб'єктам правових відносин здійснювати електронний обмін документами або взаємодіяти один з одним за допомогою інтернет-технологій

На сьогодні відбувається спроба запровадити дещо подібні механізми й в Україні. Стаття 14 нового ЦПК України 2017 р. закріплює, що в судах функціонує Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система. Ця система забезпечує обмін документами в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу, участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Крім того, передбачена можливість прийняття судом рішень і відправка їх сторонам в електронному вигляді; сплати судового збору он-лайн; отримання інформації про стан розгляду судових справ; відправлення SMS-повідомлень (повісток) учасникам судового засідання тощо.

На перший погляд, запровадження вищезазначених процедур виглядає досить наближено до закордонних систем, що описувалися нами вище. Разом із тим основна різниця полягає в тому, що країни, досвід яких ми намагаємось запозичувати, перед тим як запровадити інформаційно-комунікаційні технології в судову систему створили для цього відповідне ґрунт. А в наших реаліях ця модель не може знайти свого практичного втілення саме через відсутність для цього відповідних умов. По-перше, проект «Електронний суд», як ми бачимо, потребує достатньо

великого фінансування як на етапі його запровадження, оскільки потрібно технічно оснастити суди, навчити персонал суду працювати з відповідними програмами, так і в подальшому для постійного оновлення технологій. Однак, вбачається сумнівним, що ці витрати на даний час належним чином прораховані та можуть і будуть закладені до видатків Державного бюджету на наступний рік. По-друге, іншою проблемою є застаріла система захисту інформації, що обробляється в системі судочинства. По-третє, функціонування електронного суду неможливе без наявності в учасників електронного підпису. Разом із тим проблемним тут є те, що на даний час мало хто з учасників процесу його має, навіть професійні, такі як адвокати, не кажучи вже про інших учасників. І таких проблем можна назвати ще чимало.

Виходячи з наведеного, українську модель електронного суду дійсно можна вважати наближеною до систем провідних країн світу, але різниця полягає в тому, що там – це ефективно діючі механізми, а в нашій країні – це лише модель, яка не може знайти свого практичного втілення через низку причин, окремі з яких нами були виділені.

Список використаних джерел:

1. Смирнова В. О. Проблеми впровадження «Електронного суду» в Україні / В. О. Смирнова, М. М. Пархоменко [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://ea.donntu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/6124/1/Смирнова,%20Пархоменко.pdf>

Науковий керівник: *Сакара Н. Ю., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Павленчак Р. В.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
5 курс, 10 група*

Електронний суд: сутність та переваги системи

Сучасна судова реформа є однією із головних реформ в Україні та потребує особливої уваги. Вона відбувається в декілька етапів та оформлена значною кількістю нормативно-правових актів. Основоположним гаслом проведення змін в сфері судоустрою є докорінна перебудова пострадянської судової системи. Однією з новел варто вважати поняття «електронного суду». Даний термін не відображається в Законі України «Про судоустрій та статус суддів» та взагалі нормативно не закріплюється. Хоча, для зручності, його варто закріпити.

Під «електронним судом» мається на увазі підсистема в системі Єдиної судової інформаційної системи України, призначена для забезпечення своєчасного отримання учасниками судового процесу повісток та повідомлень про розгляд судових справ та процесуальних документів, ухвалених під час розгляду справ. Таке визначення передає основну суть явища.

У значній кількості судів ця система вже запущена та обслуговує громадян, дозволяючи уникнути накопичення паперових документів, черг та плутанини. В ідеалі, завдяки цьому повинно відбутись розвантаження судів від величезної кількості паперів, потреби окремо повідомляти кожного учасника справи за допомогою паперових аналогів, тоді як набагато зручніше все відправити електронним повідомленням.

Подати документи до суду можна буде в електронному вигляді, скріпивши електронним підписом. І не треба буде подавати копії для всіх учасників справи – суд відправить їм відповідні файли. Але є й нюанс: якщо позов, апеляційну чи касаційну скарги подали в електронному вигляді, інші документи у справі треба надсилати так само. І якщо ви зареєстрували офіційну електронну адресу в системі електронного судочинства – всі документи у справах, які вас стосуються, будуть надсилати туди, а не вручати в паперовій формі. За це законопроект теж критикують, аргументуючи це тим, що у людини може не бути постійного доступу до комп'ютера та Інтернету.

Разом із тим, право звертатися до суду в паперовій формі залишається чинним – тоді варто свідомо не реєструвати у системі офіційну електронну адресу.

Важливо також знати як працюватиме система в подальшому. Наразі вона відкрита лише для працівників суду, проте в подальшому було би значно доцільніше відкрити її і для правоохоронних органів. Це значно спростило би процедуру пошуку інформації на особу (наприклад, чи є в суді справа за її участі). Також це було б проявом принципу вільного доступу до правосуддя. Щоб це не було односторонньою дією, можна відкрити і для судових органів відповідні реєстри, завдяки яким можливим буде оформлення певних витягів для того, щоб додати їх до електронної судової справи самостійно.

В той же час запроваджується вчинення всіх процесуальних дій через засоби електронного зв'язку з відповідними механізмами ідентифікації та безпеки. Учасникам справи забезпечується можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, не залишаючи свого житлового або робочого приміщення, а для свідків, експертів – в приміщенні іншого суду. Такі можливості дійсно дозволять не тільки заощадити час та кошти судів та учасників процесу, але й дозволять суттєво скоротити терміни розгляду справ.

Більш того, передбачається, що матеріали справ будуть зберігатися, як правило, в електронному вигляді, що спростить доступ до них учасників справи, усуне часові, фінансові та організаційні витрати, пов'язані із пересилкою матеріалів справи з одного суду до іншого, спростить аналіз та узагальнення судової практики тощо.

Підводячи підсумок, необхідно зазначити, що плюси функціонування системи «електронного суду» очевидні: дотримання процесуальних строків, зниження часових і грошових витрат сторін по доставці документів до суду і підвищення зручності і швидкості обробки документів.

Список використаних джерел:

1. Бринцев О. В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи : монографія / О. В. Бринцев. – Х. : Право, 2016. – 72 с. – (серія «Інноваційне суспільство і розвиток законодавства»).

2. Ізарова І. О. Перспективи запровадження електронного правосуддя в цивільному судочинстві в Україні / І. О. Ізарова // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. – 2014. – Вип. 24, т. 2. – С. 44–47.

3. Логінова Н. І. Упровадження електронного правосуддя в систему судочинства [Електронний ресурс] / Н. І. Логінова. – Режим доступу: <http://www.apdr.in.ua/v72/61.pdf>

Науковий керівник: *Юревич І. В., к.ю.н., ас. кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Полехіна В. С.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
6 курс*

Забезпечення письмових доказів, розміщених в мережі Інтернет

З розвитком інформаційних технологій, в тому числі глобальної мережі Інтернет, появою великої кількості сайтів, актуальною стала проблема фіксації відомостей, розміщених в мережі Інтернет, які в подальшому потенційно можуть бути використані як докази в суді.

Забезпечення доказів може здійснюватися для підтвердження наступних фактів: порушення прав учасників цивільного обороту, поширення відомостей, що ганьблять честь і гідність особи, ділову репутацію суб'єктів господарювання, наявності домовленостей в електронному листуванні, публічної обіцянки винагороди, використання об'єктів чужої інтелектуальної власності, порушення авторських прав, фактів загрози, вимагання, шантажу тощо. На даний момент можливість доведення цих обставин в Україні за допомогою доказів з Інтернету є складним і безпосередньо залежить від внутрішнього переконання кожного судді, що відображається у судовій практиці. Наприклад, суд у цивільній справі вважав роздрукування з сайту допустимим доказом не зважаючи на те, що на момент огляду сторінки вказаного коментаря вже не існувало.

Для того щоб відомості або відсутність відомостей в Інтернеті могли бути представлені в суді як доказ, вони повинні бути належним чином зафіксовані і оформлені. Вдавшись до допомоги нотаріуса в даному питанні, зацікавлена особа могла б бути впевнена в тому, що у суду не виникне сумнівів у достовірності доказів.

Використання такого роду відомостей в судах України є проблематичним, оскільки законодавством України не врегульовано. Особи з метою обґрунтування своїх вимог у суді знаходять різні шляхи використання таких відомостей, одним з таких способів є засвідчення вірності копій документу нотаріусом. Хоча документом в широкому розумінні розглядається і електронний носій інформації, проте вчинення такої нотаріальної дії суперечить законодавству, оскільки однією з умов засвідчення

вірності копії документа є його видання певною юридичною або фізичною особою, а в мережі Інтернет, як відомо, інформацію може розмістити будь-хто, досить часто анонімно, тому точне встановлення особи є неможливим. За таких обставин засвідчення вірності копій документу нотаріусом є неможливим.

Забезпечення доказів нотаріусом повинно бути направлено на їх фіксацію, щоб до моменту розгляду їх судом вони збереглися в незмінному вигляді. Така нотаріальна дія може бути врегульована наступним чином.

В порядку забезпечення письмових доказів нотаріус повинен проводити огляд доказів, поданих особою, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, в тому числі загальнодоступної інформації, записаної буквами або виконаної у формі цифрового, графічного запису, розміщеному в глобальній комп'ютерній мережі Інтернет. До письмових доказів можна віднести офіційні і приватні документи, договори, довідки, акти, ділову і поштову кореспонденцію, вхідні та вихідні повідомлення, рекламні оголошення, зображення інші документи і матеріали, які містять відомості про обставини, що мають значення для розгляду справи в суді. У разі, якщо зазначений документ в цілому або в частині виконаний іноземною мовою, нотаріусу необхідно не тільки провести його огляд, але й засвідчити вірність перекладу даного документа.

При забезпеченні письмових доказів, розміщених в мережі Інтернет ініціатору процесу необхідно вказати адресу Інтернет-сторінки, що містить інформацію, яка буде використана заявником при зверненні до суду, а також послідовність і порядок дій нотаріуса для доступу до цієї Інтернет-сторінки.

При огляді письмового доказу нотаріус повинен скласти протокол, який повинен, зокрема, містити: послідовність дій нотаріуса при огляді і детальний опис доказу. До протоколу огляду письмового доказу може долучатися електронна версія оглянутого доказу. В протоколі робиться відмітка про залучення до протоколу електронної версії оглянутого доказу. Протокол складається у двох примірниках, один з яких видається особі, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, другий – залишається в справах нотаріуса. Протокол підписується нотаріусом, особами, присутніми при огляді, і скріплюється печаткою нотаріуса. Забезпечення письмових доказів реєструється в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій.

Таким чином, найбільше практичне значення забезпечення доказів має саме для належної фіксації інформації, розміщеної в певний час і за певною адресою в мережі Інтернет. З огляду на можливість її безперешкодного видалення або зміни, швидке закріплення фактів її наявності, розміщення і змісту може мати вкрай важливе значення для заінтересованих осіб. У зв'язку з високими темпами розвитку інформаційних технологій і комунікацій в сучасному світі, забезпечення письмових доказів нотаріусом, зокрема, в глобальній комп'ютерній мережі Інтернет, є на сьогоднішній день єдиним надійним способом довести порушення прав в суді. Саме тому необхідно внести відповідні зміни в законодавство України.

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Запровадження електронного суду в цивільному процесі

На сучасному етапі розвитку нашої держави відбувається безліч реформаційних процесів. Звичайно, більшість із них спрямовані на те, щоб певним чином покращити та полегшити життя населення. Наразі все більше набирає актуальності мережа Інтернет та електронні ресурси. Звичайно, зручніше і швидше все зробити через телекомунікаційні системи, ніж стояти в черзі, витрачаючи свій час. Таким чином, нещодавно реформації зазнав і Цивільний процесуальний кодекс України, який було прийнято в новій редакції. У зв'язку з цим, хотілося б саме звернути увагу на його нове положення, яке зазначається у ст. 14, стосовно Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

Стаття 14 нового ЦПК України передбачає функціонування у судах Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС). Її призначення полягає в тому, що через неї буде здійснюватися документообіг в електронній формі між судами, між судом та учасниками цивільного процесу, між учасниками судового процесу. На мою думку, це значно полегшить та прискорить розгляд справ. Тепер не потрібно буде витратити час на пересилання справи у паперовій формі, наприклад, з суду першої інстанції до суду апеляційної інстанції. Така передача могла тривати досить довго і перешкоджати своєчасному надходженню до суду вищої інстанції. На це могло впливати безліч факторів, зокрема до них можна віднести як і затримку на пошті, або інші людські фактори. Важливим є також те, що зберігання справи в електронному архіві виключить можливість її втрати. Наприклад, у серпні місяці був випадок у місті Харкові, коли блискавка влучила у будівлю Харківського Апеляційного адміністративного суду. Полум'я палало понад три години, але, на щастя, його вдалося загасити і зберегти справи, хоча наслідки цієї події могли б бути і більш негативними. Тому, на наш погляд, запровадження ЄСІТС зможе також забезпечити певну захищеність судових справ.

Зручним вбачається також положення ч. 5 цієї статті, яке встановлює, що суд направляє всі судові рішення, судові повістки, судові повістки-повідомлення та інші процесуальні документи учасникам судового процесу на їх офіційні електронні адреси. Важливо зазначити, що офіційна електронна адреса – це електронна адреса створена при реєстрації в ЄСІТС. Особі, яка зареєструвала її в ЄСІТС буде зручніше, бо, наприклад, раніше людина отримувала повістку через листоношу і потім вона повинна була поставити свій підпис про її отримання. Але через певні об'єктивні та суб'єктивні обставини особа могла бути позбавлена можливості отримати таке повідомлення вчасно і дізнавалася про те, що її викликають до суду, із запізненням, що позбавляло її можливості взяти участь у процесі. Завдяки запропонованій новелі ситуація має покращитися, адже більшість людей мають можливість перевіряти свою електронну пошту щодня і, відповідно, така інформація стає доступною через будь-які комунікаційні засоби. Але, якщо офіційної електронної адреси немає, то, спираю-

чись на ст. 131 ЦПК України, фізичній особі або відповідній службовій особі судова повістка вручається під розписку. Якщо ж особа зареєструє свою офіційну електронну адресу в ЄСІТС, то суд зможе надсилати їй будь-які документи у справах, в яких вона бере участь, виключно в електронній формі, що не позбавить її права отримати копію судового рішення у паперовій формі за окремою заявою.

У зв'язку з наведеним постає питання про те, чи не призведе запровадження електронного судочинства до порушення принципу процесуального рівноправ'я сторін? На мій погляд – ні. Даний принцип полягає в тому, що сторони в цивільному процесі наділяються рівними можливостями щодо відстоювання своєї позиції в цивільній справі, іншими словами, він є основою сучасної концепції справедливого правосуддя. По-перше, незважаючи на те, що на сучасному етапі розвитку Україна є досить динамічною країною, все ж таки деякі особи не в змозі забезпечити себе технічним обладнанням та доступом до Інтернету. Прикладом цього можуть бути люди похилого віку. Але в цьому випадку порушення принципу процесуального рівноправ'я не буде відбуватися, адже відповідно до ст. 176 нового ЦПК України особа може подати позовну заяву у письмовому вигляді. По-друге, відповідно до ст.ст. 212, 213 нового ЦПК розгляд справи відбувається в судовому засіданні або в режимі відеоконференції, тобто особам, які не мають технічного забезпечення, ніяких перешкод у розгляді справи не буде. По-третє, особа в разі відсутності офіційної електронної адреси має можливість отримати судову повістку під розписку, що також не порушує принцип рівності, оскільки особа не буде обмежуватись єдиним джерелом постачання такої інформації, тобто вона в будь-якому разі буде не забезпечена. Спираючись на все вищезазначене, можна стверджувати, що дана новела ЦПК України не обмежує людину щодо обрання форми судочинства. Вона лише запроваджує більш сучасну модель суду. У цьому контексті слід відмітити, що електронне судочинство вже існує в розвинутих країнах Європи, а також в Англії, Сінгапурі, США, Австралії та деяких інших країнах світу.

Виходячи з наведеного, вважаю, що запровадження електронного суду буде відповідати сучасному розвитку, адже вже зараз дуже складно уявити наш світ без інформаційних технологій, а що буде через декілька років навіть складно уявити.

Науковий керівник: *Сакара Н. Ю., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Холодна Є. Є.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
3 курс, 7 група*

Запровадження електронних доказів як офіційного засобу доказування у цивільному процесі України

Наразі Україна стоїть на шляху реформування цивільного судочинства, невід'ємною вимогою якого виступає відповідність змістовного наповнення цивільно-процесуального законодавства сучасним реаліям, у тому числі науково-технічному прогресу.

У цьому контексті особливо цікавими є положення нового Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК), прийнятого у другому читанні 3 жовтня 2017 року, якими запропоновано чимало влучних новацій. Так, додаткової уваги потребує легальне закріплення електронних доказів у ст. 77, 101 ЦПК як засобу встановлення даних, що мають значення для вирішення справи.

Актуальність даного дослідження обумовлена специфічною природою електронних доказів: з одного боку, вони відкривають нові можливості у сфері судового захисту та наближають науку і практику цивільного процесуального права до розвитку сучасного суспільства. З іншого боку більшість дослідників виходять з того, що даний вид доказування характеризується відносною легкістю фальсифікації та взагалі не потребує виокремлення серед інших видів доказів, оскільки є похідним, саме тому вбачається доцільним проаналізувати окремі аспекти правового регулювання та практичного застосування електронних доказів.

По-перше, слід зазначити, що у світі до електронних доказів також ставляться неоднозначно. У Європі електронні докази фактично визнаються і використовуються, однак не виділяються в якості окремого засобу доказування. Наприклад, законодавством Німеччини електронні докази віднесено до речових доказів, Великобританії – письмових.

Відповідно до ч. 1 ст. 101 ЦПК електронні докази можуть зберігатись на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет). При цьому ч. 3 зазначеної статті закріплює, що електронні докази можуть також подаватися і в паперових копіях, що не буде вважатися письмовим доказом. Разом із тим така позиція законодавця є недосконалою, оскільки подання доказів в роздрукованому вигляді за своєю природою буде лише поданням копій, які не здатні відтворити всі реквізити електронних засобів доказування, тому первісно суд повинен досліджувати саме оригінали доказів в електронній формі, проте доцільність подальшої фіксації електронних доказів не підлягає спростуванню.

У зв'язку з наведеним, на наш погляд, може виникнути логічне питання щодо того, у чому сенс визначати електронні докази як окремий засіб встановлення даних, якщо певні їх різновиди можна подавати у паперовій формі, певні (наприклад, аудіо-, відеозаписи) на матеріальних носіях, які фактично є предметами матеріального світу, що підкреслює спільність їх рис із речовими доказами. Стосовно цього варто відмітити, що доцільність виокремлення є обґрунтованою, оскільки необхідні фактичні дані одержуються вже не з властивостей предмета матеріального світу таких, як зовнішній вигляд, а зі змісту відповідного документа.

По-друге, дискусійним аспектом правового регулювання електронних доказів є закріплення переліку їх видів (ч. 1 ст. 101 ЦПК), що здебільшого критикується правниками, які наголошують на динамічності розвитку новітніх технологій. Як приклад, Каламайко А. Ю. з цього приводу зазначає, що при окресленні електронних засобів доказування слід дотримуватись нейтральності та фіксувати не просто пере-

лік електронних доказів, а характерні ознаки таких засобів доказування. Вищезазначена позиція обґрунтовується можливою загрозою дезактуалізації того чи іншого виду електронних доказів [1]. Вбачається, що, беззаперечно, певні з видів електронних доказів у майбутньому можуть втратити свою актуальність, однак досягненням законодавця є те, що перелік залишається відкритим, а не вичерпним.

По-третє, проблемним моментом є те, що даний засіб доказування потребує серйозного підходу та детальної регламентації процедури подання, дослідження та оцінки, оскільки існує загроза фальсифікації, що зумовлено їх особливою природою. Так, доречне розв'язання зазначеного питання запропонував Каламайко А. Ю., зазначивши, що необхідно закріпити в законодавстві окрему процедуру дослідження електронних засобів доказування з використанням технічних та програмних засобів, а за необхідності залучати до проведення таких дій спеціаліста [1].

Підсумовуючи викладене, слід дійти висновку, що запровадження електронних доказів як офіційного засобу доказування у цивільному процесі, а також виокремлення їх як самостійного засобу встановлення даних є прогресивним кроком у розвитку цивільного судочинства, оскільки електронні докази мають посісти місце новаційного інструменту реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб. При цьому, щоб практичне застосування було дійсно ефективним, особливу увагу слід приділити детальній регламентації процедури подання, дослідження та оцінки електронних доказів, а також методам, за допомогою яких буде можливим визначити достовірність інформації.

Список використаних джерел:

1. Каламайко А. Ю. Місце електронних засобів доказування та окремі питання їх використання в цивільному процесі / А. Ю. Каламайко. // Право та інновації. – 2015. – № 2 (10). – Режим доступу: <http://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2016/06/Kalamaiko10.pdf>

Науковий керівник: *Сакара Н. Ю., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Шашиєв Р. С.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Господарсько-правовий факультет*

Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система у оновленому Цивільному процесуальному кодексі України

Ухвалений парламентом нашої держави законопроект «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу, Цивільного процесуального кодексу, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» передбачає створення Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, яка забезпечує обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі

між судами, між судом та учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу і участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Позовні та інші заяви, скарги та інше передбачені законом процесуальні документи, що подаються до судів і можуть бути предметом судового розгляду, підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиній системі в день надходження. Відповідно до п. 13 ст. 14 проекту ЦПК робота ЄСІТС (Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система) буде регламентована Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему, яке буде затверджено Вищою радою правосуддя за поданням Державної судової адміністрації України після консультацій із Радою суддів України. Ідентична норма відповідно закріплена в пункті 13 статті 6 проекту ГПК і п. 13 ст. 18 проекту КАС.

Однією з перших країн, які впровадили таку систему, стали США. Перша спроба переходу на електронну документацію там була зроблена ще в 1971 році, проте тоді цей процес так і не запустився. Однак, вже наприкінці 1980-х рр. у США почалося пробне впровадження системи відкритого доступу до судових електронних записів Public Access to Court Electronic Records (PACER).

В Європі впровадження електронного правосуддя відбулося трохи пізніше, проте не менш успішно. Наприклад, в Литві учасники судових спорів можуть знайти в електронному вигляді повідомлення щодо розглянутих справах; користуватися публічним пошуком рішень, протоколів, розподілу справ; формувати і надавати суду електронні процесуальні документи; знайомитися з матеріалами справи; слухати аудіозаписи судових засідань. Крім цього, там реалізована можливість вести не тільки паперові, але й електронні справи. Всі матеріали такої справи зберігаються в електронній формі, а сторони і суд складають і надають електронні документи, які розглядаються як оригінальні, якщо вони завірені електронним підписом.

На нашу думку, запровадження ЄСІТС буде позитивно впливати на цивільне судочинство, а саме:

- буде прискорений розгляд цивільних справ;
- полегшиться обмін документами в електронній формі між учасниками судового процесу;
- відбуватиметься фіксування судового процесу;
- стане можливою ведення судового засіданні в режимі відео конференції;
- збереження справ та інших документів в електронному архіві;
- будуть централізовано зберігатися процесуальні та інші документи та інформація в єдиній базі даних.

Уявляється, що запровадження ЄСІТС має об'єктивно покращити використання засобів, що забезпечують реалізацію покладених на суд повноважень і водночас сприятиме полегшенню доступу до правосуддя за допомогою автоматизованих шаблонів процесуальних документів і правозастосовних актів, раціоналізація котрих детермінує сам процес відправлення правосуддя в різних категоріях справ.

Науковий керівник: *Шутенко О. В., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Електронні засоби доказування в цивільному судочинстві

Стаття 2 Типового закону про електронну торгівлю 1997 р., рекомендованого Генеральною асамблеєю ООН, визначає поняття «data message» як інформацію, що підготовлена, відправлена або збережена за допомогою електронних, оптичних або аналогічних засобів, включаючи електронний обмін даними, електронну пошту, телеграф, телекс або факс [1]. Українське законодавство закріплює визначення електронного документа у законі України «Про електронні документи та електронний документообіг», також в даному акті зазначено, що юридична сила електронного документа та його допустимість та не може бути заперечена виключно через те, що він має електронну форму. Таким чином, законодавець прямо вказує електронні засоби доказування прирівнюються до традиційних, передбачених ч. 2 ст. 57 ЦПК України засобів доказування [2, 6].

Ще у 1869 р. у рішенні справи *Howley v. Whipple* була висловлена думка щодо можливості використання телеграфу. Судді зазначили, що «немає фактичної різниці в тому, чи пише оператор офіртуру чи акцепт сталевим пером довжиною в дюйм, чи його перо – це мідний дріт довжиною декілька тисяч миль» [3].

Для того щоб віднести певну інформацію до категорії електронного доказу, перш за все необхідно розглянути ознаки останнього. Так, цифровим засобом доказування притаманне існування у нематеріальному вигляді; неможливість безпосереднього сприйняття інформації, що обумовлює необхідність використання технічних та програмних засобів для отримання даних; наявність технічного носія інформації; можливість копіювання або переміщення на інший носій без втрати характеристик; особливий статус «оригіналу», який може існувати у декількох місцях [1]. Вважаємо, що основними перевагами електронних доказів є зручність та швидкість їх отримання, відсутність прив'язки до матеріального носія, що дозволяє користуватися ними у будь-який час [4].

Відповідно до ч.2 ст. 65 ЦПК України магнітні, електронні та інші носії інформації, які містять аудіовізуальну інформацію про обставини, що мають значення для справи, відносяться до речових доказів. Частина 2 ст. 57 ЦПК України відносить до речових доказів звуко- і відеозаписи. Вважаємо, що дане положення потребує уточнення, оскільки речові докази досліджуються шляхом огляду або спостереження, а цифрові докази майже неможливо дослідити візуальним шляхом, оскільки для використання електронного документа як доказу необхідно безпосередньо дослідити саме його суть та зміст [3, 5].

Використання електронних засобів доказування в цивільному судочинстві зможе полегшити процес доведення та оптимізує часову роботу суду. Впровадження цифрових засобів виведе український суд на якісно новий рівень розвитку, що в результаті підвищить ефективність та прозорість правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Свергун І. Електронні докази – виклик часу чи вимушена необхідність? [Текст] / І. Свергун, К. Широка // Юридична газета. – 2017. – № 25 (20 червня). – С. 10-11
 2. Стеблевський А. Електронні докази – новела до трьох процесуальних кодексів [Текст] / А. Стеблевський // Юридичний вісник України. – 2017. – № 30/31 (28 липня-10 серпня). – С. 11
 3. Каламайко А. Ю. «Місце електронних засобів доказування та окремі питання їх використання в цивільному процесі». Код доступу : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=apir_2015_2_23
 4. Лазько О. М. «Перспективи розвитку електронних (технічних) засобів доказування в цивільному процесі України». Код доступу : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=evpe_2015_1_23
 5. Цивільний процесуальний кодекс України. Код доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
 6. 3У «Про електронні документи та документообіг». Код доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/851-15>
- Науковий керівник: *Шутенко О. В., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

ДОСТУПНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ ТА ПРАВОВА ДОПОМОГА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

*Артем'єва Н. П.,
аспірант юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,*

Правнича допомога в цивільному процесі України особами без адвокатського посвідчення

Актуальність теми обумовлена тим, що у зв'язку з прийняттям 24 червня 2016 року Верховною Радою України конституційного закону щодо системи правосуддя [1] в Україні суттєво були реформовані вихідні засади інституту правничої допомоги, в тому числі в цивільному судочинстві України. Для приведення ЦПК України у відповідність до Конституції України, а також для врегулювання порядку надання правничої допомоги в цивільному процесі України 03.10.2017 р. Верховною Радою України був прийнятий законопроект №6232 від 23.03.2017 [2].

Після завершення конституційної реформи щодо системи правосуддя на рівні Основного закону держави було закріплено, що для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення (ст. 131-2 законопроекту № 6232 від 23.03.2017 р.).

Разом із тим зі ст. 131-2 Конституції України прямо впливає те, що законом можуть встановлюватися винятки, коли представництво в суді може здійснюватись особою, яка не має статусу адвоката. В даному випадку йдеться про наступні категорії судових спорів:

- 1) трудові спори;
- 2) спори щодо захисту соціальних прав;
- 3) спори щодо виборів та референдумів;
- 4) малозначні спори;
- 5) представництво у спорах малолітніх чи неповнолітніх осіб;
- 6) представництво у спорах осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена.

Відповідно до ч. 2 ст. 61 законопроекту № 6232 від 23.03.2017 р. при розгляді спорів, що виникають з трудових відносин, а також справ у малозначних спорах (малозначні справи) представником може бути особа, яка досягла 18 років, має цивільну процесуальну дієздатність.

Для цілей ЦПК України малозначними справами є:

- 1) справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- 2) справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (ст. 20 законопроекту № 6232 від 23.03.2017). Малозначні справи повинні розглядатися в рамках спрощеного позовного провадження.

Варто підкреслити, що поняття «спрощене позовне провадження» є новим для українського цивільного процесуального законодавства. Так, на сьогодні в історії цивільного процесу України не було градації на «спрощене» і «загальне» позовне провадження. Законопроектом № 6232 від 23.03.2017 р. задля оптимізації цивільного судочинства впроваджується новий вид цивільного провадження. Клопотання про розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження подається позивачем одночасно із позовною заявою у письмовій формі. Таке клопотання може бути оформлено як окремим процесуальним документом, так і прохальною частиною позову.

Для того щоб представництво в суді мала право здійснювати особа без адвокатського посвідчення, потрібно щоб суд при відкритті провадження в ухвалі прийняв рішення, що справа буде розглядатися за правилами спрощеного позовного провадження. По суті суд може прийняти таке рішення у будь-якій категорії спорів.

Разом із тим процесуальним законом передбачається ряд обмежень, коли цивільна справа не може бути розглянута в рамках спрощеного провадження. Так, до такої категорії належать наступні спори:

- 1) що виникають з сімейних відносин, крім спорів про стягнення аліментів та поділ майна подружжя;
- 2) щодо спадкування;
- 3) щодо приватизації державного житлового фонду;
- 4) щодо визнання необґрунтованими активів та їх витребування відповідно до глави 12 цього розділу;
- 5) в яких ціна позову перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (ч. 4 ст. 275 законопроекту № 6232 від 23.03.2017). Не важко помітити, що зазначені винятки свідчать про те, що сторонам потрібна професійна прав-

нича допомога адвоката, який має відповідну кваліфікацію та спеціальні знання.

Вважаємо передчасними твердження тих вчених та юристів-практиків, що запровадження монополії адвокатів обмежить доступ до правосуддя звичайних громадян. По-перше, за допомогою запровадження в цивільний процес України спрощеного позовного провадження законодавець дозволив судове представництво особам без адвокатського посвідчення. По-друге, законодавець передбачив чіткі критерії, коли цивільна справа не може розглядатися за правилами спрощеного позовного провадження. Дані критерії є індикаторами того, що для якісного отримання правничих послуг потрібно залучити адвоката, який надасть їх професійно. Зрозуміло, що адвокатське посвідчення не є панацеєю, однак його наявність у суб'єкта реалізації правничої допомоги є свідченням того, що останній хоча б має мінімальний стаж та знання у сфері права.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) №3524 від 25.11.2015 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57209

2. Проект Закону Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів №6232 від 23.03.2017 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415

Науковий керівник: *Захарова О. С., к.ю.н., доц. кафедри правосуддя Київського національного університету імені Тараса Шевченка.*

*Бігвава Н. М.,
Овчаренко А. Є.,*

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
факультет підготовки кадрів для Державної пенітенціарної служби України,
3 курс, 2 група*

Судовий збір як перепона у доступності правосуддя

Нормативне визначення судового збору міститься у ст. 1 Закону України (далі – ЗУ) «Про судовий збір» від 08.07.2011 року. Відповідно до вказаної норми, судовий збір – це збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, за видачу судами документів, а також у разі ухвалення окремих судових рішень, передбачених цим Законом. Судових збір включається до складу судових витрат [1].

Верховна Рада України встановила залежність розміру судового збору від прожиткового мінімуму для працездатних осіб замість мінімальної заробітної плати, як було закріплено у раніше діючому законодавстві. Згідно із ст. 1 ЗУ «Про прожитковий мінімум», прожитковий мінімум – вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості. Крім росту прожиткового мінімуму логічно і зросли витрати щодо судового збору, так як він обчислюється у відповідному розмірі від цього прожиткового мінімуму [2].

Виходячи із ЗУ «Про судовий збір» від 08.07.2011 р., з наступними змінами та доповненнями у 2017 році, ставки судового збору за поданням до суду процесуальних документів становлять: наприклад, при подачі позовної заяви до суду цивільної юрисдикції позивач має сплатити судовий збір у розмірі 1% від ціни позову, але не менші ніж 0,4 % від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, що в грошовому еквіваленті, станом на листопад 2017 року становить 640 грн. Частиною 2 ст. 3 ЗУ «Про судовий збір» зазначаються випадки можливої несплати судового збору. У ст. 5 цього ж Закону вказуються суб'єкти відносно яких встановлюються пільги щодо сплати судового збору. В юрисдикційній літературі питання судових витрат в цілому і судового збору зокрема нерозривно пов'язуються із доступністю правосуддя [1].

Так, Сакара Н. Ю. розглядає питання права бідності як елемента доступності правосуддя у цивільному судочинстві. При цьому вона критично оцінює пропозиції щодо надання безоплатного правосуддя. На її думку, усунення фінансової перешкоди при зверненні до суду та забезпечення правосуддя не повинно здійснюватися за рахунок скасування сплати судових витрат або введення «символічних» розмірів, а може досягатися шляхом введення механізму відстрочки, розстрочки або звільнення від сплати судових витрат конкретних осіб, які за своїм майновим становищем не можуть їх сплатити [3, с. 13].

На нашу думку, встановлені законодавством чималі розміри судового збору у порівнянні з розміром мінімальної заробітної плати не сприяють дотриманню забезпечення права на доступ до правосуддя відповідно до міжнародно-правових стандартів (ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) [4]. Доцільно було б зменшити витрати задля того, щоб кожен громадянин, незалежно від розміру заробітної плати мав можливість звернутися до суду за захистом свої прав та законних інтересів. Тому держава повинна створювати такі умови і механізми, щоб будь-яка особа мала можливість користуватися своїми правами, зокрема правом на звернення до суду.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про судовий збір» від 08.07.2011 р. № 3674-VI // Відомості ВРУ. – 2012. № 14. – 87. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3674-17>

2. Закон України «Про прожитковий мінімум» від 15.07.1999 р. № 966- XIV// Відомості ВРУ – 1999 р. № 38. – 348 с. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-14>

3. Сакара Н. Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах : Автореф. Дис. канд. юрид. наук : 10.00.03 / Н. Ю. Сакара. – Х., 2006. – 19 с.

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. (Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97)

Науковий керівник: *Гусаров К. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Власенко М. Ю.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
3 курс*

Судовий збір через призму права на доступ до суду

Сучасний судовий процес дає змогу кожній людині захистити на законних підставах свої порушені права та інтереси. Таке право підкріплюється безліччю

інших прав, серед яких можна виділити право на доступ до суду. Якщо розбиратись в його природі, можна побачити, що дане право є складовим елементом права на справедливий судовий розгляд, закріпленого в п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [1].

В своїх рішеннях Європейський суд з прав людини (надалі – ЄСПЛ) виходить з того, що право на доступ до суду не є абсолютним, воно підлягає регулюванню з боку держави, тому, в деяких випадках воно може бути обмежене. Наведене може проявлятися, по-перше, у закріпленні на законодавчому рівні строків для звернення до суду. По-друге, через існування процесуальних заборон, які унеможливають або обмежують можливість звернення до суду. По-третє, через непомірно високу вартість провадження, зважаючи на фінансові можливості особи, що включає в себе надмірність судових зборів [2, с. 14]. Саме остання причина привертає до себе увагу, оскільки є актуальною проблемою практики сучасного цивільного процесуального права через низьку платоспроможність населення України.

Взагалі українське законодавство визначає судовий збір як складову судових витрат. Цей збір справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, за видачу судами документів, а також у разі ухвалення окремих судових рішень, передбачених Законом України «Про судовий збір» [3]. У загальному вигляді йдеться про те, що, сплативши судовий збір, його платник отримує доступ до правосуддя, тобто він має можливість передати вирішення спору про право спеціально уповноваженому на це органу – суду, отримати «підтримку» від останнього при вчиненні окремих процесуальних дій, а не займатися цим самотужки [4, с. 142].

У зв'язку з наведеним, на наш погляд, постає питання, наскільки обов'язок щодо сплати судового збору порушує право на доступ до суду. Як приклад, малозабезпечена людина звертається до суду, оскільки у неї є порушене право, яке вона хоче захистити. Ніхто не відбирає у неї законодавчо визнаної можливості приїхати до суду та написати заяву, але вона зобов'язана сплатити судовий збір, розмір якого є достатньо великим на сьогодні. Особа через свою низьке матеріальне становище не має змоги сплатити його та, як наслідок, залишається один на один зі своїм порушеним правом. У цьому випадку вбачається, що наявне побічне обмеження права на доступ до суду, через яке суд навіть не виконує своє первісне призначення – захист людини та її прав, однак, наскільки воно є правомірним та сумісним з гарантіями справедливого судового розгляду.

ЄСПЛ, оцінюючи обов'язок щодо сплати судового збору через призму права на доступ до суду, виходить з наступного. Так, у справі «Креуз проти Польщі» заявник стверджував, що було порушено його право на доступ до суду через надмірну суму судових зборів, яку він мав сплатити за подання позову з вимогою про відшкодування завданої йому шкоди, тому йому довелося відмовитися від вчинення цього позову до суду. ЄСПЛ постановив, що вимога сплати зборів цивільними судами у зв'язку з поданням позовів, які вони мають розглянути, не може вважатися обмеженням права доступу до суду, яке є саме по собі таким, що суперечить п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Однак Європейський суд робить висновок, що накладання судових зборів на заявника іноді становить непропорційне обмеження його права доступу до суду [5].

Виходячи із вищезазначеного, на наш погляд, можна зробити висновок, що сам собою обов'язок сплатити судовий збір не є порушенням права на доступ до суду, але є його «потенційним» обмеженням, ступінь якого залежить від фінансової спроможності конкретної особи сплатити визначений в її справі розмір судового збору, а також стадію цивільного процесу, на якій вона має це зробити. Так, якщо йдеться про звернення з позовом до суду першої інстанції, то це є істотним обмеженням, оскільки взагалі може позбавити особу можливості отримати розгляд їх справи. В той же час при поданні апеляційної чи касаційної скарги воно не настільки велике, оскільки справа вже пройшла першу інстанцію.

Слід відмітити, що в національному законодавстві передбачені механізми, що дають можливість зменшити розмір судового збору для деяких осіб або взагалі звільнити від його сплати, але постає питання про його досконалість. Так, Законом України «Про судовий збір» та ЦПК встановлені пільги, а також можливість отримання відстрочки, розстрочки, зменшення розміру та звільнення від сплати судового збору. Основна проблема постає в тому, що законодавчо не встановлено процедури надання таких пільг та граничних критеріїв для їх призначення. Тобто зовсім незрозумілим є факт, яким має бути фінансове становище особи для того, щоб вона мала можливість отримати такі пільги або, іншими словами, за яким критерієм вона повинна виділятися через інших. Інакше кажучи, на законодавчому рівні має бути чітко окреслені обставини, що повинні враховуватися судом при вирішенні питання про звільнення особи від сплати судового збору, зменшення його розміру, надання розстрочки чи відстрочки у його сплаті. Це може бути, наприклад, розмір сукупного доходу, отриманого за попередній рік, кількість членів сім'ї, які знаходяться на утриманні, наявність нерухомого майна, транспортних засобів, рахунків в банківських установах тощо. Саме така детальна законодавча регламентація, на наш погляд, призведе до того, що сплата судового збору не буде перешкоджати доступу до суду, ускладнювати його, оскільки, звертаючись до суду, особа заздалегідь буде обізнана щодо можливості отримання пільг.

Список використаних джерел:

1. Про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Посібник зі статті 6 – цивільна частина // Рада Європи/ Європейський суд з прав людини – 2013. – 77 с. Режим доступу: http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_UKR.pdf
3. Про судовий збір: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3674-17>
4. Сакара Н. Ю. Про правову природу судового збору // Проблеми законності – 2016. – № 132 – С. 135-146
5. Справа «Креуз проти Польщі» // Вісник Верховного суду України – 2001 р. – № 6
Науковий керівник: *Сакара Н. Ю., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Гарантії реалізації права на доступ до суду

Ратифікація Україною Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (надалі – ЄКПЛ) покладає на нашу державу обов'язок неухильного дотримання зобов'язань за цим міжнародно-правовим документом, в тому числі й забезпечення права на доступ до правосуддя. Як було зазначено в рішенні Європейського суду з прав людини (надалі – ЄСПЛ), у справі *«Голдер проти Сполученого Королівства»*, було б не припустимо, щоб ст. 6 (п.1) ЄКПЛ містила детальний опис гарантій, що надаються сторонам у цивільних справах, і не захищала б у першу чергу те, що дає можливість практично користуватися такими гарантіями, – доступу до суду.

Аналіз рішень ЄСПЛ, в яких останній перевіряв дотримання різних аспектів права на доступ до суду національними судами, дає можливість наступним чином охарактеризувати вищезазначене право. По-перше, будь-яка особа може звернутися до суду за захистом своїх прав, свобод та інтересів. По-друге, особа має не лише право порушити провадження у справі, але й право отримати «вирішення» спору судом, тобто розгляд справи повинен завжди закінчуватися судовим рішенням. По-третє, розмір судових витрат, які особа зобов'язана сплатити при зверненні до суду має бути розумним. По-четверте, держава зобов'язана забезпечити надання особі, яка цього потребує, правової допомоги, в тому числі безкоштовно, якщо участь представника у справі є обов'язковою, або передбачити інші засоби забезпечення позивачу реального права на вирішення його спору в судовому порядку, наприклад, шляхом запровадження спрощених судових процедур [1].

Слід відмітити, що ЄСПЛ при вирішенні питання щодо відповідності того чи іншого положення національного законодавства ЄКПЛ використовує низку оціночних категорій. При цьому виявлення універсальних критеріїв оцінки доступності певного виду судочинства є досить складним завданням, адже в кожному конкретному випадку можуть мати місце чинники, що перешкоджають саме в даному випадку реалізації прав сторін, спричиняють затягування процесу, порушення процесуальних норм, однак вони не є притаманними для всіх інших ситуацій. У зв'язку з цим, на наш погляд, слід виходити з того, що право на доступ до правосуддя впливає із принципу міжнародного права, який забороняє відмову у правосудді, та є одним з найважливіших елементів права на судовий захист.

Регулювання окреслених гарантій відбувається в таких законодавчих актах: Конституції України, нині діючому ЦПК України 2004 р. та нормах нового ЦПК України 2017 р., Законі України «Про судоустрій і статус суддів», Законі України «Про безоплатну правову допомогу», Законі України «Про судовий збір» тощо.

У оновленому ЦПК України 2017 р. (ч. 1 ст. 4) закріплено, що кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, а в ч. 3 цієї статті також зазначено, що відмова від права на звернення до суду за захистом є недійсною. Відповідно до ч. 1, 3 ст. 137 оновленого ЦПК України суд, враховуючи майновий стан

сторони, може своєю ухвалою відстрочити або розстрочити сплату судового збору на визначений строк у порядку, передбаченому законом, але не більше як до ухвалення судового рішення у справі та з підстав, зазначених у частині першій цієї статті, суд у порядку, передбаченому законом, може зменшити розмір належних до оплати судових витрат, пов'язаних з розглядом справи, або звільнити від їх оплати. Аналогічні положення наявні і в ч. 1, 3 ст. 3, ст. 82 нині діючому ЦПК України 2004 р.

Законом України «Про судоустрій і статус суддів» передбачено у ч. 3 ст. 7, що судова система забезпечує доступність правосуддя для кожної особи відповідно до Конституції та в порядку, встановленому законами України. Відповідно до ч. 1 ст. 8 ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи в суді, до підсудності якого вона віднесена процесуальним законом.

Стаття 13 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» передбачає, що безоплатна вторинна правова допомога – вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя. Вона серед іншого передбачає здійснення представництво інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами. При цьому, як впливає з п. 1 ч. 1 ст. 14 цього Закону, її отримують в першу чергу малозабезпечені верстви населення, якщо їхній середньомісячний дохід не перевищує двох розмірів прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого відповідно до закону для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення.

Також треба зазначити, що в ст. 5 Законі України «Про судовий збір» містяться положення стосовно законодавчо гарантованих пільг у сплаті судового збору окремих категорій осіб. Крім того ст. 8 також передбачено, що враховуючи майновий стан сторони, суд може своєю ухвалою як відстрочити або розстрочити сплату судового збору на певний строк, але не довше ніж до ухвалення судового рішення у справі, так і зменшити розмір судового збору або звільнити від його сплати.

Список використаних джерел:

1. Сакара Н. Ю. Права на доступ до правосуддя та національна практика цивільного судочинства // <http://www.reallook.com.ua/4852/prava-na-dostup-do-pravosuddya-ta-nacionalna-praktika-civilnogo-sudochisntva/> Харків – 2010.

Науковий керівник: *Сакара Н. Ю., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Кілочек А. А.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
господарсько-правовий факультет,
3 курс, 7 група*

Проблема тлумачення поняття «правничої допомоги»

03.10.2015 р. На 104-му пленарному засіданні Венеціанської Комісії було ухвалено остаточний висновок «Щодо проекту змін до Конституції України в частині

правосуддя, затвердженого конституційною комісією 04.09.2015 р.», в якому зазначається, що «остання версія змін до Конституції України, підготовлена Робочою групою Конституційної Комісії з питань правосуддя, є досить позитивною і добре підготовленою та заслуговує повної підтримки.»

У 2016 році були внесені зміни до ст. 59 Конституції України, а саме заміна терміна « правова допомога» на «професійна правнича допомога».

Відповідно до ст. 59 Конституції України :«Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав». Крім того, з'явилась нова стаття 131⁻², в якій зазначається: «Для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура».

У ст. 12 ЦПК зазначено: «Особа, яка бере участь у справі, **має право на правову допомогу**, яка надається адвокатами або іншими фахівцями у галузі права в порядку, встановленому законом.» (ч. 1 ст. 12 ЦПК).

Оскільки, на сьогодні, Конституційний суд України не надав офіційного тлумачення даного терміна і його застосування, виникає різне розуміння його.

Якщо переглянути рішення Конституційного суду України минулих років, то у рішенні від 30.09.2009 р. №23-рп/2009 вказується, що правова допомога є багатоаспектною, різною за змістом, обсягом та формами, вона може включати консультації, роз'яснення, складення позовів і звернень, довідок, заяв, скарг, здійснення представництва, зокрема в судах та в інших державних органах, захист від обвинувачення тощо. **Вибір форми й суб'єкта надання такої допомоги залежить від волі особи, яка бажає її отримати.** Право на правову допомогу – це гарантована державою можливість кожної особи отримати таку допомогу в обсязі та формах, визначених нею, незалежно від характеру правовідносин особи з іншими суб'єктами права.

У рішенні від 16.11.2000 р. №13-рп/2000 у справі №1-17/2000 (справа про право вільного вибору захисника) Конституційний Суд України (далі – КСУ) тлумачив саме норму «кожен є вільним у виборі захисника своїх прав». КСУ визнав, що положення ч. 1 ст. 59 Конституції України про те, що **«кожен є вільним у виборі захисника своїх прав»** потрібно розуміти як конституційне право особи з метою отримання правової допомоги обирати захисником своїх прав особу, яка є фахівцем у галузі права, а також за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. Допуск приватно практикуючого юриста, який займається наданням правової допомоги особисто або за дорученням юридичної особи, як захисника, жодним чином не порушує право підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного на захист.

Таким чином, обидва рішення наголошують на тому, що у особи є право вільного вибору захисника його прав.

Аналізуючи слово «правничий», воно походить від іменника «правник», що позначає саму професію особи. Виходячи з цього, професійну правничу допомогу можуть надавати лише правники, а саме адвокати.

Я вважаю, що сьогодні вартість послуг адвоката є високою. І в даному випадку це порушує не тільки право вільного вибору, а й створює умови коли особа за відсутністю коштів, не зможе забезпечити своє представництво адвокатом.

Відповідно, для того, щоб подати клопотання до суду, то це може зробити лише особа яка має свідоцтво адвоката, а як же бути з корпоративними юристами?

Сьогодні існує багато суб'єктів господарювання різних організаційно-правових форм, де створюються юридичні відділи, до складу яких входить юристи. Працюючи на цих підприємства, вони знають всі тонкощі організації, завдяки чому вони можуть успішно представити свою організацію у суді.

На мою думку, термін «професійна правнича допомога» звужує термін «правова допомога», оскільки другий є більш широким, і відносно, у громадян більше прав у виборі свого захисника.

Ці внесені зміни суперечать ст. 22 Конституції України: **«При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод»**, а також ст. 64, яка вказує, що **«не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтею 59»**.

Також ці зміни призводять до різного розуміння терміну «правнича допомога» – як судами, так і суспільством. На практиці можуть виникати спірні ситуації, такі як: громадянин прийде на судове засідання з представником, а суд його може не допустити на підставі того, що він не є фахівцем у галузі права. Таке судове рішення про недопуск представника суперечитиме ЦПК, а також вимозі забезпечення особі права «бути почутою» (п. 58 Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Серявін та інші проти України»).

Вважаю, щоб у подальшому не виникало безліч дискусій, непорозумінь з приводу розуміння ст. 59 Конституції України, є два шляхи вирішення: внести зміни до Конституції України із заміною терміна «професійна правнича допомога» на попередній термін «правова допомога», оскільки сьогодні сотні тисяч нормативно правових актів містять саме цей термін або оскаржувати ці зміни у Європейському суді. Будемо сподіватись, що дане питання буде вирішено у подальшому.

Науковий керівник: *Семенець О. І., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Красильніков Я. В.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Слідчо-криміналістичний інститут,
2 курс, 3 група*

Право на доступ до суду: проблеми та зміни, пов'язані з цим принципом

Одним із найбільш визначальних критеріїв щодо оцінки ефективності судової влади та правосуддя в правовій державі є доступність судового захисту прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб. Конституція України у цьому відношенні закріпила право на судовий захист як необмежене та невідчужуване право, а саме в ч. 1 ст. 55, за якою права і свободи людини і громадянина захищаються судом. При цьому ч. 2 ст. 124 Конституції України передбачила, що юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі.

Безумовно, такий принцип поширений не тільки в Україні, а й в більшій частині світу. Саме тому він також має своє відображення в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Застосування цієї Конвенції прямо чи опосередковано закріплено в Конституції, а саме в ч.1 ст. 9, так і в Законах України, зокрема в Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», що слугує додатковим гарантом в додержанні принципу права на доступ до суду.

Сакара Н. вважає, що проблема доступності правосуддя є складною та комплексною і її головною ланкою можна назвати структурний аспект її характеристики. Засновники руху «Доступ до правосуддя», у свою чергу, М. Каппеллетті та Б. Гарт, вважали, що ефективного доступу до правосуддя можна досягти лише у випадку, коли для сторін створюються умови повної «рівності збрядь», тобто кінцевий результат залежить тільки від юридичних достоїнств позиції тієї чи іншої сторони у справі і не пов'язується з різницями, які є побічними.

Проте у той же час зі сплином часу вищенаведені проблеми долаються, зокрема і в нашій країні. Так, наприклад, ст. 12 ЦПК України і Закон України «Про безоплатну правову допомогу» регулюють питання щодо надання оплатної або безоплатної правової допомоги в залежності від майнового стану сторін. Стаття 9 проекту змін до ЦПК [1] на відміну від чинного кодексу є не відсылною, а описовою, і містить відомості щодо рівності прав учасників судового процесу за мовною ознакою, освітлює права сторін та обов'язки суду щодо додержання цього принципу.

Стаття перша чинного ЦПК України, а також ч.1 ст. 2 проекту змін до цього кодексу закріплюють, що завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Стаття 211 проекту змін до ЦПК України, як і ст. 157 чинного передбачають, що суд має розпочати розгляд справи по суті не пізніше ніж через 60 днів з дня відкриття провадження у справі, а у випадку продовження строку підготовчого провадження – не пізніше наступного дня з дня закінчення такого строку. До того ж, в проекті змін до вказаного нормативного акту були додані ч. 4 і 5 до ст. 4 щодо права на звернення до суду за захистом.

Наведені норми підтверджують, що на національному рівні був зроблений крок до того, щоб певним чином відтворити норми Конвенції щодо права на справедливий судовий розгляд, а також забезпечити і покращити принцип щодо права на доступ до суду, при цьому забезпечуючи не тільки можливість подання заяви, а й належний справедливий, неупереджений та своєчасний судовий розгляд з наданням усього правового інструментарію сторонам, який є необхідним для такого правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», Включено до порядку денного: 2077-VIII від 06.06.2017. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Доступність правосуддя в цивільному процесі

Відповідно до ст. 1 Конституції Україна є правовою державою, що заснована на визнанні та реальному забезпеченні прав і свобод людини і громадянина, верховенстві права, взаємній відповідальності людини і держави. Обов'язковим атрибутом такої держави є незалежна судова влада, формою здійснення якої є правосуддя, що забезпечує захист та поновлення прав і свобод людини і громадянина.

Визначальним критерієм оцінки ефективності судової влади та правосуддя в правовій державі є доступність судового захисту прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб [1, с. 5].

Доступність правосуддя є однією з передумов утвердження судової гілки влади як повноцінного й самодостатнього механізму захисту прав і свобод людини [2, с. 6] та розглядається вченими-процесуалістами як принцип цивільного процесуального права.

Уперше поняття та зміст цього принципу обґрунтував радянський вчений Семєнов В. М., який відносив доступність судового захисту прав та інтересів до специфічних галузевих принципів і вважав, що це забезпечена державою можливість будь-якої зацікавленої особи звернутися в порядку, встановленому цивільним процесуальним законом, до суду за захистом своїх прав та інтересів і відстоювати їх у судовому процесі [1, с. 14-15].

Кожухар О. Н., виходячи з основоположних конституційних принципів і положень цивільно-процесуального законодавства, що відображали соціальну справедливість, демократизм і гуманізм права, виділяв доступність судового захисту прав і законних інтересів як головну гарантію забезпечення права на судовий захист поряд з такими гарантіями, як: швидкість судового розгляду та вирішення справ; невеликі судові витрати на ведення справи у суді; надання з боку суду допомоги зацікавленим особам у здійсненні їх прав; право на оскарження рішення суду тощо [3, с. 36].

У сучасній літературі також поширене уявлення, що доступність правосуддя є принципом цивільного права. Так Сидоренко В. М. зазначає, що принципом доступності правосуддя є забезпечена законом можливість безперешкодно звернутися до суду за захистом своїх прав та отримати судовий захист. Дія принципу доступності правосуддя в цивільному й арбітражному процесі, на думку автора, спрямована на зведення до мінімуму істотних обмежень в отриманні судового захисту прав зацікавлених осіб [4, с. 9].

Сакара Н. Ю. стверджує, що сьогодні доступність правосуддя слід розуміти в широкому сенсі. Це певний стандарт, який відбиває вимоги справедливого та ефективного судового захисту, що конкретизуються в необмеженій судовій юрисдикції, належних судових процедурах, розумних строках і безперешкодного звернення будь-якої заінтересованої особи до суду. Реалізація цього принципу повинна забезпечуватися певними організаційними, правовими та економічними умовами [1, с. 6].

Велике значення для розкриття поняття «доступність правосуддя» у цивільних справах має практика та рішення Європейського суду з прав людини. Так, у своєму рішенні Європейський суд у справі «Голдер проти Сполученого Колорівства» зазначив, що було б неприпустимим, щоб п. 1 ст. 6 Конвенції про основоположні права та свободи містила детальний опис гарантій, які надаються сторонам у цивільних справах, і не захищала б у першу чергу те, що дає можливість практично користуватись такими гарантіями – доступу до суду. Такі характеристики процесу, як справедливість, публічність позбавляються сенсу, якщо немає самого судового розгляду.

Таким чином, доступність правосуддя є таким станом організації судової системи та юрисдикційної діяльності суду в демократичному суспільстві, який задовольняє потребу останнього у вирішенні юридично значущих справ і відповідає закріпленим у міжнародно-правових актах вимогам. Доступність правосуддя забезпечується оптимальною побудовою судової системи.

Список використаних джерел:

1. Сакара Н.Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах: монографія / Н. Ю. Сакара. – Х. : Право, 2010. – с. 5-6, 14-15.
 2. Демченко С. Ф. Реформування судової системи: деякі категорії / С. Ф. Демченко // Наше право. – № 2, ч. 1. – 2010. – С. 6. [Електронний ресурс]
 3. Кожухар, А. Н. Право на судову заштиту в искомом производстве / А. Н. Кожухар. – Кишинев : Штиинца, 1989. – С. 36
 4. Сидоренко, В. М. Принцип доступности правосудия и проблемы его реализации в гражданском и арбитражном процессе [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.15 / В. М. Сидоренко; [Урал. гос. юрид. акад.]. – Екатеринбург, 2002. – С. 9
- Науковий керівник: *Шутенко О. В., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Приймак А. В.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет
3-й курс,*

Гендерна дискримінація як бар'єр доступності правосуддя

У ст. 1 Конституції Україна проголосила себе демократичною правовою державою, що покладає на неї обов'язок забезпечити права та законні інтереси громадян, іноземців та осіб без громадянства на своїй території. Так само держава повинна надати відповідні гарантії такого забезпечення, однією з яких є доступ до правосуддя. З огляду на це Основний Закон передбачає, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом (ст. 55). Закон України «Про судоустрій і статус суддів» прямо вказує, що судова система забезпечує доступність правосуддя для кожної особи в порядку, встановленому Конституцією та законами України (ч. 3 ст. 7).

Засада доступу до правосуддя передбачена й безпосередньо в ЦПК України, а саме ст. 3, що гарантує кожному право в порядку, встановленому Кодексом, звернутися до суду за захистом свої порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, а також визнає відмову від права на звернення до суду за захистом недійсною.

Окрім внутрішніх норм, Україна так само сприймає міжнародний досвід, відображений у низці міжнародних правових актів як, наприклад, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., яка у п. 1 ст. 6 закріпила, що кожен при визначенні його цивільних прав та обов'язків або при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, висунутого проти нього, має право на справедливий публічний розгляд справи в розумний строк незалежним та неупередженим судом, створеним на підставі закону.

Доступність до правосуддя можна визначити як здатність людей, у тому числі осіб, що належать до груп, які перебувають у несприятливому становищі, відшукувати й здобувати засоби захисту своїх прав через формальні й неформальні інструменти здійснення правосуддя, згідно із визнаними стандартами прав людини, без зазнавання юридичних, процедурних, соціально-економічних або культурних бар'єрів.

В свою чергу вимога рівності, і зокрема гендерної рівності, знаходиться наразі в центрі осмислення, забезпечення і реалізації права на правосуддя. Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» визначає гендерну рівність як рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати активну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства; тобто гендерна рівність передбачає собою однакове ставлення до осіб обох статей, що перебувають в однакових умовах.

Поняття гендерної дискримінації вже багато років поспіль лишається вельми актуальним. Державою було ратифіковано низку відповідних міжнародних та європейських документів: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Конвенція ООН з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок, Європейська соціальна хартія тощо. В міжнародних угодах відсутнє визначення поняття «дискримінація», хоча остання і згадується там досить часто. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» визначає гендерну дискримінацію як дії чи бездіяльність, що виражають будь-яке розрізнення, виняток або привілеї за ознакою статі, якщо вони спрямовані на обмеження або унеможливають визнання, користування чи здійснення на рівних підставах прав і свобод людини для жінок і чоловіків.

Не дивлячись на те, що Україна гарантує недискримінацію міжнародними та проблемами на шляху реалізації вищезазначених принципів, світова судова практика демонструє, що гендерна дискримінація може виступати суттєвим бар'єром у забезпеченні доступності правосуддя. Наразі ця проблема напряму пов'язана із недостатнім рівнем компетентності суддів. Саме тому зараз, як ніколи, актуальною є проблема впливу гендерних стереотипів на здійснення правосуддя, в ході дослідження якої можна дійти висновку про необхідність формування в суддів вміння ідентифікувати випадки гендерної дискримінації і належним чином реагувати на них за допомогою юридичних засобів.

Практика Європейського суду з прав людини налічує чимало прикладів справ про гендерну дискримінацію, що обмежує доступ до правосуддя: «Unal Tekeli v. Turkey» від 16 листопада 2004 року, «Carson and Others v. UK» 16 березня 2010 року; наявні серед них і рішення стосовно України, наприклад, справа «Пічкур проти України» від 7 листопада 2013 року. Ці рішення дають підстави стверджу-

вати, що проблема гендерної дискримінації як бар'єру доступу до правосуддя стоїть досить гостро в усьому світі і потребує свого регулювання.

Так само невтішними є результати проведення опитувань серед суддів та захисників в межах проекту «Моніторинг судових рішень щодо захисту від гендерної дискримінації, спрямований на застосування українського законодавства та міжнародних документів», в ході яких респонденти неодноразово обирали рішення із порушенням вимоги недискримінації.

Потребу ж у підвищенні рівня компетентності суддів можна вирішити шляхом проведення курсів підвищення кваліфікації та розроблення методичних рекомендацій.

Науковий керівник: *Сібільов Д. М., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Сатуєва М. Р.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції*

Реалізація права на доступ до правосуддя шляхом подачі колективного позову у світлі судової реформи

Доступ до правосуддя, за словами основоположників руху «Доступ до правосуддя» М. Каппеллетті та Б. Гарта, неможливо легко визначити, однак вони відзначили, що йдеться про дві основні цілі правової системи як такої, за допомогою якої люди можуть відстояти свої власні права та вирішити суперечки під загальним заступництвом держави. По-перше, система має бути однаково доступною для всіх і, по-друге, це повинно вести до результатів, які є індивідуально і соціально справедливими [6, с. 9]. Тематика доступності правосуддя також знайшла своє відображення в науці цивільного процесу у сучасних працях Н. Ю. Сакари [6], О. М. Овчаренка [4], І. О. Ходаковського [7] і багатьох інших вчених. Конституційне право кожного на судовий захист (ст. 55 Конституції України) не може вважатися забезпеченим, якщо правосуддя залишається недоступним. Узагальнюючи погляди науковців, можна стверджувати, що недоступність правосуддя носить багатоаспектний характер і призводить до його неефективності. Йдеться про такі бар'єри, як судові витрати, завантаженість судів, а також відсутність механізму захисту прав великих груп людей і реального відшкодування завданої їм шкоди. Саме подолання останнього бар'єру допоможе суттєво покращити стан доступу до правосуддя.

Колективні позови є універсальним засобом захисту порушених прав численної групи осіб. Вітчизняному законодавству невідомий інститут колективних позовів, хоча думки про доцільність його запровадження неодноразово висловлювались як науковцями, так і юристами-практиками. За федеральним законодавством США, колективний позов (англ. «class action lawsuit») – це позов від імені достатньо великої кількості фізичних осіб, об'єднаних спільною ознакою. Так, Єлісеєв М. Г. вказує, що у США типовість вимог вважається дотриманою, якщо вимоги чи заперечення засновані на одній події або на одній і тій самій правовій концепції. Також в якості критерію допустимості колективного провадження використовують фак-

тор домінування спільних питань над індивідуальними. Вирішення питання про визнання позову колективним належить там до повноважень суду [2, с. 69]. Цікавим для України є досвід Литви – країни, яка ще у 2002 р. у Цивільному кодексі закріпила поняття колективного позову для захисту колективних інтересів, проте спроби груп осіб скористатися цим правом тоді були марними: суди не брали до розгляду такі справи, оскільки не було виписано механізму реалізації колективного позову. Уряд Литви затвердив Концепцію колективного позову, і тільки з 1 січня 2015 року набули чинності відповідні зміни до цивільно-процесуального кодексу. Колективними позовами вважаються позови, складені групами фізичних чи юридичних осіб. Інститут колективного позову призначений для захисту інтересів великих груп осіб, яких об'єднує юридична та фактична підстава у справі, а індивідуальний розгляд таких позовів є неекономним і менш ефективним [3, с.31].

Безперечно, приведення українського законодавства до європейських стандартів відбувається поступово, але сьогодні нова редакція ЦПК України не містить навіть натяку на запровадження колективного позову у його «класичній» формі. Законопроект №6232 дублює норми нині діючого ЦПК України у тих питаннях, що стосуються можливості групового (масового) захисту права. Процесуальне законодавство України передбачає лише можливість співучасті у рамках однієї справи (ст. 32 ЦПК). Від колективного позову процесуальна співучасть відрізняється тим, що при ній кожен співпозивач або співвідповідач (співучасники) відносно іншої сторони виступає самостійно, у той час як у колективному позові всі учасники «колективу» виступають в інтересах один одного. Закон України «Про захист прав споживачів» у п. 9 ч. 1 ст. 25 передбачає, що об'єднання споживачів мають право звертатися з позовом до суду про визнання дій продавця, виробника (підприємства, що виконує їх функції), виконавця протиправними щодо невизначеного кола споживачів і припинення цих дій. Така прогресивна норма ефективно не реалізується в існуючому правовому полі, оскільки не знайшла розвитку, зокрема, в процесуальному законі. Особливість групового позову полягає у тому, що у цій формі може здійснюватися не лише захист колективних інтересів певної кількості осіб (наприклад, заборона реклами тютюнових виробів), але й однорідних індивідуальних претензій, наслідком яких є поширення судового рішення на тих суб'єктів, які не зуміли взяти участь або навіть не знали про нього, а не тільки виключно для учасників судового розгляду [1, с. 297].

Через законодавчу неврегульованість колективних позовів в Україні існує ряд процесуальних проблем, безпосередньо пов'язаних з доступом до правосуддя. Проведення круглого столу у Верховному Суді України у червні 2015 року не дало бажаних результатів. Представлені доповіді та проведені обговорення були підставами для висновків про необхідність запровадження на законодавчому рівні інституту колективного позову в Україні, але висновки залишилися лише на папері. Так, у п. 13 Основних принципів та керівних положень, що стосуються права на правовий захист і відшкодування збитку для жертв грубих порушень міжнародних норм в галузі прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права ООН зазначається, що окрім індивідуального доступу до правосуддя, державам слід прагнути до розробки процедур, що дозволяють групам жертв пред'являти колективні позови про відшкодування шкоди і отримувати компенсацію в установленому порядку [5].

Таким чином, держава повинна забезпечити дотримання Конституції України, знизивши бар'єри і спростивши доступ до правосуддя. Зокрема, держава повинна створити систему колективного захисту прав (колективних позовів) в судах. Це сприятиме своєчасному відшкодуванню збитків, розвантаженню судів, здійснюватиме превентивну дію щодо здійснення правопорушень, дозволить підвищити ефективність системи правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Груповий позов: зарубіжний досвід та перспективи його використання в Україні / Ю. В. Білоусов // Університетські наукові записки. – 2012. – № 1, С. 295-309;
2. Елисеєв Н. Г. Гражданское процессуальное право зарубежных стран : учебник / Елисеєв Н. Г. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Проспект, 2004. – С. 513.
3. Норкус Р. Колективний позов у Литві// Право України.-2015. – №9. – с.28–36.
4. Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: Монографія. – Х.: Право, 2008. – 304 с.;
5. Основні принципи та керівні положення, що стосуються права на правовий захист і відшкодування збитку для жертв грубих порушень міжнародних норм в галузі прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права ООН від 25 липня 2005 р./ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_e53
6. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах : монографія / Н. Ю. Сакара. – Х. : Право, 2010. – 256 с.
7. Ходаковський І. Розв'язання цивільних спорів. – К.: Політвидав України, 1974. – 111 с.

Науковий керівник: *Каламайко А. Ю., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Солодкова К. А.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
3 курс, 9 група*

Забезпечення та попередня оплата судових витрат за новими положеннями ЦПК України: переваги та недоліки

Звернення за захистом своїх прав до суду передбачає обов'язок понесення певних фінансових витрат учасниками процесу. За загальним правилом, такі витрати несе сторона, яка ініціює судовий процес або окрему дію в межах судового розгляду справи. Згодом, за результатами вирішення справи, суд за клопотанням сторони, на чію користь ухвалено рішення, зобов'язує сторону, не на користь якої вирішено спір відшкодувати понесені іншою стороною витрати. Види судових витрат, порядок їх оплати, розподілу, відстрочення, розстрочення, зменшення розміру або звільнення від їх оплати встановлюється гл. 8 ЦПК України. Судові витрати, зокрема, складаються з судового збору та витрат, пов'язаних з розглядом справи.

У період становлення правової держави проблема інституту судових витрат у цивільному судочинстві є доволі актуальною, оскільки питання пов'язані з розвитком цього інституту безпосередньо впливають на можливість реалізації особою права на звернення до суду та отримання судового захисту.

Варто звернути увагу, що інститут судових витрат, як і сам цивільний процес, є динамічним, мінливим явищем. Залежно від різних чинників – соціальних, економічних, політичних він постійно змінюється, адаптуючись до реалій сьогодення [1]. Так, процеси судової реформи, які відбуваються в Україні за останні роки зумовили прийняття ЦПК України у новій редакції. Враховуючи викладене, вбачається необхідним проаналізувати зміни, що будуть внесені відповідно до проекту ЦПК України від 13.07.2017 р. щодо судових витрат. Стаття 136 проекту ЦПК України передбачає нову формулу розрахунку судових витрат. Точніше, забезпечення й попередню їх оплату. Тобто позивач повинен буде внести на депозитний рахунок суду суму, що компенсує витрати з розгляду справи, задоволення клопотань, експертизи, залучення сторонніх фахівців тощо. У разі відсутності забезпечення суд може відмовити у відкритті провадження [2].

Згідно з проектом ЦПК України суд може зобов'язати заявника «профінансувати» можливі витрати відповідача. Так, після вивчення клопотання судом, відповідач має право вимагати від заявника фінансове забезпечення на професійну юридичну допомогу. Гроші в такому випадку поступають на депозитний рахунок суду. Таким чином, разом із заявами по суті спору, кожна сторона подає до суду попередній орієнтовний розрахунок понесених та майбутніх судових витрат. У разі неподання такого розрахунку сторін буде відшкодовано виключно судовий збір. При цьому під час розгляду справи сторона не буде позбавлена права довести факт понесення інших судових витрат, які підлягають відшкодуванню.

Положення проекту нового ЦПК України, на наш погляд, можуть привести до того, що фінансовий аспект стане «перешкодою» на шляху до реалізації базових завдань цивільного судочинства. Вірогідно, розробники проекту ЦПК України вважають, що авансові платежі при судових розглядах допоможуть скоротити число безпідставних позовів. Найчастіше підприємства подають до суду, щоб налякати опонента або ж затягнути судовий розгляд іншої справи. Водночас, зазначимо, що в цьому випадку слід також брати до уваги той факт, що такі нововведення можуть використовуватися клієнтом за спільної згоди з адвокатом із корисливих мотивів для завищення таких витрат. Наприклад, шляхом їх фальсифікації, що супроводжуватиметься підробленням документів, завищенням обсягу фактично наданих послуг, що призведе до введення суду в оману, незаконного затвердження нерéalних витрат і стягнення більшої компенсації, ніж належить. Навіть зважаючи на положення ст. 1 Закону України «Про граничний розмір компенсації витрат на правову допомогу у цивільних та адміністративних справах», в яких визначено, що граничний розмір компенсації витрат на правову допомогу в цивільних справах за годину надання такої правової допомоги не може перевищувати 40% прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на 1 січня календарного року. Однак в положеннях даної статті вказуються дії особи з надання правової допомоги не тільки під час судового засідання, а й під час вчинення окремих процесуаль-

них дій поза судовим засіданням та під час ознайомлення з матеріалами справи в суді, години яких фактично встановити досить складно. Також у цьому випадку постає питання стосовно того, що в певній мірі доводить розмір витрат на правову допомогу стане складніше та відповідачу доведеться мати переконливі докази, які підтверджують майновий стан позивача. Разом із тим, варто підкреслити, що запровадження попереднього визначення суми судових витрат та попередня їх оплата є додатковим інструментом для боротьби із недобросовісними позивачами.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що інститут судових витрат безпосередньо впливає на можливість реалізації особою права на звернення до суду й отримання судового захисту й може розглядатися як встановлене законодавством обмеження доступності правосуддя. Разом з тим, якщо розмір судових витрат є розумним, то наведений інститут виступає своєрідним бар'єром, що утримує особу від необгрунтованого звернення до суду. Однак введення забезпечення та попередньої оплати судових витрат, що передбачає покладення на депозитний рахунок суду суми орієнтовних судових витрат можна розглядати як перешкоди до доступу до правосуддя, оскільки малозабезпечені особи фактично будуть позбавлені права на розгляд своєї справи в суді.

Список використаних джерел:

1. Енгельман І. Є., Малишев К. І. Судові витрати в цивільному процесі // І. Є. Енгельман, К. І. Малишев/ Науковий вісник Чернівецького університету. – 2011. – Випуск 597. – с. 74-78

2. Проект Закону про внесення змін до ГПК України, ЦПК України, КАС України та інших законодавчих актів від 13.07.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34>

Науковий керівник: *Попов О. І., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Толмачов А. І.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
3 курс, 7 група*

Інститут забезпечення судових витрат як нововведення нового Цивільного процесуального кодексу України: загальна характеристика і ризики застосування

Дана тема наразі є досить актуальною, оскільки вона пов'язана з прийняттям нового Цивільного процесуального кодексу України (далі – новий ЦПК) і є новою для вітчизняної науки і практики цивільного процесу. Інститут забезпечення судових витрат запроваджено з метою сприяння ефективній компенсації судових витрат і запобігання зловживанням процесуальними правами, однак, його несумлінне застосування водночас може призвести до обмеження прав сторін цивільного процесу.

Новий ЦПК встановлює обов'язок кожної сторони разом із першою заявою щодо суті спору подати до суду попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат,

які вона понесла і які очікує понести у зв'язку із розглядом справи, невиконання якого дає суду право відмовити у подальшому стороні у відшкодуванні відповідних судових витрат, за винятком сплаченого нею судового збору.

Відповідно до ч. 1 ст. 136 нового ЦПК забезпечення судових витрат полягає у можливості суду зобов'язати сторони внести на депозитний рахунок суду попередньо визначену суму судових витрат, пов'язаних з розглядом справи або певною процесуальною дією.

У даному процесуальному інституті законодавець вбачає ефективний правовий засіб компенсації судових витрат, з чим, у цілому, не можна не погодитись. Однак доцільним буде розглянути можливі негативні наслідки його застосування, що впливають з ч. 3 ст. 136 нового ЦПК, згідно з якою у разі невнесення у визначений судом строк коштів для забезпечення судових витрат суд має право відхилити клопотання про виклик свідка, призначення експертизи, залучення спеціаліста, перекладача, забезпечення, витребування або огляд доказів та ухвалити рішення на основі інших поданих учасниками справи доказів або скасувати раніше постановлену ухвалу про виклик свідка, призначення експертизи тощо. Можна побачити, що може виникнути взаємозалежність між матеріальним становищем сторони на момент подання позовної заяви чи заперечення та її можливістю надавати докази суду на підтвердження обставин, на які вона посилається як на підставу своїх позовних вимог чи заперечень. У вітчизняній юридичній спільноті вже висловлювалися певні занепокоєння з цього приводу. Зокрема, зверталася увага на таку ситуацію, коли у позивача на час подання позову не має достатньо коштів для забезпечення попередньо визначених витрат на виклик свідка чи проведення експертизи, а позов необхідно терміново подати до спливу строків позовної давності, і позивач розраховує здійснити платежі після отримання заробітної плати. Зазначається, що в даному випадку суддя має право позбавити таку особу можливості захищати себе в суді належним чином [1]. Дійсно, подібні випадки з огляду на зміст вищезазначених норм не можна виключати, проте варто зауважити, що вирішення питання про застосування забезпечення судових витрат віднесено на розсуд суду, тому залишається сподіватися, що суди враховуватимуть всі обставини справи (зокрема, фінансові можливості особи) і не допускать обмеження права сторони надавати суду докази.

Окремо слід розглянути забезпечення витрат на професійну правову допомогу, що запроваджено як засіб захисту від зловживання правом на подання позовної заяви. Частиною 4 ст. 136 нового ЦПК передбачено, що суд з урахуванням конкретних обставин справи має право, за клопотанням відповідача, зобов'язати позивача внести на депозитний рахунок суду грошову суму для забезпечення можливого відшкодування майбутніх витрат відповідача на професійну правничу допомогу та інших витрат, які має понести відповідач у зв'язку із розглядом справи. Ця норма застосовується, якщо позов має ознаки завідомо безпідставного або інші ознаки зловживання правом на позов або позивач не має в установленому законом порядку місця проживання (перебування) чи місцезнаходження на території України та майна, що знаходиться на території України, в розмірі, достатньому для відшкодування судових витрат відповідача у випадку відмови у позові. Таке забезпечення судових витрат також може бути застосоване, якщо суду надані докази того, що

майновий стан позивача або його дії щодо відчуження майна чи інші дії можуть ускладнити або зробити неможливим виконання рішення суду про відшкодування судових витрат відповідача у випадку відмови у позові.

Застосування забезпечення витрат на професійну правничу допомогу може супроводжуватися зловживаннями. Так, відповідач буде зацікавлений довести наявність однієї із зазначених вище умов і завищити розмір таких витрат, щоб покласти на позивача обов'язок внести нереальну для нього суму. При цьому якщо чинним законодавством України встановлено граничний розмір компенсації витрат на правову допомогу у цивільних справах на рівні 40% прожиткового мінімуму за годину такої допомоги, то за новим ЦПК цей розмір встановлюється в договорі про надання правової допомоги без будь-яких обмежень. Даний інтерес відповідача обумовлений положенням ч. 6 ст. 136 нового ЦПК, згідно з яким у разі невнесення у визначений судом строк коштів для забезпечення витрат на професійну правничу допомогу суд за клопотанням відповідача має право залишити позов без розгляду. Недопущення таких зловживань має бути забезпечено судом, оскільки новим ЦПК передбачено обов'язок суду визначати розмір забезпечення зазначених витрат з урахуванням їх співрозмірності із складністю справи, виконаних адвокатом робіт (наданих послуг) та деякими іншими показниками. Інакше даний інститут буде не попереджати зловживання з боку позивача, а радше надавати можливість для зловживань відповідачу.

Орієнтиром при застосуванні забезпечення судових витрат має слугувати позиція ЄСПЛ, викладена в рішенні у справі «Толстой-Милославський проти Сполученого Королівства», сформульована саме в контексті розглянутого процесуального інституту. Так, ЄСПЛ зазначає, що право доступу до суду, гарантоване п. 1 ст. 6 Конвенції, може зазнавати обмежень у формі державного регулювання. У цьому відношенні державі надаються певні межі розсуду. Проте застосовувані обмеження, по-перше, не повинні встановлювати межі або звужувати доступ, наданий індивідууму, таким чином, що підриває сутність цього права. По-друге, обмеження має переслідувати законну мету, і повинна існувати розумна пропорційність між використовуваними засобами і метою, що досягається.

Таким чином, застосування даних норм нового ЦПК може створювати ситуації, коли можливість реалізації особою її процесуальних прав залежатиме від її майнового становища, яке в більшості громадян станом на зараз є доволі скромним. Тому недобросовісне застосування інституту забезпечення судових витрат може зробити правосуддя ще більш недоступним для пересічних громадян.

Список використаних джерел:

1. Фесенко А. Л. В найближчий час громадяни можуть втратити можливість захищати себе в українських судах [Електронний ресурс]. Режим доступу: protokol.com.ua/ua/v_naybligchiy_chas_gromadyani_mogut_vtrati_moglivist_zahishchati_sebe_v_ukrainskih_sudah/

Науковий керівник: *Сакара Н. Ю., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу НЮУ імені Ярослава Мудрого.*

ІНСТАНЦІЙНИЙ ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ

*Гафич О. І.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції,
5 курс*

Процесуальні фільтри звернення до касаційної інстанції в контексті змін до ЦПК України

3 жовтня 2017 року Верховна Рада України ухвалила в другому читанні та в цілому Законопроект № 6232 «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів». Однією з новел законопроекту є визначення Верховного Суду як єдиної касаційної інстанції в Україні та запровадження нового порядку розгляду ним справ.

Так, положення ч. 3 ст. 390 ЦПК в новій редакції встановлює, що не підлягають касаційному оскарженню:

1) рішення, ухвали суду першої інстанції та постанови, ухвали суду апеляційної інстанції у справах, рішення у яких підлягають перегляду в апеляційному порядку Верховним Судом;

2) судові рішення у малозначних справах, крім випадків, якщо:

а) касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики;

б) особа, яка подає касаційну скаргу, відповідно до цього Кодексу позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, при розгляді іншої справи;

в) справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу;

г) суд першої інстанції відніс справу до категорії малозначних помилково.

Крім цього, особа, яка не брала участі у справі, якщо суд вирішив питання про її права, свободи та (або) обов'язки, має право подати касаційну скаргу на судові рішення, лише після його перегляду в апеляційному порядку за її апеляційною скаргою.

Таким чином, впроваджено процесуальні фільтри, під якими за визначенням Цувіної Т. А. слід розуміти закріплені в нормах цивільного процесуального законодавства процесуальні інститути та механізми, що обмежують можливість оскарження судових рішень, введення яких буде сприяти оптимізації цивільного процесуального судочинства при перегляді судових рішень в касаційному порядку. Як зазначає ЄСПЛ, у випадках, коли національне законодавство передбачає окрім апеляційного й інші види перегляду судових рішень, то вони також мають відповідати доступу до суду, хоча й можуть мати визначені обмеження, які не суперечать самій суті права на суд в цивільному судочинстві [1, с. 48].

Безперечно, введення таких обмежень призведе до оптимізації цивільного судочинства при перегляді судових рішень в касаційному порядку та встановить для Верховного Суду роль екстраординарного (виняткового) інституту перевірки судових рішень, що має місце у переважній більшості провідних країн Європи.

Таким чином, проаналізувавши положення змін до ЦПК, можна зробити висновок про те, що у разі набрання чинності таких норм буде введено новий за змістом інститут касаційного оскарження. Впровадження процесуальних фільтрів містить ряд негативних моментів, але потенційно має вирішити перманентну проблему перевантаження касаційної інстанції.

Список використаних джерел:

1. Цувина Т. А. Право на суд в кассационном производстве / Т. А. Цувина // Проверка судебных решений в гражданском процессе Украины и России : сб. тез. науч. докл. и сообщ. «круглого стола» каф. гражд. процесса Нац. ун-та «Юрид. акад. Украины им. Ярослава Мудрого» и юрид. фак. Моск. гос. ун-та им. М. В. Ломоносова, Харьков, 19 марта 2013 г. – Харьков, 2013. – С. 47–50.

Науковий керівник: *Каламайко А. Ю., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Менюк Д. О.,

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
юридичний факультет,
студентка 2 курсу ОКР «Магістр»*

Перегляд судових рішень за виключними обставинами у цивільному процесі

Інститут перегляду судових рішень у цивільному судочинстві є важливим елементом реалізації права доступу до правосуддя й забезпечення справедливого та неупередженого розгляду і вирішення цивільних справ. Такий процесуальний засіб встановлює законність та обґрунтованість судових рішень у цивільних справах, що, в свою чергу, дозволяє виконати завдання і досягти мети цивільного судочинства [1, с. 772].

Варто зазначити, що у ЦПК 1963 року було розділення підстав перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами та, окремо, винятковими обставинами. Проте Законом України «Про внесення змін та доповнень в деякі законодавчі акти України» від 21 червня 2001 року ці підстави було об'єднано. Таке рішення законодавця можна вважати невдалим, оскільки перегляди судових рішень суттєво відрізняються один від одного залежно від правової природи підстав для перегляду [2, с. 166].

Відповідно до проекту Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» пропонується розмежування перегляду судових рішень у цивільному процесі у зв'язку з нововиявленими та виключними обставинами [3].

Так, новелою є інститут перегляду судових рішень у цивільному процесі за виключними обставинами. Аналізуючи підстави, які будуть вважатись виключними, можна дійти висновку, що вони певною мірою відрізняються від виняткових обставин, що були визначені у ЦПК 1963 року.

Що стосується співвідношення понять «виняткові» і «виключні обставини», то варто зазначити, що застосування законодавцем саме останнього терміну можна вважати доцільним. Зокрема, про це свідчить філологічний аналіз цих понять, унаслідок якого можна дійти висновку, що виключна – це особлива, надзвичайна в певних обставинах і умовах підстава.

Відповідно до зазначених змін, виключними обставинами для перегляду судових рішень у цивільному судочинстві є встановлені Конституційним Судом України неконституційність закону, іншого правового акту чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане; встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом; встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні злочину, внаслідок якого було ухвалено судове рішення [3].

Формулювання виключних обставин майже нічим не відрізняється від тих обставин, які ще чинним ЦПК віднесені до нововиявлених. Проте, варто звернути увагу на певні відмінності щодо обставини встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні злочину. Так, у чинній редакції ЦПК зазначено «внаслідок якого було ухвалено незаконне або необґрунтоване рішення». Тобто, відсутність у такій виключній обставині слів «незаконне або необґрунтоване рішення», що запропоновано у новій редакції, слід вважати некоректним, оскільки суттєвим у даному випадку є те, що злочин був спрямований проти правосуддя і саме внаслідок таких дій було ухвалено неправосудне рішення.

Також слід звернути увагу, що перелічені виключні обставини будуть міститись в усіх процесуальних кодексах, що також засвідчує важливість законного, обґрунтованого рішення незалежно від юрисдикції.

Аналізуючи новели ЦПК, можна зробити висновок, що законодавець встановив загальний процесуальний порядок перегляду рішень як за нововиявленими, так і за виключними обставинами. Так, однаковими є норми, що визначають суд, який здійснює перегляд, форму і зміст заяв про перегляд, процедуру відкриття провадження, розгляду заяви, а також результати перегляду судового рішення.

Разом з цим, існують певні особливості. Зокрема, встановлені різні строки подання заяви про перегляд судових рішень за кожної окремої виключної обставини.

Таким чином, перегляд судових рішень за виключними обставинами – новий інститут цивільного процесуального права, що дасть поштовх новому етапу удосконалення цивільного процесу в Україні. Розділення підстав перегляду судових рішень за нововиявленими та виключними обставинами дозволить перевірити якість судових рішень у цивільних справах, забезпечити їх законність та обґрунтованість.

Список використаних джерел:

1. Цивільне судочинство України: основні засади та інститути : монографія / В. В. Комаров, К. В. Гусаров, Н. Ю. Сакара та ін. ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2016. – 848 с.

2. Цивільний процесуальний кодекс України [Текст] : від 18.03.2004 № 1618-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 40–41, 42. – ст. 492

3. Проект Закону «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів № 6232 від 23.03.2017 р. // URL:http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415

Науковий керівник: *Василина Н. В., к.ю.н., доц. кафедри правосуддя Київського національного університету імені Тараса Шевченка.*

Очкалов М. С.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
слідчо-криміналістичний факультет,*

3 курс

Уніфікація касаційного провадження в цивільному судочинстві як складова реформування процесуального законодавства

Загальноприйнятою є позиція, що касаційне провадження виникає на підставі обов'язкового рішення апеляційного суду. Та потрібно відмітити, що не всі дослідники даного питання погоджуються з наведеною точкою зору. Так, Шутенко О. В. рекомендує віднести й судові рішення, які не переглядалися апеляційним судом, до об'єктів касаційного оскарження [2, с. 11].

Першою уніфікованою категорією касаційного провадження виступає строк оскарження судових рішень. За Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК) такий строк становить один місяць.

Такий же термін визначено і в Господарському процесуальному кодексі України та Кодексі адміністративного судочинства України (ч. 2 ст. 212 КАС України). Таким чином, законодавець уніфікував строки оскарження судових рішень у касаційному порядку у всіх галузях права.

Цікавим з правової точки зору є питання визначення складу суду під час розгляду справи в касаційному порядку, яке регламентоване п. 4 ст. 18 ЦПК та ч. 1 ст. 333 ЦПК. Питання викликає різне визначення складу суду касаційної інстанції для розгляду справи. Так, ст. 18 ЦПК говорить, що дана категорія справ повинна розглядатися колегією суддів у складі не менше трьох суддів, в свою чергу у ст. 333 ЦПК України сказано, що у касаційному порядку справа розглядається колегією у складі п'яти суддів без повідомлення осіб, які беруть участь у справі [1].

Така розбіжність пов'язана з тим, що у касаційній інстанції, окрім судового розгляду справи по суті, передбачено попередній розгляд справи (попереднє судове засідання), яке проводиться у складі трьох суддів у нарадчій кімнаті без повідомлення осіб, які беруть участь у справі.

Наступне, що необхідно відмітити це те, що потребує певного вдосконалення процедура доповідання змісту рішення суду, що оскаржується суддею-доповідачем. Йдеться про те, що законодавство зобов'язує суддю-доповідача викласти зміст рішення суду у необхідному обсязі. Вбачається недоцільним використання оцінної категорії необхідного обсягу доповіді, оскільки вона може сприяти порушенню принципів змагальності та рівності цивільного процесу взагалі.

Отже, доцільно оголошувати не лише доводи касаційної скарги та заперечення проти неї, а також результати перевірки її обґрунтованості та законності. Це дозволить підвищити захист прав та інтересів учасників процесу.

Загальноприйнятим правилом є те, що суд касаційної інстанції щодо перегляду рішення з питань права не встановлює нових фактичних обставин.

Питання, що стосуються встановлення фактичних обставин справи, суд не може переглядати, не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про вірогідність або невірогідність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими [3, с. 526].

Попри це, як зазначає Ємельянова І., питання доведення, оцінки і питання дослідження зовсім різні за своєю природою. Наприклад, для того, щоб визнати, що суд всупереч закону відхилив той чи інший доказ, тобто дійти висновку, що цей доказ мав значення для справи і міг вплинути на рішення суду, іноді треба його дослідити. При цьому суд касаційної інстанції на вказаному етапі зупиняється, він не надає доказу оцінку, не вважає його доведеним [4, с. 19].

Окремої уваги заслуговують положення цивільного процесуального законодавства, що регламентують прийняття судом касаційної інстанції рішення за результатами розгляду справи.

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 336 ЦПК України касаційна інстанція має право постановити ухвалу про повне або часткове скасування рішення і передати справу на новий розгляд до суду першої або апеляційної інстанції. У той же час п. 5 ч. 1 ст. 336 ЦПК України надає право касаційній інстанції скасовувати судові рішення, ухвалювати нове рішення або змінювати рішення, не передаючи справу на новий розгляд [1].

Дані норми є не логічними по відношенню одна до одної. Правовий підхід, визначений у п. 2 ст. 336 ЦПК України, затьмає остаточний розгляд справ і збільшує судові витрати, пов'язані з наданням правової допомоги.

Отже, з метою уніфікації касаційного провадження у цивільному судочинстві доцільно мінімізувати механізми повернення справ на новий розгляд та закріпити обов'язковий порядок ухвалення нового рішення, не повертаючи справу на повторний розгляд.

Узагальнюючи проведене дослідження ми можемо зазначити, що уніфікація норм та механізмів, що забезпечують функціонування інституту касаційного провадження в цивільному судочинстві сприятиме підвищенню рівня захищеності інтересів громадян, юридичних осіб та держави, а також забезпечитись високий рівень ефективності та дієвості всієї судової системи.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. //Відомості Верховної Ради України. – 2004. – №40.
 2. Шутенко О. В. Проблеми диспозитивності в цивільному судочинстві: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / О. В. Шутенко – Х., 2003. – 19 с.
 3. Теліпко В.Е. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України. Станом на 01.11.2010 року /За ред. Ю. Д. Притики. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 696 с.
 4. Ємельянова І. Апеляційний і касаційний перегляд судових рішень в цивільному судочинстві: теоретичні та практичні аспекти / І. Ємельянова // Право України. – 2004. – № 2. – С.16–21.
- Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Сосненко К. С.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
факультет публічного права та адміністрування,
1 група, 3 курс*

Апеляційне провадження як процесуальна гарантія захисту прав та основних свобод людини і громадянина у цивільному судочинстві України

У сучасному світі поділ влади – характерна риса, визнаний атрибут правової демократичної держави. Сама теорія поділу влади – підсумок багатомісячного розвитку державності, пошуку найбільш дієвих механізмів, що оберігають суспільство від деспотизму. Узавши курс на розвиток демократії, Україна проголосила принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову, закріпивши це у статті 6 Конституції України [1]. Особлива увага на сьогодні приділяється розвитку судової гілки влади, яка перебуває у стані кардинального реформування. Саме Конституція України 1996 року створила основу для повної регламентації правосуддя і цивільного судочинства, проте в процесі реалізації самої судово-правової реформи постала низка питань, які пов'язані із розширенням сфери повноважень судової влади та запровадженням нових процесуальних інститутів або зміни вже існуючих.

Відповідно до ст.4 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК), здійснюючи правосуддя, суд захищає права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб, державні та суспільні інтереси у спосіб, визначений законами України. В цьому контексті значення апеляційного провадження як однієї з стадій цивільного процесу і полягає в тому, щоб як найповніше враховувати всі обставини справи, використати всі передбачені Законами України можливості для захисту законних прав та інтересів заінтересованих осіб. [2]

Виходячи із конституційних принципів побудови системи судів, в Законі України «Про судоустрій та статус суддів України» [4] передбачена така система судів загальної юрисдикції, яка в повній мірі відповідає процедурі розгляду справ: у першій інстанції, в апеляційному і касаційному порядку, що забезпечує апеляційне та касаційне оскарження рішення суду (п. 8 ст. 129 Конституції України) [3, с.11–14].

Апеляційне провадження (назва цієї форми оскарження походить від лат. *appellatio* – «звернення до будь-кого», в даному випадку до вищої судової інстанції) зародилася ще в далекі часи в Римській імперії, коли можна було послідовно скажитись на рішення нижчих судів аж до імператора. За радянських часів апеляційної інстанції не існувало, замість неї була касаційна інстанція, яка переглядала рішення судів першої інстанції, що не набрали законної сили, але їх розгляд був не по суті, а відносно допущених порушень судом першої інстанції норм матеріального чи процесуального права.

Об'єктом апеляційного оскарження є рішення, ухвала або судовий наказ суду першої інстанції. Ухвала суду першої інстанції може бути оскаржена як в межах апеляційного оскарження рішення суду першої інстанції, так і в якості окремого процесуального документа. Стаття 293 ЦПК визначає перелік ухвал суду першої інстанції, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку окремо від рішень суду. Право на оскарження в апеляційному порядку мають сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки. Рішення може бути оскаржено повністю або частково. Суб'єктами апеляційного оскарження можуть бути також особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб в судах першої інстанції (ст. 45 ЦПК України) [2].

Процесуальний порядок відкриття апеляційного провадження має певні особливості порівняно з відкриттям провадження в суді першої інстанції до яких, зокрема, можна віднести те, що суддя-доповідач після проведення підготовчих дій, доповідає про них колегії суддів (ст. 302 ЦПК України). Колегія суддів в разі необхідності вирішує питання про проведення додаткових підготовчих дій та призначення справи до розгляду. Справа має бути призначена до розгляду у розумний строк, але не пізніше семи днів після закінчення дій підготовки справи до розгляду.

3 жовтня 2017 року Верховною Радою України було прийнято Закон України № 6232 «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [5] (далі – Закон). Відповідно до Розділу V «Перегляд судових рішень» глави 1 «Апеляційне провадження» Закону зазнали зміни наступні положення ЦПК щодо процесуального порядку перегляду справ в апеляційній інстанції, а саме:

1. Апеляційна скарга на рішення суду подається протягом 30 днів, а на ухвалу суду – протягом 15 днів з дня його (її) проголошення (до прийняття Закону № 6232 строк подання апеляційної скарги становив – 10 днів з дня проголошення рішення суду і 5 днів з моменту прийняття ухвали суду).

2. Статтею 355 Закону визначено, що процесуальний строк на подачу апеляційної скарги у випадку, якщо в судовому засіданні було оголошено лише вступну та резолютивну частину судового рішення або у разі розгляду справи (вирішення питання) без повідомлення (виклику) учасників справи, зазначений строк обчислюється з дня складення повного судового рішення. Змінено порядок подачі апеляційної скарги, яка відповідно до ст. 356 Закону подається безпосередньо до суду апеляційної інстанції на відміну до існуючого положення ст. 296 ЦПК, згідно з яким апеляційна скарга подається через суд першої інстанції, який ухвалив оскаржуване рішення.

Аналіз цивільного процесуального законодавства України та Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», дає можливість зробити висновок про те, що лише практика зможе надати оцінку, щодо позитивних чи негативних змін, які були запроваджені в апеляційне провадження. Наразі можна зауважити лише про те, що аналізуючи нововведення Закону № 6232, що процедура подачі апеляційної скарги дещо спростилась порівняно з існуючим порядком, яка є однозначно позитивною зміною.

Список використаних джерел:

1. Конституція України // Голос України, 13 липня 1996 р., № 128.
2. Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
3. Кривенко В. В., Ярема А. Г. До питання про судоустрій в Україні // Вісник Верховного Суду України. – 1998. – № 2 – С. 11–14
4. Закон України Про судоустрій та статус суддів. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст. 545)
5. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3528/>. // <http://jrc.org.ua/upload/steps/aaa6e65b9a705acf57f2e4b3a3c86ade.pdf>

Науковий керівник: *Жушман М. В., к.ю.н., доц. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

НОТАРІАТ В СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

*Горб Т. І.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
слідчо-криміналістичний інститут
студентка 3 курсу, 3 групи*

Судовий контроль за перевіркою законності нотаріальних дій

Покладаючи на нотаріальні органи функцію вчинення нотаріальних дій, держава наділяє їх владними повноваженнями, тобто компетенцією. Нотаріальні дії вчинюються від імені держави, інакше не можна було б вести мову про офіційну силу нотаріальних актів. Це, а також значення нотаріальної діяльності як правової форми охорони та захисту цивільних прав, завдання та функції, які виконує нотаріат у правовому обігу, зумовили необхідність законодавчого врегулювання певного механізму державного контролю за діяльністю нотаріусів [1 с. 87].

Для вчинення нотаріусом своїх повноважень одним із важливих аспектів повинна бути професійна етика, вона безперечно впливає на вчинення нотаріальних дій. Професійна етика, якою нотаріус керується у відносинах з державними органами,

фізичними та юридичними особами, іншими нотаріусами впливає на рівень довіри суспільства та громадян до нотаріусів [2 с. 258].

Принциповим для нотаріальної діяльності є те, що контроль за законністю вчинення нотаріальних дій здійснює виключно суд як єдиний орган, що своїм рішенням може визнати незаконним: нотаріальну дію, відмову у вчиненні нотаріальної дії, нотаріально посвідчені правочини, заповіти тощо, а також визнати нотаріуса зобов'язаним відшкодувати шкоду, заподіяну внаслідок незаконних дій нотаріуса. Згідно з Постановою Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах за скаргами на нотаріальні дії або відмову в їх вчиненні» № 2 від 31.01.1992 р. суд зазначив: «Розгляд судами справ за скаргами на нотаріальні дії або відмову в їх вчиненні є важливою гарантією прав громадян, юридичних осіб і інтересів держави». Вивчення судової практики в цих справах свідчить, що вони в основному вирішуються судами правильно. Разом із тим є випадки, коли суди розглядають ці вимоги в окремому провадженні при наявності спору про право цивільне; неточно визначають процесуальне становище осіб, які беруть участь у справі, вирішують справи всупереч законодавству, що регулює вчинення певних нотаріальних дій. Суд звертає увагу суддів на необхідність усунення недоліків, що мають місце у практиці розгляду ними справ за скаргами на нотаріальні дії або відмову в їх вчиненні. Вирішення цих справ у точній відповідності з законодавством має сприяти зміцненню законності в сфері цивільних правовідносин, що виникають із нотаріально-посвідчених договорів, оформлення спадкових прав і виконавчих написів, вчинення інших нотаріальних дій [3]. Етичні норми в професії нотаріуса складаються по мірі розвитку інституту нотаріату та отримали своє завершення оформленням в спеціальних актах, які приймаються суспільством [4 с.143–144].

Відповідно, предмет судової діяльності наразі можуть становити три категорії справ, пов'язаних із контролем діяльності нотаріусів: розгляд скарг на неправильно вчинену нотаріальну дію або відмову у її вчиненні; розгляд позовних заяв у справах про визнання недійсними нотаріально посвідчених правочинів, заповітів, виконавчих написів тощо; розгляд позовних заяв до нотаріусів про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконних чи недбалих дій нотаріусів відповідно до ст. 21 та 27 Закону України «Про нотаріат» [5].

Спори, що виникають з правовідносин, які отримали нотаріальне оформлення, традиційно розглядаються у позовному провадженні. Складності тут викликає визначення процесуального становища нотаріуса як суб'єкта цивільного процесу. Нерідко у судовій практиці нотаріуси у таких справах виступають співвідповідачами, що є неправильним. Інші варіанти визначення процесуального становища відповідача полягають у наступному: нотаріус може бути свідком або третьою особою, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, оскільки заінтересованості у предметі спору, яким є спірні матеріальні правовідносини, нотаріус не має. При цьому слід виходити зі складу фактів, що становлять предмет доказування у тій чи іншій справі. Необхідною підставою для притягнення нотаріуса до відповідальності у таких справах є незаконні чи недбалі дії нотаріуса. Незаконними, як вже зазначалося, дії нотаріуса може визнати тільки суд. Тому рішення у справах щодо відшкодування шкоди про задоволення позову може бути постановлене лише

за умови попереднього (в іншому судовому процесі) розгляду судом питання про недійсність нотаріального акту через незаконність дій нотаріуса, незаконність вчиненої нотаріальної дії або відмови у її вчиненні. Слід зазначити, що наразі визначення процесуального порядку розгляду справ є проблематичним внаслідок певної законодавчої невизначеності цього питання [1 с. 89].

Таким чином, слід зазначити, що все вищевикладене рівною мірою стосується діяльності і державних, і приватних нотаріусів, оскільки розподіл нотаріусів зумовлений тільки різними організаційними засадами нотаріальної практики, а не діяльності. Можливість оскарження неправильно вчиненої нотаріальної дії або відмови у вчиненні нотаріальної дії до суду мають розглядатися за загальними правилами, тобто в порядку позовного провадження.

Список використаних джерел:

1. Баранкова В. В. «Актуальні проблеми застосування Цивільного процесуального Кодексу та Кодексу адміністративного судочинства України»: За заг. ред. проф. В. В. Комарова. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2007. – 300 с.

2. Біленчук П. Д., Сливка С. С. Правова деонтологія / За ред. акад. П. Д. Біленчка. – Київ: АТКА, 1999. – 292 с.

3. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах за скаргами на нотаріальні дії або відмову в їх вчиненні» № 2 від 31.01.1992 р.

4. Соломахіна О. М., стаття «Секція нотаріат та виконавче провадження» Одеська юридична академія \ \ с.143 [Електронний ресурс]– режим доступу : { <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3687/Solomahina%20Rozvitok.pdf?sequence=1> }

5. Закон України «Про нотаріат» \ \ Відомості Верховної Ради від 02.09.1993 р. № 39.

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Серветник А. Г.,

*ад'юнкт кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)*

Стягнення заборгованості за аграрними розписками на підставі виконавчого напису нотаріуса

З прийняттям Закону України «Про аграрні розписки» та внесенням відповідних змін до Переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів (далі за текстом – Перелік), у законодавстві з'явилася така підстава для вчинення виконавчого напису як наявність заборгованості за аграрними розписками.

Аграрною розпискою відповідно до ст. 1 Закону України «Про аграрні розписки» є товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах.

Законодавство передбачає два види аграрних розписок: товарні та фінансові. Товарною аграрною розпискою є аграрна розписка, що встановлює безумовне зобов'язання боржника за аграрною розпискою здійснити поставку узгодженої сільськогосподарської продукції, якість, кількість, місце та строк поставки якої визначені аграрною розпискою (ст. 3 Закону). Фінансова аграрна розписка – це аграрна розписка, що встановлює безумовне зобов'язання боржника сплатити грошову суму, розмір якої визначається за погодженою боржником і кредитором формулою з урахуванням цін на сільськогосподарську продукцію у визначеній кількості та якості (ст. 5 Закону).

Характерною особливістю аграрної розписки, яка відрізняє її з-поміж інших фінансових інструментів є те, що вона передбачає забезпечення виконання зобов'язань боржником шляхом застави його майбутнього врожаю.

Відповідно до ст. 13 Закону України «Про аграрні розписки» у разі невиконання боржником за аграрною розпискою зобов'язань, за аграрною розпискою у вказаний у ній строк кредитор за аграрною розпискою має право звернутися до особи, уповноваженої вчиняти нотаріальні дії, за вчиненням виконавчого напису, який підлягає негайному виконанню і на підставі якого орган або особа, що здійснює примусове виконання судових рішень, рішень інших органів протягом 7 днів забезпечує передачу кредитору за аграрною розпискою предмета застави аграрної розписки.

Для одержання виконавчого напису кредитор має подати нотаріусу такі документи:

- оригінал аграрної розписки без відмітки про її виконання;
- засвідчену кредитором копію письмової вимоги про усунення порушення виконання зобов'язання, що була надіслана боржнику;
- оригінали розрахункового документа про надання послуг поштового зв'язку та опису вкладення, що підтверджують надіслання боржнику письмової вимоги про усунення порушення виконання зобов'язання.

Досліджуючи вищевказаний перелік документів передусім слід відзначити, що передбачена законом обов'язкова нотаріальна форма посвідчення аграрної розписки значно полегшує задачу нотаріуса, який вчиняє виконавчий напис, щодо перевірки аграрної розписки на предмет її відповідності вимогам чинного законодавства.

Разом із тим, інші документи, зазначені у Переліку, викликають низку питань щодо доведення безспірності вимог кредитора. На наш погляд, особливість правової природи аграрних розписок вказує на те, що наявність лише письмової вимоги кредитора про усунення порушення зобов'язання із доказами її направлення боржникові не завжди може підтвердити відсутність спору стосовно виконання аграрного зобов'язання зі сторони боржника.

Зокрема, це стосується товарних аграрних розписок, зміст яких передбачає такі обов'язкові умови, як кількість та якість сільськогосподарської продукції. Безпосереднє виконання боржником обов'язку поставки продукції, при наявності незгоди кредитора із її якістю та кількістю може бути наслідком виникнення спору між сторонами, що у свою чергу створюватиме перешкоди для вчинення виконавчого напису.

По відношенню до фінансових аграрних розписок, ст. 5 Закону України «Про аграрні розписки» визначає, що виконання боржником зобов'язань за фінансовими аграрними розписками здійснюється лише в безготівковій формі. Наведена

норма дозволяє прийти до висновку, що безспірність вимоги стягувача за розпискою такого типу обов'язково має підтверджуватись випискою із банківського рахунку стягувача, в якій буде відображений факт відсутності надходжень грошових коштів від боржника.

Враховуючи викладене, вважаємо, що п. 12 Переліку потребує доповнення, а саме передбачення у ньому, поряд з існуючим переліком документів, належним чином засвідченої виписки з банківського рахунку стягувача.

Науковий керівник: *Чурпіта Г. В., д.ю.н., доцент Національної академії вступних іспитів.*

*Юзефович Т. І.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України
6 курс, 16 група*

Роль нотаріуса як медіатора

Останнім часом дедалі більше зустрічається практика альтернативного вирішення правових конфліктів без звернення до традиційних судових процедур. Однією з таких альтернатив є процедура медіації, що набула широкого застосування у європейських країнах.

Перед тим, як безпосередньо перейти до висвітлення нашого питання, доречним вважається визначити поняття «медіація» та її принципи.

Термін «медіація» походить від латинського «mediatio» та означає посередництво. Одразу зазначу, що в юридичній літературі не існує єдиного підходу до визначення дефініції «медіація».

Тим не менше, спробуємо розкрити загальний зміст даного поняття. І в цьому нам допоможе індуктивний метод пізнання. Тобто, загальне поняття ми «виведемо», посилаючись на тлумачення, що містяться в вітчизняній та зарубіжній юриспруденції.

Так, в проєкті Закону України «Про медіацію», який прийнятий Верховною Радою України в першому читанні 11 листопада 2016 року, визначається, що медіація – це альтернативний (позасудовий) метод вирішення спорів, за допомогою якого дві або більше сторони спору намагаються в рамках структурованого процесу за участі медіатора досягти згоди для вирішення їх спору. В Типовому Законі Юнсітрал «Про міжнародну комерційну примирювальну процедуру з настановами щодо її впровадження й застосування», згідно якого медіація – це процес, коли сторони залучають третю особу або осіб для допомоги у мирному врегулюванні спорів, що виникають із приводу контрактних чи інших правових відносин, або пов'язані з ними. Своєрідним «загальним» тлумаченням можна вважати позицію Черемниха І. Г., згідно якої медіація – це переговори між сторонами, які сперечаються, за участю і під керівництвом нейтральної третьої особи – посередника, який не має права виносити обов'язкове для сторін рішення [1].

Основні принципи медіації – добровільність, добросовісність і неупередженість посередника; повний контроль сторін за результатами процедури; конфіденційність; – широкий спектр можливих погоджених рішень спору.

Всі ці принципи та якості органічно поєднуює в собі посада нотаріуса. Підтвердженням цього може слугувати позиція, яка викладена у Франції ще на початку ХХ століття П'єром Гомо, а саме: «Нотаріус здійснює функцію «добровільного судді», вільного, якого обирають завдяки його особливій компетенції, йому відомі таємниці сімей, у яких він виступає довіреною особою і радником. Його робота не зводиться до написання договорів – він примирює інтереси, готує договори і контролює їх виконання. Зали судових засідань будуть переповнені, як тільки зникне нотаріус».

На сьогодні для України ідеї щодо розвитку ролі нотаріуса як медіатора обговорюються вже не лише на теоретичному рівні. Так, Указом Президента України «Про Концепцію вдосконалення судівництва для утворення справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» від 10 травня 2006 р. окрема увага приділяється на необхідність розвитку суміжних інститутів, тобто таких, які безпосередньо пов'язані з реалізацією права на судовий захист. Зокрема, зазначається, що з метою розвантаження судів потрібно розвивати альтернативні (позасудові) способи врегулювання спорів, а також створювати умови для стимулювання дешевших і менш формалізованих способів їх врегулювання. Звернення до суду бажано використовувати як винятковий спосіб врегулювання юридичного спору. Суттєвого розвантаження судової системи можна досягти посиливши потенціал нотаріату.

Зазначимо, що вагомою в процедурі медіації є та обставина, що участь у медіації нотаріуса означає надання учасникам кваліфікованої юридичної допомоги. Тому, якщо для багатьох юристів медіація може стати роботою, то для нотаріуса медіація є невід'ємною частиною його роботи, яку він виконує в силу закону. Інший принцип медіації, а саме конфіденційність, закладений і цілком відповідає такому принципу нотаріальної діяльності, як таємниця вчинення нотаріальних дій.

У своїй діяльності нотаріус також зобов'язаний брати активну участь у запобіганні конфліктів, як існуючих так й тих, що можуть виникнути.

Нотаріус не має права спонукати сторони до прийняття рішення. Також не має права надавати перевагу жодній із сторін і зобов'язаний забезпечувати баланс інтересів сторін. Це все знову є найсуттєвішими ознаками медіації.

Таким чином, можна стверджувати, що діяльності нотаріуса притаманна повсякденна роль медіатора, хоча й законодавством України про нотаріат прямо не передбачено медіаційної ролі нотаріуса. Також, на мою думку, доречним є прийняття Проекту Закону «Про медіацію», вдосконалення нотаріальної законодавчої бази шляхом внесення змін до Закону України «про нотаріат», а також подальша гармонізація права України з питань альтернативного вирішення правових спорів з нормами Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Черемных И. Г. Теоретические основы независимого нотариата России: Монография. – М.: Буквoвед, 2006. – С. 176.

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

ВИКОНАВЧЕ ПРОВАДЖЕННЯ

*Гайдамака В. О.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
6 курс, 16 група*

Ефективність забезпечення виконання рішень національних судів

Виконання судових рішень пов'язане з правом кожної людини на судовий захист та на відновлення своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав. Дана стадія судового провадження забезпечує втілення законів у життя, тому несе у собі важливе призначення, і якщо вона не буде втілена в життя, то втрачається і сенс правосуддя, і мета існування даної стадії взагалі.

Проблемою сучасного правосуддя є невиконання судових рішень. Дана проблематика не є новою для юридичної науки і досліджуються в рамках цивільного, господарського та адміністративного судочинства, проте з плином часу вона стає все більш розповсюдженою. Виконання рішень у свою чергу забезпечуються за допомогою контролю з боку судової гілки влади.

Виконавче провадження дійсно передане до ведення органів виконавчої влади. При цьому, принцип поділу влади зовсім не означає їхнього повного роз'єднання. Влада лише розділена між державними органами залежно від трьох основних державних функцій: законодавчої, виконавчої і судової. Але цей поділ не має абсолютного або виняткового характеру, кожен державний орган, що здійснює одну з трьох функцій державної влади, взаємодіє з іншими державними органами, і при цьому вони обмежують один одного. Тому при виконанні судових рішень суд залишається головним і активним його учасником. [3, с. 97].

Підбиваючи підсумок у своїй праці, Талан Л. Г. наголошує на тому, що будь-який судовий процес по конкретній справі повинен знаходити своє завершення в реалізації судового рішення, що набрало законної сили. Саме у стадії реалізації прав, обов'язків, охоронюваних законом інтересів, підтверджених рішенням суду, відбувається їхній реальний захист. Реалізація судового рішення виступає показником соціально справедливого розгляду конфлікту, життєвості застосованого судом закону, його авторитету, а в цілому — ефективності правосуддя [3, с. 101].

В Україні судовий контроль здійснюється в порядку, визначеному ЦПК України, ГПК України, КАС України, ЗУ «Про виконавче провадження». Судовий контроль за виконанням органами державної виконавчої служби рішень суду полягає у розгляді судами скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів і посадових осіб державної виконавчої служби. Лише суд розглядає процесуальні питання, пов'язані з виконанням судового рішення [4, с. 94].

Згідно зі статтею 129-1 Конституції України, суд ухвалює рішення іменем України. Судове рішення є обов'язковим до виконання. Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку. Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд. Аналогічні норми містяться і в процесуальному законодавстві України, у ст. 14 ЦПК України, ст. 14 КАС України, ст. 4-5 ГПК України, ст. 21 КПК України.

Однак, не зважаючи на існування аналогічних норм, які начебто мали б співіснувати разом та створювати ідеальний механізм, між ними існують деякі колізії, на які звернула увагу у своїй статті Шелевер Н. В., по-перше, це наявність колізії між нормами ЦПК, ГПК, КАС та ЗУ «Про виконавче провадження» відносно питання, хто є відповідачем у справах, пов'язаних із діями органу з виконання судових рішень – державний виконавець або Державна виконавча служба. Хоча наведена колізія і була вирішена Пленумом ВСУ (зазначено, що відповідачем є Державна виконавча служба), невизначеність продовжує існувати, загальні суди продовжують розглядати скарги на дії державних виконавців. По-друге, невизначеність предмету оскарження. Відповідно до ЦПК, ГПК, КАС та Закону України «Про виконавче провадження» оскаржуватися до суду можуть дії, бездіяльність і рішення Державної виконавчої служби. Подібна множинність у виборі предмету оскарження не сприяє захисту прав, а навпаки, дозволяє зловживати правом на оскарження, оскаржувати одночасно дії чи бездіяльність та рішення органу. Це негативно впливає на виконавчий процес і призводить до «затягування» виконання рішення, а також є причиною зайвих матеріальних витрат у судовій системі та Державній виконавчій службі [4, с. 95].

На ефективність забезпечення виконання рішень суду також впливають норми, які передбачають відповідальність за невиконання таких рішень. Прикладами таких норм можуть бути ст. 267 КАС України, яка передбачає, що суд, який ухвалив судове рішення в адміністративній справі, має право зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення. За наслідками розгляду звіту суб'єкта владних повноважень про виконання постанови суду або в разі неподання такого звіту суддя своєю ухвалою може встановити новий строк подання звіту, накласти на керівника суб'єкта владних повноважень, відповідального за виконання постанови, штраф у розмірі від десяти до тридцяти мінімальних заробітних плат. Половина суми штрафу стягується на користь позивача, інша половина – до Державного бюджету України. В Законі України «Про виконавче провадження» наявний розділ XI, який передбачає відповідальність у виконавчому провадженні.

Існує також більш сувора відповідальність за невиконання рішення суду, передбачена ст. 382 КК України, яка визнає дане діяння злочином і передбачається відповідальність від штрафу до позбавлення волі з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на певний термін.

Таким чином, проаналізувавши дані положення можна дійти висновку, що де-юре, механізми забезпечення виконання рішень національних судів існують, проте чи реалізуються вони належним чином, тут виникає великий сумнів. Нещодавно Європейський суд із прав людини передав до Комітету Міністрів Ради Європи понад 12 тисяч справ з невиконання рішень національних судів України, це було зроблено для того, щоб українська влада самотужки захищала права громадян в середині своєї держави та створила власну правову систему, яка б дозволила громадянам не звертатися за допомогою до Європейського суду з прав людини. Також, беручи до уваги статистику, яку озвучив Голова ВСУ Ярослав Романюк під час чергового брифінгу на початку цього року, що на 80 тис. заяв, які надійшли до ЄСПЛ, загальна кількість заяв від України становить 18 тис. 150 заяв, тобто це

22,8%, і кількість скарг українців на тривале невиконання або взагалі невиконання рішень національних судів України та Європейського суду з прав людини склала 65%. Можемо дійти висновку, що це є показником неефективності механізму забезпечення виконання рішень національних судів. Існування рішення не є заключним етапом і не несе у собі автоматичного його виконання, як ми можемо бачити на практиці, тому і сенс правосуддя втрачається за таких обставин.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. //Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – ст. 141.
 2. Закон України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 30. – ст. 542.
 3. Талан Л. Г. Виконавче провадження в структурі цивільного процесу / Л. Г. Талан // Вісник Академії правових наук України. – 2009. – № 2. – С. 96–102.
 4. Шелевер Н. В. Особливості судового контролю за виконанням рішень судів / Н. В. Шелевер // Журнал східноєвропейського права. – 2016. – № 26. – С. 93-98.
- Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Гиркало К. В.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Слідчо-криміналістичний інститут*

Позитивні і негативні риси впровадження інституту приватного виконавця в Україні

За часів незалежності в Україні неодноразово обговорювалось питання необхідності реформування законодавства у сфері примусового виконання рішень суду. Останнім часом Державна виконавча служба України систематично підлягає реформуванню, що негативно впливає на якість роботи служби загалом, через її періодичні зміни в її системі та структурі. Остаточне вирішення питання щодо статусу та місця Державної виконавчої служби України в системі права, законодавства та державних органів буде сприяти стабілізації та поліпшенню діяльності Державної виконавчої служби.

У 2016 році було прийнято Закон України «Про виконавче провадження» та Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів». Новацією даних законів є запровадження інституту приватних виконавців, яким надається статус суб'єкта незалежної професійної діяльності, аналогічно арбітражним керуючим, адвокатам, приватним нотаріусам тощо.

Необхідність упровадження інституту приватних виконавців експерти пояснювали тим, що процес виконання судових рішень в Україні потребує суттєвого вдосконалення, адже державна виконавча служба останніми роками забезпечувала виконання не більше 10–15 % судових рішень. Це стосується навіть і тих судових рішень, що надходять на примусове виконання. Унаслідок такої ситуації страждають законні інтереси фізичних і юридичних осіб [1].

Згідно зі статтею 16 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» приватний виконавець – це суб'єкт незалежної професійної діяльності, яким може бути громадянин України, уповноважений державою здійснювати діяльність із примусового виконання рішень у порядку, встановленому законом.

Централізовані і децентралізовані підходи до діяльності інституту виконавців в Україні ще не чітко відпрацьовані, що обмежує обсяг та зміст контролю діяльності з боку держави.

Як відомо, виконання судових рішень покладене на органи та посадових осіб Державної виконавчої служби України, яка функціонує в системі Мін'юсту України. Таким чином, в Україні існувала монополія на примусове виконання судових рішень. За статистикою, у нашій державі фактично виконується лише незначний відсоток від усіх судових рішень, що підлягають примусовому виконанню. Існують декілька причин, які зумовлюють такий незначний показник виконаних судових рішень в Україні: надмірна завантаженість державних виконавців. Низький рівень матеріально-технічного забезпечення органів державної виконавчої служби, неадекватність законодавчої бази, корупції тощо [2].

Серед позитивних рис впровадження інституту приватних виконавців в Україні, як пише Марченко М., можна відмітити зменшення державних витрат на утримання системи примусового виконання рішень, адже приватні виконавці цей аспект забезпечують самі; виникнення більш спеціалізованої професії з відповідною професійною підготовкою та етикою; те, що приватні виконавці працюють самі на себе, таким чином буде більше стимулів для ефективного та якісного виконання своїх обов'язків, оскільки розмір їх доходів буде прямо пропорційним результату їх роботи, а також із цього випливає і швидкість здійснення виконавчого провадження.

Серед недоліків хотілося б відзначити те, що може скластися зацікавленість приватних виконавців лише у виконанні рішень щодо стягнення із боржників крупних грошових сум, що можуть створювати нові корупційні схеми, проблеми відокремлення інституту примусового виконання рішень від державної системи, надання йому повної автономії.

Таким чином, впровадження інституту приватних виконавців має забезпечити збільшення відсотку якісного виконання судових рішень, надаючи можливість стягувачу обирати орган виконання на власний розсуд без прив'язки до законодавчих умовностей. А в свою чергу приватні виконавці будуть мати зацікавленість у примусовому виконанні за виконавчими документами, отримавши при цьому винагороду. Саме цей фактор поставить крапку щодо запобігання хабарництва та корупційних діянь з боку самих виконавців.

Список використаних джерел:

1. Матеріали Міжнародного форуму щодо впровадження інституту приватних виконавців // Приватні виконавці: все тільки починається. – Юридична практика [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bankruptcy-ua.com/articles/5185>
2. Гладун С. Дотримання принципу рівності у вимогах до осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів [Електронний ресурс] //

Центр досліджень соціальних комунікацій. – Режим доступу: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2101:dotrimannya-printsipu-rivnosti-u-vimogakh-do-osib-yaki-zdijsnyuyut-primusove-vikonannya-sudovikh-rishen-i-rishen-inshikh-organiv-2&catid=71&Itemid=382

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Гончар Є. В.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції,
6 курс, 15 група*

Процесуальна форма судового контролю за виконанням судових рішень: основні аспекти її реформування

Судовий контроль за виконанням судових рішень є однією з форм зміцнення законності, що забезпечує дотримання прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Однак норми процесуального права, які встановлюють процедури судового контролю за виконанням судових рішень у справах різної спеціалізації, не є уніфікованими, що визначає відмінності процесуальної форми у кожному виді судочинства, а тому вимагає оптимізації цих судових процедур.

Процесуальна форма судового контролю за виконанням рішень визначається у чотирьох нормативно-правових актах: розділ VII Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК), ст. 121-2 Господарського процесуального кодексу (далі – ГПК), ст. 181 Кодексу адміністративного судочинства (далі – КАС) та ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження». З огляду на це в п. 2 Постанови «Про практику застосування адміністративними судами законодавства у справах із приводу оскарження рішень, дій чи бездіяльності державної виконавчої служби» від 13 грудня 2010 р. № 3 роз'яснив, що до юрисдикції адміністративних судів належать усі справи з приводу оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної виконавчої служби щодо виконання судових рішень на підставі виконавчих документів, виданих судами всіх юрисдикцій, за винятком тих, які видано загальними й господарськими судами в разі звернення до суду сторін відповідного виконавчого провадження або їхніх представників. Критеріями ж визначення юрисдикції судів щодо вирішення справ із приводу оскарження рішень дій чи бездіяльності органів державної виконавчої служби щодо виконання судового рішення є юрисдикційна належність суду, який видав виконавчий документ, та статус позивача як сторони у виконавчому провадженні.

ЦПК України та ГПК України встановлюють спеціальні процедури судового контролю за виконанням судових рішень. Такі порядки підлягають застосуванню за скаргами лише сторін виконавчого провадження (стягувача й боржника) на рішення, дії чи бездіяльність державного виконавця або іншої посадової особи Державної виконавчої служби України та лише під час виконання судових рішень, ухвалених відповідно до ЦПК України й ГПК України.

У зв'язку з тим, що в Україні проводиться реформування судової гілки влади, Радою з питань судової реформи розроблені проекти змін до Господарського процесуального кодексу, Цивільного процесуального кодексу та Кодексу адміністративного судочинства, але зміни щодо визначення єдиної процесуальної форми забезпечення законності у виконавчому провадженні, де судовий контроль буде здійснюватися місцевим судом, який буде найбільш доступний до суб'єктів виконавчого провадження і належатиме одній юрисдикції – відсутні.

Отже, аналіз законодавства свідчить про необхідність оптимізації окремих процесуальних норм інституту судового контролю за виконанням рішень судів цивільної та господарської юрисдикції як заключної стадії, де б в єдиному нормативно-правовому акті закріплювалася єдина процедура розгляду.

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Дорощенко К. В.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
студентка 16 групи, 6 курс*

Виконавчий збір: визначення юрисдикції оскарження

Визначення поняття виконавчого збору міститься в ч. 1 ст. 27 Закону України «Про виконавче провадження». Виконавчий збір – це збір, що справляється на всій території України за примусове виконання рішення органами державної виконавчої служби. В той же час в законі немає чіткої процедури стягнення виконавчого збору та юрисдикції його оскарження. Не є одностайною і практика судів щодо визначення підсудності даного спору.

Донедавна практика показувала, що оскарження постанов державного виконавця про стягнення виконавчого збору відноситься до адміністративної юрисдикції. Це пояснювалось тим, що постанови державного виконавця є виконавчими документами, і у випадку, якщо виконавче провадження закінчено, а виконавчий збір не стягнуто, відповідна постанова виділяється в окреме провадження і підлягає виконанню в загальному порядку. Дані роз'яснення є в Постанові Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 грудня 2010 року №3 «Про практику застосування адміністративними судами законодавства у справах із приводу оскарження рішень, дій чи бездіяльності державної виконавчої служби», в якій чітко зазначається, що справи щодо оскарження виконавчого збору належать до юрисдикції адміністративних судів.

Однак, у справі від 26 лютого 2016 року № 6-3077цс15 міститься інша правова позиція щодо юрисдикції оскарження. Верховний Суд України дійшов висновку, якщо законом встановлено інший порядок судового оскарження рішень, дій чи бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби, то це виключає юрисдикцію адміністративних судів у такій категорії справ [1].

Якщо розглядати дане питання з наукової точки зору, то на доктринальному рівні основними критеріями розмежування судових юрисдикцій є суб'єктний склад сторін спору та предмет і зміст спірних правовідносин. Виходячи з цього, при вирішенні питання про юрисдикцію необхідно враховувати характер спору про право, який є предметом розгляду в адміністративних судах. Так, відповідно до ч. 2 ст. 17 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) юрисдикція адміністративних судів поширюється на публічно-правові спори, зокрема: спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності.

Також слід враховувати й суб'єктний склад спірних правовідносин. Так, у ст. 3 КАСУ визначено, що справи адміністративної юрисдикції – це переданий на вирішення адміністративного суду публічно-правовий спір, який впливає з владних управлінських функцій суб'єктів владних повноважень.

Отже, відносини які виникають при оскарженні виконавчого збору мають публічно-правовий характер, бо однією із сторін виступає орган виконавчої влади (державний виконавець чи інша посадова особа державної виконавчої служби). Щодо повноважень судів цивільної юрисдикції, то предметом розгляду є приватно-правові спори.

З огляду на це, на мою думку, справи щодо оскарження виконавчого збору відносяться до адміністративної юрисдикції.

Проте, розглядаючи справи зі спірною юрисдикцією, як на мене, потрібно не відмовляти у відкритті провадження, а за згодою сторони передавати до компетентного суду. Оскільки, відмовляючи особі у відкритті провадження, ми порушуємо її право на доступ до суду для захисту своїх прав.

Список використаних джерел:

1. Постанова Верховного Суду України від 26 лютого 2016 року № 6-3077цс15.
Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua>.

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Земська Ю. О.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України
студентка 5 курсу*

Чи варто повністю відмовитися від виконавчих листів на примусове виконання судових рішень?

Згідно з п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Одним із елементом права на справедливий суд, виходячи з практики

Європейського суду з прав людини (надалі – ЄСПЛ), є право на доступ до суду, яке в свою чергу включає виконання рішень.

В Україні питання виконання судових рішень і рішень інших органів регулюється Законом України «Про виконавче провадження» (далі – Закон). Відповідно до цього Закону виконавче провадження розпочинається на підставі виконавчих документів, перелік яких наведено у ст. 3. Так, за п. 1 ч. 1 цієї статті підлягають примусовому виконанню рішення на підставі виконавчих листів та наказів, що видаються судами у передбачених законом випадках, судових рішень, рішень третейського суду, рішень міжнародного комерційного арбітражу, рішень іноземних судів та на інших підставах, визначених законом або міжнародним договором України.

Отже, для того, щоб особі, на користь якої було винесено рішення, звернутися до державного чи приватного виконавця, необхідно отримати виконавчий документ шляхом подачі відповідної заяви до суду. Наведене не можна визнати прийнятним, оскільки особі, яка протягом певного часу брала участь у судовому розгляді, і нарешті отримала судові рішення, необхідно знову звертатися до суду, але цього разу з метою отримання виконавчого листа. При цьому слід враховувати те, що строк видачі виконавчого листа в законодавстві чітко не прописаний. Іншими словами, отримання вказаного листа також потребує певного часу, внаслідок чого реальний захист порушених прав, свобод та законних інтересів подовжується у часі, що неприпустимо з позиції ЄСПЛ.

До того ж на практиці може мати місце ситуація, описана у абз. 2 ч. 4 ст. 4 Закону, зокрема, у разі невідповідності виконавчого документа вимогам, передбаченим цією статтею, стягувач має право звернутися до суду чи іншого органу (посадової особи), що видав виконавчий документ, щодо приведення його у відповідність із зазначеними вимогами. У цьому випадку згідно з ч. 2 ст. 369 чинного Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), суд розглядатиме заяву про виправлення помилки протягом 10 днів.

У зв'язку з наведеним вище, на нашу думку, доцільно спростити механізм виконання судового рішення шляхом прямого звернення до державної виконавчої служби або приватного виконавця безпосередньо на підставі судового рішення. Це не тільки зніме навантаження з судів, але й сприятиме дотриманню розумності строків. Крім того, таке положення виступатиме додатковою гарантією забезпечення прав людини.

Більш того, практика застосування цивільного процесуального законодавства засвідчила, що без виконавчого листа можна обійтись. Наприклад, у наказному провадженні видається судовий наказ, який одночасно є і рішенням у справі, і виконавчим документом, тому стягувачу не потрібно додатково звертатися до суду. Це підтверджується положеннями ст. 106 ЦПК України, де зазначено, що у разі ненадходження від боржника заяви про скасування судового наказу протягом трьох днів після закінчення строку на її подання судовий наказ набирає законної сили і суд видає його стягувачеві для пред'явлення до виконання. Звичайно, наказне провадження є спрощеним, але навіщо надмірно ускладнювати інші провадження, якщо можна від цього відмовитись. Таким чином, пропонуємо виключити інститут видачі виконавчого листа на примусове виконання судового рішення у справі, наділивши саме рішення такими властивостями.

Разом із тим, якщо йдеться про альтернативні форми (способи) захисту цивільних прав, зовсім виключити таку можливість вважаємо не зовсім доцільним. Наприклад, видача виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду, має залишатися необхідною умовою, адже згідно з Конституцією України та законодавством про судоустрій, третейські суди не є судами в класичному розумінні. Тому розглядаючи заяву про видачу виконавчого документа, суддя перевіряє, що рішення дійсно прийнято без зловживань, і права людини дотримані. Наведене обґрунтовується положеннями ст. 389-¹⁰ ЦПК України, де прописані підстави для відмови у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду, зокрема, п. 4 ч. 1 зазначеної статті зазначає, що суд відмовляє у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду, якщо: рішення третейського суду прийнято у спорі, не передбаченому третейською угодою, або цим рішенням вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди. Якщо рішенням третейського суду вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди, то скасовано може бути лише ту частину рішення, що стосується питань, які виходять за межі третейської угоди.

Підбиваючи підсумок, зазначимо, що спрощення механізму звернення судових рішень до виконання безпосередньо на підставі судового рішення, крім випадків розгляду справ третейським судом, забезпечуватиме як належне поновлення прав, свобод та законних інтересів особи, так і виконання взятого Україною зобов'язання стосовно дотримання права на справедливий судовий розгляд.

Науковий керівник: *Заботін В. В., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Корчагін Д. С.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
6 курс*

Деякі новелізаційні питання виконавчого провадження

В умовах впровадження судової реформи одним із ключових питань, яке було розглянуто законодавцем, було прийняття та набрання чинності Законом України «Про виконавче провадження». Головними нововведеннями до вищезазначеного нормативно-правового акту є: впровадження інституційного механізму приватного виконання судових рішень; запровадження процедури продажу майна боржника через систему електронних торгів. Крім того, найзначнішою, на мою думку, новелою стало запровадження Єдиного реєстру боржників. Але, варто зазначити, що незважаючи на цілком виправдану необхідність реформування системи виконавчих дій в Україні, останні новели нормативно-правового регулювання у цій сфері дають підстави вважати, що вчинення виконавчих дій може в певних випадках викликати труднощі, а також деякі позиції законодавця видаються, як мінімум, незрозумілими та суперечливими.

Перш за все, особливу увагу слід приділити трудношам, пов'язаним із можливим порушенням прав стягувачів, що стосуються повернення авансових витрат, а точніше додаткового авансового фінансування [1]. Справа в тому, що до моменту внесення останніх змін у процедуру виконавчого провадження, усі дії щодо виконання судових рішень повністю виконувалися за рахунок коштів, передбачених Державним бюджетом України. Абсолютно природно, що законодавець забажав дещо зменшити свій фінансовий тягар та передбачив у новій редакції Закону України «Про виконавче провадження» (далі – Закон) обов'язок стягувача провести авансування витрат необхідних для здійснення виконавчих дій. Відповідно до положень ч. 2 ст. 26 Закону на стягувача покладається обов'язок додати до заяви про примусове виконання рішення суду квитанцію про сплату авансового внеску. В свою чергу, стаття 43 Закону вказує, що у разі якщо з метою проведення виконавчих дій постала необхідність здійснити додаткові витрати, наприклад, виготовити технічну документацію або залучити на платній основі суб'єктів господарювання, то в такому випадку у стягувача виникає новий обов'язок щодо здійснення додаткового авансового фінансування. А у випадку завершення виконавчого провадження авансовий внесок має бути повернутий стягувачу.

Крім того, ч. 3 ст. 37 Закону регламентує можливість повернення стягувачу невикористаних сум авансового внеску у разі повернення виконавчого документа. Лише за умови наявності письмової вимоги стягувача виконавцем може бути наданий звіт про використання авансових коштів. Слід зазначити, що при цьому, новий Закон зовсім не передбачає можливості повернення додаткового авансування. Отже, такий стан речей неминуче призведе до порушення прав стягувачів. На мою думку, в цьому разі може йти мова про порушення загальних принципів права, а в першу чергу принципу справедливості. Загальні принципи права, що визнаються цивілізованими націями є джерелом права навіть відповідно до вимог ст. 38 Статуту Міжнародного суду ООН. Деякі науковці, зокрема, Цюкало Ю.В. констатують, що справедливість розглядається як особлива властивість права, що проявляється у формальній, змістовній та процедурній справедливості [2].

Вважаю, що аби досягти кінцевої мети права у формі справедливості необхідно внести деякі зміни до нового Закону і передбачити обов'язкове повернення не тільки авансового внеску, але й додаткового авансування також. До того ж доречно було б передбачити ще й обов'язкове звітування виконавців перед стягувачами щодо використання коштів, що також відповідає принципу справедливості.

Також досить спірною видається норма ч. 4 ст. 56 Закону, відповідно до якої копія постанов, за допомогою яких здійснено накладення арешту на майно та кошти боржника, виконавець зобов'язаний надіслати банкам або іншим фінансовим установам саме в день їх винесення. Можна сказати, що ця імперативна норма покладає занадто обтяжливий обов'язок на виконавця з приводу надання інформації про арешт майна одразу всім банкам України та іншим органам. Тобто, навіть звичайна людина може на секунду уявити собі, яка величезна кількість часу, сил та коштів необхідно витратити для того, щоб виконати ці дії [1]. Отже, діяльність виконавців необхідно певним чином оптимізувати перед покладенням обов'язку такого виду.

Щодо суперечливих моментів Закону, то в такому випадку слід зазначити положення ч. 3 ст. 22 Закону, яка визначає, що понятими можуть бути будь-які дієздатні особи, які не мають особистої заінтересованості у вчиненні виконавчих дій і не пов'язані між собою або з учасниками виконавчого провадження родинними зв'язками, а також підлеглі учасників виконавчого провадження. Тобто, досить абсурдним видається можливість залучення підлеглих учасників виконавчого провадження як незаінтересованих осіб, оскільки сам факт наявності такої підлеглості явно вказує на заінтересованість таких осіб.

Отже, необхідно сказати, що законодавець вчинив правильні кроки на шляху до реформування системи виконавчих дій в Україні. Але, нові положення законодавчих актів виглядають дещо неапробованими та потребують додаткового доопрацювання, оскільки без цього сфера виконавчого провадження не може працювати з необхідною ефективністю. До того ж законодавець має брати до уваги загальні принципи права і привести законодавчі акти у сфері виконання судових рішень у відповідність із принципом справедливості.

Список використаних джерел:

1. Кузь О. «Проблеми виконавчого провадження «по-новому» і шляхи їх рішення». Юридичний інтернет-ресурс «Протокол». [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://protokol.com.ua/tu/problemi_vikonavchogo_provadgennya_po_novomu_i_shlyahi_ih_rishennya/

2. Цюкало Ю. В. «Принцип справедливості у цивільно-правовому аспекті». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://lawreview.chnu.edu.ua/visnuku/st/644/12.pdf>

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Максимович Т. М.,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,

Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,

3 курс,

До питання виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу в Україні

Нью-Йоркська конвенція про визнання та виконання арбітражних рішень, прийнята 10 липня 1958 р. не встановлює однакового для всіх країн порядку визнання і виконання арбітражних рішень, не визначає орган «компетентної влади», який розглядає клопотання про визнання та виконання арбітражного рішення. Натомість вона дає можливість кожній державі-учасниці встановлювати власні правила в рамках закріплених у Конвенції головних принципів.

Світова практика визначає декілька підходів до визнання та виконання арбітражних рішень:

- 1) надання арбітражному рішенню виконавчої сили;
- 2) депонування рішення в суді або іншому державному органі;

3) система екзекватури – надання дозволу державним судом на виконання арбітражних рішень, яке є підставою звернення до Державної виконавчої служби України. У більшості держав континентальної системи права, у тому числі в Україні, існує чітке відмежування арбітражних судів, що є характерною ознакою екзекватури.

У Німеччині існувала наступна проблема: якщо арбітражне рішення об'єдналося з рішенням іноземного суду, то кредитори за своїм розсудом мали можливість обрати чи буде виконання «об'єднаного» арбітражного рішення або рішення по так званій процедурі «подвійної екзекватури». Але Федеральний Верховний Суд Німеччини у своєму рішенні дав остаточне вирішення цьому питанню, вважаючи, що тільки арбітражне рішення має право на визнання і виконання.

Досвід Сполученого Королівства привертає увагу в частині, дефініції «внутрішнього» арбітражного рішення. Згідно зі ст. 85 Закону «Про арбітраж» арбітражне рішення визнається «внутрішнім» при дотриманні двох умов:

а) його сторони є підданими або резидентами Великобританії, або юридичними особами, інкорпорованими в Великобританії або чий органи управління знаходяться в Великобританії;

б) місцем арбітражу є Великобританія. Таким чином, законодавство Сполученого Королівства не містить критерію зв'язку з іноземними державами, необхідного для віднесення арбітражного рішення, винесеного на території Великобританії, до сфери застосування Нью-Йоркської Конвенції 1958 р. Закон Англії про арбітраж 1996 р. є комплексним актом, який регулює питання як внутрішнього, так і міжнародного арбітражу (включаючи виконання рішень, що відносяться до сфери застосування Конвенції).

З огляду на зазначене, вважаю, що в Україні також слід обрати критерій, який кваліфікуватиме рішення як «внутрішні». Найбільш ліберальний підхід до цього питання демонструє вже згадувана Федеративна Республіка Німеччини, законодавство якої передбачає, що рішення арбітражу, винесене на її території, не розглядатиметься як внутрішнє, якщо сторони підпорядкували арбітраж іноземному суду.

Все ж таки за загальним правилом арбітражне рішення, незалежно від того, в якій країні воно було винесене, підлягає добровільному виконання сторонами цього рішення, що й відповідає правовій природі міжнародного комерційного арбітражу.

Український законодавець усвідомивши, що ефективність арбітражу напряму залежить від підтримки та сприяння, Проектом Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів уперше на державному рівні задекларував проарбітражну політику щодо розвитку альтернативних способів розв'язання спорів та системно регламентував у процесуальному законодавстві порядок виконання судами функцій сприяння та контролю щодо міжнародного арбітражу. Прогресивною новелою проекту ЦПК є зменшення кількості судових інстанцій у розгляді всіх питань судового контролю та сприяння міжнародному комерційному арбітражу. Апеляційні суди як суди першої інстанції, розглядатимуть клопотання про скасування, визнання та приведення до виконання рішень міжнародного арбітражу. На мою думку, це позитивний крок, який дасть змогу зменшити кількість інстанцій та відповідно час розгляду судами цих категорій справ.

Окрім внесених змін до Цивільного процесуального кодексу України вважаю за необхідне доопрацювати Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» 1994 р., який просто продублював положення Нью-Йоркської конвенції щодо умов виконання арбітражних рішень і підстав для відмови у їх виконанні, ніякої конкретики не було внесено, тільки загальні положення. Не визначено переліку документів, які повинні долучатися до клопотання про визнання арбітражного рішення. При розгляді справ про визнання рішення арбітражного суду, суди хибно керуються необхідністю проведення попередніх переговорів як обов'язкової передумови перед подачею позову, неправильно трактують поняття публічного порядку.

Взагалі, я підтримую думку Коч О. В., яка зазначає, що потрібно надати арбітражному рішенню безпосередню виконавчу силу, наголошуючи на тому, що небажання однієї із сторін виконувати рішення після його винесення не повинно перешкоджати виконанню такого рішення. На мою думку, зазначене актуальне в контексті виконання рішень «внутрішнього» арбітражу (Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України). Щодо виконання рішень іноземних арбітражних рішень, то я б не була такою категоричною, адже у жодній державі іноземні арбітражні рішення не мають безпосередньої виконавчої сил.

Таким чином, виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу іноді ускладнюється та характеризується значним контролем з боку держави. Тому є необхідною оптимізація виконання арбітражних рішень в Україні і закріплення на національному рівні чітких процедур, які будуть уточнювати міжнародні договори, а не лише дублювати їх текст.

Науковий керівник: *Каламайко А. Ю., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Нетреба М. І.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
6 курс*

Обмеження права на виїзд за кордон у виконавчому провадженні: європейські стандарти при тлумаченні «ухилення від виконання зобов'язання»

Виконання судового рішення є необхідною умовою реалізації права на справедливий суд, одного з основоположних прав, закріплених в Європейській конвенції 1950 року. Саме з метою його захисту законодавством України передбачено ряд заходів примусового виконання рішень.

Умови і порядок виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб) регулюються Законом України «Про виконавче провадження». Окрім того, в цьому Законі також закріплено перелік прав державного виконавця у процесі здійснення виконавчого провадження. Відтак, **у разі ухилення боржника від виконання зобов'язань**, держаний виконавець має право звертатись до суду за встановленням тимчасового обмеження у праві виїзду боржника за кордон – до виконання зобов'язання (п. 18 ч. 3 ст. 11). Таке право корелюється з положеннями закріпленими в п. 5 ч. 1 ст. 6 Закону

України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» та ч. 3 ст. 22 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», які встановлюють тотожні підстави для обмеження права на виїзд за кордон.

Проаналізувавши наведені нормативно-правові приписи, можемо дійти висновку, що при буквальному тлумаченні, для обмеження права особи на виїзд за кордон достатньо довести лише факт ухилення від виконання зобов'язань. Подібне законодавче закріплення прямо вплинуло на судову практику, в результаті чого було винесено доволі багато рішень, які суперечать міжнародній практиці правозастосування. Більше того, були навіть прецеденти, коли особу позбавляли права на виїзд за кордон лише на підставі наявного в неї невиконаного зобов'язання.

Право на свободу пересування закріплене в Протоколі №4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який гарантує деякі права і свободи, не передбачені в Конвенції та у Першому протоколі до неї, який ратифіковано Україною від 17.07.1997 р. Згідно Протоколу кожен є вільним залишати будь-яку країну, включно зі своєю власною, а обмеження у здійсненні цього права можливе лише у випадках передбачених законом і якщо є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної чи громадської безпеки, для підтримання публічного порядку, запобігання злочину, для захисту здоров'я чи моралі або з **метою захисту прав і свобод інших осіб**. Як вже було зазначено раніше, виконання судового рішення є складовою права на справедливий суд, а тому ухилення боржника від виконання зобов'язання, встановленого рішенням суду, може розцінюватися як порушення такого права стягувача.

Проте практика Європейського суду з прав людини розглядає право на свободу пересування дещо ширше. Так, у рішенні «Denizci and Others v. Cyprus» (*№№ 25316—25321/94 та 27207/95, п. 405, Постанова від 23.05.2001 р.*) суд постановив, що втручання не є порушенням ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції, якщо воно передбачено законом, переслідує одну із законних цілей, викладених в п. 3, 4 ст. 2 і до того ж є необхідним в демократичному суспільстві.

Критерій «необхідність в демократичному суспільстві» розглядався в рішенні Європейського суду з прав людини «Kurgianou v. Cyprus» (*№73797/01, nn. 170-171, Постанова від 15.12.2005 р.*). Суд постановив, що така «необхідність» вимагає від Європейського суду з прав людини визначити чи відповідає порушення «гострій суспільній необхідності», та зокрема визначити, чи є міра втручання **«співрозмірна переслідуваній меті»**.

З викладеного вище робимо висновок, що обмеження права на виїзд за кордон, з точки зору європейської судової практики, є допустимим заходом для повного виконання рішення. Однак подібне втручання в права боржника можливе лише у разі відповідності визначеним критеріям. В жодному разі не вбачається за можливе розглядати обмеження права на свободу пересування як санкцію за ухилення від виконання зобов'язання.

Таким чином, при вирішенні питання обмеження права особи на виїзд за кордон, судам необхідно встановлювати факти: чи дійсно є місце ухилення від виконання зобов'язання; чи є можливість у боржника для виїзду за кордон з метою ухилення; вжиття державним виконавцем заходів примусового виконання рішення;

чи є таке обмеження на виїзд за кордон співрозмірне переслідуваній меті. Обов'язок з доказування покладається на державного виконавця.

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Овдієнко Т. В.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
4 курс, 12 група*

Тимчасове обмеження боржника у праві виїзду за межі України як захід забезпечення виконання судового рішення

Наразі дуже гостро постає проблема виконання судових рішень в Україні, про що неодноразово свідчать рішення Європейського суду з прав людини. Варто відмітити й те, що проблема ефективності виконання судових рішень характерна не лише для України. Вона є загальною, а шляхи вирішення її шукають різні міжнародні організації. Тому актуальність цієї роботи пов'язана саме із необхідністю забезпечення ефективного виконання судових рішень та, відповідно, гарантування належного доступу громадян до справедливого суду.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про виконавче провадження» виконавче провадження розглядається як завершальна стадія судового провадження, а тому невиконання судових рішень є прямим порушенням ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Європейський суд з прав людини у своїй прецедентній практиці виходить з того, що однією з умов для забезпечення ефективності виконання судових рішень держава зобов'язана організувати систему виконання судових рішень так, щоб вона була продуктивною як теоретично, так і на практиці, й забезпечувати цей процес без необґрунтованих затримок (рішення у справі «Носаль проти України»). Одним із проблемних процесуальних питань, пов'язаних з виконанням судових рішень відповідно до ст. 377-1 ЦПК України є питання про тимчасове обмеження боржника – фізичної особи або керівника боржника – юридичної особи у праві виїзду за межі України при виконанні судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб).

Порядок тимчасового обмеження права громадян на виїзд з України та вирішення спорів у цій сфері регулюється Законом України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» від 21 січня 1994 р. № 3857-XII.

Так, відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 6 цього Закону в редакції від 01.10.2016 р., право громадянина України на виїзд з України може бути тимчасово обмежено у випадку, коли він ухиляється від виконання зобов'язань, покладених на нього судовим рішенням, до виконання зобов'язань.

Проте згідно з п. 19 ч. 3 ст. 18 Закону України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. передбачено, що виконавець під час здійснення виконавчого провадження має право у разі ухилення боржника від виконання зобов'язань, покладених на нього рішенням, звертатися до суду, який видав виконавчий документ, за встановленням тимчасового обмеження у праві виїзду боржника – фізичної особи чи керівника боржника – юридичної особи за межі України до

виконання зобов'язань за рішенням або погашення заборгованості за рішеннями про стягнення періодичних платежів.

Аналізуючи проект нового ЦПК України, а саме ст. 442, можна дійти висновку, що законодавець чітко визначає тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України як захід забезпечення виконання судового рішення. І встановив, що застосовується в порядку, визначеному цим Кодексом, для забезпечення позову, із особливостями, визначеними цією статтею. Відповідно суд може постановити ухвалу про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України фізичної особи, яка є боржником за невиконанням нею судовим рішенням, на строк до повного виконання такого судового рішення.

Проте і в проекті нового ЦПК України і в ЗУ «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» не вирішено питання щодо застосування такого заходу до боржників за періодичними платежами.

Таким чином спостерігається неузгодження чинного законодавства щодо тимчасової відмови особі у виїзді за кордон до погашення заборгованості за рішеннями про стягнення періодичних платежів, що передбачено Законом України «Про виконавче провадження».

Якщо брати до уваги підставу встановлення тимчасового обмеження виїзду за кордон, то постановлення судом ухвали (за проектом нового ЦПК України) можливе за поданням державного або приватного виконавця. Проте таким правом виконавець наділяється, якщо боржник ухиляється від покладених на нього рішенням суду зобов'язань.

Важливим моментом є саме встановлення факту ухилення боржником від зобов'язань, оскільки законодавчо не визначено поняття «ухилення», а практика КСУ щодо офіційного тлумачення цього терміну відсутня.

Відсутність законодавчо встановленої процедури розгляду цього питання значно ускладнює процес однакового застосування норм чинного законодавства судами.

Отже суди повинні виходити з власного переконання щодо двох питань:

- щодо факту ухилення боржником від зобов'язань;
- щодо заборгованості за періодичними платежами.

На підставі викладеного, можна підсумувати, що ефективність виконання судових рішень є комплексною проблемою, однак головним є процедурно-процесуальний складник механізму виконавчого провадження, який потребує реформування.

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Рибалов О. О.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
6 курс, 14 група*

Проблематика визнання та виконання рішень суду України в США

З розвитком економічних відносин дедалі збільшується кількість спорів з іноземним елементом. Тому питання визнання та виконання рішень іноземних судів

є дуже актуальним, не тільки в Україні, а і всьому розвиненому світі. Внаслідок зміцнення міжнародних зв'язків України з державами-членами Європейського Союзу та США постали проблеми взаємного визнання і виконання іноземних судових рішень. Це пов'язано із недостатньою кількістю спеціальних договорів, які б регулювали визнання та виконання рішень судів України в іноземних державах, а також з недосконалістю внутрішнього законодавства. Через це велика кількість українських компаній та підприємців доволі часто опиняється в ситуації, коли їх права були порушені. Але виконання цього рішення ускладнюється, а іноді і не може бути виконано зовсім, через те, що відповідач знаходиться в іншій країні.

На жаль, на сьогодні угоди України та США про надання правової допомоги в цивільних справах та взаємне виконання судових рішень не існує. А українське законодавство керується «Інструкцією про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень» [1] затвердженої Міністром, яка є спірною щодо можливості її використання, оскільки немає відповідного договору.

Виходячи з положень інструкції, виконання рішення потребує звернення з клопотанням про визнання і виконання рішення суду України до відповідного суду США із певними доданими документами. При цьому, в залежності від штату, в якому буде проводитись виконання, легалізація рішення буде відбуватись або шляхом пред'явлення позову на рішення, або проходження реєстраційної процедури. Надалі за виконавчими документами проводиться виконання.

Незважаючи на відсутність договору в правове допомоги виконання українських рішень на території США все ж можливо. У Сполучених Штатах Америки відсутній єдиний стандарт щодо виконання іноземних судових рішень, що створює певну складність у вирішенні цього питання. Більшість штатів при розгляді питання про надання дозволу на виконання іноземного судового рішення керуються провідним прецедентом, створеним понад сто років тому в справі «Хілтон проти Гюйот» (*Hilton v. Guyot*) [2]. Суть прецеденту полягає в тому, що в разі відсутності відповідного федерального закону або міжнародного договору слід керуватися так званим принципом «міжнародної ввічливості» (*international comity; comity of nation*) [3]. При цьому Верховний суд США визначив, що для надання дозволу на виконання іноземного рішення слід перевірити дотримання процесуальних норм іноземним судом, який розглядав справу, дотримання порядку виклику до суду відповідача, відсутність обману при проведенні процесу і дотримання ряду інших вимог чисто формального характеру. Цим же рішенням Верховний суд США визначив перелік підстав для відмови в приведенні у виконання іноземного судового рішення, були розширені при розгляді аналогічних справ надалі. Разом із тим 16 штатів США прийняли закони на підставі Типового Закону про визнання іноземних судових рішень за грошовими вимогами 1962 року (*Uniform Foreign Money – Judgments Recognition Act*) і керуються ними при розгляді питань про надання дозволу на виконання іноземних судових рішень [4].

Таким чином, загальною підставою виконання судових рішень України на території США є надання дозволу на примусове виконання з боку компетентних

органів. Але все одно відсутність відповідної угоди України та США становить перепони. А виконання судових рішень стає проблемним і затратним як з боку часу, так і з майнового боку. І це є проблемою, особливо в період глобалізації і росту перспектив України на міжнародній арені.

Список використаних джерел:

1. Інструкція про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги у цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень, затверджена спільним наказом Міністерства юстиції України та Державної судової адміністрації України від 27.06.2008 р. № 1092/5/54. Режим доступу <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0573-08> (від 31.10.2017)

2. Hilton v. Guyot, 159 U.S. 113 (1895). Режим доступу <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/159/113/case> (від 01.11.2017).

3. Comity of Nations : режим доступу https://www.law.cornell.edu/wex/comity_of_nations (від 01.11.2017)

4. Foreign-Country Money Judgments Recognition Act Summary Print. Режим доступу <http://www.uniformlaws.org/ActSummary.aspx?title=Foreign-Country%20Money%20Judgments%20Recognition%20Act> (від 01.11.2017).

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Сластьон І. А.,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,

Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,

6 курс, 16 група

Авансові внески у виконавчому провадженні: інновація законодавства чи черговий тягар стягувача

Завданням цивільного судочинства є не тільки справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ, а й виконання ухвалених рішень. Це досягається шляхом примусового виконання цих рішень. Для цього діє виконавче провадження, що являє собою завершальну стадію судового процесу.

Примусове виконання рішень судів та інших органів в Україні здійснюється відповідно до Закону України «Про виконавче провадження», який з 5 жовтня 2016 року є чинним у новій редакції та містить чималу кількість інновацій. Однією з таких є авансові внески, що сплачуються до початку проведення виконавчих дій.

На відміну від старої редакції Закону, яка передбачала авансування стягувачем деяких виконавчих дій, то нова зобов'язує стягувача сплатити авансовий внесок ще до відкриття виконавчого провадження. Так, у ч. 2 ст. 26 Закону України «Про виконавче провадження» зазначено, що до подання заяви про примусове виконання рішення стягувач додає квитанцію про сплату авансового внеску в розмірі двох відсотків від суми, що підлягає стягненню, але не більше 10 міні-

мальних розмірів заробітної плати, а за рішенням немайнового характеру та рішень про забезпечення позову – у розмірі одного мінімального розміру заробітної плати з боржника – фізичної особи та в розмірі 2 мінімальних розмірів заробітної плати з боржника – юридичної особи.

Також дана частина вказаної статті містить перелік категорій справ та окремих категорій осіб, які звільняються від сплати авансового внеску. У той час Законом передбачено, що у разі несплати авансового внеску виконавчий документ повертається стягувачу без виконання.

Також Закон України «Про виконавче провадження» містить таке поняття, як додаткове авансування. Так, у ст. ст. 43 та 50 Закону вказаний перелік дій, які повинні будуть додатково авансуватися стягувачем. У разі відмови стягувача від додаткового авансування, то це є підставою для завершення виконавчого провадження відповідно до вимог чинного законодавства.

Не дивлячись на те, що у разі закінчення виконавчого провадження або повернення виконавчого документа стягувачу невикористаний авансовий внесок повертається, існують проблеми щодо фактичного повернення цих коштів стягувачу.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновки щодо доцільності введення авансового внеску, як до початку відкриття виконавчого провадження, так і під час здійснення виконавчих дій. Таким чином, провівши аналогію зі сплатою судового збору, сплата авансового внеску є доцільною та необхідною, оскільки виконавцю необхідно надсилати поштовою кореспонденцію боржнику, проводити опис майна боржника та вчиняти інші виконавчі дії, передбачені Законом, для чого йому необхідні певні грошові кошти.

Однак, проаналізувавши стару редакцію Закону України «Про виконавче провадження» можна побачити, що вказані вище витрати покривалися з державного бюджету, а потім стягувалися з боржника.

Принциповою відмінністю у цьому є джерело фінансування. У новій редакції Закону, законодавець таким джерелом обрав стягувача, який ще нічого не отримавши, а лише витративши значну кількість грошових коштів для сплати судового збору та судових витрат, повинен знову платити, маючи лише надію, що йому вдасться щось стягнути з боржника.

Що стосується додаткового авансування, то дані положення Закону у новій редакції є аргументованими та такими, що, на нашу думку, можуть фінансуватися стягувачем, оскільки останній бачить реальне виконання, ухваленого на його користь, рішення суду.

Звертаємо увагу на те, що у разі несплати авансового внеску, виконавчий документ повертається стягувачу, а виконавче провадження не відкривається.

Отже, проаналізувавши Закон України «Про виконавче провадження», чинне законодавство України та рішення Європейського суду з прав людини можна дійти висновку, що оскільки виконавче провадження є стадією судового провадження, то стягувач, фактично платить двічі під час судового провадження. Перший раз – при сплаті судового збору, а другий – при сплаті авансового внеску, тобто фактично особа за одну й ту ж стадію сплачує двічі.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про виконавче провадження» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2016. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>.
 2. Наказ Міністерства юстиції України від 02.04.2012 № 512/5 Про затвердження Інструкції з організації примусового виконання рішень (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 29.09.2016 № 2832/5) [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2016. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0489-12/page682#n682>.
 3. Проблеми виконавчого провадження «по-новому» і шляхи їх рішення [Електронний ресурс] // Протокол // юридичний інтернет ресурс. – 2016. – Режим доступу: http://protokol.com.ua/ua/problems_vikonavchogo_provadzennya_po_novomu_i_shlyahi_ih_rishennya/.
- Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

*Степанченко О. С.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України,
6 курс, 17 групи*

Тривалість виконання рішення суду в процедурі банкрутства в умовах конвенційного способу захисту права власності

Особливим способом захисту цивільних прав, зокрема права власності, є звернення до Європейського суду з прав людини, зокрема з питань, що стосуються дотримання державними органами ст.ст. 6, 13 та ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод в частині тривалості виконання судових рішень національних судів, винесених на користь заявників, наявності ефективних засобів правового захисту при тривалому невиконанні судового рішення та втручанні держави у право заявників на мирне володіння своїм майном. По суті це є чи не єдиним механізмом захисту порушеного права власності громадян України та українських юридичних осіб після вичерпання всіх національних засобів правового захисту.

Викликає занепокоєння той факт, що державна виконавча служба практично позбавлена можливості виконати рішення суду, оскільки після порушення провадження в справі про банкрутство забезпечити виконання рішення суду поза межами процедури банкрутства фактично неможливо.

Зокрема, за чинним законодавством тривалість процедури банкрутства, враховуючи попередній розгляд справи, процедуру санації та ліквідації, може сягати 4 роки, а на практиці цей термін може перевищувати 5–7 і більше років. Протягом цього строку діє мораторій на задоволення вимог кредиторів, а саме забороняється стягнення на підставі виконавчих документів та інших документів, за якими здійснюється стягнення відповідно до законодавства. Тобто рішення судів України щодо стягнення заборгованості з підприємств-боржників не виконуються, що, у свою чергу, призводить до порушення конституційних прав громадян [2].

Таким чином, провадження у справі про банкрутство тривають протягом необґрунтовано довгого проміжку часу, протягом якого рішення судів залишаються «замороженими» та не виконуються.

Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом. При цьому варто звернути увагу на те, що зазначені положення ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод не обмежують право держави ухвалювати закони, які можуть встановлювати певні обмеження права власності. Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна» встановлюється мораторій на реалізацію майна державних підприємств та господарських товариств, у статутних капіталах яких частка держави становить не менше 25 % (далі – підприємства), до вдосконалення визначеного законами України механізму примусової реалізації майна. Даний механізм регулюється законами України «Про виконавче провадження», «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами».

Необхідно зазначити, що рішення, винесені Європейським судом з прав людини щодо України, також свідчать про жорстку позицію суду щодо тривалості виконання судових рішень в Україні. Модельне відображення неефективності наявного засобу захисту знайшло своє місце у рішенні «Юрій Миколайович Іванов проти України» [1], де суд встановив, що у виконавчих провадженнях, де боржником виступає держава, оскарження дій чи бездіяльності Державної виконавчої служби України не є ефективним засобом захисту, оскільки виконання рішення залежить від наявності відповідних коштів у бюджеті й зумовлено законодавчими прогалинами держави-відповідача.

У контексті досліджуваної проблеми вкрай важливого значення набуває і гарантія ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод – право людини і громадянина на справедливий суд. У цьому аспекті найбільш розповсюдженим порушенням у справах проти України ЄСПЛ встановлює порушення права кожного на розгляд судом справи протягом розумного строку. Суд у своїй прецедентній практиці виходить із того, що «розумність» тривалості судового провадження необхідно оцінювати у світлі обставин конкретної справи, враховуючи критерії, встановлені судом (остаточна ухвала щодо прийнятності у справі «Сокур проти України»; рішення у справах «Півень проти України», «Жовнір проти України», «Войтенко проти України», «Шмалько проти України», «Ромашов проти України»).

Таким чином, брак розуміння гарантій прав і свобод людини має місце у національній правозастосовній діяльності, оскільки остаточність судових рішень ЄСПЛ та обов'язковість їх виконання слід розглядати як найважливішу загальну умову гарантування прав і свобод людини.

У межах чинного законодавства провадження у справі про банкрутство може тривати невинновиправдано довгий період часу, протягом якого рішення національних судів щодо стягнення заробітної плати та інших виплат з підприємства-боржника, винесені на користь працівників цього підприємства, залишаються невиконаними. Крім того, потрібно внести зміни до законодавства України, які дозволять уникнути значних витрат з державного бюджету на виплати сум сатисфакції та судових витрат за рішенням ЄСПЛ у разі констатації порушень.

Список використаних джерел:

1. Рішення ЄСПЛ у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_479

2. Порушення статті 6 §1 Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини: тривалість виконання рішення суду в процедурі банкрутства / веб-сайт Міністерства юстиції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.minjust.gov.ua/4486>

Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Тиндик М. П.,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,

Інститут підготовки кадрів для органів юстиції,

5 курс

Проблеми фінансового забезпечення виконавчого провадження і шляхи їх вирішення

Закон України «Про виконавче провадження» та Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» набрали чинності у новій редакції у жовтні 2016 року.

Основна мета цих законів – запровадження в Україні інституту приватних виконавців, які будуть здійснювати примусове виконання судових рішень. З метою подальшого вдосконалення процедури примусового виконання рішень судів та інших органів були внесені зміни в елементи виконавчого провадження. Головні зміни у виконавчому провадженні виражаються в наступному:

1. Примусове виконання рішень покладається на державних і приватних виконавців.

2. Запроваджено Єдиний реєстр боржників.

3. За прийняття виконавчого документа до примусового виконання стягувач зобов'язаний заплатити авансовий внесок.

4. При відкритті виконавчого провадження строк для самостійного (добровільного) виконання рішення боржнику не надається.

5. Виконавець при відкритті виконавчого провадження зобов'язаний одразу накладати арешт на майно (кошти) боржника.

6. Після відкриття виконавчого провадження виконавець зобов'язує боржника подати декларацію про доходи та майно.

7. Визначення вартості майна боржника має здійснюватися за взаємною згодою стягувача та боржника, якщо такої згоди не досягнуто – для оцінки майна залучається суб'єкт оціночної діяльності – суб'єкт господарювання.

8. Реалізація майна боржника здійснюється на електронних торгах.

9. Змінено строки вчинення вагомих виконавчих дій.

Внесені зміни до процедури виконавчого провадження в подальшому повинні сприяти підвищенню рівня ефективності виконання рішень в державі. Крім позитивних внесень до вказаних законів, залишається низка проблемних питань які, можуть призвести до порушень прав та інтересів стягувачів, а також приватних виконавців.

На сьогодні, згідно з діючим Законом України «Про виконавче провадження», усі витрати виконавчого провадження фактично фінансуються виключно з Державного бюджету України. Якщо державний виконавець виконав рішення повністю або частково, він має можливість стягнути з боржника і витрати на проведення виконавчих дій, якщо рішення не виконано, витрати на виконавчі дії не повертаються.

З метою мінімізації бюджетних витрат на проведення виконавчих дій та забезпечення фінансування цих витрат в діяльності приватного виконавця законодавцем передбачене обов'язкове авансування стягувачем витрат на вчинення виконавчих дій. Так, ч. 2 ст. 26 Закону України «Про виконавче провадження» (далі – Закон) встановлено, що до заяви про примусове виконання рішення стягувач додає квитанцію про сплату авансового внеску в розмірі 2 % суми, що підлягає стягненню, але не більше 10 мінімальних розмірів заробітної плати, а за рішенням немайнового характеру – у розмірі одного мінімального розміру заробітної плати з боржника – фізичної особи та в розмірі 2 мінімальних розмірів заробітної плати з боржника – юридичної особи. Вказана стаття додатково визначає категорію рішень, за якими стягувачі звільняються від сплати авансового внеску та коло осіб – стягувачів, які також звільнені від сплати авансового внеску.

Стаття 43 Закону передбачає й додаткове авансування витрат виконавчого провадження. Так, у разі якщо витрати на залучення до проведення виконавчих дій суб'єктів господарювання на платній основі, виготовлення технічної документації на майно та інших витрат, пов'язаних із перерахуванням коштів, перевищують суму сплаченого авансового внеску, стягувач зобов'язаний додатково здійснити авансування таких витрат. При цьому, якщо згідно із Законом від сплати авансового внеску певну категорію стягувачів звільнено, то звільнення від сплати коштів на додаткове авансування витрат виконавчого провадження Законом не передбачено [2].

Виходячи з вказаних норм, кожен стягувач зобов'язаний здійснювати авансування витрат на проведення виконавчих дій саме по виконанню рішення, винесеного на його користь, окрім випадків, коли згідно із законом він звільнений від сплати авансового внеску. Авансування цих витрат є обов'язковим і здійснюється у два етапи: перший – шляхом сплати авансового внеску при поданні заяви про примусове виконання рішення; другий – шляхом додаткового авансування витрат виконавчого провадження у разі недостатності коштів авансового внеску для вчинення подальших виконавчих дій.

У разі порушення стягувачем вказаного обов'язку для нього наступають негативні наслідки: якщо стягувач не надав підтвердження сплати авансового внеску при поданні виконавцеві виконавчого документа, то такий виконавчий документ повертається стягувачу без прийняття до виконання згідно з п. 8 ч. 4 ст. 4 Закону; якщо стягувач не здійснив авансування витрат виконавчого провадження, передбачених ст. 43 цього Закону, виконавчий документ також повертається стягувачу без подальшого виконання згідно з п. 4 ч. 1 ст. 37 Закону. Згідно з ч. 3 ст. 43 Закону після закінчення виконавчого провадження або повернення виконавчого документа стягувачу авансовий внесок повертається стягувачу, якщо інше не передбачено цим Законом.

Недоліком даної норми є те, що законодавець передбачив можливість повернення стягувачу лише авансового внеску, а повернення додаткового авансування, яке стягувач зобов'язаний здійснити згідно з ч. 1 ст. 43 Закону, не передбачив. Зважаючи

на викладене, з метою усунення порушення прав стягувачів, які допущені у виконавчому провадженні щодо не повернення стягувачу авансових коштів, внесених ним на проведення виконавчих дій, необхідно внести зміни до вище вказаних статей Закону України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 № 1404-VIII.

Список використаних джерел:

1. Правове інформаційне поле Юрліга Ліга Закон \ сайт: Jurliga.ligazakon.ua
 2. «Проблеми виконавчого провадження «по-новому» і шляхи їх рішення» Кузь О.\ Юридичний інтернет ресурс\ protocol. com.ua
- Науковий керівник: *Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Фоменко В. В.,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
слідчо-криміналістичний інститут,
3 курс, 3 група

Виконавче провадження як завершальна частина судового розгляду

Виконавче провадження – це сукупність дій спеціально уповноважених державних органів, спрямованих на примусове виконання судових рішень, а також юрисдикційних актів інших державних органів у цивільних справах [4, с. 305]. Виконавче провадження характеризується тим, що воно може бути порушено і не у зв'язку із судовим розглядом справи, оскільки закон доручає органам виконання виконувати і акти інших органів (адміністративних органів, нотаріату, третейських судів тощо) [3, с. 940].

Виконання рішення є заключним етапом юрисдикційної діяльності. Без реалізації цієї стадії (етапу) юрисдикційної (правозахисної діяльності) втрачається сенс попередньої діяльності суду та інших органів (осіб), які уповноважені на здійснення захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних, юридичних осіб, територіальних громад та держави [2, с. 151]. Також зв'язок виконання судових рішень із попередніми стадіями судового процесу обумовлений тим, що в рамках цивільного процесу відбувається реалізація норм матеріального права та самого суб'єктивного матеріального права, що впливає з цієї норми. Захист порушених прав передбачає не тільки декларацію певного правового становища у судовому рішенні, а й обов'язкову реалізацію висновків суду, в тому числі в межах провадження щодо примусового виконання [3, с. 941].

Загалом можна виокремити наступні види виконання судових рішень. Основний критерій поділу полягає у взаємозв'язку вступу юрисдикційного рішення до законної сили:

а) виконання судового рішення за загальними правилами, що застосується у тих випадках, коли не встановлено підстав для застосування негайного та попереднього виконання;

б) негайне виконання, яке полягає у виконанні рішення ще до вступу його у законну силу. Негайне виконання застосовується, як правило, за результатами попе-

редньої судової діяльності у формі відправлення правосуддя (вирішення цивільної справи) або запобіжної діяльності суду (забезпечення позову). При чому підстави для застосування негайного виконання слід розрізняти на: підстави для обов'язкового (імперативного) застосування негайного виконання та підстави для факультативного (імперативно-диспозитивного) застосування негайного виконання [2, с. 152]. Згідно з ч. 1 ст. 367 Цивільного процесуального кодексу України суд допускає негайне виконання рішень у справах про (обов'язкове негайне виконання) :

- 1) стягнення аліментів – у межах суми платежу за один місяць;
- 2) присудження працівникові виплати заробітної плати, але не більше ніж за один місяць;
- 3) відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, – у межах суми стягнення за один місяць;
- 4) поновлення на роботі незаконно звільненого або переведеного на іншу роботу працівника;
- 5) відібрання дитини і повернення її тому, з ким вона проживала;
- 6) розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю щодо юридичних та фізичних осіб;
- 7) примусову госпіталізацію чи продовження строку примусової госпіталізації до протитуберкульозного закладу;
- 8) встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України, визначеною Верховною Радою України. До факультативного негайного виконання судових рішень слід віднести ч. 2 вищевказаної статті, а саме – суд, ухвалюючи рішення, може допустити негайне його виконання у разі стягнення всієї суми боргу при присудженні платежів, визначених п. 1, 2 і 3 ч. 1 цієї статті.

Вищепераховане дає підстави зробити наступний висновок, що виконання судових рішень забезпечує досягнення матеріально-правової мети судової та несудової юрисдикційної діяльності. Зв'язок виконавчого провадження з попередніми стадіями судового процесу визначається єдністю цілей, які закріплені Законом для всього судочинства в цілому і полягають у захисті прав та охоронюваних законом інтересів. Різноманітність видів виконання судових рішень, а саме негайне виконання, дає ще одну підставу вважати, що основна мета виконавчого провадження полягає у захисті порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Також виконання судових рішень є частиною цивільного процесу, а саме його заключною стадією.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процес: навчальний посібник. / А. В. Андрушко, Ю. В. Білоусов, Р. О. Стефанчук, О. І. Угриновська та ін. / За ред. Ю. В. Білоусова. – К.: Прецедент, 2005. – 172 с.
 2. Курс цивільного процесу: Підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.
 3. Цивільний процес України : навч. посіб. / О. А. Логінов, О. О. Штефан. – Київ : Юрінком Інтер, 2012. – 368 с.
- Науковий керівник: **Кравцов С. О., к.ю.н., ас. кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.**

ЗМІСТ

А. П. Гетьман. ШАНОВНІ УЧАСНИКИ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ!..... 3

ЗАСАДНИЧІ ПОЛОЖЕННЯ РЕФОРМУВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	4
<i>Загребельна І. А.</i> Актуальні проблеми правосуддя	4
<i>Запорожець А. А.</i> Відмежування цивільної юрисдикції від інших видів судової юрисдикції за проектом змін до Цивільного процесуального кодексу України	6
<i>Іванова Ю. Ю.</i> Поняття виду цивільного судочинства	7
<i>Коваленко Н. В.</i> Проблеми цивільного судочинства в Україні	9
<i>Колісниченко А. С.</i> Застосування практики Європейського суду з прав людини як джерело права в Україні	10
<i>Корольчук О. В.</i> Проблеми розмежування адміністративної та господарської юрисдикції	12
<i>Кошляк А. І.</i> Судова реформа та проблемні питання застосування процесуальних фікцій у цивільному судочинстві	14
<i>Лацько А. В.</i> Участь народу при здійсненні правосуддя у цивільному процесі	16
<i>Левенець А. А.</i> Взаємодія ЗМІ та суду в контексті реалізації принципу гласності цивільного судочинства	18
<i>Литвин А. Р.</i> Реформування цивільного та господарського судочинства	20
<i>Малик О. В.</i> Юрисдикція та підсудність спорів, пов'язаних зі спадкуванням нерухомого майна	21
<i>Мананкова І. В.</i> Способи підвищення ефективності цивільного судочинства	23
<i>Мороз І. В.</i> Принцип змагальності в цивільному процесі	25
<i>Нерода В. В.</i> Співвідношення принципу диспозитивності і активної участі суду в цивільному процесі	26
<i>Нефортунна Я. В.</i> Адвокатська монополія на представництво в суді	28
<i>Павлусь Р. Ю.</i> Деякі новели змін до ЦПК України	29
<i>Пирогов В. С.</i> Право особи на ефективний засіб юридичного засобу в контексті законодавчих змін у сфері цивільного судочинства	31
<i>Серебрякова Л. Ю.</i> Принцип гласності судового процесу в контексті змін до Цивільно-процесуального кодексу України	33
<i>Сирова К. В.</i> Окремі питання реформування цивільного процесуального законодавства	35
<i>Смичкова Н. І.</i> Транспарентність цивільного процесу	36
<i>Старих К. О.</i> Судова культура як складова права на справедливий суд	38
<i>Сухопар А. А.</i> Принцип змагальності в цивільному процесі	40
<i>Тверезовська К. С.</i> Актуальні проблеми реалізації окремих принципів цивільного процесуального права	42
<i>Труфанова С. С.</i> Актуальні питання реформування цивільного процесуального законодавства України відповідно до судової реформи	44
<i>Тюнін М. М.</i> Порівняльна характеристика окремих положень Цивільного процесуального кодексу України 2004 р. та змін до нього	46

СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА.....	48
<i>Багласнко В. С.</i> Права та обов'язки сторін виконавчого провадження	48
<i>Даниловських В. В.</i> Правовий статус адвоката в умовах реформування цивільного процесуального законодавства	49
<i>Довбенко К. О.</i> До питання представництва у цивільному процесі як реалізації права особи на захист	51
<i>Заботін В. В.</i> Експерт з питань права як «terra incognita» процесуального законодавства: деякі питання реалізації в цивільному судочинстві	53
<i>Зінченко К. С.</i> Деякі проблемні питання участі експерта в цивільному процесі та ролі експерта з правових питань за проектом Цивільного процесуального кодексу України.....	55
<i>Кохан А. С.</i> Правнича монополія або позбавлення конституційного права.....	57
<i>Макаренко В. І.</i> Неналежний відповідач та порядок його заміни у проекті змін до ЦПК України.....	59
<i>Масалітіна В. С.</i> Власний погляд на монополію адвокатури в цивільному процесі	60
<i>Мелкумова М. Ф.</i> Процесуальне правонаступництво в цивільному процесі	61
<i>Можчиль А. А.</i> Відмінність між третіми особами, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору та співпозивачами	63
<i>Нагорна Л. В.</i> Представництво в цивільному процесі в аспекті змін до ЦПК України	65
<i>Перцель К. С.</i> Новели інституту представництва в цивільному процесі	66
<i>Скорич О. О.</i> Особливості процесуального статусу перекладача: новели проекту Цивільного процесуального кодексу	68
<i>Стопченко К. В.</i> Щодо осіб, які можуть бути позивачами у справах про оспорювання батьківства та материнства	71
<i>Шпак М. В.</i> Окремі законодавчі пропозиції щодо реформування інституту професійного представництва адвоката у цивільному процесі.....	73
<i>Яріш Х. В.</i> Роль адвоката в реалізації права на судовий захист шляхом представництва в цивільному процесі.....	75
ПРОВАДЖЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ТА СУДОВІ РІШЕННЯ	77
<i>Бондаренко К. Г.</i> Новелізація наказного провадження у цивільному судочинстві в аспекті законодавчих змін процесуального законодавства.....	77
<i>Гордієнко Д. І.</i> Перспективи розвитку цивільного процесуального законодавства в сучасних умовах.....	78
<i>Забіяка Ю. В.</i> Деякі проблеми інституту спрощеного позовного провадження за новим Цивільним процесуальним кодексом України	80
<i>Зінченко К. А.</i> Груповий (колективний) позов.....	82
<i>Зубкова М. Е.</i> Спрощене позовне провадження в цивільному судочинстві	83
<i>Каракой Т. С.</i> Новела цивільного процесуального судочинства – спрощене позовне провадження	85
<i>Касянчук Б. В.</i> Обов'язкове досудове врегулювання спорів у цивільному процесі	87

<i>КоммунарOVA A. O.</i> Розгляд справ у порядку спрощеного позовного провадження як новела у цивільному судочинстві.....	89
<i>Лисенко A. B.</i> Поняття «іноземне судове рішення» в законодавстві зарубіжних країн.....	91
<i>Лубяна K. A.</i> Спрощене позовне провадження як спосіб оптимізації цивільного процесу України.....	93
<i>Макаров M. B.</i> До проблеми визнання і виконання арбітражного рішення за межами України.....	94
<i>Мартова Ю. O.</i> Особливості розподілу тягаря доказування у справах про дискримінацію.....	96
<i>Нечитайло M. O.</i> Внутрішнє переконання суду під час оцінки доказів у цивільному судочинстві України.....	98
<i>Нистюк O. I.</i> Реалізація судового рішення як невід’ємний елемент судового розгляду.....	99
<i>Підченко Ю. O.</i> Виправлення недоліків судових рішень щодо справ окремого провадження.....	101
<i>Піттель A. I.</i> Спрощене позовне провадження за проектом нової редакції ЦПК України.....	103
<i>Тимощенкова H. B.</i> Порівняльний аналіз наказного провадження у господарському та цивільному судочинстві на основі чинного ЦПК та Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів».....	105
<i>Тубольцева Я. C.</i> Законодавчі ініціативи розгляду судами справ про усиновлення: постановка проблеми.....	108
<i>Фартушина Д. K.</i> До питання запровадження групових позовів в Україні.....	110
<i>Федюк B. B.</i> Поняття та особливості малозначних справ у змінах до Цивільного процесуального кодексу України.....	112
<i>Хазан C. A.</i> Особливості мирової угоди у цивільному судочинстві.....	114
<i>Чередниченко K. Ю.</i> Заочний розгляд цивільних справ: проблемні аспекти....	116
<i>Шпак Ю. B.</i> Колективний позов як реалізація права на судовий захист.....	118
АЛЬТЕРНАТИВНИЙ РОЗГЛЯД СПОРІВ ТА МЕДІАЦІЯ.....	119
<i>Бакланова O. B.</i> Медіація в аспекті внесення змін до Цивільного процесуального законодавства України.....	119
<i>Гатеж B. M.</i> Альтернативні шляхи вирішення спорів.....	121
<i>Гладій H. B.</i> Розвиток медіації в Україні.....	123
<i>Єліна A. A.</i> Медіація як альтернативна форма вирішення цивільних спорів....	125
<i>Кляпець M. C.</i> Запровадження та законодавче врегулювання медіації як альтернативного способу вирішення цивільно-правових спорів.....	126
<i>Кравець A. Л.</i> Особливості медіації як альтернативного способу вирішення цивільних спорів.....	128
<i>Ланій I. I.</i> Медіація як альтернативний спосіб урегулювання спорів.....	130

<i>Мінасян К. А.</i> Медіація як інструмент юридичної техніки щодо позасудового способу врегулювання цивільних спорів	131
<i>Міненко Д. С.</i> Впровадження присудової медіації як альтернативного способу вирішення спорів.....	133
<i>Навроцька Ю. О.</i> Концептуальні підходи щодо визначення та сутності арбітрабельності.....	135
<i>Недашковська М. В.</i> Напрями реформування інституту медіації в Україні з урахуванням світового досвіду	137
<i>Петраш К. В.</i> Визначення стадій медіації	139
<i>Приймак Є. П.</i> Основні цілі та завдання впровадження інституту врегулювання спору за участі судді в цивільному процесі України	141
<i>Тимошук Г. О.</i> Перспективи застосування медіації при вирішенні господарських спорів в Україні	143
<i>Тур А. В.</i> Медіація у цивільному процесі.....	144
<i>Шабаліна К. Г.</i> Врегулювання спору за участю судді у цивільному судочинстві	146
СТРОКИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	148
<i>Бендерська Т. В.</i> Розумні строки в проекті змін до Цивільного процесуального кодексу України.....	148
<i>Годованець Д. С.</i> «Розумний строк» розгляду справ у контексті змін до Цивільного процесуального кодексу України	150
<i>Роман В. В.</i> Розумний строк розгляду справи у практиці Європейського суду з прав людини	152
<i>Супрунова І. А.</i> Проблеми забезпечення розумності строків судового розгляду в цивільному судочинстві.....	154
<i>Юрлагіна В. В.</i> Правове регулювання розумного строку розгляду справи в цивільному судочинстві.....	157
ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ	159
<i>Вергелес О. А.</i> Проблема зловживання правом повторного перегляду ухвал у цивільному процесі.....	159
<i>Колдов Є. О.</i> Заборона зловживання процесуальними правами як принцип цивільного судочинства.....	160
<i>Куриліна В. В.</i> Повноваження суду щодо врахування факту зловживання процесуальними правами учасниками цивільного процесу при розподілі судових витрат.....	162
<i>Сіненко П. О.</i> Зловживання процесуальними правами у цивільному судочинстві	164
<i>Ткачук А. О.</i> Принцип добросовісності як перешкода зловживанню правами....	166
<i>Товстопят Г. В.</i> Удосконалення механізму запобігання зловживанням процесуальними правами за новим ЦПК	168

ЕЛЕКТРОННЕ ПРАВОСУДДЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	170
<i>Андрущенко Д. С.</i> Переваги впровадження електронного правосуддя в Україні.....	170
<i>Ганич К. Д.</i> Запровадження електронного правосуддя в цивільному судочинстві в світлі активних реформаційних процесів в Україні.....	172
<i>Гузема А. А.</i> Концепція «Електронного суду»: модифікація від правової ідеї до врегульованої судової інформаційно-телекомунікаційної системи.....	173
<i>Здебська А. В.</i> Електронний документ як доказ у цивільному судочинстві.....	175
<i>Коляда І. С.</i> «Електронний суд» як нововведення в цивільному судочинстві.....	177
<i>Кравцова Є. О.</i> Новели «Електронного суду» у цивільному процесуальному законодавстві України.....	178
<i>Мальгіна Н. С.</i> Перспективи введення «Електронного суду» в Україні.....	179
<i>Мосієвич С. І.</i> Електронні докази у цивільному процесі.....	181
<i>Носко О. О.</i> Аналіз української моделі електронного суду в контексті досвіду провідних країн світу.....	183
<i>Павленчак Р. В.</i> Електронний суд: сутність та переваги системи.....	185
<i>Полехіна В. С.</i> Забезпечення письмових доказів, розміщених в мережі Інтернет.....	187
<i>Хмельова В. О.</i> Запровадження електронного суду в цивільному процесі.....	189
<i>Холодна Є. Є.</i> Запровадження електронних доказів як офіційного засобу доказування у цивільному процесі України.....	190
<i>Шашиєв Р. С.</i> Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система у оновленому Цивільному процесуальному кодексі України.....	192
<i>Яковленко О. О.</i> Електронні засоби доказування в цивільному судочинстві.....	194
ДОСТУПНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ ТА ПРАВОВА ДОПОМОГА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	195
<i>Артем'єва Н. П.</i> Правнича допомога в цивільному процесі України особами без адвокатського посвідчення.....	195
<i>Бігвава Н. М., Овчаренко А. Є.</i> Судовий збір як перепона у доступності правосуддя.....	197
<i>Власенко М. Ю.</i> Судовий збір через призму права на доступ до суду.....	198
<i>Гулієв Р. І.</i> Гарантії реалізації права на доступ до суду.....	201
<i>Кілочек А. А.</i> Проблема тлумачення поняття «правничої допомоги».....	202
<i>Красильников Я. В.</i> Право на доступ до суду: проблеми та зміни, пов'язані з цим принципом.....	204
<i>Однорог Д. В.</i> Доступність правосуддя в цивільному процесі.....	206
<i>Приймак А. В.</i> Гендерна дискримінація як бар'єр доступності правосуддя.....	207
<i>Сатуєва М. Р.</i> Реалізація права на доступ до правосуддя шляхом подачі колективного позову у світлі судової реформи.....	209
<i>Солодкова К. А.</i> Забезпечення та попередня оплата судових витрат за новими положеннями ЦПК України: переваги та недоліки.....	211
<i>Толмачов А. І.</i> Інститут забезпечення судових витрат як нововведення нового Цивільного процесуального кодексу України: загальна характеристика і ризику застосування.....	213

ІНСТАНЦІЙНИЙ ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ	216
<i>Гафич О. І.</i> Процесуальні фільтри звернення до касаційної інстанції в контексті змін до ЦПК України	216
<i>Менюк Д. О.</i> Перегляд судових рішень за виключними обставинами у цивільному процесі.....	217
<i>Очкалов М. С.</i> Уніфікація касаційного провадження в цивільному судочинстві як складова реформування процесуального законодавства	219
<i>Сосненко К. С.</i> Апеляційне провадження як процесуальна гарантія захисту прав та основних свобод людини і громадянина у цивільному судочинстві України.....	221
НОТАРІАТ В СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	223
<i>Горб Т. І.</i> Судовий контроль за перевіркою законності нотаріальних дій	223
<i>Серветник А. Г.</i> Стягнення заборгованості за аграрними розписками на підставі виконавчого напису нотаріуса.....	225
<i>Юзефович Т. І.</i> Роль нотаріуса як медіатора.....	227
ВИКОНАВЧЕ ПРОВАДЖЕННЯ	229
<i>Гайдамака В. О.</i> Ефективність забезпечення виконання рішень національних судів.....	229
<i>Гиркало К. В.</i> Позитивні і негативні риси впровадження інституту приватного виконавця в Україні	231
<i>Гончар Є. В.</i> Процесуальна форма судового контролю за виконанням судових рішень: основні аспекти її реформування	233
<i>Дорощенко К. В.</i> Виконавчий збір: визначення юрисдикції оскарження	234
<i>Земська Ю. О.</i> Чи варто повністю відмовитися від виконавчих листів на примусове виконання судових рішень?	235
<i>Корчагін Д. С.</i> Деякі новелізаційні питання виконавчого провадження	237
<i>Максимович Т. М.</i> До питання виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу в Україні.....	239
<i>Нетреба М. І.</i> Обмеження права на виїзд за кордон у виконавчому провадженні: європейські стандарти при тлумаченні «ухиляння від виконання зобов'язання»	241
<i>Овдієнко Т. В.</i> Тимчасове обмеження боржника у праві виїзду за межі України як захід забезпечення виконання судового рішення	243
<i>Рибалов О. О.</i> Проблематика визнання та виконання рішень суду України в США.....	244
<i>Сластьон І. А.</i> Авансові внески у виконавчому провадженні: інновація законодавства чи черговий тягар стягувача.....	246
<i>Степанченко О. С.</i> Тривалість виконання рішення суду в процедурі банкрутства в умовах конвенційного способу захисту права власності	248
<i>Тиндик М. П.</i> Проблеми фінансового забезпечення виконавчого провадження і шляхи їх вирішення.....	250
<i>Фоменко В. В.</i> Виконавче провадження як завершальна частина судового розгляду	252

*Матеріали науково-практичної конференції
студентів та аспірантів
24 листопада 2017 р.*

**Актуальні проблеми цивільного
та господарського судочинства
в аспекті судово-правової реформи**

Підписано до друку 24.11.2017 р. Формат 70x100 1/16.
Тираж 100 прим. Папір офс. Гарнітура Таймс. Друк офс.
Ум. друк. арк. 16,25. Обл.-вид. арк. 21.

Зверстано та віддруковано у ТОВ «Оберіг»,
Україна, 61140, Харків-140, пр. Гагаріна, 62, к. 97.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 3045 від 07.12.2007 р.